تقارير

11

1989

ئەدىبلىرىمىز تۇرمۇشىدىن

پىشقەدەم شائىر،

ئالىم ئەخمەت زىيائى

ياش قەلەمكەشلەر بىلەن بىللە.

پىشقەدەم يازغۇچىلاردىن

زۇنۇن قادىرى، ئابدۇشۇكۇر يالقۇن،

ئەرشىدىن تاتلىقلار مەرىكىدە.

ئەدىبلىرىمىز قاراماي نەشتىلىكىدە.

تارىم

(ئايلىق ئەدەبىي ژورنال)

11

1989

39-يىل نەشرى

بۇ ساندا

قەيىۋم تۇردى

جۇڭغارىيە يۇلتۇزلىرى

ـ ئالىي مەنسەپ ـ ئېگىز خادا تاش، ئۇنىڭغا قانات قاققان بۇركۇتمۇ، يامىشىپ يۇرۇپ يىلانمۇ چىقمدۇ...

ـ شۇنداق... تارىخ رەھىمسىز، ئۇنىڭ دۇشمنى ساختىپەزلىك. ھەرقانداق نىقابمۇ تارىخ ئالدىدا پاش بولماي قالمايدۇ.

* * *

رەخىم قاسىم

ئەخمەتجان قاسىمى خاتىرىسىگە

يۇرەكتىن چىققان سۆزلەر ياقمدۇ يۇرەكلەرگە، ئۇنىڭدا بار چىن ھېسسىيات، سەمىمىيلىك، راستچىللىق.

شائىر بازار شېئىرنى ئۆزىدىن بۆلەكلەرگە، بۆلەكلەرگە كېرىكى ھەققانىيلىق، ئادىللىق.

* * *

ئەسئەت ئەمەت

قەلەندەرنىڭ سەدىقىسى

مەن بىر قەلەندەر بولسامۇ ماڭا ئەڭ زۆرۈرى پۇل ئەمەس. پەرزەند. مەن ھەر قېتىم سىزدىن پۇتۇنلىگەن پۇللارنى پوچتا ئارقىلىق ئۇنىڭغا پوللاپ تۇردۇم. مەن ئوغلۇمغا سەدىقە تۇپلاۋاتىمەن. ئۇ پۇلدىنمۇ ئۇستۇن نەرسىلەرنى چۈشەنسۇن.

بۇسماندا

نەسىرىي ئەسەرلەر

قەييۇم تۇردى..... جۇڭخاردىيە يۇلتۇزلىرى (رومانىدىن پارچە) 5
ۋەلى داۋۇت ..... «خارىس ساپا» (ھېكايە) 48
ئەسئەت ئەمەت ..... قەلەندەرنىڭ سەددىقىسى (ھېكايە) 51
مەمتىمىن ھوشۇر ..... «تەكشۈرۈش» (ھېكايە) 58
مۆيدىن سايىت ..... قارا ئالتۇنلۇقتىكى تاڭ (پوۋېست) 85
ئەركىن نۇر ..... نەسىرلەر 116

شېئىرلار

رەخىم قاسىم ..... ئەخمەتجان قاسىمى خاتىرىسىگە 37
مەھمەتجان راشىدىن ..... شېئىرلار 38
مۇھەممەت رەھىم ..... كۆكۈل مەھلىيا قۇرلار 40
سۇزۇك ..... ئاھ، كۆچۈم 42
ئابدۇللا ياقۇپ ..... قىشلاق كۈيلىرى 43
ئابدۇلجان ھېيىت ..... ئارمانلىرىم 46
ئەزىم ناسىر ..... غەزەللەر 76
غوپۇر رەخىم ..... نۇر چاچايلى قۇياشتەك 79
ئىلى زاھىت ..... تورغاي 79
ئۆمەرجان مۇھەممەدى ..... يۇرەك قەتىرىلىرى 79
ئەيسا سايىم ..... ئېتىكىنىڭ چۇلۇۋۇرنى تارت 80
غەيرەت غوپۇر ..... شېئىرلار 81
ئەمەت جاپپار ..... جەڭچى مۇھەببىتى 82
مۇسا ئەھەد ..... تۇرپان گۈزىلى 83
مۇھەممەتجان قاسىم ..... بىشارەت 84
كامىل رەھىم ..... تەلمۇرۇش 84
ئوسمان ھوشۇر ..... گۈلگە قاراپ 84
ئازاد ئابدۇللا ..... يېڭى تۇرمۇش 119

ئابلەت سادىق ..... ئېسىمدە..... 119
ئەركىن داۋۇت ..... يۈرىكىم ئوت، ۋۇجۇدۇممۇ ئوت..... 120
نۇرىيە ئىلاخۇن..... يۈرت مېھرى 120
ئابدۇخېلىل ئابدۇخېۋىر..... چايقىلىدۇ زۇمرەت كەك دېگىز..... 121
مۇھەممەتتۇرسۇن ئەبەيدۇلا..... ۋىسال كۈيى 121
يالقۇن ئەزىزى..... بىر تامچە ياش 122
قەدىم دىربىنزادە ..... بۇگۈن ــ ئولجا، ئەتە ــ ئوۋچى 123
ئەركىن روزى ..... سېغىنىش ئىزدەپ..... 123
ئىمىنجان تۇرسۇن ..... سەن..... 124
تۇراپ ھەسەن ..... ئەتىگەن..... 124
ساداقەتجان ھاجى ..... يامغۇرلۇق كېچە 124
تەلئەت قادىرى ..... كۆڭلۈمدىكى يېزىقسىز قۇرلار 127
يالقۇن ئۆمەر ..... شېئىرلار 129
ئابلىمىت تۇردى ..... تېۋىنما پەرىزات 131
ھەسەن تەلىۋالدى ..... رۇبائىي ۋە پارچىلار 131

ئەدەبىلىرىمىز چەت ئەللەردە

سەيپۇل يۈسۈپ..... ئۇنتۇلماس تەسىراتلار (زىيارەت خاتىرىسى) 60

مۇھاكىمە ۋە تەقرىز

ياسىن زىلال ..... شائىر ۋە ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتى 331
مامبەت تۇردى ..... «روزا بۇزۇلمايدۇ» 143

مەشھۇر يازغۇچىلارنىڭ ئىش ئىزلىرىدىن

ۋەن نىك..... تالانتلىق قەيسەر شائىر 149

چەت ئەل ئەدەبىياتىدىن

مەرمۇھسىن..... تىرىكتاپ (ھېكايە) 157

* *

بۇ سانىدىكى رەسىم ۋە ھۆسىن خەتلەرنى مەھەممەت ئايۇپ ئىشلىگەن.

ئاتاقلىق يازغۇچى، دراماتورگ زۇنۇن قادىر ۋاپات بولدى

ئاتاقلىق يازغۇچى، دراماتورگ زۇنۇن قادىر سوۋېت ئىتتىپاقىغا تۇغقان يوقلىغىلى چىقىپ، 1989-يىلى 9-ئاينىڭ 24-كۈنى قازاقىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالمۇتا شەھىرىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن بەختكە قارشى ۋاپات بولدى. ئۇ بۇ يىل 77 ياشتا ئىدى.

زۇنۇن قادىر 1912-يىلى 6-ئايدا تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ دۆربىلجىن ناھىيىسىدە دۇنياغا كەلگەن. غۇلجا، ئۈرۈمچى قاتارلىق شەھەرلەردە دىنىي ھەم پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان. ئۆلكىلىك يېزا ئىگىلىك ئالىي تېخنىكومىدا ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرىدا جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىغا قاتنىشىپ، يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىدە ئاكتىپ رول ئوينىغان. 1941-يىلدىن كېيىن ئارتىست، ئىجادىيەتچى، رېژىسسور، دىكراتور، ئوقۇتقۇچى بولغان. ئۇ چ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلدە ھەربىي مۇخبىر ھەمدە «كۆرەش»، «ئىتتىپاق» قاتارلىق گېزىت-ژۇرناللاردا مۇھەررىر ھەم باش مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىگەن. 1957-يىلدىن 1963-يىلغىچە ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان. ئۇ جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى ئىدى.

زۇنۇن قادىر 1936-يىلدىن باشلاپ ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشكەن. ئۇنىڭ «چېنىقىش»، «غۇنچەم»، «خاتىرىلەر»، «مەسەل ۋە چۆچەكلەر» قاتارلىق كىتابلىرى جامائەت بىلەن يۈز كۆرۈشكەن. زۇنۇن قادىر ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى. ئۇنىڭ ۋاپاتى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىيات-سەنئىتى ئۈچۈن زور يوقىتىش.

قەييۇم تۇردى

جۇڭفارييە يۇلتۇزلىرى

(روماندىن پارچە)

يازغۇچى قەييۇم تۇردى ئۇيغۇر نەشرىياتچىلىرىنىڭ ئۇزاق يىللىق ھاياتىغا بېغىشلانغان 3 تومлۇق رومان ــ «جۇڭغارىيە يۇلتۇزلىرى» نىڭ ئالدىنقى ئىككى كىتابىنى دەسلەپكى قەدەمدە يېزىپ پۈتتۈردى. ھازىر 3 ـ كىتابى ئۈستىدە ئىشلىمەكتە. ژۇرنىلىمىزدا بۇ رومانىنىڭ ئىككىنچى بابىنى مۇشتىرىلارغا تونۇشتۇرىدۇق.

ــ تەھرىرىدىن.

ئىككىنچى باب

1

1942 ـ يىلنىڭ باھار پەسلىنى، ئۇرۇمچى نەمىشقىدۇر كۆڭۈلسىزلا كۈتۈۋالدى. پۈتۈن شەھەر تېخىچە قار ئاستىدا كۆمۈلۈپ ياتاتتى. كىشىلەر بوغدا كەينىدىن پارقىراپ چىقىدىغان قۇياشنى كۆرمىگەنگە خېلى ئايلار بولۇپ قالدى، ئاسمان قارا تۇتەك ۋە كۈل رەڭ تۇمان بىلەن قاپلانغان، كوچا ـ كويلار ئۈستى ـ ئۈستىلەپ يېغىۋاتقان قار بىلەن تولۇپ كەتكەن، قىش ئۇزۇنغا سوزۇلغاندى. يوللار تېيىلغاق ئىدى، ھەممە يەر تاراقلايتتى، ھە دېسىلا شۇدرغان چىرقىرايتتى.

ھاشىم تاغا بىلەن مەشرەپ كونا ئۆتخانىنىڭ كەينىدىكى قار ئازگىلىدىن تىرە-

شىپ - تىرمىشىپ ئاخىر يول ئۈستىگە چىقىۋالدى. مەشرەپ دادىسىنىڭ ئاغزى - بۇرنى - دىكى ئۈيۈپ قالغان قانىنى بەلبېغى بىلەن سۈرتۈپ تازىلىدى، كىيىم - كېچەكلىرىگە يېپىشقان قار - مۇزلارنى قاقتى. ھاشىم تاغا بېشى قېيىپ، كۆڭلى ئېلىشىپ، بارغانچە ھالسىزلىنىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ تىنىقى يېتىشمەي ئېغىر ھاسىرايتتى. ئاغزىنى بىر قولى بىلەن چىڭ بېسىپ تۇرۇپ، بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ يۆتىلەتتى.

— دادا، بۇ يەردىن كېتىلى، ئەمدى دۇبەنىنى ئىزدىمەيلى، ئۇنى يەر يۈتسۇن، — دېدى مەشرەپ.

ھاشىم تاغا مەشرەپكە قاراپ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ئۇچقۇنداپ تۇرغان ئوتنى، پارتلاشقا تەييار تۇرغان غەزەپنى كۆردى. ئاتا ئۆز ئوغلىدا مۇنداق ئالامەتنى تېخى كۆرمىگەنىدى. مەشرەپ ئەمدىلا 16 ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، بەجىرىم، كۈچلۈك، ئىككى مەڭزى قىپقىزىل، كەمسۆز، چىداملىق يىگىت بولۇپ ئۆسكەنىدى. ئۇستىباشلىرى يېلىنىڭ ئىدى. ئۇنىڭ چۆرىسىگە قارا كۆرپىدىن جىيەك تۇتۇلغان ئاق تۇمىقى، جۇلجۇل كالتە جۇۋىسى بۇ ئاچچىق سوغۇققا ھېچقانچە دال بولالمىسىمۇ، لېكىن ئۇ ئۆزىگە غەيرەت بېرىپ، ھېچنېمىدىن زارلىمای ئۆزىنى بەردەم، دىدىل تۇتۇپ كېلىۋاتاتتى.

— دادا، بۇ يەردىن كېتىلى ... — مەشرەپ دادىسىنىڭ چەكمەن تونىنىڭ ياقىسىنى ھىم قىلىپ تۇزەپ، بىلىكىدىن يۆلىدى، — سارايغا بېرىۋالايلى، قىزىق بىر نەرسە تېپىپ ئىچىۋېرەي ...

ھاشىم تاغا ئۇنچۇقمىدى. كونا بۇتخانىغا، سۈرلۈك غەربىي بىناغا، دۇبەن يامۇلىنىڭ تۆتتىن — سەككىز قوراللىق ئەسكەر بۇتتەك قېتىپ پوستا تۇرغان قارا دەرۋازىسىغا، يامۇل ئالدىدا قارا شىلەپە، قارا كۆزەينەك تاقاپ لاغايلاپ يۈرگەن رەھىمسىز چايلاقچىلارغا ئۇمىدسىزلىك بىلەن قاراپ قويدى.

— بوپتۇ، كەتسەك كېتىلى، ئوغلۇم ...

ئۇلار قار كېچىپ، مۇزدا تېيىلىپ دېگۈدەك ئۆلكىلىك بانكىنىڭ ھەيۋەتلىك بىنا - سى ئالدىغا كەلگەندە، داشىزا تەرەپتىن بىر جىپ چىرقىراپ سىگنال بەرگىنىچە يول ئېچىپ چىقىپ كەلدى. جىپنىڭ كەينىدىن قارا قوڭغۇزدەك لۆمشىپ «ئىمكا» كۆرۈندى. «ئىمكا» نى كەينى تەرەپىدىنمۇ يەنە بىر جىپ قورۇغداپ ماڭغانىدى. پۈتۈن كوچا «ئىمكا» ئۆتۈپ كەتكۈچە بىر پەس تىمتاس بولۇپ قالدى. «ئىمكا» نىڭ كۆرۈنۈشى بىلەن پەيدا بولغان سۈرلۈك ھالەت خېلىدىن كېيىن بېسىلدى.

مەشرەپ قوشۇمىسىنى چىڭ تۇرۇپ، تېڭىرقاش ئالامەتلىرى بىلىنىپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن ئۇزاپ كېتىۋاتقان «ئىمكا» غا قاراپ، قانداقتۇر قەتئىيەت بىلەن:

— دۇبەن ... شېكى دۇبەن ئاشۇ ماشىنىدا، — دېدى.

ھاشىم تاغا ئۇنچۇقمىدى، ئېغىر تىندى. ئۇنىڭ ئۆز بېشىغا چۈشكەن خاپىلىق، ھەسرەت - نادامەتكە سايە بولىدىغان نىجاتلىق پەرىشتىسىنى ئىزدەپ، يۇرت - ماكانىدىن ئايرىلغىنىغا مانا ئالتە ئاي بولاي دەپ قالدى. «ئۇرۇمچىگە بار، پادىشاھنى تاپ، دۇبەن جانابلىرىنىڭ ئايىغىغا ئۆزۈڭنى ئات. ئەرز - ھالىڭغا شۇ كىشى يەتسە ئەجەب

ئەمەس» دەپ مەسلىھەت بەرگەنىدى خەقلەر ئۇنىڭغا. ھاشىم تاغا «نائۇمىدلىك — شەيتانلىق،غەيرەت كەمىرى ماڭا يار بولغاي» دەپ، ئاخىرقى مۇلكى بولغان ئىككى ئېغىزلىق ئۆيىنى 5 سەر ئاق تەڭگىگە سېتىپ يول خىراجىتى ھازىرلىغان، ئۇزاق سەر-سانلىق - سەرگەردانلىقتىن كېيىن ئاخىر ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلگەن، ئىزدەپ - سوراپ يۈرۈپ دۇبەن يامۇلنى تاپقان، دۇبەننى كۆرسىلا هەممە ئىشى هەل بولۇپ كېتىدە-غاندەك، كۆڭلىدە كىچىككىنە ئۈمىد پەيدا بولغانىدى. بىراق، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇنىڭ هەممە ئۈمىدلىرى كۆپۈككە ئايلاندى. دۇبەن يامۇل ئالدىدا ئاچ - زىرىن تەم-تىرەپ، پايپېھتەك بولۇپ، تەلمۈرمىگەن ئىشكى، يالۋۇرمىغان كىشىسى قالمىدى.

— ئاھ خۇدا، مېنىڭ دادىمغا كىم يېتىدۇ؟! ...

بۇنىڭغا هېلىغىچە جاۋاب بېرىدىغان كىشى چىقمىدى. ئانچە - مۇنچە هېسىداشلىق قىلغان كىشىلەرنىڭ ياخشى تەسەللىسى ئۇنىڭ كۆڭلىنى تىنچىتالمىدى.

بۇگۈن هاشىم تاغا مەشرەپ بىلەن دۇبەن يامۇل ئالدىدا يەنە پەيدا بولدى. بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي، دېگەن يەرگە كەلدى. دۇبەننىڭ ئاشۇ پارقىراق قارا «ئىمكا» دا ئولتۇرىدىغانلىقىنى سوراپ بىلىۋالغانىدى. ئۇ پەيتنى پايلاپ، دۇبەن يامۇل ئالدىدا «ئىمكا» كۆرۈنۈشى بىلەن گۈس - گۈس دەسسەپ بېرىپ يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا تىزلاندى، ئىككى قولىنى ئەلەم بىلەن دۇئاغا كۆتۈردى، كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش قۇيۇلدى:

— ئەي پادىشاھىم، دۇبەن هەزرەتلىرى، بۇ ئىقلىمدا مېنىڭ دەردىمگە شېپا بولىدىغان سەندىن باشقا...

هاشىم تاغىنىڭ پەريادى شۇ يەرگە كەلگەندە، قارا «ئىمكا» لۆمشىگىنىچە ئېغىر سالمىقى بىلەن كېلىپ، تۇمشۇقىنى ئۇنىڭ قىراۋداپ كەتكەن ساقال - بۇرۇتلىرىغا تىرەپ توختىدى.

— مەن ...

— ھە، سەن! ...

قارا شىلەپىلىك، قارا كۆزەينەكلىك تۆت چاپارمەن ئوقىتەك ئېتىلىپ كېلىپ، هاشىم تاغىنى ئوتتۇرىغا ئېلىۋالدى، تەرەپ - تەرەپتىن ئاغزىغا مۇشت بىلەن ئۇرۇپ، قاتتىق پاشنىلىق چىگرىن ئۆتۈكلىرى بىلەن دەسسەپ - چەيلەپ، بىر دەمدە يۈز-كۆزىنى قىپقىزىل قانغا بويىۋەتتى.

مەشرەپ دادىسىغا تاشلىنىپ تۇرۇپ، تۈيۇقسىز پەيدا بولغان غايىبانە بىر ئۈمىد بىلەن ئىختىيارسىزلا «ئىمكا» غا قارىدى. گۈرۈلدەپ تۇرغان ماشىنىدىن دۇبەننىڭ سوقۇچاق بېشى، گۆشلۈك ئېڭىكى، يۇمىلاق چوك كۆزىنى كۆرۈپ قالدى - دە، كۆزىگە لىققىدا ياش ئالدى.

ئۇنىڭ دۇبەننىڭ بۇ قانلىق پاجىئەدىن دادىسىنى قۇتقۇزۇۋېلىشىنى ئۈمىد قىلىۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى.

بىراق، دۇبەننىڭ تەرى ئىنتايىن سۆرۈن ۋە قورقۇنچلۇق ئىدى. ئۇنىڭ ئۆز

چاپارمەنلىرىنىڭ تۈيۈقسىز يۈز بەرگەن بۇ «غەلىيان» نىڭ ئالدىنى شۇنچە چەبدەسلىك بىلەن ئالالىغانلىقىدىن مىننەتدار بولغاندەك، بۇقا كاجلىقىدەك سىرلىق بىر نەرسە جوشۇرۇنغان توم بوينىنى لىكشىتىپ، غالىبلارچە ھەجىيىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، مەشرەپ-نىڭ ۋۇجۇدى گويا زەھەرلىك يىلان چاقىقاندەك، بىردىن سەسكىنىپ كەتتى ...

چاپارمەنلەر ئاتا-بالىنى گويا ئىتنى سۆرىگەندەك دارقىرىتىپ سۆرەپ، غەربىي بىنانىڭ ئۈدۈلىدىكى كونا بۇتخانا تەرەپكە ئېلىپ ماڭدى ... كېيىن ئۇلار ئۆزلىرىنى جۇتخانا كەينىدىكى قار ئازگىلىدا كۆرۈشتى ...

ھاشىم تاغا شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، مەشرەپكە قارىدى:

— ئوغلۇم، كېتەمدۇق؟

— كېتەيلى، بۇ يەردە تۇرمايلى دادا...

ئۇلار نەزمىندىن ئۆتۈپ، دۆڭكۆۋرۈك تەرەپكە قاراپ سىلجىدى. بىرنەچچە قەدەم ماڭا-ماڭمايلا ئۇلار كۆز ئالدىدا ئېيىق، تۈلكە تېرىلىرىگە ئورۇلۇۋالغان بىر جۈپ ئەر-ئايال مۈزغا تېيىلىپ تۈيۈقسىز يىقىلىپ چۈشتى. ھاشىم تاغا ئالدىراپ بېرىپ، يىقىلغان ئەرنى كەينى تەرىپىدىن يۆلىدى، ئايالنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ قويدى، كىيىملىرىدىكى قارنى قاقتى. مەشرەپ ئايالنىڭ قولىدىن چىقىپ كەتكەن ئامبىرىكان سومكىسىنى ئەپكېلىپ بەردى.

— ئالدىرىماي مېڭىڭسىلا، — دېدى ھاشىم تاغا ئېغىر نەپەس ئېلىپ، ناتونۇش ئەر-ئايالغا غەرەزسىز قاراپ، — بۇ قارمىغۇ يېغىۋەردى، يول تېيىلغاق، يولنىڭ چېتى بىلەن مېڭىڭسىلا، خۇدا ئامان قىلغاي ...

— كاپشىما، قېرى لالەم! ... — يىقىلغان كىشى ئۆچلۈق قاما تۇمىقىنى تۈزەپ، ئايالىنىڭ بىلىكىدىن تۇتتى ۋە ھاشىم تاغىنىڭ يۈزىگە تۈيۈقسىز شالاقىدا تۇكۈردى، — يوقال! ... ئاناڭنى ...

ئاتا-بالا دەسلەپ ھېچنېمىنى چۈشەنمەي ھاڭ-تاڭ بولۇپ قېتىپ قالدى. كېيىن مەشرەپ يېرىلغۇدەك بولۇپ، شوخشۇپ ئالدىغا ئېتىلىۋىدى، ھاشىم تاغا چۆچۈپ ئۇنىڭ بىلىكىدىن مەھكەم تۇتۇۋالدى:

— جېنىم بالام، ئاچچىقىڭغا ھاي بەرگىن ...

مەشرەپنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چېچىپ ھەدەپ ئۆزىگە خېرىس قىلماقچى، ئېتىلىماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قاما تۇماقلىق ئادەمنىڭ قېلىن كالپۇكلىرى ئۇستىدىكى چاشقان بۇرۇتلىرى سەكرەپ كەتتى. پۇتى بىلەن مۈزلۇق يەرنى قاتتىق تېپىپ، بار ئاۋازى بىلەن:

— ساقچى! ... — دەپ ۋارقىرىدى قارچىغا كۆزلىرى بىلەن ئەتراپقا قاراپ. لېكىن بۇ ئەتراپتا ساقچى كۆرۈنمەيتتى. قاما تۇماقلىق ئادەم بىر پەس ئۆزىنى نەگە قويۇشنى بىلمەي كەتتى ۋە ئاخىر دىۋەيلەپ كېلىپ، مەشرەپنىڭ بىلىكىدىن شاپپىدا تۇتۇۋالدى.

— ئاناڭنى ... يۈر ساقچىغا! ...

مەشرەپ بىرلا سىلكىنىپ، بىلىكىنى ئۇنىڭ ئالقىنىدىن چىقىرىۋالدى. دەل شۇ

پەيتتە خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەك، قاما تۇماقلىق ئادەم بىلەن مەشرەپنىڭ ئارد-
سىدا بىرەيلەن پەيدا بولدى.

— ۋۇي، ۋۇي، ئەستاغپۇرۇللا، جاڭ چۈجاڭكەنغۇ بۇ! — ئەمدى قەددىنى تىك تۇتۇپ، قىلچە هودۇقماستىن چاشقان بۇرۇتقا قاراپ دېدى، — جاڭ چۈجاڭ، سىز مېنى تونۇمىدىڭىزمۇ؟ مەن ئەمەت، تام مەشچى، مانىتيور ئەمەت، سەرگەردان رېمونتچى تونۇمىدىڭىزمۇ؟ مەن ئەمەت، تام مەشچى، مانىتيور ئەمەت، سەرگەردان رېمونتچى ئەمەتتۇ؟! هېلىقى چاغدا ... بولدى ئۇ گەپنى قويايلى. هېلىمۇ قولۇم كۆكسۈمىدە، يەنە قانداق ئىشىڭىز بولسا، مېنى هايت دەۋېتىڭ. لېكىن بۇ قالتىس ئۇقۇشۇلماسلىق بوپتۇ. قارىغا بۇ ئاتا - بالىغا، ئۇستىباشلىرى نېمىدېگەن يېلىڭ، قانداق جۇلجۇل. ئالتە شەھەردىن، يىراق سەھرادىن كەلگەن تەلەيسىز بىچارە ئادەملەر ئىكەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇلاردىن بىر كىمگە يامانلىق كېلىدۇ دېسە، كىم ئىشىنەر؟ هېچكىم! ساقچىغا ئاپىرىپ نېمە قىلىمىز ئۇلارنى. شۇ تاپتا، قىش - زېمىستاندا ساقچى ئالامدۇ، كامىر بىلەن جېڭىمىنى بىكارغا بېرىشكە چىدامدۇ؟ ...

جاڭ چۈجاڭنىڭ تەرى تۇرۇلدى. ئەمەتنىڭ ئۇزۇن گېپىدىن زېرىكتىمۇ ياكى هەردەك چېقىپ ئۇشقۇيتۇاتقان شۇدرغاندىن بىزار بولدىمۇ قىسىق كۆزلىرى بىلەن مەشرەپكە بىر ئالىيۋېلىپ، خوتۇنىنى قولتۇقلىغىنچە كەتتى.

هاشىم تاغا جاڭ چۈجاڭنىڭ بەدبۇي، سېسىق تۆكرۈكىنى هارسىنغان هالدا بەل-
بېغىنىڭ ئۈچى بىلەن سۈرتتى، ئۆزىچە غۇدىراپ نالىدى:

— تووا، تووا دېگۈلۈك - هە! ... مەن ئۇنىڭ زۇۋانىنى بىلمەيمەن، شۇنداق بولغاندىكىن، نېمىدەپ كالدىرلىسىمۇ مەيلىغۇ. نېمىشقا يۈزۈمگە تۆكۈردى؟ چۈشەنمەي-
مەن، نېمىشقا؟ يېشى ئاتمىشتىن هالقىغان ئاپئاق ساقاللىق بىر ئادەمنى، يەنە كېلىپ دىلى زەخمە يېگەن، يۈرىكى زەردابقا تولغان، سورۇلۇپ تەپرىقچىلىق ئىچىدە قالغان، قولىدىن كېلىدىغىنى پەقەت مۇزغا يىقىلغان ئادەملەرنى يۆلەپ قويۇشلا بولغان غەم-
كىن مۇساپىرنى ... ئەجەب ئەمەس، مەن ئاخىر ئادەمەنغۇ، نېمىشقا يۈزۈمگە تۆكۈردى، نېمىشقا! ...

ئەترابتا ئولىشىپ تۇرغان كىشىلەردىن بىرەيلەن هاشىم تاغىغا تەسەللى ئېيتتى:

— خاپا بولماڭ تاغا، هېلىمۇ ياخشى، ئوڭايلا قۇتۇلدىڭىز ئۇنىڭدىن. ئۇ دېگەن ئەمەلدار، يەنسىخەيدىن مايتاغقىچە بولغان يەر يېغى زاۋۇتلىرىنى باشقۇرىدىغان ئادەم، قۇرۇلۇش نازارىتىدىكى جاڭ چۈجاڭ دەڭا. ئۇنىڭ ئۆيى ئەنە ئاۋۇ بۇلۇڭ كوچىدا. بۇ ئەترابتىكى ساقچىلارنى ئۆزىڭ قولىغا ئۆگەنگەن ئىمتى دېسىمۇ بولىدۇ، سولىتۇەتسىمۇ سولىتۇېتۇېرىدۇ. سىزنىڭ ياخشى نىيىتىڭىز بىلەن ئۇنىڭ نېمە كارى. هېلىمۇ ياخشى، ئەمەت ئۇستا كەپقالدى، تونۇش چېغى. رەھمەت دەڭ ئەمەت ئۇستىغا ...

ئەمەت يىگىرمە بەش، يىگىرمە ئالتە ياشلاردىكى بەستىلىك، تەندۇرۇست، ئۇستە-
خانىلىرى قاتقان ئادەم بولۇپ، ئۇستىدىكى ماي يۇقۇندىلىرى بىلىنمەپ تۇرغان ئەلىتېرە قۇلاقچا، كۆك كاجىدىن تىكىلگەن پاختىلىق شىرما چاپان ۋە كالتە قونچىلىق چىگرىن ئۆتۈك ئۇنىڭغا ئۇزۇنچە سىمن بېغىشلىغاندى. هەم قوشۇما قاش، ئىككى مەڭزى سەل-

پەل ئالدىغا بۆرتۈپ چىقتى، ئۆتكۈر كۆزلۈك بۇ ئادەم هاشىم تاغىغا جىددىي سەپسېلىپ:

— يۇرۇڭلار، بۇ يەردە تۇرمايلى، دۆڭ-كۆۋرۈك... مەن سىلەرنى غەزالاندۇراي، قالغان گەپنى كېيىن قىلىشۋالارسىز، — دېدى.

ئاتا - بالا بىر - بىرىگە قاراشتى.

2

دۆڭ-كۆۋرۈك — ئەزەلدىن ئۇرۇمچىدە قاينىق بازار. بۇ يەردە نۇرغۇن كارۋان سارايلىرى، سەرراپ - مۇنچىلار، سەتىراشخانىلار، سودىگەر - تىجارەتچىلەرنىڭ ئەينەكلىك دۇكانلىرى، ئاشپۇزۇل، ناۋايخانا، قاسساپخانىلار، سامسا، ئۆپكە - ھېسىپ، كاۋاپچىلارنىڭ يايمىلىرى بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن. بىر چەتتە مەددىكار بازىرى بولۇپ، ئۇ يەردە ئىشلەمچى ياش يىگىتلەر، قېرى هاممالار، تاقىچى، تۆمۈرچى، ئورمىچى، تامچى، هاكچى، رېمونتچىلار خېرىدار كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. مەسچىت، قاۋاقخانا ۋە قىمار ئويناي-دىغان تاۋكالارمۇ بار ئىدى. خوتەنلىك رەڭدار زىلچا - گىلەملىرى، يەكەن، قاغىلىقنىڭ ياڭاق، پىستە - بادامىرى، قەشقەرنىڭ ئالتۇن - كۈمۈشتىن ئىشلەنگەن زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرى، شايى - ئەتلەسلەر، ئاقسۇنىڭ پۇراقلىق ئېسىل گۈرۈچلىرى، كورلا نەشپۈتى، كۇچانىڭ ئىگەر - جابدۇقلىرى، تۇرپان - پىچاقنىڭ قوغۇن - تاۋۇز، ئۈزۈملىرى، يېڭىسار پىچاقلىرى مۇشۇ يەردە بازار تاپاتتى... كېچە - كۈندۈز ئادەم ئۈزۈلمەيتتى، تىجارەت توختىمايتتى...

ئەمەت هاشىم تاغا بىلەن مەشرەپنى تونۇش ئاشپۇزۇلدا غەزالاندۇرغاندىن كېيىن، دۆڭ-كۆۋرۈكتە داڭقى بار، ئىشىك - دېرىزىلىرى يېشىل سىرلانغان ئەينەكلىك ساتىراشخانىغا باشلاپ كەلدى. ئىشىك ئالدىدا ئەمەت هاشىم تاغىغا:

— هوشۇربەگ هىممەتلىك ئادەم، ئالتە شەھەرلىك نۇرغۇن پىتىمچى ياش بالىلارنى ئۈستا قىلىپ يېتىشتۈرگەن داڭلىق ساتىراش. مەشرەپكە بەرەر - يېرىم كىشىلىك ئورۇن چىقىپ قالسا ئەجەب ئەمەس. قارىغاندا، سىلىنىڭ مىجەزلىرى يوق كۆرۈنىدۇ، غەزاغىمۇ ئېغىز تەگمىدىلا. ساتىراشخانا ئىسسىق، بىر دەم مەشەدە ئارام ئېلىپ ئولتۇرۇپ تۇر-سىلا، مەن بىر كىشىگە ۋەدە قىلغان، ئۇنىڭ تام مېشى بۇزۇلغان، ناھايىتى ئىككى سائەتلىك ئىش. پۈتتۈرۈۋېتىپلا قايتىپ كېلىمەن... — دېدى.

هاشىم تاغا بىلەن مەشرەپ ئۆتۈكلىرىدىكى قارنى قېقىۋېتىپ، پاختىلىق مېلەڭ-زىنى قايرىپ ساتىراشخانىغا كىردى. لاپپىدا قىلىپ هاشىم تاغىنىڭ يۈزىگە يېقىملىق بىر ئىسسىق ئۇرۇلدى. ئۇ خېلىدىن بېرى مۇنداق راھەتبەخش ئىسسىق ئۆيىنى كۆرمىگەنىدى.

هاشىم تاغا ساتىراشخانىدا كىمگە سالام بېرەرىنى بىلمەي، تىكىلمە ئەينەكلەرگە، ئاق سىرلانغان يۆلەنچۈكى بار تۆمۈر ئورۇندۇقلارغا ۋە پۈتلىرىنى سوزۇپ يېرىم ئۇخلا يېتىپ ساقال - بۇرۇتىنى ئالدۇرۇۋاتقان خېرىدارلارغا ئەيمىنىپ قارىدى. خېرىدارلارنىڭ كۆپۈنچىسى كاستۇم - بۇرۇلكا كىيگەن، بېشىغان چاچ قويغان كىشىلەر ئىدى. هوشۇر بەگ دېگىنى قايسى بولغىيدى، دەپ ئويلىدى ئۇ ۋە:

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ياخشى كىشىلەر، ــ دەپ ئۆيئىچىگە كىرىپ يۇگۇرتتى، ئاندىن ئادەت بويىچە ئىشىك تۆۋىدىلا تىزلىنىپ دوئاغا قول كۆتۈردى، ــ ئامىن...

هاشىم تاغا ئۆزى بىلەن تەڭلا يەرگە تىزلانغان مەشرەپكە قاردۇبلىپ، ئىچىدە بىر نېمىلەرنى ئوقۇدى.

بۇلۇڭ ئورۇندۇقتىن تۇلۇمدەك سېمىز، قارا چوقۇر كەلگەن هوشۇر بەگ قولىدىكى ئۇستۇرنى تىكلىمە ئەينەكنىڭ قېرىغا قويدى، ئېرىنچەكلىك بىلەن هاشىم تاغىنىڭ ئالدىغا كېلىۋېتىپ، تەكچىدىكى گېزىت قەغىزى ئارىسىدىن توغاچتەك قىزىرىپ پىشقان بىر گىردىنى قولىغا ئالدى:

ــ قېنى، ئانا بۇ ناننى ئالسىلا، ــ هوشۇر بەگ گىردىنى هاشىم تاغىغا تەڭلەپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قىرىدا سەل يىرگىنىپ قاردى، ــ هە، شۇنداق بولسۇن، دوئانى سوزمىسلا، مېنىڭ بۇ دۇكىنىم، كۆرۈپ تۇرۇپلىكى، تالاۋەتخانا ئەمەس. قېنى، ئىشىك بۇ تەرەپتە، جۇمە كۈنى جۇمە نامازدىن كېيىن، خالىسلا يەنە كېلەرلا...

هاشىم تاغا هوشۇر بەگ تەڭلىگەن نانغا قاراپمۇ قويمىدى. كىرپىكلىرىدە قاتقان مۇز ئېرىپ ياشقا ئايلاندى:

ــ خاتا قىلمىسىز، ئىنىم، ــ دېدى هاشىم تاغا ئېغىر تىنىپ، ــ بىز دېھقان خەق ناننى تەر بەدىلىگە قارا تۇپراقتىن، گۆشنى ئوتلاقتىن، مېۋە - چېۋىنى دەل - دەرەخىتىن ئالىمىز. خۇداۋەندىكىرىم بىزگە يەرنى، ئوت - چۆپلۈكنى، دەل - دەرەخنى تەقسىم قىلغان. مۇشۇلارغا ئەجرى قىلساڭ رىسقى - نېسىۋەڭ پۈتىدۇ، كۆپ ئەجرى قىلساڭ كۆپ ئالىسەن، ئەجرى قىلمىساڭ ئاچ قالىسەن، دېگەن. خەناخە بۇ نەرسە ئۆزىمىزنىڭ بىساتىدا بولمىسا، قول - ئىلكىدە بار باشقىلارنىڭ يېرىگە ئىشلىسەكمۇ بولۇۋېرىدۇ. هار ئالمايمىز. لېكىنزە بۇكەمگىچە بەندىسىگە قول سوزمىدۇق، تىلەمچىمۇ ئەمەس بىز...

هاشىم تاغىنىڭ سۆزى ساتىراشخانىدىكىلەرگە تەسىر قىلدى، هەممەيلەن بوينىنى بۇراپ ئۇنىڭغا قاراشتى. هوشۇر بەگ نېمىدىنىدۇر قىسىلغاندەك، ئوڭايسىزلىنىپ ئىككى تەرەپكە قاردى.

ــ ياقەي، مەن دەيمەنكى، ئەمىسە چاچ - ساقاللىرىنى ياساپ قويامتىم؟

ــ يوقسۇ، هاجىتى يوق، ــ دېدى هاشىم تاغا، ــ بىز بىر بەلەن كىشىنىڭ هاۋالىسى بىلەن هوشۇر بەگنى ئىزدەپ كەلگەنتۇق. ئۇنى بۇغداي نېنى بولمىسا مۇ بۇغداي سۆزى بار، بېشىغا كۈن چۈشۈپ بوينى قىسىلغانلارغا يول كۆرسىتىدۇ، سايىسۇەن بولىدۇ، دېگەنتى...

ــ هە، هە، مېنى ئىزدىگەن ئىكەنلا - دە، ــ دېدى هوشۇر بەگ، ــ خوپ، قۇلىقىم سىلىندە.

هاشىم تاغا كۆزىنى چوڭ ئاچتى، دىدارلىشىش نىيىتىدە هوشۇر بەگكە ئالدىراپ ئىككى قولىنى تەڭلىدى. هوشۇر بەگ ئۇنىڭ تاشتەك قېتىپ، كۆمۈردەك قارىيىپ كەتكەن قانسىز قوللىرىنى ئائىلاچ نېرى - بېرىلا تۇتۇپ قويدى:

ــ قېنى، گەپنىڭ ئۆزىنىلا دېسىلە. كۆرۈپ تۇرۇپلىكى چۆچەك ئاڭلاشقا ۋاقىت يوق...

— ئوبدان، ئوبدان، — دېدى هاشىم تاغا، — مەن گەپنىڭ پوسكاللىسىنىلا ذەي. قازارا مەن ئۆلۈپ تارتىپ قالسام، مۇنۇ بالام كوچىدا قالمىسۇن، يامان كېچىككە كىرىپ قالمىسكەن دەپ ئەنسىرەيمەن. «ئۇستا كۆرمەسكەن شاگىرت ھەر مۇقامدا يورغىلاپتۇ» دېگەن گەپ بار، شۇ ۋەجىدىن ئۆزلىرىگە شاگىرت...

ھوشۇر بەگ مانا، يەنە بىرسى ئۆز ئايىغى بىلەن مېڭىپ كەپتۇ، دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ چىرايى ئېچىلدى:

— ھىم مۇنداق گەپ دېسىلە، — ھوشۇر بەگ مەشرەپنىڭ ئالدى - ئارقىسىغا ئۆتۈپ سىنچى كۆزلىرى بىلەن ئۇنى تەكشۈردى. بىلەك - ئالقانلىرىنى تۇتۇپ كۆردى. ئۇنىڭ بۇ ھەركىتى ئات - قېچىر بېدىكلىرىنىڭ مال بازىرىدىكى ھەركىتىگە ئوخشاپ كەتتى، — ھىم، بالىغۇ يامان ئەمەسكەن، ئىشتىيىمۇ خېلى بارەك قىلىدۇ، نان قېپى چىقىپ قالماس؟

— يوقسۇ، — دېدى ھاشىم تاغا، — پېشانىسىگە پۈتۈلگىنى ھالاللىق، ئىنساپتىن باشقىنى بىلمەيدۇ. ئىشقىلىپ، بىز تەقدىرنىڭ قۇلى، ئۆزى قانائەتچان...

— بولدى، گەپنى سوزمىسلا، قۇلىقى يۇمشاقمۇ ئۆزى، ئېتى نېمىدى؟

— قۇلىقى يۇمشاق، يۇمشاق بولمامدىغان، ئېتى مەشرەپ...

— نېمە دەيمىز ئەمدى... - ھوشۇر بەگ ئارىسالدىراق بولۇپ دېدى، — ئۆزىدىغۇ پاكىز ئوغۇلكەن. «پۇت - قولى يېنىك بولسا نېنىنى يەر، بولمىسا بېشىنى» دېيىشىدۇ، مەنغۇ قولى ئوچۇق ئادەم. لېكىنزە، ئۇچ يىلغىچە ھەق بەرمىدۇق دېگەندىمۇ، قورسىقىنى باقىدىغان گەپتە...

— ئۇستام، ئېلىپ قالسىلىرا ئۇنى، — ماشىنىدا چاش ئېلىۋاتقان 20 ياشلاردىكى ئاق خالاتلىق دىقماقچىنا بىر يىگىت گەپكە لوقما سالدى، — بېشىغا كۇن چۈشكەن بالىكەنغۇ، بىچارە. مەن ئۇنىڭغا ئۆزۈم ھۇنەر ئۆگىتەي... مەشرەپ، بۇ يەرگە كەل ئاداش، مېنىڭ ئېتىم مەھەممەتجان...

ھوشۇر بەگ مەھەممەتجانغا كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ بىر قارىۋېلىپ، ھاشىم تاغىغا قادالدى:

— خوپ، ئۆزلىرى بۇگۈنلا كېتەملا؟ خوش ئەمىسە دەيمۇ؟...

ھاشىم تاغا بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ يۆتىلىپ كەتتى، نەپىسى قىسىلىپ، تىنىقى يېتىشمەي قەغەزدەك تاتىرىپ كەتتى:

— ئاھ خۇدايىم، ئاشۇ دادىغا، ھېلىقى دۇبەن ھەزرەتلىرى ھالىمىزغا يەتكەن بولسا، بۇ بالا بۇ يەردە بويۇن قىسىپ قالماس ئىدى. ئەمدى ئاشۇ بىر چىشلەم يەرمۇ، ئۆيۈمۇ ھەممىسى تۇگىدى...

دۇبەن دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ، ھوشۇر بەگنىڭ كۆزى چەكچەيدى:

— نېمە؟ دۇبەن دەمدىلا، قايسى دۇبەن؟...

— قايسى دۇبەن ئىكەنلىكىنى مەن نېمە بىلەي، ئىشقىلىپ، شىك دۇبەن دېيىشتى. دۇبەن بىزگە ئىلتىپات قىلمىدى، ھەممە ئارمانلىرىمىز توزغاقتەك توزۇپ كەتتى...

هوشۇر بەگ بىرنەمىدىن چۆچۈگەندەك، ئالاقىزادە بولۇپ ئەتراپقا قارىدى:
— بۇ نېمە پېشكەللىك، ئەستاغپۇرۇللا، بۇ ئادەم نېمە دەيدىغاندۇ، يۈرىكىنى قاپتەك قىلىپ، دۇبەن جەن جۇشى جانابلىرىنىڭ مۇبارەك ناملىرىنى تىلغا ئېلىۋاتىدا ھېيىقمايلا. ماڭا ئىلتىپات قىلمىدى دېگىنى نېمىسى! بولدى، ئاغرىمىغان بېشىمغا ئالتە تاياق. ماڭا شاگىرت - پاگىرت ھاجەت ئەمەس، دۇكىنىمدا دۇبەن جانابلىرىنىڭ يېنىغا كېلىشتى ئولتۇرغان خېرىدارلارنىڭ كۆپچىلىكى ئوپۇر - توپۇر بولۇشۇپ، ھاشىم تاغىنىڭ يېنىغا كېلىشتى ھېلىلا چاچ - ساقىلىنى ئالدۇرۇپ بولغان ئوتتۇرا ياشلاردىكى بىر كىشى گالىستۇكىنى تۈزەپ، ددراپ پەلتۇسىنى كىيىپ، بويىنىغا قېلىن يۇڭ شارپىنى ئوراپ تۇرۇپ، سالماق قەدەم بىلەن كىشىلەر ئارىسىغا قىستىلىپ كىرىدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا يول بېرىشتى، كىمدۇر ئۇنىڭغا قاراپ دېدى:
— قارىسىلا، راشىددىن ئەپەندىم، بوۋايغا يامان بولدى، ھەدەپ قان يىندۇرۇۋاتىدۇ.
— شۇنداق، يامان بوپتۇ، — دېدى راشىددىن ئەپەندى، — بولۇڭلار، ئۇنى دوختۇرخانىغا ئاپىرايلى، تۇرماڭلار. گەپ - سۆزى ئورۇنلۇق، ئوڭلۇق ئادەم ئىكەن، ئۆزىگە ئىشەنچى، ددىدللىقى ماڭا خويما ياققانتى. ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ؟
شۇ چاغدا ئىشىكتە ئەمەت كۆرۈندى. ئەھۋالنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ كەتتى. راشىددىن ئەپەندىگە كۆزى چۈشۈپ:
— راشىددىن ئەپەندىم، بۇ بىچارىلەرنى ساتىراشخانىغا مەن باشلاپ كەلگەن، بىر ئوبدانلا ئىدى، — دېدى.
— بولدى، ئۇ گەپنى قويغىن، ئەمەت، — دېدى راشىددىن ئەپەندى ۋە يانچۇقىدىن بىر تۇتام قەغەز پۇلنى ئېلىپ ئەمەتنىڭ تۆش يانچۇقىغا سالدى، — ئىتتىك دوختۇرخانىغا ئاپىرايلى، دوختۇر قۇتقۇزۇپ قالسا، مەشرەپنىڭ تەلىيى، قېنى، سىلەر مېڭىڭلار. مەنمۇ كەينىڭلاردىن ھازىرلا يېتىپ بارىمەن.
ئەمەت ھاشىم تاغىنى ئاۋايلاپ ھاپاش قىلدى.
مەشرەپ بىلەن مەھەممەتجان راشىددىن ئەپەندىگە ھۆرمەت ۋە مىننەتدارلىق بىلەن قارىدى.

3

قۇياش پارقىراپ، قار - مۇزلار ئېرىپ تۆگىدى. ئۇرۇمچىنىڭ پاتقاقچىلىق كۈنلىرى ئاخىرلاشتى. لېكىن، هاشىم تاغنىڭ ۋاپاتى مەشرەپنىڭ بېشىنى ئېگىپ، چىرايىنى سارغايتتى. ئۇ بۇرۇنقىدەكلا كەمسۆز ئىدى. هاشىم تاغنىڭ جەسىتى مۇساپىرلار قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىنغاندىن كېيىن، ئەمەت مەشرەپنى ئۆزىنىڭ 6 كۈادرات مېتر كېلىدىغان كومىلاچ تاملىق ئىجارە كەپىسىگە ئېلىپ كەتتى. مەشرەپ بۇ كەپىدە كېچىسى ئەمەتكە هەمراه بولۇپ يېتىپ، كۈندۈزى بىر هەپتىگىچە داددىسىنىڭ قەبرىسىنى پىرقىراپ، يىغلاپ - قاقشاپ يۇردى. كېيىن ئەمەتنىڭ نەسىهىتىگە قۇلاق سېلىپ، هوشۇر بەگنىڭ ساتىراشخانىسىغا كېلىپ ئىرۇنلاشتى. ئەلۋەتتە، بۇ ئىشقا راشىدىن ئەپەندى كۆڭۈل بۆلگەن، ئارىلاشقانىدى.

هوشۇر بەگنىڭ ساتىراشخانىسى ئىلگىرىكىدەكلا ئاۋات، خېرىدارلىرى كۆپ ئىدى. مەهەممەتجاننىڭ مېهرىبانلىقى ۋە يار - يۆلەكتە بولۇشى ئارقىسىدا مەشرەپ بۇ يەرگە ئاستا - ئاستا كۆنۈپ قالدى.

بىر كۈنى مەشرەپ مەهەممەتجان بىلەن مۇنچىدىكى هۇجرىسىغا كېتىۋېتىپ سورىدى:

— بۇ هوشۇر بەگ بىر قىسمىلىغۇ، ئاداش؟

— بىر قىسمىلا ئەمەس، ئۆتۈپ كەتكەن مۇتەهەم دېگىنە، — دېدى مەهەممەتجان، — بۇ ئادەمنىڭ داڭقى بارلىقى راست، هۇنەر دېسەك گۈل كەلتۈرۈۋېتىدۇ، ئۇنىڭغا قول قويمايدىغان ساتىراش يوق. ئاڭلىشىمچە، شىك دۇبەن جانابلىرى تەختكە چىققاندىن كېيىن، ئىككى - ئۈچ يىلغىچە ئۇنىڭغا چاش ئالدۇرغانكەن، كېيىن، ئۇستىرا بىلەن كاللامنى ئېلىۋەتمىسۇن دەپ قورقتىمكىن، ئۇنى دۇبەن يامۇلغا كىرگۈزمەيدىغان بوپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇستامنىڭ هۇنىرىنى دەپ بۇ يەرگە هەر - هەر ئەمەلدارلار، جاهانكەشتى ئەپەندىلەر، سودىگەر، ئېنگلىز كونسۇلىرىنىڭ خىزمەتچىلىرى كېلىپ تۇرىدۇ. گەپ هۇنەردە.

— ئەمىسە مەن ئىككى ئاينىڭزى ئۇنىڭ قولىغا ئۇستىرا ئالغىنىنى كۆرمىدىمغۇ؟

— نەدىكى گەپنى دەيسەنكەن ئاداش، — دېدى مەهەممەتجان بارغانچە قىزىشىپ، — مەن ساڭا دەپ بەرسەم، هوشۇر بەگنىڭ شۇ تاپتا 4 يەردە دۇكىنى، بىر يەردە مۇنچىسى بار. سەندەك، مەندەك ئوتتۇزچە يېتىمچى ئۇنىڭغا نىسمكارچىلىق قىلىدۇ. ئۇ ئۆزى چاچ ئالسا، دۇكانلىرىنىكىم باشقۇرىدۇ؟ ساتىراشخانىغا راشىدىن ئەپەندىمدەك كاتتا ئەربابلار كېلىپ قالمىسلا، ئۇ قولىغا هەرگىز ئۇستۇرا ئالمايدۇ. ئىلگىرى ئۇنى «هوشۇر ساتىراش» دېيىشەتتى، كېيىن «هوشۇر بەگ» بولدى. گەپ نېمىدە؟ گەپ تۆت دۇكان، بىر مۇنچىدا...

— ئەمىسە سەن ئۇنى مۇتەهەم دېدىڭغۇ؟ — مەشرەپ بىر ئاز ئەجەبلىنىپ مەهەممەتجانغا قارىدى.

— مۇتەهەم، ئەلۋەتتە مۇتەهەم! — مەهەممەتجان يول ئۇستىدىكى ناۋايخانىدىن تۆت

گىرددىنى سېتىۋېلىپ ياغلىقىغا تۇگكەچ داۋام قىلدى، — بىلسەك، ئۇنىڭغا قەرزگە بوغۇلمىغان بىرمۇ نىمكار يوق. ھەممىنىڭ بوينىغا سىرتماق سېلىقلىق. مەن ئۆزۈمنى ئېيتسام، بۇ دۇكاندا بەش يىلغىچە بىكارغا ئىشلىدىم، زېھنىم جايىدا، قولۇم ئەپچىل بولغاچقا، ساتىراشلىقنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرىنى، يېڭى‌پوسۇندا چاچ ئېلىشنى بىر يىلدا ئۆگىنىۋالغانمەن. خېرىدارلارنىڭ تولىسى ئىشىكتىن كىرىپلا كۆزى بىلەن مېنى ئاختۇرىدىغان بولۇشتى، ھوشۇر بەگنىڭ ئۆزىمۇ ماڭا قايىل. دۇكانغا ئىززەت - ئىكرامىلىق كىشىلەر كىرىپ قالسلا، مېنى كۆرسىتىپ: «قېنى، جاناب، ئورۇندۇققا... ‹بۇرۇن چىقان قۇلاقتىن، كېيىن چىققان مۇڭگۈز ئېشىپ كەتتى›. ھە، مەھەمەتجان، شاپىپىدا، بۇ ئاكىڭنى رازى قىلۋېتىڭ» دەيدىغان بولدى، بىراق. بەش يىلغىچە قولۇم بىر تىيىنمۇ پۇل كۆرمىدى. دەردىمنى ئىچىمدە بىلىپ يۇرۇۋەردىم. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىردە راشىددىن ئەپەندىم مېنىڭ ئۇرۇندۇقۇمدا چاچ - ساقلىنى ياسىتىۋېتىپ، ھال - ئەھۋالىمنى سوراپ قالدى. دۇكاندا ئۇستام بولمىغاچقا، ناغرىدەك يېرىلىپ، ھەممە گەپنى دەپ قورسىقىمنى بوشىتىۋالدىم. «بولماپتۇ، بۇ ئادەم بوزەك قىلغانلىق، — دېدى راشىددىن ئەپەندىم، — ھوشۇر بەگنى خېلى ھىممەتلىك، يېتىمچىلەرنىڭ باش - كۆزىنى سىيلايدىغان ئادەم دەپ ئاڭلىۋېدىم. ئۇمۇ بىر ھارامزادە ئوخشىمامدۇ؟ ھەر قانچە بولسىمۇ، بەش يىل ئىشلىگەن نىمكارغا ئاز - تولا ھەق بېرىش كېرەكتە...» بۇ گەپنى ئاڭلاپ ماڭا جان كىردى. «ئەمدى مەن ئۇستامدىن ھەق تەلەپ قىلمەن» دېدىم. «تەلەپ قىل، قورقما، — دېدى راشىددىن ئەپەندىم ماڭا مەدەت بېرىپ، — بۇ جەمئىيەتنىڭ پىسخىكىسى شۇ، ئىشلىگەننى ئىشلىتىۋېرىدىغان گەپ. ھەق گەپنى دېيىلمىسەك، ئاز - تولا قارشىلىق كۆرسىتىشكە جۈرئەت قىلمىساك، كۆزى پارقىراپ تۇرغان مەخلۇقلا، پايىتمىغا، ئاخىر بېرىپ قۇلغا ئايلىنىپ قالىسەن. ئوغۇل بالا دېگەن جاسارەتلىك، ئىرادىلىك بولۇشى كېرەك...» ئىككى كۈندىن كېيىن مەن ھوشۇر بەگكە نىمكارلارنىڭ ئالدىدىلا: «ئۇستام، بىمەۋرەتلىك قىلىپ تاكاللاشقىنىم ئۈچۈن كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا. مەن ئەمدى بۇ دۇكاندا ئىشلىمەيمەن، پۇل بېرىدىغان يەردە ئىشلەيمەن» دېدىم. «نېمىشقا؟» ھوشۇر بەگ سورىدى. «نېمىشقىلىقىنى ئۆزلىرى ئوبدان بىلىلا، — دېدىم مەن، — ھۈنەر ئۆگىتىپ قويغانلىرىغا رەھمەت، بۇنى ئۇنتۇمايمەن. بۇنىڭ بەدىلىگە مەن نەق بەش يىل ھەقسىز ئىشلىدىم. ھەققىياتلىرى تۇگىگەندۇ، ئەمدى مەن پۇل بېرىدىغان يەردە ئىشلەيمەن...» بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ھوشۇر بەگنىڭ ئەرۋايى ئۇچتى، ھازىرلا ئاپىرىپ سولىتىۋېتىدىغاندەك، ھەيۋە قىلىپ سەكرەپ كەتتى، ھۈنەر ئۆگەتكەنلىكىنى، بەش يىل ئاش-نان، كىيىم بەرگەنلىكىنى پەش قىلىپ چالۋاقىدى، ئۇستىنى رازى قىلمىغان شاگىرت قورايدەك قۇرۇپ كېتىدۇ، دەپ قورقۇتتى. لېكىن، ئۇنىڭ مەندىن ئاسانلىقچە ئايرىلالمايدىغانلىقىنى بىلىۋالدىم، شۇ كۈنى كەچتە دۇكاندا مېنى يالغۇز ئەپقېلىپ: «بوپتۇ، بۇنىڭدىن كېيىن جىدەل چىقارغۇچى بولما، تاپقان پۇلۇڭنى ئايرىم غەللىگە سال، ئوندىن ئۈچ ئۈلۈشىنى قولۇڭغا بېرىمەن، باشقىلارغىمۇ تىنما» دېدى. تىرىكچىلىكنىڭ يولى مۇشۇنداق ئوخشايدۇ، مانا بىرەر يىللىچە بولىدى، قولۇم پۇل كۆردى، ئۆزۈمۇ خېلى

پىتلىنىپ قالدىم، ئاداش.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، مەشرەپ ئويلىنىپ قالدى. ئۇنىڭغا راشىدىن ئەپەندىنىڭ گېپى تەسىر قىلمىغانىدى:

— قارىماندا، راشىدىن ئەپەندىم قالتىس ئادەمكەن. جۇمۇ!...

— قالتىس بولماي! — دېدى مەھەممەتجان يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ، — شۇنىڭدىن كېيىن راشىدىن ئەپەندىم بىلەن يېقىن ئاكا - ئۇكىدەك بولۇپ كەتتۇق. ئۇ كىشىنىڭ مەسلىھىتى بىلەن باشقا نىمكارلارنىڭمۇ قۇلىقىغا پىچىرلاپ يۇرۇپ، «ھەق بەرمەسەك ئىشلىمەيمىز» دېگۈزدۇم. ئۇلارنىڭ قولىمۇ ئاز - تولىدىن پۇل كۆرىدىغان بولدى.

— راشىدىن ئەپەندىم نېمىش قىلدۇ؟ — مەشرەپ ئەجەبلىنىپ سورىدى.

— نېمىش قىلدۇ، دەمسىنا؟ — مەھەممەتجان قوشۇمىسىنى تۇرۇپ بىر پەس ئويلىنىپ قالدى، كۆڭلىدە سەتىراشخانىغا چاچ - ساقال ئالدۇرغىلى كىرگەن ئەپەندىلەرنىڭ راشىدىن ئەپەندى ھەققىدە دېيىشكەن گەپلىرىنى ئەسلىدى. ئۇلار نېمىشقىدۇر ئۇنى «جاھان كەشتى ئەپەندى»، «راشىدىن ئورۇس» دەپ چاقچاقلىشاتتى. مەھەممەتجان داۋام قىلدى، — راشىدىن ئەپەندىنىڭ سەن بوش چاغلىما، ئۇ دېگەن ئۆلىما، خەنزۇ، ئورۇس، پارس، ئوردۇ تىللىرىنى بىلىدىكەن كاتتا تاماچ دېگىنە. بۇ گەپنىڭ ھەممۇ يالغىنى يوق. ئەپەندىلەرنىڭ دېيىشىچە، راشىدىن ئەپەندىم ئۇرپان ئاستانىدا تۇغۇلغان، شۆتاڭدا ئوقۇغانىكەن. كېيىن چۈڭچىنگە بېرىپ ئىلىم ئۆگىنىپتۇ، ھىندىستان، پاكىستانلارغا بېرىپ، پارس، ئوردۇ تىللىرىدىن ساۋاق ئاپتۇ. كېيىن بىر جاھانكەشتى سودىگەرگە يالىنىپ، تاغۇ دەشتلەرنى كېزىپ، ئافغانىستان ئارقىلىق رۇسىيىگە چىقىپتۇ. تاشكەنت، قازان، مەسكاۋ دېگەن شەھەرلەرگە بېرىپ، ئىلىم تەھسىل قىلىپ، ئورۇس تىلىدا كامالەتكە يەتكەن، ئىشقىلىپ، بارمىغان يېرى، بىلمىگەن ئىلىم - بىلىمى قالمىغان. سەن بۇ ئادەم بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولساڭ، ئايىماي...خۇددى ئىنچ - قارىنىڭغا چىراغ يېقىلغاندەك، قۇلاق ئاڭلىمىغان جەق يېڭى گەپلەرنى ئاڭلاپ، كۆڭلۈڭ يورۇپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن سايىدەك ئەگىشىپلا يۈرگۈڭ كېلىدۇ. بەزى ئەپەندىلەر ئۇنى ھۆكۈمەت ئۇنچىۋالا ياخشى كۆرۈپ كەتمەيدۇ، دېيىشىدۇ. بۇ گەپ راستمىكەن، بىلمەيمەن. بىرچاغلاردا دۇبەن جانابلىرى ئۇنى ئۆزىگە تىلماچ قىلۋالغانىكەن، كېيىن قۇرۇلۇش نازارىتىگە يۆتكىۋېتىپتۇ. ھازىر شۇ يەردە ئىشلەيدۇ. ئۆزى مېھرىبان، سۆلكەتلىك ئادەم. يېتىمچىلارنىڭ قاياشى دېسەكمۇ بولىدۇ. مەن نېمىلىكىم بولمىسۇن، سېنى راشىدىن ئەپەندىگە تونۇشتۇرۇپ قويسەمەن، شۇ چاغدا ئۆزۈڭمۇ بىلىپ قالىسەن، ئاداش...

مەشرەپ سۆيۈنگەن ھالدا ئىختىيارسىز مەھەممەتجاننىڭ قولىنى تۇتتى:

— شۇنداق قىل، ئىماش. مەن راشىدىن ئەپەندىنى ياقتۇرۇپ قالدىم.

— بۇ دېگىنىڭ دۇرۇس، مەشرەپ، — دېدى مەھەممەتجان رازىمەنلىك بىلەن، — خاتا قىلمايسەن، ئۇنى خېلى جەق يېتىمچىلار ياقتۇرىدۇ، مەنمۇ ئۇنى بىر تۇغقان ئاكامدەك كۆرىمەن.

ئۇلار شۇ تەرىقىدە مۇڭدىشىپ، كونا مۇنچىنىڭ بىر بۇلۇڭىدىكى تاملاردىن زەي پۇراپ تۇرغان، تار، قاراڭغۇ ھۇجرا ئالدىغا كېلىپ توختاشتى...

4

ياز تۈگەپ كۈز كەلدى. جۇدۇنلۇق يامغۇر ئۇرۇمچى ئاسمىنىنى قاپلىۋالدى، ھەممە يەر پاتقاقچىلىق ئىدى. «بۇرۇتلۇق مارشال تۈگەشتى»، «نېمىسلار لېنىنگرادنى ئىشغال قىپتۇ»، «ياپونلار ساخالىن ئارىلىغا چىقىپتۇدەك»، «جاك جيېشى شېك شىسەيگە 8 - ھەربىي رايونىمىك مۇئاۋىن قۇماندانلىقىنى ئىنئام قىلغانمىش»، «شىنجاڭنا گومىنداڭ قايتىدىن كېلىپ، پىرقە ھۆكۈمىتى قۇرارمىش» دېگەن ئىش - ئىش گەپلەر تارقىلىپ كەتتى. سۇك ھېيلىگىنىڭ جاك جيېشىنىڭ سۆيىتىدە ئۇرۇمچىدە پەيدا بولۇشى بىلەن، ئۇرۇمچى بىردىنلا ۋەھىمىلىك - سۇرلۇك تۈسكە كىردى. «ماركسىزم»، «كوممۇنىزم»، «كوممۇنىستىك پارتىيە» دېگەن سۆزلەرنى تىلغا ئېلىشتىن كىشىلەر ئەيمىنىدىغان بولۇپ قېلىشتى. يوشۇرۇن ئاختۇرۇش، تۈيۇقسىز تۈتقۇن قىلىش ئۇرۇمچىدە ئاشكارا ئىش بولۇپ قالدى.

ھوشۇر بەگنىڭ تۈتقۇن قىلىنىشى ۋە ئۇنىڭ مال - مۈلۈكلىرىنىڭ بىراقلا مۇسادىرە قىلىنىشى كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە تېگىگە يەتكىلى بولمايدىغان سىر بولۇپ قالدى. بەزىلەر: «ساتىراشخانىدا دۇبەنگە قارشى پىتنە - پاساتلار بولغانمىش». دېسە، بەزىلەر، «ھوشۇر بەگ ئىچكىرىدىن كەلگەن بىر سودىگەرنىڭ ئەپيۇن سودىسىغا چېتىلىپ قالغانمىش» دېيىشەتتى.

ساتىراشخانا پېچەتلەنگەنلىكتىن، مەھەممەتجان بىلەن مەشرەپ كوچىدىلا قەپەتقالدى. مەھەممەتجان ئۆزىنىڭ بىر قوللۇق ئۇستىرا، چاچ ئېلىش ماشىنىسى، كاپلىمغۇچ ۋە بىلەيلىرىنى كۆتۈرۈپ كوچا - كويلاردا ساتىراشلىق قىلىشنى كۆڭلىگە پۈككەن بولسىمۇ، ئورۇندۇقى، دۇكىنى بولمىغاچقا، ئىشى تازا يۇرۇشمىدى، ھەم يانلىرىدىكى پۇللىرى تۈگەپ، كوچا دوقمۇشلىرىدا تەمتىرەپ يۇرۇشتى.

بىر كۈنى ئۇلار نەنگۇەن يولىدىكى ئاق مەسچىت ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، كەينىدىن كېلىپ بىر قول مەھەممەتجاننىڭ مۈرىسىدىن تۇتتى. بۇ ئەمەت ئىدى. ئەمەت بىلەن ئۇلارنىڭ يۈز كۆرۈشمىگىنىگە خېلى كۈنلەر بولۇپ قالغانىدى:

— نەگە يوقالدىڭلار، يىگىتلەر؟ — دېدى ئەمەت مەھەممەتجان بىلەن مەشرەپكە قاراپ، — تۈنۈگۈندىن بېرى سىلەرنى ئىزدەپ بارمىغان يېرىم قالمىدى.

— بىرەر ئىش چىقىپ قالمىغاندۇ؟ — مەھەممەتجان سورىدى.

— ھازىرچە، ھايات يۇرۇپتىمىز.

— ھوشۇر بەگ ئۇستامنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ دەپ ئاڭلىدۇق، بۇ گەپ راستمۇ؟

— بولدى بۇ گەپنى قويۇڭلار، — ئەمەت ئەتراپقا قاراپ قويۇپ دېدى، — جۇرۇڭلار، مەن سىلەرنى بىرىيەرگە باشلاپ باراي.

— راشىدىن ئەپەندىنىڭ ئۆيىگىمۇ؟ — ئۇنى خېلىدىن بېرى ياد ئېتىپ يۇرگەچكە، بۇ گەپ مەھەممەتجان بىلەن مەشرەپنىڭ ئاغزىدىن تەڭلا چىقتى.

ئەمەت بۇ سوئالغا نېمىشقىدۇر ئېنىق بىر نېمە دېمىدى:

— قېنى جۇرۇڭلار، بارغاندا بىلىسىلەر...

ئۇلار دۆڭكۆۋرۈك بازىرىدىن ئۆتۈپ، خاڭچىك يولىغا بۇرۇلدى. خېلى ئۇزاق ماڭغانىدىن كېيىن، بىر تار كوچىدىن ئۆتۈپ، ئىشىك-قاپىقىلىرى كۆك سىر بىلەن سىرلانغان ھويلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئىشىكنى 13-14 ياشلاردىكى ئوماق قىسىنە بىر قىز بالا چىقىپ ئاچتى:

— ۋاي، بۇ ئەھمەت ئاكامكەنغۇ. ئۆيگە كىرىڭلار، دادام ئۆيدە بار، — دېدى قىز.

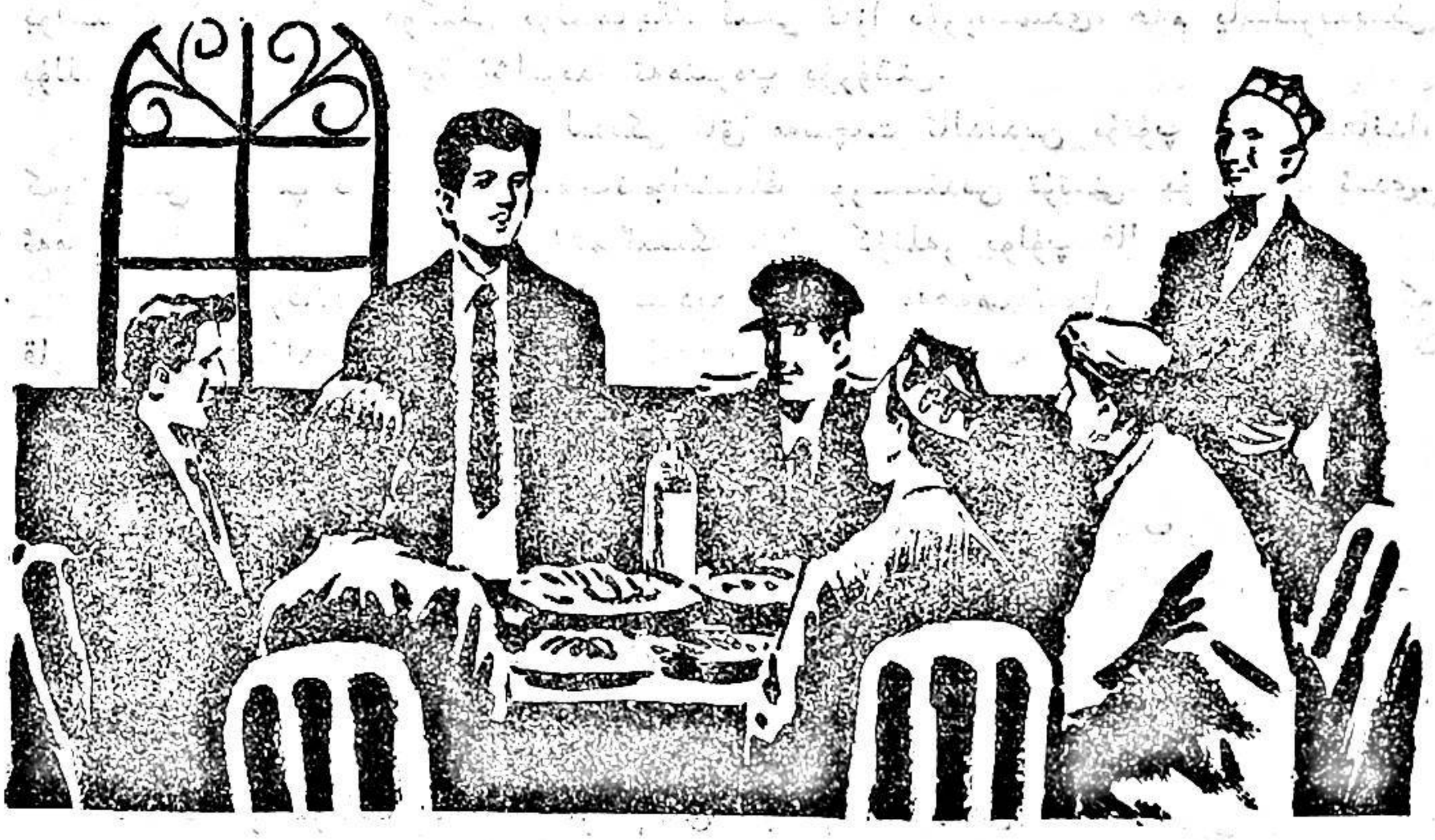
— ئۆيدە مېھمان يوقتۇ، سىڭلىم؟...

— مېھمانمۇ... — قىز سەل ئىككىلىنىپ، كۆڭىگەي تەرەپتىكى قوش دېرىزىلىك مېھمانخانىغا قارىۋالدى، — مېھمان بارلىقى بار، مەيلى ئەمەسمۇ!...

ئەھمەت ئىككىلىنىپ قالدى. شۇ چاغدا مېھمانخانىنىڭ دەھلىزىدىن راشىدىن ئەپەندى چىقىپ كەلدى:

— ھە، ئەھمەتمۇسەن، قانداق يېگىتلەر، ياخشىمۇسىلەر؟ — راشىدىن ئەپەندى بىرئاز ئەيمىنىپ تۇرۇشقان مەھەممەتجان ۋە مەشرەپ بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى، — قېنى، ئۆيگە، ئۆيگە كىرىڭلار. مەن تۇنۇگۈندىن بۇيان سىلەرنىڭ يولۇڭلارغا قاراپتىم...

ئۇلار پۇتلىرىنى ئىشىك ئالدىدىكى يۇڭ پالاسقا سۈرتۈپ، تارتىنىغان ھالدا، ئاستى قىزىل سىر بىلەن سىرلانغان تاختايلىق ئۆيگە كىرىشتى. مېھمانخانا ئازادە، يورۇق ئىدى. يەرگە گۈللۈك گىلەم سېلىنغان، چۆرىسىگە ئورۇندۇقلار قويۇلغان، جۇزا ئۇستىدە يېگىلا قورۇلغان ھەر خىل قورۇلمىلار، سىرىق ماي، پىچىنە-پىرەنىك، قەن-گېزەكلەر ۋە ئىككى بوتۇلكا ئېسىل ھاراق تىكلەگىلىك ئىدى. جۇزا ئەتراپىدا

قىزغىن پاراڭ سېلىشىپ، ئوتتۇرا بويلۇق، پاگونلۇق بىر ھەربىي، جۇغى كەچىك، بۇرنى يوغان، تاجىك چىراي بىر ئەرباب ۋە قەددى-قامىتى كېلىشكەن، كۆزلىرى ئۆتكۈر، سۈت رەڭ سارجىدىن تولىستوپكا كىيگەن ياشقىنا بىر كىشى ئولتۇراتتى.

ئەمەتلەر ئۇلارنى كۆرۈپ، ھودۇقۇپ قېلىشتى. قائىدە بويىچە سالام بېرىشىنىمۇ ئۇنتۇدى. بۇ ھالەتنى كۆرۈپ، بايىقى ئۆتكۈر كۆزلۈك ياش كىشى قىزغىن بىر ھېسسىيات بىلەن:

تۇگەر شاھلار بىلەن قۇللارنىڭ پەرقى، ئۆلۈكلەر قەبرىسىن ئاچساكى بىركىم،
كەلسەبىر كۈن ئۇلارغا تەقدىرى قىسمەت. كۆرەلمەس باي-گادايلىقتىن ئالامەت.

دەپ نەزمە ئوقۇدى، ئاندىن ئەمەتكە قاراپ:

— «ئۇلپەتنىڭ شەرتى كۈلپەتنى تەڭ تارتىش»، ئاكىلىساق ئۇچىلىگلار جەبرە-جاپا ئىچىدە يورۇقلۇق ئىزدەپ يۈرگەن بالىلار ئىكەنسىلەر. نېمىشقا بىزنى ئۆزۈكلارغا يات كۆرىسىلەر؟ — دېدى. ئاندىن:

دەرۋىشنىڭ ئايىغى كۆكتە بولاتتى، ئەڭ ئەزىز پەرىشتە بولاتتى ۋەزىر،
ئۇممىدى يوق بولسا، راھەت-جاپادىن. شاھىدىن قورققاندەك قورقسا خۇدادىن.

دەپ يېنىدىكى پاگونلۇق ھەربىي كىشىگە قاراپ قويدى. ھەممەيلەن كۈلۈشتى، ئوتتۇرىدىن ياتسىراش كۆتۈرۈلدى. ئەمەت جانلىنىپ، شائىرغا تەلپۈندى:

— ئەپەندىم، ئىچىڭىز بىر بۇلاقكەن-دە!

— نەدىكى بۇلاق! — دېدى شائىر، — بۇ دېگەن مەڭ يىللار ئىلگىرىكى تەپەككۇر يۈلتۈزلىرىدىن چېچىلغان جەۋھەر. فىرەۋسى، ئەخمەت يەسەۋى، ئۆمەر ھەييام، شەيخ سەئدى، جامى، سەككاكى، لۇتپى دېگەنلەرنى ئاكىلىمىغانمۇ؟ ئاكىلىغان، ئۇلارنى ئوقۇمىغان بولساڭ، كۆكلۈكۈڭ قاراڭغۇ دېگەن سۆز. بېھوش دىلنى تەپەككۇر جەۋھەر-لىرىدىن چېچىلغان شىپالىق نۇرلار بىلەن يۇيۇش كېرەك، شۇ چاغدا، ئالەم ئالقىشىغا بولىدۇ...

ئەمەت، مەھەممەتجان، مەشرەپلەر بىر-بىرىگە قارىشىپ، مەمنۇنلۇق بىلەن كۈلۈمسىرەشتى. راشىدىن ئەپەندى ئۇلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى:

— قېنى، تونۇشۇڭلار، ماۋۇ ئىككى بۇرادەرنىمىز، — راشىدىن ئەپەندى پاگونلۇق ھەربىي كىشى بىلەن چوڭ بۇرۇن، تاجىك چىراي كىشىنى كۆرسەتتى، نېمىشقىدۇر ئۇلارنىڭ ئىسمىنى ئاتىمىدى، — ئوفىتسېرلەر مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى، ئۆز ئادەم-شائىرنى شېئىرى تونۇتىدۇ دېگەن گەپ بار، — دەپ راشىدىن ئەپەندى قەددى-قامىتى كېلىشكەن، خۇش چاقچاق شائىرغا كۆز تاشلىدى، — دوستىمىز مۇتەللىپ...

— مۇتەللىپ؟...

ـــ ئۇھ، مۇتەللىپ شۇكەن - دەۋ!
ـــ مەن - كۆرگەن، تونۇمىغىنىمنىڭ قارا...
ـــ قانداق تونۇش، يالقۇنلۇق ئىسىم...
ئەمەت، مەھەممەتجان، مەشرەپلەر قەلبى سۆيۈنگەن ھالدا ھاياجانلىنىپ مۇتەللىپكە قاراشتى...
راشىددىن ئەپەندى ئەمەتلەرنى «مېنىڭ سەرگەردان ئىشچى دوستلىرىم» دەپ تونۇشتۇردى. بۇ گەپ پاگونلۇق ھەربىيگىمۇ، تاجىك چىراي كىشىگىمۇ ياقتى ۋە:
ـــ بىلىمسىز، بىلىمسىز، ياخشى يىگىتلەركەن، ـــ دېيىشتى.
مۇتەللىپ ئازراق ئەچىۋالغاندى. ئۇ ئۆزى تولىمۇ ياقتۇرىدىغان ئۆمەر ھەيىامنىڭ ئەزمىلىرىنى توختىماي دېكلاماتسىيە قىلدى:

خاقانىڭ پىكرىگە زىت سۆزنى ئېيتماق، خورازلار سوقۇشتا بولىمۇ چاققان،
بۇلۇر ئۆز قېنى بىرلە قولنى يۇماق. مىس تىرناق لاچىنغا قاچان جەڭ ئاچقان.
«كېچە بۇ!» دېسە گەر كۈندۈزنى خاقان، مۇشۇك شىر بولىدۇ چاشقان تۇتۇشتا،
«ئەنە ئاي بىرلە يۇلتۇز» دېگىن شۇئان. لېكىن ئۇ يولۋاسنىڭ ئالدىدا چاشقان...

پاگونلۇق ھەربىي قولىغا ئىككى رۇمكىنى ئېلىپ، بىرىنى ئەمەتكە تۇتتى:
ـــ قېنى ئاغىنە، ئىككىمىز كۆتۈرۈۋېتەيلى. سىلەر مۇتەللىپكە قىزىقىپ قالدىڭلارغۇ دەيمەن. تالانت ـــ ئۇ بىر سىر، تېگىگە يەتكىلى بولمايدۇ. مەن ئۇنى كەلگۈسىدە ئارىستۇفىن بولارمىكىن دەپ ئويلۇنىدىم، قارىغاندا، ئۇنىڭدىن ياشكىن چىقىدىغان ئوخشايدۇ.
ـــ يوق گەپ، ـــ دېدى مۇتەللىپ بۇلۇق قارا چاچلىرىنى كەينىگە سلكىپ تۇرۇپ، ـــ ئىشەنمەكلار. ئارىستوفىن ئىسرادىن ئىلگىرى ئۆتكەن قەدىمكى يۇنان ئومىر - كومېدىيىسىنىڭ پىر ئۇستازى. ئۇنى ئىنسانىيەت مەدەنىيەت دۇنياسىغا تەمشەلگەن زامانىدىكى ئۇلۇغ مەشئەل كۆتۈرگۈچى دېيىش مۇمكىن. ئەمدى پۇشكىنغا كەلسەك، ئۇنى ئەنە «راشىددىن ئورۇس»تىن سوراڭلار.
ـــ راشىددىن ئورۇس؟ ـــ بۇ گەپ دەرھال مەھەممەتجاننىڭ دىققىتىنى تارتىقاچقا تۇيۇقسىز ئاغزىدىن چىقىپ كەتتى.
ھەممەيلەن پاراققىدە كۈلۈشتى. مۇتەللىپ:
ـــ قېنى، «راشىددىن ئورۇس»، بۇ يىگىت بۇ گەپنىڭ مەنىسىگە قىزىقتى، يەشكىن، ـــ دېدى.
راشىددىن ئەپەندى پىيالىدىكى چايلارنى يېڭىلاپ، رۇمكىلارغا ھاراق تولدۇردى:

ـ بۇ بىر بىمەنە لەقەم. مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئۇنى «12 - ئاپرىل ئۆزگىرىشى» نىڭ خاتىرىسى دېسەكمۇ بولىدۇ.

ـ خەقنى ئالدىما، ـ دېدى مۇتەللىپ قاقاقلاپ كۈلۈپ، ـ نەدىكى «12 - ئاپرىل ئۆزگىرىشى» نىڭ خاتىرىسى بولسۇن! دەل پاپىنگوتنىڭ خاتىرىسى.

ـ دۇرۇس، ـ دېدى راشىددىن ئەپەندى، ـ بۇنى پاپىنگوتنىڭ غەلىتە مىجەزى بىلەن مۇناسىۋەتلىك دېيىشكە بولىدۇ. ئۆزۈڭلارغا مەلۇم، پاپىنگوت سوۋېت ئۆكتەبر ئىنقىلابىدىن كېيىن كاپىكاز ئۇلكىلىرى، يىراق شەرق ۋە ئوتتۇرا ئاسىيانى قالايمىقان قىلىپ قان قىلغان مەشھۇر رۇس گېنېرالىنى دېنىكىن، كولچاكلارنىڭ قولىدا خىزمەت قىلغان، فورمانوۋ، فرۇنزى، چاپايېۋلارنىڭ قوغلاپ تىرىپېرەن قىلىشى ئارقىسىدا شىنجاڭغا قېچىپ ئۆتكەن. ئۇنىڭ بىلەن بىللە قېچىپ كەلگەنلەر جىڭ شۇرىنغا بېقىنىپ قاراشلىق كوزىر باتالىيون بولۇپ تەشكىللەنگەن. پاپىنگوت قاۋۇل، يۇزلىرى قىپقىزىل ۋە ناھايىتى ھاراقكەش ئادەم ئىدى. شەنبە، يەكشەنبە كۈنلىرى «تانىساۋالنى ۋىچىر» ئويۇشتۇراتتى. مەن رۇسچىنى بىلىدىغان بولغاچقا، بۇنداق ئولتۇرۇشلارنىڭ دائىملىق ئىشتىراكچىسى بولىدىغانلىقىمدا گەپ يوق. بىر كۈنى پاپىنگوت مېنىڭ قىرلىق ئىستاكاندىكى يېرىم جىگدىن كۆپرەك ئاق ھاراقنى بىرلا كۆتۈرۈپ گۈپلا ئىچىۋەتكەندىكى يېرىم ئاقتىن: «يارايسەن، يىگىت، نو!» دەپ ۋارقىرىدى. كېيىن مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ، مەن بىلەن ئۇلپەتلىشىنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. يېرىم يىلغىچە ئانچە ـ مۇنچە ئۇلپەتلىشىپ يۈردۇم. سىياسىي، ئىجتىمائىي مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇنازىرىلىشىپمۇ قالاتتۇق. مېنىڭ چۈشىنىشىمچە، پاپىنگوت قارىماقىغا جىڭ شۇرىن ھاكىمىيىتىگە خىزمەت قىلۋاتقاندەك كۆرۈنگىنى بىلەن، كۆڭلىدە باشقا بىر مەقسەتتە پۈرسەت كۈتۈۋاتقان ئادەم ئىدى. ئۇ ھەمىشەم ماڭا: «شىنجاڭدىكى رۇس قىسىملىرى ھازىر تولىمۇ بىچارە. بۇنىڭغا چىداش مۇمكىن ئەمەس. بىز يا رۇسىيىگە قايتىپ كوممۇنىزمنىڭ ئۇرۇقىنى قۇرۇتۇپ، گېنېرال دېنىكىننىڭ ھەيكىلىنى ياسايمىز، يا بولمىسا، تەقدىرگە بويسۇنۇپ، ئاۋسترالىيىگە بېرىپ 2000 - يىلى مۇقەددەس ئاتىمىز ئەيسا نىڭ ئاسمانىدىن چۈشۈشىنى كۈتىمىز» دەيتتى. ئۇ ئاخىر دېگىنىنى قىلدى. 12 - ئاپرىل كۈنى 300 دىن ئارتۇق ئاق ئورۇس ئەسكىرىگە قوماندانلىق قىلىپ، ئەپچىللىك بىلەن تۈيۇقسىزلا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىناسىنى قورشىۋالدى. جىڭ شۇرىن پاپىنگوت بىلەن ھەرقانداق شەكىلدىكى سۆزلىشىشنى رەت قىلىپ، دەرھال ئۇرۇمچى ئەتراپىدىكى زاپاس قىسىملىرىنى توپلاپ، پاپىنگوت قىسىملىرىنى قورشاشقا بۇيرۇدى. جىڭ شۇرىن قىسىملىرى شىددەت بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، غەلىبە قىلايلا دەپ قالغاندا، شەرقى فرونت قوماندانى شېڭ شىسەي ئويلىمىغان يەردىن ئۆز خوجايىنىغا ئاسىيلىق قىلىپ، ئاپاپىنگوتقا ياردەم بەردى، ھەل قىلغۇچ پەيتتىكى بۇ ياردەم پاپىنگوتنىڭ كۆزگە كۆرۈنۈپ قالغان مەغلۇبىيىتىنى بىراقلا غالىبىيەتكە ئايلاندۇرۇۋەتتى. تەبىئىيكى، پاپىنگوت بىر قاچاق پولكوۋنىك بولغاچقا، شىنجاڭدا ئۇنىڭ ھاكىمىيەت ئۈستىدە تۇرۇش سالاھىيىتى يوق ئىدى. شۇڭا، بۇ قېتىمقى جەڭ مېۋىسىگە شېڭ شىسەي ئىگە بولدى

ۋە خۇددى ئالۋاستينىڭ پەرشتىگە ئۆزگەرگەندەك، بىردىنلا ئۇ ئىنقىلاب قوزغىغان داھىيغا ئايلىنىپ قالدى. «12 - ئاپرىل ئۆزگىرىشى» بولغان كۈنى سەھەردە پاپىنىڭ ھۇت مېنى ئۆيۈمدىن چاقىرتۇالدى. ئۇ: «مەن بۈگۈن ئۆلۈكىلىك ھۆكۈمەتتە جەڭ شۇرىدىن بىلەن سۆزلەشمەكچى، سەن رۇسچە، خەنزۇچىغا كامىل. ئۇ يەردە جەزمەن جەڭ شۇرىدىن ھەم ئۇنىڭ ئەمەلدارلىرى بولىدۇ. يەنە تېخى ھېلىقى يىگاڭ، ئۆلكىلىك كېڭەش باشلىقى روزى ھاجى بولۇشمۇ مۇمكىن. دېمەك، ئۇيغۇرچىمۇ سۆزلىشىش كېرەك. شۇنداق بولغاندىن كېيىن، سەن ماڭا ھەمراھ بولىسەن. قارشى ئەمەسمۇ؟» دېدى. پاپىنگوتنىڭ تەرى ناھايىتى يامانىدى، ئۇڭ قولى ھەربىي فورمىسىغا لايىق لاشتۇرۇپ ئېسىلغان قىلىچنىڭ سېپىدىن ئايرىلمايتتى. بۇ قارام پولكوۋنىكنىڭ گېپىنى رەت قىلىشمۇ ئاسان ئەمەس ئىدى. مەن ئائىلاج: «مېنىڭ بۇ سۆھبەتتىكى سالاھىيىتىم نېمە بولىدۇ؟» دەپ سورىدىم. پاپىنگوت بىر قولىنى خۇددى گېتلېرەڭ شارت قىلىپ ئالدىغا كۆتۈردى: «كاك داۋاي راشىددىن ئورۇس. نو!» دېدى. بۇ ئۇنىڭ رۇسچىنى ئۇيغۇرچە تەلەپپۇز قىلىپ، «رۇسچە تەرجىمان راشىددىن» دېگىنى ئىدى. شۇ قېتىمقى ۋەقەدىن كېيىن، مېنىڭ ئىسمىم بىرمەزگىل ئۇرۇمچىدە «راشىددىن ئورۇس» دېگەن نام بىلەن تارىلىپ يۈردى...

راشىددىن ئەپەندى ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئاۋۋال مۇتەللىپكە، كېيىن كۆلۇمسىرەپ مەھەممەتجانغا قارىدى:

— قانداق يېگىت، جاھان قىزىقمىكەن؟ «راشىددىن ئورۇس» نىڭ مەنىسىنى بىلىۋالدىڭمۇ؟ — دېدى.

— مەن نېمە دەيمەن، رەھمەت. ئىچىمگە شام يېقىلىغاندەك بولۇۋاتىدۇ، — دېدى مەھەممەتجان.

تالادا سىم - سىم يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. ئۇچىنچى بوتۇلكىنىڭ ئاغزى ئېچىلدى، جوزىغا مەززىلىك زىرە پۇرىقىنى تارىتىپ، ئارقا - ئارقىدىن كاۋاپمۇ كەلدى. سۆھبەت ئۇزاق سوزۇلدى، خەلقئارا ۋەزىيەت ۋە شېك ھاكىمىيىتىنىڭ يېڭى يۈزلىنىشى تەھلىل قىلىندى. ئەمەت، مەھەممەتجان ۋە مەشرەپنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغانلارنىڭ ھەممىسى دائىم ئۇچرىشىپ پىكىر ئالماشتۇرۇپ تۇرىدىغان مەسلەكداشلار ئىدى. ئۇلار - نىڭ بەزىبىر مەسىلىرىدىكى يېپىق سۆزلىرىنى دېگەندەك چۈشىنەلمىسەمۇ، لېكىن ئەمەتلەر بۇ ئەپەندىلەرنىڭ تولىمۇ مۇھىم، جىددىي مەسىلىلەر، شىنجاڭ نەگە بارىدۇ، ئۇنىڭ تەقدىرى، كەلگۈسى نېمە بولىدۇ، دېگەن مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇھىم تارىخىي سىناقتا دۇچ كەلگەندەك، تەمكىن، ئەستايىدىل باش قاتۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشتى. ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدە بەزەن - بەزەن ئەمەتكە ئوخشاش سەرگەردان ئىشچىلار، ئىمكارلار، چاكار - مەدىكارلارمۇ تىلغا ئېلىناتتى ۋە ئۇلارغا ئۈمىد باغلىناتتى. بۇ ھال ئەمەت، مەھەممەتجان، مەشرەپلەرنى خۇش قىلدى.

مۇتەللىپ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، مەشرەپنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويدى ۋە كەسكىنلىك بىلەن:

ـــ ئالمي مەنسەپ ـــ ئېگىز خادا تاش، ئۇنىڭغا قانات قاققان بۇركۈتمۇ، يامىشىپ يۇرۇپ ئىلانـمۇ چىقىدۇ. دۇبەن ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندا، ئۆزىنى بۇركۈت دەپ ئاتىغاندى، لېكىن ئۇ ئاخىر ئىلان بولۇپ چىقتى، ـــ دېدى.

ـــ شۇنداق، تارىخ ـــ رەھىمسىز، ئۇنىڭ دۇشمىنى ساختىپەزلىك، ـــ دېدى پاگونـ لۇق مەربىي كىشى مۇتەلـلىپكە قوشۇلۇپ، ـــ ھەرقانداق نىقابـمۇ تارىخ ئالدىدا پاش بولـماي قالمايدۇ. ئادىمىزاتـنىڭ بۇيۇكلۈكى شۇيەردىكى، ئۇ كۆپ ھاللاردا ئۆزىـنىڭ ھەيكـىلىنى ئۆزى ياسايدۇ، ئۇنىڭغا چوقۇنىدۇ، ئىلـتىجا قىلىدۇ، ئۇنى ئىلاھلاشـتۇرىدۇ، ئاندىن ئۇنى يەنە ئۆز قولى بىلەن چېقىپ تاشلايدۇ. خەلق ھامان ئۇلۇغ، تارىخ رەھىمسىز. شېئىر شىسەي ئۆز تەقدىرىدە مۇشۇ ھالاكەتنىڭ بوسۇغىسىدا تۇرۇپتۇ...

تاجىك چىراي ئەرباب يۇمۇرلۇق قىلىپ دېدى:

ـــ ئۇيغۇرلاردا «باخشى داپ بىلەن ئالدايدۇ، كاززاپ لاپ بىلەن» دېگەن ماقال بار، شېئىر دۇبەنـنىڭ خەقنى ئالدىغىنى ئۆزىنى ئالدىغىنى. نېمە قورقـۇل-ۇق؟ «تـۇگـمەنـدە تۇغـۇلـغان چاشقان، ھاۋا تاراقلـىغاندىن قورقماپتۇ» دېگىنىمۇ بارغۇ. بېشىمىزدىن ئۆتكەن ئىشلار ئازمۇ؟ بىز ئۇنىڭ «ئالۋاستى» دىن «داھىي» غا، ئاندىن يەنە «داھىي» دىن ئەسلىگە قايتىپ «ئالۋاستى» غا ئايلانغانـلىقىنى كۆردۇق. «نومۇسسىزدىن ھايا تىلىمە، زالىمدىن ۋاپا». بىزنىڭ تاجىكلاردا: «ئۇچارغا كەلمىسە لاچىن ماداري، بولۇر چۇمچۇققا شۇمشۇك كاربارى» دېگەن قوشاق بار. قانداق، بولدىغان قوشاقمىكەن؟...

ھەممەيلەن كۈلۈشتى، يارايسىز ئەپەندىم، دەپ تاجىك چىراي ئەربابنى ماختاشتى.

مۇتەللىپ دەھلىزدىن چىقىۋېتىپ، ئەمەت، مەھەممەتجان، مەشرەپلەرنىڭ قولىنى بىر-بىرلەپ سىقتى:

ـــ ياخشى يىگىتلەر ئىكەنسىلەر، سىلەر بىلەن دوست بولۇپ قالغىنىم ئۆچۈن بەكمۇ خۇشالمەن. «مېۋە-كۆچەت پوستى بىلەن ياخشى، ھەركىم ئۆز دوستى بىلەن». مېنىڭ سىلەرگە بېرىدىغان ئالتۇن-كۈمۈش، پۇلۇم يوق، لېكىن، دەيدىغان ئىككى ئېغىز سۆزۈم بار، دوستلۇق سۆزى: بىرى، ھەقىقەتنى سۆيۈڭلار. ھەقىقەت دېگەن ۋەزىن، سالمىقى بار نەرسە. ئۇ كۆپۈككە ئوخشاش ئۇستىدە ئەمەس، بەلكى تاشقا ئوخـشاش، سۇنىڭ ئاستىدا تۇرىدۇ. بولۇپمۇ سۇ دۇغلانغاندا، ئۇنى بايقاش، كۆرۈۋېلىش ناھايىتى تەس. بۇنىڭ ئۈچۈن سەگەك مېڭە، ئۆتكۈر كۆز بولسۇن. يەنە بىرى، ئۈمىدۋار بولۇڭلار. ئۈمىد ـــ قىممەتلىك بايلىق، قانات، مەقسەتكە يەتكۈزىدىغان تۇلپار. ئەتە نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى بىلمىگەن ئادەم ـــ بەختسىز ئادەم. ھەققانىيەت، ئادالەت، ئەركىنلىك يولىدىكى كۈرەش، ھامان بىر قىسىم مەردانىلارنىڭ قېنى ھېسابىغا غەلىبە قىلىپ، كۆپچىلىك ئازادلىق، ھۆرلۈك، ئەركىنلىككە ئېرىشىدۇ. ئۈمىد ۋە ئۆزىگە ئىشەنچىتىن مەھرۇم ئادەم ـــ بىپايان دېڭىزدا ئۆز مەنزىلىگە يېتەلمەي لەيلەپ يۈرگەن بىچارە كېمە. بىزنى كۈزەل ئەتىگە باشلايدىغىنى ئۈمىد ۋە ئىشەنچ. بۇنى ئەسته ساقلاڭلار...

ئەمەتلەر مۇتەللىپنىڭ بۇگۈن بولمىسا ئەتە ئۇرۇمچىدىن نەگىدۇر ـــ يىراق بىر

يەرگە كېتىپ قېلىش ئېھتىمالى بارلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنى باھار قارلىرىدەك يېپىشىپ ئوتتۇرىغا ئېلىۋالدى...

5

ئەمەتنىڭ مەھەمەتجان بىلەن مەشرەپنى راشىدىن ئەپەندىنىڭ ئۆيىگە باشلاپ كېلىشى مەشرەپنىڭ «ئىشسىزلىق مەسىلىسى» نى ھەل قىلىش ئىدى. بۇنىڭدىن بىر نەچچە كۈن ئىلگىرى ئەمەت راشىدىن ئەپەندىنىڭ ئۆيىگە ئېلىكتر چىراغ ئورنىتىۋېتىپ، بۇ ھەقتە ئۇنىڭغا ئېغىز ئاچقاندا، ئۇ: «مەشرەپكە راستىنلا ياماق بوپتۇ، يېشى كىچىك، يېتىم بالا ـ دە. كوچىدا تېنەپ ـ تەمتىرەپ يۈرۈۋەرسە، راست قىيىن بولىدۇ، مەن بىر ئامالىنى قىلاي» دېگەن ئىدى.

بۇگۈن ئۇلار كۈتۈلمىگەندە، بۇ ئۆيدە مۇتەللىپ ۋە بايىقى ئىككى ئەرباب بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى، ئۇلارنىڭ قىزغىن سۆھبىتىگە داخىل بولۇپ، ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلمىشىدى. راشىدىن ئەپەندى ئىشىك ئالدىدا مېھمانلارنى ئۇزىتىپ تۇرۇپ، بىر نېمىنى يادىغا ئالغاندەك، مەشرەپكە قارىدى.

ــ مەشرەپ، سەن كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما ئوكام. قارىغىنا، قېشىڭدا قانداق جانكۆيەر دوستلىرىڭ، ئاكىلىرىڭ باركەن؟... ئەتە ئەتىگەندە مېنىڭ ئىشخانامغا بار، قالغان گەپنى شۇ يەردە دېيىشەرمىز، ــ دېدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە، راشىدىن ئەپەندى قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ كان ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ سوقمىچاق ئىشخانىسىدا ــ جاڭ چۈجاڭنىڭ ئىش ئۈستىلىنىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇرۇپ، بېشىدىن شىلەپىسىنى ئېلىۋاتقان جاڭ چۈجاڭغا:

ــ چۈجاڭ جانابلىرى، ئۆتكەندە سىلى يۈگۈر يىتىمگە ئايىغى يېنىڭ بىر قارا خىزمەتچى تېپىلماسمۇ، دېگەندەك قىلىۋىدىلا. مۇشۇنداق بالىدىن بىرسى تېپىلدى، ــ دەپ خەۋەر قىلدى.

قارىغاندا، ئۇنىڭ بۇ خەۋىرگە ھېچقانچە قىزىقمىغانلىقى بىلىندى. سۆزىنى تاماقتا شالاڭ چاچلىرىنى نېرى ـ بېرى تارىۋېلىپ، چاشقان بۇرۇتلىرىنى تىلى بىلەن ھۆللەپ قويدى:

ــ ھېلىقى ھۈججەت، مايىتاغدىن ئېۋىتىلگەن 39 ـ نېفىت قۇدۇقى ھەققىدىكى ماتېرىيال... تەرجىمىسى پۈتكەنمۇ؟

ــ پۈتكەن، يەنە بىر قېتىم سېلىشتۇرۇۋىتىپ ملا بولىدۇ.

ــ دەرھال تەييارلاپ بېرىڭ، ماڭا شۇ ماتېرىيال كېرەك.

ــ خوپ...

جاڭ چۈجاڭ بىر كىشىنى كۈتۈۋاتقاندەك، دېرىزىدىن قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ ياموللىسىگە كىشىدەك ئەگمە ئىشىكىگە قاراپ ـ قاراپ قويدى.

ــ ھە... يەنە بىر ئىش، بىزنىڭ خىزمەت تەرتىپىمىزدە ئازراق ئۆزگىرىش بولۇپ دىغاندەك تۇرىدۇ، بۇگۈن دۇبەننىڭ ۋەكىلى بىلەن نازىر... ــ جاڭ چۈجاڭنىڭ كۆزى شۇ پەيتتە تاشقارقى ئىشكىنىڭ بوسۇغىسىدا بويۇن قىسىپ پەيدا بولغان مەشرەپكە چۈشـ

تتى، ــ بۇ كىم؟ ...
ــ بۇ بايا مەن سىلىگە دېگەن بالا، مېنىڭ ئىنىم ...
ــ ئىنىم؟ ...
جاڭ چۇجاڭ جاۋاب كۆتمەيلا يان ئۆيگە كىرىپ كەتتى.
راشىدىن ئەپەندى مەشرەپنىڭ ئالدىغا باردى:
ــ مەشرەپ، كەلدىڭمۇ؟ ...
ــ راشىدىن ئەپەندىم، ــ دېدى مەشرەپ، ــ مەن ئۇ چاشقان بۇرۇتنى تونۇيمەن. ئۇنى كۆرگۈم يوق ...
ــ سەن ئۇنى قانداق تونۇيسەن؟
ــ تونۇيمەن، دادامنىڭ يۈزىگە تۈكەرگەن، مېنى تېخى ساقچىغا تۇتۇپ بەرمەكچى بولغان ...
ــ مۇنداق دېگىن، ــ دېدى راشىدىن ئەپەندى نېمىشقىدۇر ئويلىنىپ، ــ بوپتۇ، هازىر بۇ گەپنى دېمەي تۇر. ئېھتىمال ئۇ سېنى تونۇمىدى ... سەن مېنى مەشەدە بىر ئاز ساقلاپ تۇرغىن ...
ــ ماقۇل ...
شۇ گەپ بولۇۋاتقاندا، نازارەتنىڭ قاپقىسىدىن ئىككى كىچىك ماشىنا كىرىپ كەلدى. ئاپتوموبىلنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، جاڭ چۇجاڭ ئالدىراپ هويلىغا چىقتى. ئاپتوموبىلدىن چۈشكەن سىدام باش، بۇقا بويۇن سېمىز ئادەم بىلەن بېشىغا قارا شلەپە، ئۇستىگە ئۇزۇن قارا پېردىجە كىيگەن، قارا كۆزەينەك تاقىغان سالاپەتلىك ئىككى كىشى جاڭ چۇجاڭ ئۆز ئادىتىگە زىت خۇشامەتكۆيلۈق بىلەن پايپېتەك بولۇپ، ئىشخانىسىغا تەكلىپ قىلدى.
ئىشخانىدىكى سۆھبەت خېلى ئۇزاق داۋام قىلدى. كېيىن ئىشىك ئېچىلدى، ئورۇندۇقلارنى تارتقىلىنىپ ئورنىدىن تۇرۇشۇۋاتقانلىقى ئاڭلاندى، كىمدۇ بىرى دېدى:
ــ جاڭ چۇجاڭ، گەپ شۇ ... هازىرچە سىز مايتاغقا مەركىزىي هۆكۈمەت قۇۋۋىتى مەنبەسىنى باشقۇرۇش هەيئىتىنىڭ نازارەتچىسى سۈپىتىدە باردىسىز. كېيىن چاڭجاڭ لىقنى ئۇستىگىزگە ئالىسىز. ئېسىگىزدە بولسۇنكى، يېنىڭ نېپىت تەركىبى ئالاهىدە يۇقىرى بولغان مايتاغ نېفىتلىكى بۇگۈنكى كۈندە ئاددىلا بايلىق ئەمەس، ئۇرۇش قورالى. مايتاغنى رۇسلارنىڭ قولىدىن ئۆتكۈزۈۋېلىشىمىزغا ئېنگلىزلار ئالاهىدە قىزىقىدۇ. ئېنگلىز دېپلوماتلىرى، مايتاغ نېفىت زاۋۇتىنى جۇڭگونىڭ ئۆتكۈزۈۋېلىشى ئۈچۈن بولۇپلا قالماستىن، ئەڭ مۇهىمى، قانداق چارە بىلەن بولمىسۇن، رۇسلارنى پۈتۈن زاۋۇت ئۇسكۇنىلىرىنى شۇپېتى تاشلاپ كېتىشكە مەجبۇر قىلىش كېرەك، دېگەن قاراشتا. بۇنى سىز چۈشىنەلەيسىز، سوۋېت هۆكۈمىتى نېفىت ئايرىش زاۋۇتىنىڭ ئۇسكۇنىلىرىنى ئەسلىمەلىرىنى ئەپچىقىپ كېتىدىغان بولسا، ئىش هەقمەتەن چاتاق بولىدۇ، يەنچاڭ، يۇيمىنلەردىن چوڭ تېپىتكى ئۇسكۇنىلەرنى يۆتكەش ئامالى يوق. دېگىز ئارقىلىق باشقا دۆلەتلەردىن سېتىۋالغان تەقدىردىمۇ، ئۇنى سىز بۇ يەرگە نېمە بىلەن يۆتكىيەلەيسىز؟ مەسىلە-

لىنىك تۇگۇنى مۇشۇ يەردە. شۇڭا ئۇسۇلغا دىققەت قىلىك. مايتاغ نەپەتلىكىنى ئېچىش ھەققىدە ئەزەلدىن مەركىزىي ھۆكۈمەت بىلەن سوۋېت ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا كېلىشىم يوق. لېكىن، شېك شىسەي بىلەن سوۋېت ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا پۈتۈم بار. ۋاقىتى كەلسە، بىز بۇ يەرلىكنىك ئىشىنى ئېتىراپ قىلمىساقلا بولىدۇ. شۇڭا، ھەربىر قەدەمىگىزدە ھوشيارراق بولۇك. يەنە سورايدىغانلىرىڭىز بارمۇ؟

— يوق.

— قاچان يولغا چىقالايسىز؟

— تۆت - بەش كۈن ئىچىدە.

— مايتاغ ئايرودرومىسى پۈتۈنلەي سوۋېتلىكلەرنىك تىزگىنلىشىدە. ئۇلارنى ئىشتىن بۇرۇن چۆچۈتۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن، ئەك ياخشىسى ماشىنا بىلەن بېرىك.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلاۋاتىمەن.

جاك چۈجاك ئۇلارنى ئۇزىتىۋەتكەندىن كېيىن، راشىدىن ئەپەندىنىك ئىش ئۈستىلى ئالدىغا كېلىپ توختىدى:

— راشىدىن ئەپەندى، بايا مەن سىزگە بىزنەك خىزمەت تەرتىپىمىزدە ئازراق ئۆزگىرىش بولىدۇ دېگەنتىم. بىز ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن مايتاغقا بېرىپ كېلىدىغاندەك تۇرىمىز. رۇسلارنىك تىلىنى پۈختا بىلىش كارامىتىڭىز ئەمدى رول ئويناپ قالسا ئەجەب ئەمەس. ئۆيىڭىزگە قايتىپ، ئىش - كۈشىڭىز بولسا پۈتتۈرۈۋېلىك، — دېدى.

راشىدىن ئەپەندى جاك چۈجاڭغا قارىدى. ئۇنىڭغا مەشرەپ ھەققىدە يەنە بىر قېتىم ئەسكەرتىپ كۆرمەكچى بولدى - يۇ، لېكىن، ئۇنىك چاشقان بۇرۇتلىرى تېگىدە ھىيلە - ھەيىارلىقتەك سىرلىق بىر ئالامەتنىك تىنىمسىز قىمىرلاپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، شۈك بولۇپ قالدى.

— بولىدۇ. خىزمىتىڭىزگە تەييارمەن، قاچان يولغا چىقىمىز؟

— ئۆيىڭىزدە ماشىنا كۈتۈك.

راشىدىن ئەپەندى مەشرەپنى باشلاپ قۇرۇلۇش نازارىتىنىك قاپقىسىدىن چىقتى. خېلى بىر يەرگىچە گەپ قىلىشماي تىم - تاس مېڭىشتى. راشىدىن ئەپەندىنى مەشرەپنىك كۈلپەتلىك تەقدىرى ئېچىندۇراتتى، كەلگۈسى قىزىقتۇراتتى. ئۇنىڭغا قانداقلا بولمىسۇن چىقىش يولى تېپىش، يول كۆرسىتىش لازىم دەپ ئويلىدى، لېكىن، بۇ يول زادىلا تېپىلمايۋاتاتتى.

دۆڭكۆۋۈرۈك بازىرىغا يەتكەندە، راشىدىن ئەپەندى مەشرەپكە:

— مەشرەپ، سەن شۇتاپتا ئۇدۇل بىزنىك ئۆيگە بارغىن، مەن يەنە ئىككى تونۇشۇم بار، سەن توغرىلىق شۇلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كۆرەي، — دېدى - دە، بىر قولىنى كۆتۈرۈپ قويۇپ، يان كوچىغا بۇرۇلدى.

راشىدىن ئەپەندىنىك كۆك سىرلانغان قوش قاناتلىق دەرۋازىسىنى يەنە ھېلىقى ئوماققىنە قىز ئاچتى. قىزنىك ئۈستىدە رەڭدار خوتەن ئەتلىسىدىن تىكىلگەن كۆكرەك پۈرمە كۆڭلەك بولۇپ، دولقۇنلىنىپ تۇرغان بوستان چاچلىرى پۈتۈن گەۋدىسىنى قاپلاپ تۇراتتى.

ـــ ۋاي، بۇ مەشرەپكەنغۇ؟ مەن سىزنى مەشرەپ دەپ ئاتاۋېرەي. نەچچە ياشقا كىرگەنسىز؟ يا مەشرەپ ئاكا دەيمىكىن؟ مەن 13 ياشقا كىردىم، مېنى ئۇربىيە دېسىگىزمۇ، ئۇربىيە سىگىلىم دېسىگىزمۇ بولۇۋېرىدۇ. دادام سىزگە بۈگۈن ئىش تېپىپ بېرىشكە ھەرىكەت قىلىمەن. دېۋىدى. قانداق، ئورۇنلاشتىگىزمۇ؟ مەن بۇ يىل تولۇق سىزنى پۈتتۈرىمەن. يا ئوقۇمسىز؟ سىزنىڭ ياش. قۇرامىگىزدىكى ئوغۇللار بىزدە ئوقۇيدىغۇ، نېمىشقا ئوقۇمايسىز؟... كېلىڭ، ئۆيگە كىرىڭ، دادام ھېلىلا كەپقالىدۇ.

ئۇربىيە مەشرەپنى ئۆزىنىڭ بىر كىشىلىك ياتقىغا باشلىدى. چىنىدەك سۈرتۈپ تازىلانغان، ھەممەنېمىسى گۈل كەشتىلەر بىلەن بېزەلگەن ئۆي مەشرەپكە ياقتى. ئۇربىيە قالغاچتەك ئۇچۇپ يۈرۈپ، بىردەمدە ئۇستەل ئۈستىنى قەن-گېزەك، پېچىنە-پىرەنىكلەر بىلەن تولدۇردى.

ـــ قېنى، مۇنۇ كەمپىتلەردىن ئېلىپ ئولتۇرۇڭ، چايغا ئوت يېقىۋەتتىم. بىز كەچتە ئادەتتە سەي قورۇپ، چاي ئىچىمىز. ئاپام قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچى. ئاپامنىڭ كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولدى. مەن سىزگە ئۆزۈم سەي قورۇپ بېرىمەن. دادام ئۆيدە مېھمان بولمىسا، ھاراق ئىچمەيدۇ، تاماكىمۇ چەكمەيدۇ. كەچقۇرۇنلىرى دادام بىلەن ئىككىمىز شۇنداق جىق مۇڭدىشىپ كېتىمىزكى، ئاپام، بولدى ئۇربىيە، سەن ئاغزىڭنى دىنىلا قېرىپ كېتىدىغان بولدۇڭ، نېمانداق تۇگىمەيدىغان جىق سوئال، دادامۇ ئارام ئالسۇن، دەپ تېرىكمىسە، ئىككىمىزنىڭ گېپىنى زادىلا تۇگىمەيدۇ، قېنى، مۇنۇ پىرەنىكتىن يەپ بېقىڭ، تارتىنماڭ.

ئۇربىيە يەنە قالغاچتەك ئۇچۇپ، ئاشخانا ئۆيىگە چىقىپ كەتتى.

مەشرەپ ئۇربىيەنى تۇنۇگۈن تۇنجى قېتىم كۆرگەندىلا، ئۇنى بەختسىز سىگىلىسى ئۇرسىمانغا ئوخشىتىپ كۆڭلى يېرىم بولغان، يۈرىكى پىژىلداپ كۆيۈپ، ئۇرسىمانىنى سېغىنغانىدى. بۈگۈن ئۇربىيەنىڭ چاقماقتەك سۆزلىرى ۋە ھەرىكەتلىرىدىكى ئالامەتلەرنىڭ ئۇرسىمان بىلەن ئوخشىشىپ كېتىدىغانلىقىنى سېزىپ، قەلبىدە جۇدالىق ئوتلىرى يېنىپ، كۆزىگە يەنە ياش كەلدى. قولىنى قويىنىغا تىقىپ، بوينىدىن قولتۇق تەرىپىگە يوشۇرۇپ ئېسىۋالغان، قىزىل مەشۇت بىلەن كەشتىلەنگەن ئۇچ بۇرجەك تۇماچە يەنى ئىككى تەرىپىگە ئۇچ تالدىن ئالتە تال قىزىل مارجان ئۆتكۈزۈلگەن ئاسقىنى مۇڭلانغان ھالدا ئالقىنىغا ئالدى.

شۇ پەيتتە ئۇربىيە پەتنۇستا چاي كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى. مەشرەپنى چايغا تەكلىپ قىلىپ تۇرۇپ، كۆزى بىردىنلا قىزىل مارجانغا چۈشتى.

ـــ مەشرەپ، بۇ نېمە؟ قانداق چىرايلىق مارجان!... ۋاي، سىز... يىغلاپسىزغۇ. سىزگە نېمە بولدى؟ مەن سىزگە ھېچنېمە دېمىدىمغۇ، ۋاي خۇدايىمەي، قاراڭ سىزنى، ئوغۇل بالىمۇ يىغلامدۇ؟

ـــ مەن يىغلىمىدىم، ئۇربىيە قىز...

ـــ ياق، يىغلاپسىز، ئەمىسە كۆزىڭىزدە ياش تۇرىدىغۇ؟

ئۇربىيە دەسلەپ ئەچەبىلەندى، كېيىن تارتىنمايلا قىزىل مارجانىنى قولىغا ئالدى.

ـ ئەجەبمۇ چىرايلىقكەن بۇ مارجان. بۇ كىمنىڭ؟ سىزنىكىمۇ؟ ئوغۇل بالىمۇ مارجان ئاسامدۇ؟

مەشرەپنىڭ كۆز ئالدىدا سۆيۈملۈك، جاپاكەش، بىچارە ئانىسىنىڭ سۈلغۇن چىرايى نۇرلاندى. بۇ چىرايىنى مەشرەپ ئاخىرقى قېتىم قارا شەھەردە كۆرگەن ۋە ئۇنى زادى ئەستىن چىقارمايتتى. ئۇ مەشرەپكە: «ئوغلۇم، مەن ئەمدى بولالمايدىغان ئوخشايمەن. بىز بارلىق ھاياتىمىزدا ھېچكىمگە يامانلىق تىلىمىگەنمىز. ئاسماندىن سالجا ياغقان، ئاخىر زامان يېتىپ كەلگەندەك، ئەمدى بەگ ئاخىر بىزنى خانۇەيران قىلدى. نۇرسىمان ئەمدىلا 13 ياشقا كىرگەنىتى، ئۇنى بۇلاپ كەتتى، كىمگە سېتىۋەتكەنلىكىنى بىلمىدۇق. ئىزدەپلا يۇرنىمىز، ئىزدەپ مەشىگە كەپقالدۇق. ماۋۇ قىزىل مارجاننى ئۆز قولۇم بىلەن بوينۇڭغا ئېسىپ قويماي. ئېسىلغىدە بولسۇن ئوغلۇم، نۇرسىمان سەندىن پەقەتلا ئۇچ ياش كىچىك ئىدى. ئاكاڭ سەمەت ئەقىللىق بالا، ئۇمۇ نۇرسىمانىنى ئىزدەپ دەپ مۇز داۋان بىلەن ئېلىغا كەتكەن، داداڭ پادىشاھنى تاپىمەن، شۇنىڭ پېشىنى توتىمەن دەپ ئاز سەرسان بولمىدى. تېخى تاپالمىدى. كۆنلەرنىڭ بىرىدە ئىزدەپ نۇرسىمانىنى تاپساڭ، مۇشۇ تۇماچە بىلەن قىزىل مارجاننى ئانامنىڭ يالدامىسى دەپ بوينىغا ئېسىپ قوي، مەن ئۇچۇن پېشانىسىگە سۆيگەن... » دېگەنىدى.

مەشرەپ كۆز چاناقلىرىدىن سىرغىپ چىقىۋاتقان ياشنى ھېچقانداق قىلىپ يوشۇرالمىدى. مۇڭلانغان ھالدا، سىگىلىسى نۇرسىمان توغرىسىدىكى ئەسلىمىنى نۇربىيەگە سۆزلەپ بەردى.

ـ بۇ گەپلەرنى مەن تېخى ھېچكىمگە دېمىدىم، سىزمۇ دېمەڭ، نۇربىيە.

نۇربىيە ئۇنچە قىمىدى. مەشرەپكە ئىسىمىدەپ تەسەللى بېرىشنى بىلمەيتتى.

ـ بىز دوست بولايلى، مەشرەپ. سىز بۇ ئۆيگە پات-پات كېلىپ تۇرۇڭ. كېلىپ تۇرۇشقا ۋەدە بېرەمسىز؟ مەن بۇگۈنلا دادامغا دەيمەن. نۇرسىمانىنى بىللە ئىزدەپ تاپمىز، تاپقىلى بولارمۇ؟... تېپىش كېرەك. سىز دەپ بەرمىگەن بولسىڭىز، جاھاندا مۇشۇنداق ئىشلارمۇ بار دېسە، پەقەت ئىشەنمەس ئىكەنمەن. بۇ مارجاننى ئېلىڭ. پەقەت يۇتتۇرمەڭ، بۇنى يۇتتۇرۇش ـ جىنايەت. مەن كۆنلەرنىڭ بىرىدە بۇ قىزىل مارجاننى نۇرسىمانىڭ بوينىدا كۆرسەم، ئۇنى قۇچاقلاپ تەبرىكلەيمەن. بىز دوست بولايلى، دوست بولۇشقا ۋەدە بېرەمسىز؟...

مەشرەپ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئولتۇرۇپ، خېلىغىچە بۇ گەپكە جاۋاب بەرمىدى.

ـ گەپ قىلىڭ، مەن سىزنى خاپا قىلىپ قويدۇممۇ-يە؟

مەشرەپ بېشىنى كۆتۈردى، نۇربىيەنىڭ مەسۇم كۆزلىرىگە قارىدى:

ـ سىز... نۇربىيە قىز، كۆڭلىڭىز ياخشى كەن. مەن بىر ئىشقا، بۇ قىزىل مارجاننى يۇتتۇرۇپ قويماسقا ۋەدە بېرىمەن. بۇ قىزىل مارجان ئانامنىڭ ئاخىرقى ۋەسىيىتى، سىگىلىمنى سېغىنىش زارى، مېنىڭ جېنىم. مەن قانداقلا بولمىسۇن، شائىرنىسا مۇتەلىپنىڭ گېپىگە ئەمەل قىلىپ، مەيلى ھايات كېچىسى مېنى قەيەرگە ئاپىرىپ تاشلىمىسۇن، جەزمەن ئۇمىد ۋە ئىشەنچ بىلەن نۇرسىمانىنى ئىزدەپ تاپىمەن. مەن سىگىلىم

بىلەن دىدار كۆرۈشكەندە، ئالدى بىلەن سىز توغرۇلۇق سۆزلەپ بېرىمەن. ئەمدى دوست بولۇشقا كەلسەك ...

ـــ خوپ، ۋەدە بېرىڭ، دوست بولدۇقمۇ؟

ـــ مەن نېمە دېيەلەيمەن. راشىدىن ئەپەندىم چوڭ كىشى، ئۆلىما، ئالىم، مەن نېمە، ئاران 4 ـ سىنىپقىچە ئوقۇدۇم، قارا يېتىم گاداي ... گاداي بىلەن باي ...

نۇربىيە بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ كەتتى، چىرايلىق بويۇنلىرىنى قىيىپ بوستان چاچلىرىنى كەينىگە تاشلىدى. تۇمشۇقى ئۇچلىنىپ، ئۇرلۇق كۆزلىرى پارقىرىدى. زىلۋا بارماقلىرى بىلەن ئۈستەلنى پاققىدا ئۇرۇپ:

ـــ سىز غەلىتە ئىكەنسىز! غەلىتە ئىكەنسىز!... «باي ـ گاداي»! «باي ـ گاداي»!... «باي ـ گاداي» بولسا نېمە بوپتۇ؟... دادام خەقنىڭ ئادەملىكى مۇھىم، باي ـ گادايلىقى ئەمەس، دېگەنتى. سىز نېمىشقا بۇنداق غەلىتە؟ ئېيتىڭ، بىز دوست بولامدۇق ـ يوق؟ ـــ دېدى.

مەشرەپ دېرىزىدىن قاراپ، ھويلىغا راشىدىن ئەپەندى ۋە يەنە ئەمەت، مەھەممەتجانلارنىڭ كىرگەنلىكىنى كۆردى. نۇربىيە تېخىچە تېرىكىۋاتاتتى:

ـــ مەن سىزگە دەپ قويايكى، ياخشى ئادەملەر دوست بولۇپ ئۆتۈشى كېرەك! ... دادام، دوستلۇق باي ـ گادايلىقنى ئەمەس، ئالتۇن زەنجىر بىلەن باغلانغان پاك رىشتىنى ئۆلچەم قىلىدۇ، دەيدۇ ... سىز غەلىتە ئىكەنسىز!...

ئۆيگە بىرىنچى بولۇپ راشىدىن ئەپەندى كىردى ۋە نۇربىيەگە قاراپ كۈلۈمسىرىدى:

ـــ چۆچە خوراز، قارا سېنى!... مېھمان بىلەنمۇ سوقۇشامدۇ؟ ئۇيات، ئۇيات قىزدىم. گەپ تالاشتىكمۇ؟ قېنى، دەررۇ مەشرەپتىن ئەپۇ سورا.

نۇربىيە ئانارداڭ قىزىرىپ، بۇزۇنىنى تارتتى.

ـــ مېنىڭ خۇيۇم ئاشۇنداق، مەشرەپ. ئاسانلا تېرىكىپ قالىمەن. ئادەت بوپقاپتۇ ...

راشىدىن ئەپەندى دېدى:

ـــ «ئادەم ئادەتكە قوماندانلىق قىلىشى كېرەككى، ئادەت ئادەمگە قوماندانلىق قىلمىسۇن. يامان ئادەتنى تاشلىيالمايدىغان كىشىلەر ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ».

ـــ بۇ ئوستروۋسكىنىڭ سۆزى، ـــ دېدى نۇربىيە دىدىللىق بىلەن.

ـــ ناھايىتى توغرا، مەن بۇسۇزنى ساڭا ئۇچىنچى قېتىم ئېيتىپ بەردىم، ـــ راشىدىن ئەپەندى بۇرۇلۇپ مەشرەپكە قارىدى. ـــ سەن خاپا بولما، مەشرەپ.

ـــ ياق. بىز سوقۇشمىدۇق، گەپ تەگەشمىدۇق. نۇربىيە قىز دوست بولايلى، دېگەنتى، ـــ دېدى مەشرەپ گويا ئۆزىنى گۇناھلىق ھېس قىلغاندەك يەرگە قاراپ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، راشىدىن ئەپەندى كۈلۈپ كەتتى.

ـــ ياخشىكەنغۇ، ئۇنداق بولسا مۇبارەك بولسۇن. دوستۇڭلار.

كەچلىك چايدىن كېيىن، راشىدىن ئەپەندى ئەمەت، مەھەممەتجان، مەشرەپلەرنى ئازادە مېھمانخانىغا باشلاپ چىقتى. ئۇنىڭ ئۇلارغا ئېيتقىدىغان نۇرغۇن سۆزى بار ئىدى. گەپنى يىراقتىن باشلىدى. دۇنيا ۋەزىيىتى، ئۆكتەبىر ئىنقىلابى، لېنىن، ستالىن، ماۋزېدۇڭ، جۇدې توغرىسىدا سۆزلەپ بەردى. ئۆكتەبىر ئىنقىلابى توغرىسىدا سۆزلىگەندە

كۆپـرەك ئىشچىلار، ئىشچىلارنىڭ ئۆيۈشقاقلىقى، ھەمدەملىكى ۋە ئاجايىپ رولى توغرىسىدا سۆزلىدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن، «ئاخىرقى ھېسابتا دۇنيانىڭ كەلگۈسى مۇستەھكەم ئىتتىپاقلاشقان، ئاڭلىق، ئىنتىزامچان ئىشچىلار سىنىپىنىڭ قولىدا بولىدۇ» دېگەن سۆز چىققاندا، ئەمەت روھلىنىپ، ئىككى تەرىپىدە ئولتۇرغان مەشرەپ ھەمراھلىرىغا قارىۋالدى.

— بىزنىڭ مايتاغدا مانا مۇشۇنداق بىر قوشۇن تۇغۇلۇۋاتىدۇ، — دېدى راشىدىن ئەپەندى ئاجايىپ ئۇمىدۋارلىق بىلەن، — بۇ قوشۇننى تېگى-تەكتىدىن ئېيتقاندا، نامراتلار دېھقانلار، گاداي چارۋىچىلار ۋە شەھەر كەمبەغەللىرى تۇغدى، ئاۋۇتتى. چاپىنىنى غېرىبچە يېپىنىپ، بەش-تۆت تەڭگە تېپىش نىيىتى بىلەن ئۇ يەرگە بارغان يېتىمچىلەر ھازىر ئۆز سەپداشلىرىنىڭ ياردىمىدە مەلىكىلىك ئىشچى، تېخنىك، بۇرۇلچىك بولۇپ قالدى. ھاياتقا قارشىمۇ ئۆزگەردى. بىز ئۇلاردىن ئۇمىد كۈتسەك بولىدۇ. ئەسلىدە مەن شېكىسپىردىن ئازراق ئۇمىد كۈتكەنىدىم، قارىغاندا، بولمىدى. لەۋزىدە تۇرمىدى، يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش، كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىش، سوۋېت بىلەن ئىناق ئۆتۈش دېگەنلىرى كۆپۈككە ئايلانىدى. ئۇ ئۆز قولى بىلەن تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەن نۇرغۇن زىيالىيلارنى ھازىر يەنە «كوممۇنىزمچى»، «تروتسكىچى»... دەپ بىر-بىرلەپ يوقىتىۋاتىدۇ. ۋەزىيەت جىددىي ئۆزگەرمەكتە. بايا مەن ئەمەت بىلەن سۆزلەشتىم. مۇشۇنداق ئەھۋالدا سىلەرنىڭ مايتاغقا بېرىپ ئاشۇ قوشۇنغا قوشۇلۇپ كېتىشىڭلارنى دۇرۇس يول دەپ قارايمەن. مايتاغدا ئەمەتنىڭ ئاكىسى بار، تەجرىبىلىك بۇرۇلچىك، ياخشى ئادەم. ئۇ يەرگە مەنمۇ بارىمەن. بىز يەنە داۋاملىق ئالاقىلىشىپ تۇرىمىز. قانداق، ئەمەت، مەن سېنىڭ پىكرىڭگە قوشۇلدۇم.

— ئۇرۇمچىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزۈڭلار كۆرۈۋاتىسىلەر، — دېدى ئەمەت خىيالچانلىق بىلەن، — جان قويارغا يەرمۇ قالمىدى. بايا مايتاغدىكى ئاكامدىن خەت ئالدىم، قايتىپ كەل، دەپتۇ. ئويلىنىپ كۆرسەم، جاھان ئۆزگىرىۋاتقىلى نەچچە يىللار بولغان ئوخشايدۇ، ئىككى پۈت ئۆزگىرىپتۇ. ھارغىنلىق يەتسە ئاسمانغىمۇ يېتىپ ئۇخلايمىز، قورساق ئاچسا گۆشىنى ئىككى قولىمىز تۇرۇپتۇ. خەقنىڭ ھاجىتىدىن چىقساقلا ئىككى نان تاپقىلى بولىدۇ. مەن كۆپ ئويلىنىپ ئاخىر مايتاغقا كېتىپ، نېفىتچى بولۇش نىيىتىگە كەلدىم. ئىككىمىز ئىتتىپاق مەقسەتسىز تەمتىرەپ يۈرۈشتىن نېمە پايدا؟ مەھەممەتجان بىلەنمۇ دېيىشتۇق، ئۇنىڭ بۇ يەردە تارتىشىدىغان ھېچنېمىسى يوق. ئەمدى گەپ مەشرەپتە قالدى.

مەشرەپ ئەمەتنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ھازىرلا ئۇلاردىن ئايرىلىپ قېلىۋاتقاندەك، چۆچۈپ كەتتى.

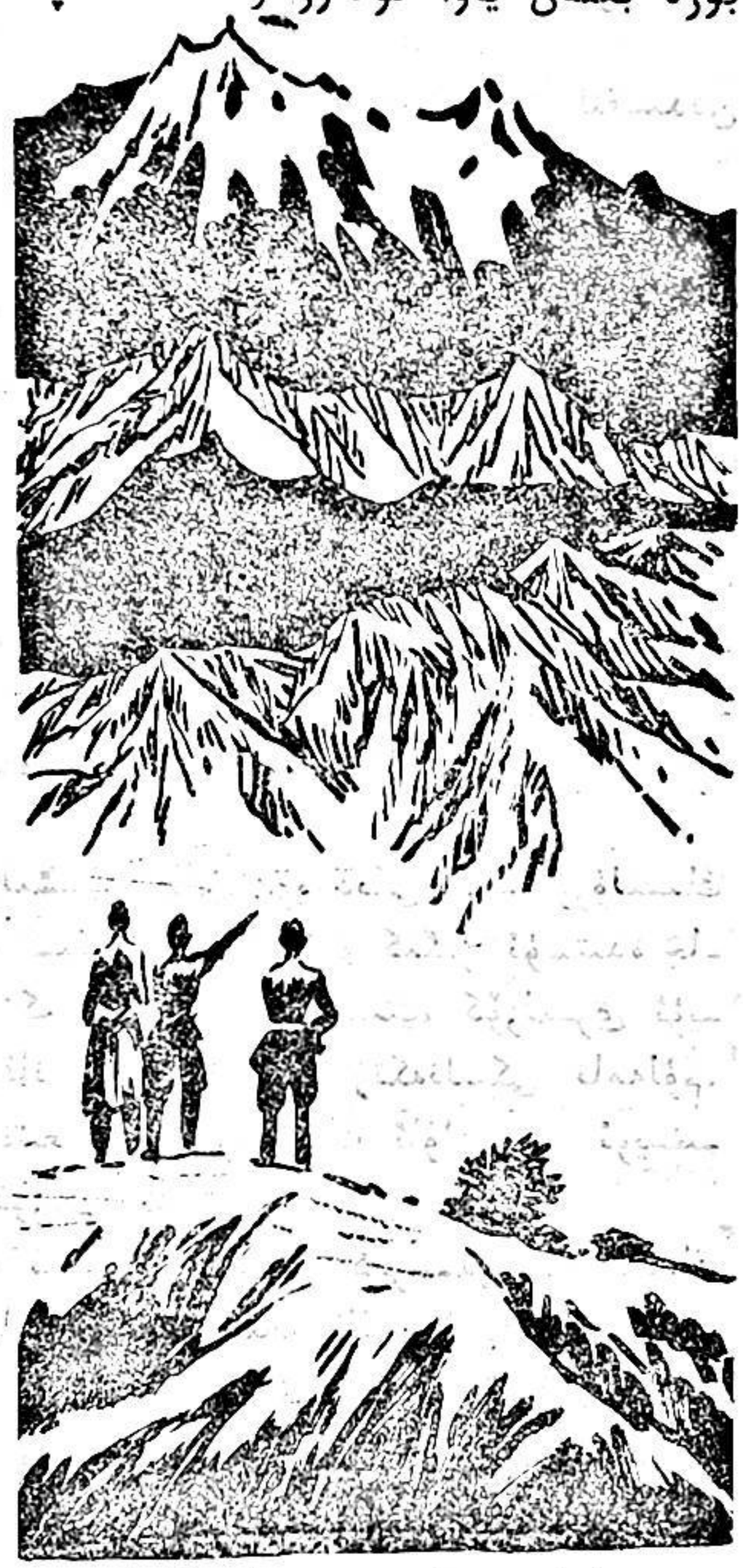
— ئەمەت ئاكا مەن سىلەردىن ئايرىلمايمەن.

— كونا شاۋەن — ئۇرۇمچىدىن چىقىپ دەلۇ كۆيتۇڭگە قاراپ ماڭغان تۆگە كارۋانلىرىنىڭ ھارۋىكەشلىرى ئىشەكچىلەر ۋە پىيادە ماڭغۇچىلار ئۇچۇن ئاخىرقى قونالغۇ جاي.

كونا ساۋەندە يول ئىككىنگە ئايرىلىدۇ. بىرى، 1936 - يىلى ياسالغان ئىلى تاشيولى، بىرى، كونا توپىلىق يول. تۆگىلىك، هارۋىلىق كارۋانلار، پيادىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئادەتتە كونا يول بىلەن ماڭىدۇ. كونا ساۋەندىن چىقىپ، ئارىدا «سۇ ساتار» دېگەن جاينى هېسابقا ئالمىغاندا، تاكى دەڭ كۆيتۇڭگىچە بولغان 80 چاقىرىم يولدا قونالغۇ ئورنى يوق. شۇڭا، كارۋانلار كونا ساۋەن بازىرىدا ئوبدان غىزالىنىپ، قېنىپ ئۇخلاپ، راسا كۆچ يىغۇالغاندىن كېيىن، ئەتىسى بىر كۈن سۇسىز چۆلدە جەدەللەپ يول مېڭىپ، بىر ئامال قىلىپ دەڭ كۆيتۇڭگە يېتىۋالىدۇ. بولمىسا، يولدا قېپىقالسا، غالجىر تىرىپىسەن قىلىۋېتىشىدىن ساقلىنىش تەس.

ئەمەتلەر ئۆز سەپىرىنىڭ بەشىنچى كۈنى كەچقۇرۇن كونا ساۋەنگە يېتىپ كېلىشتى. يول ياقىسىدىكى ئاشپۇزۇلدا ئاندا-مۇندا غىزالىنىۋالغاندىن كېيىن، مەشرەپنىڭ ئىلتىماسىغا قوشۇلۇپ، ساي بويىدىكى ئېگىز دۆڭ ئۈستىگە چىقىپ ئەتراپنى تاماشا قىلدى. مەشرەپ ئۇرۇمچىدىن يولغا چىققاندىن تارتىپ، سانجى، قۇتۇبى، شىخەنزە، يەنسىخەيلەردەۋ هازىرقىغا ئوخشاشلا، تەبىئەتكە، تاغ-دەريالارغا، ئۆزگىچە بولغان يېڭى مەنزىرىلەرگە قىزىقىپ كېلىۋاتاتتى.

ئىككى تەرىپى چەكسىز كەڭلىككە سوزۇلغان تاشلىق ساينىڭ شىمال تەرىپىدە غەربتىن شەرققە قاراپ خۇددى ئۇزۇنىسىغا ياتقۇزۇپ قويۇلغان چورتان بېلىقتەك، مەشھۇر چىڭغىس تېغى، جەنۇب تەرىپىدە ئاسمانىنىڭ قەرىگە مەڭزىنى يېقىپ شەپقەتلىك ئانا تاغ ــ تەڭرىتاغ قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇپتۇ. مەشرەپنىڭ نەزىرىدە، شۇ تاپتا تەڭرىتاغ ئۆز ئەتراپىغا يىغۇالغان سان-ساناقسىز تىزما تاغلىرى بىلەن قوشۇلۇپ، خۇددى بوتىلاقلىرىنى يېنىغا تارتىپ ئېمىتىۋاتقان قامەتلىك ئانا تۆگىگە ئوخشاپ كەتتى.

ئەمەت دۆڭ ئۈستىدە تۇرۇپ، چىڭغىس تېغى بىلەن تەڭرىتاغنىڭ قارلىق چوققىلىرىغا نەزەر تاشلىدى ۋە مەشرەپكە قاراپ دېدى:

ــ مەشرەپ، سېنىڭ هەممە نەرسىنى بىلگۈڭ كېلىدۇ-هە؟ بىراق مەندە سېنىڭ تەشنالىقىڭنى قاندۇرالىغۇدەك بىلىم يوق. پەقەت قۇلاق موللىسىمەن، ئانچە-

مۇنچه گېزىت ئوقۇيدىغانلىقىمنى ھېسابقا ئالمىغاندا، كۆپىنىچه لەرسىنى راشىددىن ئەپەندىمدىن ئاڭلىدىم. بىر قېتىم بۇ يولدا ئۇنىڭغا ھەمراھمۇ بولغانمەن. ئۇنىڭ دېيىشىچه، تەكرىتاغ بىلەن چىڭغىس تېغى ئارىسىدا ئىنسان تېخى سىرىنى بىلىپ يەتمىگەن بىپايان تەكشى ئويمانلىق بارىكەن. ئۇنى ئادەتته جۇڭغارىيە ئويمانلىقى دەيمىز. جۇڭغارىيە ئويمانلىقىنىڭ غەربتىن شەرقىگە ئۇزۇنلۇقى 700-800 كىلومېتر، ئومۇمى كۆلىمى 380—400 مىڭ كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ئۇ پۈتۈن شىنجاڭ زېمىنىنىڭ تەخمىنەن تۆتتىن بىر ئۇلۇشىگە تەڭ كېلىدىكەن. تېخى دېگىز يۈزىدىن 500 مېتىرچه ئېگىز دېگەن گەپمۇ بار... قانداق، جۇڭغارىيە قالتىس چوڭمىكەن؟ بىلگۈڭ كەلسە، ھېنىڭچه بىز شۇ تاپىتا دەل ئاشۇ كويىقاپنىڭ ئىچىگە كىردۇق.

مەشرەپ كۆڭلىدە ئەمەتنىڭ شۇنچه كۆپ سانلىق ئاساسنى بىلىدىغانلىقىدىن خۇشال بولۇپ، ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلەن قاراپ قويدى.

— ياغتاغچۇ؟

— ياغتاغ ئەمەس، مايتاغ دېگىن، — دەپ ئەمەت مەشرەپنىڭ گېپىنى تۈزەتتى،— مايتاغ دېگىنىمىز جۇڭغارىيە ئويمانلىقىنىڭ غەربىدە، تەكرىتاغنىڭ باغرىدا غەلىتە چوقچىيىپ چىققان تېغىرباش گىلىن تېغىنى كۆرسەتتىدۇ. ئالىلانىڭ كارامىتى بىلەن بۇ تاغ بىر قارىساڭ كۆمۈردەك قاپقارا، بىر قارىساڭ، كىرسىن چېچىۋەتكەندەك قوڭۇرۇڭ بولۇپ كۆزگە چۈشىدۇ. ئۇنىڭدا نە ئوت-چۆپ، نە دەل-دەرەخ بولسا كاشكى!... ئۇنى كۈيىتۈڭ دەرياسى، ئۇچكىتاغ، خەلپەت تېخى دېگەندەك، بىرمۇنچه باش-ئوچى يوق ئۇزۇك تاغلار ئوراپ تۇرىدۇ. لېكىن، گىلىن تېغى — بىر خاسىيەت. راشىددىن ئەپەندىمنىڭ دېيىشىچه، ھازىرقى مايتاغ تازا ئاۋاتلىشىدىغان يېقىن كەلگۈسىدىن بىشارەت، ئۇ پۈتكۈل جۇڭغارىيىنىڭ دەسلەپ يېقىلغان نۇرلۇق چىرىغى بولۇپ قېلىشى ئېھتىمال...

ئەمەتلەر شۇ تەرىقە دە بىلگەنلىرىنى سۆزلىشىپ، ساي بويىدىكى ئاشپۇزۇلنىڭ لەمپىسى ئاستىغا يېتىپ كەلدى. بورا ئۇستىگە سېلىنغان گۈللۈك كىگىز ئۈستىدە چاپانلىرىنى غېرىبچه يېپىنىپ يېتىشىپ، بىردەمدە كىرپىكلىرى ھىملىشىپ، كۆزلىرى ئۇيقۇغا كەتكەنلىكىنى بىلمەي قېلىشتى. ئاردىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكى نامەلۇم، ئەمەت گۈركىرىگىنىچه لەمپە ئالدىغا كېلىپ توختىغان «جىپ» نىڭ ئاۋازىدىن ئويغىنىپ كەتتى. مەھەممەتجان بىلەن مەشرەپمۇ كۆزىنى ئاچتى.

ئاشپۇزۇل خوجايىنى لەمپىنىڭ تۆۋرۈكىگە ئېسىپ قويۇلغان كىرسىن لامپىنىڭ پىلىكىنى چوڭايتىپ، ئۇستىنى توپا-تۇمان باسقان «جىپ» نىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى. «جىپ» تىن ھەممىدىن بۇرۇن چۈشكەن راشىددىن ئەپەندىنى ئەمەت بىر قاراپلا تونۇدى. ئۇ مەشرەپ بىلەن مەھەممەتجانىنى قولى بىلەن «گەپ قىلماڭلار» دېگەندەك نوقۇپ قويدى. لەمپىنىڭ ئاستى قاراڭغۇ بولغاچقا، بۇ يەردە سوزۇلۇپ ياتقان ئۇچ يېتىمچىنى راشىددىن ئەپەندى بايقىمىدى.

راشىددىن ئەپەندى ئاشپۇزۇل خوجايىنىغا قاراپ:

— ئۇستام بىز نەگە كەپقالدۇق، ساۋەنگىمۇ؟ جاھان نېمانچه قاراڭغۇ بۇ

ئەتراپتا خېلى جىق ئاشپۇزۇل، مېھمانخانىلار بولىدىغانغۇ؟ــ دەپ سورىدى.
ــ قېنى جانابلار، دەل ئۆزىگە كەلدىڭلار،ــ دېدى خوجايىن ۋە ئاشپۇزۇلدا ئەتىكى غىزانىڭ راسكالىقىنى قىلۋاتقان نېمكارلىرىغا قاراپ قويدى،ــ ئاشپۇزۇل دېگەن مۇشۇ. نېمىگە زوقۇڭلار تارتسا ھەممىسى ــ پولۇ، پېتىر مانتا، كاۋاپ، شورپا... ھازىرلا تەييار بولىدۇ. لېكىنزە، بۇ يەردە مېھمانخانا، شۇ تۇرقىدا ھېچقانداق ئاشپۇزۇل يوق، مېھمانخانا بولمىغىنى بىلەن، كېگىز، گىلەم، پەر ياستۇق، ئەتلەس كۆرپىلەر سېلىنغان پاكىزە ھۇجرىلار بار. قېنى، مەرھەمەت دۇكانغا!
«جىپ» تىز جاڭ چۇجاڭ ۋە يەنە ناتونۇش، سېرىق چاچ، سېرىق ئەت بىر كىشى چۈشتى. كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىيگەن، خۇشپېچىم، كۆك كۆز بۇ كىشىنى ئەمەت ئۇرۇمچىدە نەدىدۇر كۆرگەندەك قىلدى ـ يۇ، ئەتىسىلا مىدى.
راشىدىن ئەپەندى مېھمانلار بىلەن ئاشپۇزۇلغا كىرىپ كېتىۋېتىپ، ئاشپۇزۇل خوجايىنىغا:
ــ ئۇستام بىز ئالدىرايمىز، يولدا ماشىنىدىن چاتاق چىققىنىمۇ ياخشى بولمىتەكەن، مانا سىلىنىڭ تاماملىرىغىمۇ ئېغىز تېگىدىغان بولدۇق. لېكىن، بىزنىڭ بۇ يەردە قونۇپ قېلىش نىيىتىمىز يوق. غىزانى ئالدىراتسىلا،ــ دېدى.
ئۇچ مېھمان ئاشپۇزۇل ئىچىدىكى ئاسما لامپىنىڭ ئاستىغا كېلىپ، تۆت بۇرجەك ئۇستەلنى چۆرىدەپ، ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇشتى. پۇرقىرىتىپ چېكىلگەن ئامېرىكا تاماكىسىنىڭ يات پۇرىقى بىرەدەمدە ئاشپۇزۇل ئىچىنى قاپلىدى.
جاڭ چۇجاڭ چېكىۋاتقان تاماكىنى ئۇلاپ، يەنە يېگىسىنى تۇتاشتۇرىدى ۋە ھېلىقى سېرىق ئەت كىشىگە قاراپ:
ــ ھە، ئىنژېنېر ئەپەندى، سۆزىگىنىڭىزنى داۋام قىلىڭ، راشىدىن ئەپەندىنىڭ سىزنى تەكلىپ قىلىپ ئېلىۋاتقىنى ئامەتتەك بىر ئىش بوپتۇ. بولمىسا، بۇ نەس باسقان ماشىنىنىڭ چاتىقى بىلەن زېرىكىپ ئۆلەركەنسىز. شۇنداق قىلىپ، مايتاغنىڭ سانائىتى قەمىتىگە ئىگە نېفىت بارلىقى يۇيمەن، يەنچاڭلاردىنمۇ ئىلگىرى مەلۇم بولغان ئەمەس،ــ دېدى.
ــ شۇنداق، ــ دېدى ئىنژېنېر ياغلىقىنى نەمدەپ يۈز ـ كۆزىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ، بىر مۇنچە يازما خاتىرە، ھۆكۈمەت ئارخىپى ۋە بۇ يەردىكى يەرلىك كىشىلەرنىڭ ئەسلىشىچە، مايتاغدا مول نېفىت زاپىسى بارلىقى ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 90 ـ يىللىرىدىلا بىلىنگەن بولۇپ، بۇنىڭ ئىلىنىشىنى بىر مۆجىزە دېسىمۇ بولىدۇ. ئەينى چاغدا، يەرلىك قاتلاملىرىنىڭ ئۆزىگە گىرىلىشى ۋە تاغ ھەرىكىتىنىڭ قىسمىنى تۆپە يىلدىن گىلىن تېغى ئەتراپىدىكى بىر مۇنچە ئۆكۈزلەر، جىلغا، جىرالاردىن قاپقارا ماي يەر ئۈستىگە سىزغىپ چىقىپ، گىلىن تېغىنىڭ غەربىدىكى شېغىللىقتا خۇددى بىر پارچە قارا ساسلىقتەك يېيىلىپ يېغىلمۇ گەن، دەسلەپكى چاغلاردا يەرلىك كىشىلەر ئۇنى «يەر مەردىزى»، «قارا پاتقاق» دەپ قاراپ، ئۇنىڭغا ئېتىبار قىلمىغان. كېيىلىن يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن «قارا پاتقاق» كاتتا كۆل بولۇپ شەكىللەنگەن. كېيىنچىلىك ئايدىڭدا ئۇچقان تۇرنا، غاز، ئۆردەكلەر ئۇنى «كۆل» دەپ بىلگەنلىكتىن، ئۇچۇپ چۈشۈپ مايغا چىلىشىپ قېلىشقانلىقى يەرلە

لىك كىشىلەر ئۇزۇن زامانغىچە بۇ يەردىن ئۇرغۇن تۇرنا، غازلارنى تۇتۇۋېلىشقان.
بۇ كەپلەرنى ئاڭلاپ ياتقان مەشرەپ ئەمەتنىڭ قۇلىقىغا ئاغزىنى يېقىپ:
ــ ئەجەب ئىشكەن ـ ھە! ھازىرمۇ ئۇ يەردە تۇرنا، ئۆردەكلەر بارمىدۇ؟ ــ ھېدى
ــ جىم، گەپ قىلما، ــ دېدى ئەمەت.
جاڭ چۇجاڭ، ئۆزىچە غۇدۇرىدى:
ــ ئەخمەق خەق... ئۇلار ئۇنىڭ قارا سۇيۇق ئالتۇن ئىكەنلىكىنى نېمە بىلسۇن؟...
خوش، شۇنىڭدىن كېيىن؟
ــ شۇنىڭدىن كېيىن، ــ دەپ ئىنژېنېر تاماكىسىغا سەرەڭگە ياقتى، ــ مۇشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، يەنى 1905 ــ 1908 ـ يىللىرى بولسا كېرەك، چارروسىيە گېئولوگى ئابرا- كوپ بىر گېئولوگىيىلىك چارلاش ئەترىتىنى باشلاپ، گىلىن تېغىنى يېپ ئۇچى قىلىپ، ماينتاغ، قاراماي ئەترايلىرىنى بىرنەچچە قېتىم تەپسىلىي تەكشۈرگەن. مايىتاغدا سانائەت قىممىتىگە ئىگە نېفىت بارلىقىنى خېلى ئىشەنچىلىك ماتېرىياللار بىلەن دەلىللىگەن. لېكىن، قارامايدا نېفىتمۇ، نېفىت توغرىلىق ئۇممىدمۇ يوق، دەپ خۇلاسە چىقارغان.
ــ ئۇنىڭ نېمە دېگىنى بۇ؟ ــ جاڭ چۇجاڭ پەرۋاسىزلا سورىدى، ــ ئەمىسە نېمىشقا ئۇ يەرنى «قاراماي» دەيدۇ؟
ــ «قاراماي» دېگەن نام، ئېھتىمال، كېيىنرەك قويۇلغان، ــ دېدى ئىنژېنېر، ــ گېئولوگ ئابراكوپنىڭ قارىشىچە، قارامايدا ئەسلىدە نېفىت يوق ئەمەس، بولغان؛ بولغاندىمۇ مۆلچەرلىگۈسىز كۆپ بولغان. بىراق، 18 ــ 20 مىليون يىل ئىلگىرىلا يەر- نىڭ سىقىلىش كۈچى ۋە ھەر خىل چۆكۈش ـ كۆتۈرۈلۈش ھادىسىلىرىنىڭ ئۇزلۇكسىز داۋام قىلىشى نەتىجىسىدە، ماي ھاسىل قىلغۇچى ياپما قاتلام بۇزۇلغان، يەر يېرىقلىرى- دىن ماي سىرتقا ئېتىلىپ چىقىشقا باشلىغان. بوران ـ چاپقۇنلار تەسىرىدە يېنىك ماي پارغا ئايلىنىپ، ئېغىر ماي ئاستا ـ ئاستا قېتىشما ھالەتكە كېلىپ، غايەت زور ئاسفا- لىت دۆمبەلچىلىرىنى ھاسىل قىلغان.
ــ ئىنژېنېر، سىزچە بۇ گەپتە ئاساس بارمۇ؟ ــ جاڭ چۇجاڭ قىزىقىپ ھالدا سورىدى.
ــ ئاساس بولمىسا، ئابراكوپ ئۇنداق دېمەيدۇ ـ دە، ــ دېدى ئىنژېنېر ئويلا- نىپ ھالدا، ــ ئابراكوپ بۇ قارىشىنى ماقالە ۋە رەسمىي ھۆججەتلەر بىلەن ئىسپات- لاپ جاكارلىغان تۇرسا!... شۇ ۋەجىدىن بولسا كېرەك، 1936 ـ يىلى 4 ـ ئايدا شىنە- جاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن سوۋېت ھۆكۈمىتى بىرلىكتە «مايتاغ نېفىتلىكىنى چار- لاپ تەكشۈرۈش ئۆمىكى» قۇرغاندا، بۇ ئۆمەك قاراماينىڭ ئازراقمۇ قىزىقمىغان... بىراق، مېنىڭ ئاڭلىشىمچە، قارامايدىكى ئاسفالت دۆمبەلچىنى بىر ئۇيغۇر كىشى، ئۇنىڭ ئىسمىنى سېلىم بوۋا دېيىشتى، ھە، شۇ كىشى باغرىغا بېسىپ ساقلاپ ياتارمىش. ئۇ بۇ يەردىكى ئاسفالت دۆمبەلچىنى ئۇچراتقاندىن كېيىن، ئاسفالت دۆمبەلچىنىڭ يېرىقلىرىدىن ئاندا ـ مۇندا سىرغىپ چىققان مايلارنى يىغىپ، چەككىلەپ، ئۇنىڭدىن ھارۋا چاقلىرىنى مايلايدىغان كېرەكلىك ماينى ئايرىۋېلىپ، ئۇنى چۇچەك، دۆربىلىجىنلەر-

گه ئاپىردىپ سېتىپ، تىرىكچىلىك قىلارمىش. «ياغ بۇلاق»، «قارا ياغ»، «قاراماي» دېگەن ناملارنى شۇ كىشى كەشىپ قىلىپ قويغانىكەن. سېلىم بوۋايىنىڭ يەنە، رىۋايەتلەردىكىدەك ئاجايىپ گۈزەل مۇھەببەت سەرگۈزەشتىسى، قارا مايغا بولغان ئاشىقلىق قىسسىسى بار ئىكەن. ئۇنىڭ:

مېنى كىم سورىماق بولسا مەگەر، نېمە قىلىدۇ، دەپ سورىسا، قارامايدا
پىراقتىن قەلبى داغ دەڭلار. ساقلاپ ياتار ياغ دەڭلار.

دېگەنگە ئوخشاش نۇرغۇن ناخشا - قوشاقلىرى ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ، جۇڭغارىيە ئەتراپلىرىغا تارىلىپ كەتكەن...

مەشرەپ هاياجانلىنىپ، ئىختىيارسىز دادىسىنى ئەسلىدى، دادىسى بىلەن سېلىم بوۋا گويا تەقدىر - قىسمەتلىرى بىر ئادەمدەك، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا گەرەلىشىپ جىلۋىلەندى. ئاغزىنى يەنە ئەمەتنىڭ قۇلىقىغا يېقىپ:

— ئەمەت ئاكا، مېنىڭ سېلىم بوۋىنى كۆرگۈم كېلىۋاتىدۇ، سېلىم بوۋىنى ئىزدەپ تاپقان بولساق - ھە! — دېدى.

— جىم... ئۇنىڭ قوشىقىنى ئېسىڭگە ئېلىۋالدىڭمۇ؟ — دېدى ئەمەت ئاستا پىچىرلاپ.

— دەپ بېرەيمۇ؟

— بولدى. جىم...

— بىز سېلىم بوۋىنى ئىزدەپ تاپقان بولساق.

— خاتىرجەم بول. شۇنداق كۈنلەر كېلىدۇكى، بىز ئۇنىڭ تېخى مۇھەببەت سەرگۈزەشتىسى، قارامايغا بولغان ئاشىقلىق قىسسىسىنى ئاڭلايمىز.

— چوقۇم

ئاشپۇزۇلدىن جاك چۇجاڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ئەخمەق بوۋاي... بېرىۋالغان يېرىنى قارا... بوپتۇ، ئۇ ئەشەدە قارا ئاسفالىتقا مەيدىسىنى يېقىپ يېتىۋەرسۇن. بىز ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، خوپ، مايتاغنى دەڭ. نېمىشقا يېپ ئارىلاپ نەدىكى بىر بوۋايغا كەتتىڭىزغۇ. قويۇڭ ئۇنى. ھە، شۇنداق قىلىپ ئابراكوپ؟

ئىنژېنېر داۋام قىلدى:

— ئابراكوپ مايتاغدا يۇقىرى سانائەت قىممىتىگە ئىگە نېفىت زاپىسى بارلىقىنى ئېنىقلىغاندىن كېيىن، مەنچىڭ ھۆكۈمىتى بۇ ئىشقا قىزىقىپ، 1909 — 1913 - يىللىرى ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ، رۇسىيەدىن تۆت ماي چەككىلەش قازىنى سېتىۋالغان، ئۇرۇمچىدە ئاشۇ چەككىلەش قازانلىرىنى ئاساس قىلىپ، ھۈنەر - تېخنىكا زاۋۇتى قۇرغان. بىراق، مايتاغ بىلەن ئۇرۇمچىنىڭ ئارىلىقى يىراق بولغاچقا، توشۇش قىيىنچىلىقى تۈپەيلىدىن ئىش يۈرۈشمىگەن، ئاخىر، بۇ زاۋۇت 1933 - يىلى ئۇرۇمچىدىن يەنسخەيگە، 1936 - يىلى مايتاغنىڭ ئۆزىگە كۆچۈرۈلگەن. ھازىرقى مايتاغ نېفتلىكى ئاشۇ تۆت ماي چەككىلەش قازىنىنى ئاساس قىلىپ، كېڭەيتىپ قۇرۇلغان.

— بولدى، ئۇنىڭدىن كېيىنكى تارىخ، — دېدى جاك چۇجاڭ، — بىزگە چۈشىنىشلىك...

ئاشپۇزۇل خوجايىنى تەرتەپچىپ تۇرغان كۆشلۈك يۈزىنى ئاق لۆڭگە بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ، راشىدىن ئەپەندىگە قاراپ:

ـ جانابلار، غىزا تەييار، ـ دېدى.
ھەر خىل قورۇلما، كاۋاپ، ئۇگرىنىڭ مەزلىك پۇردىقى ئىشتەپىنى غىدىقلايتتى. چاك چۇجاك غىزادىن كېيىن:
ـ غەلىتە ئىش، ئۇيغۇر ئاشخانىلىرىدا ھاراق ئىچىشكە ۋۇخسەت قىلىنمايدىغانلىقىنى زادى چۈشەنمەيمەن. ئەپسۇس، ـ دەپ غۇدۇراپ، ھەمراھلىرىنى تېزرەك يولغا چىقىشقا ئالدىراتتى.
ئاشپۇزۇل خوجايىنى بىمەزگىل كەلگەن مېھمانلار ئۈچۈن جورىغىنىغا تۈشلۈق يېتەرلىك ھەق ئالغانلىقىدىن رازى بولۇپ، «جىپ» نىڭ قارىسى يۇتكىچە، مېھمانلارنى قولىنى كەتۈرۈپ ئۇزاتتى.
ئەمەت، مەھەممەتجان، مەشرەپلەر «جىپ» نىڭ قوزغىلىشى بىلەن تەڭ، دەررۇ ياتاقان يېرىدىن قوپۇپ، گۈللۈك كېگىز ئۈستىدە ئولتۇرۇپ قىزغىن پاراڭغا چۈشتى. ئۇلار ھېچقاچان ئاڭلىمىغان يېڭى سىرلاردىن خەۋەر تاپقاندى. كۆز ئالدىدا تۇرۇپ، «پۇتكۈل جۇڭغارىيىدە دەسلەپ يېقىلغان نۇرلۇق چىراغ ـ مايتاغ»، تۇرۇپ «ھېلىغىچە ئادىمىزات قەدەم باسمىغان سىرلىق ماكان ـ قاراماي»، تۇرۇپ «ئادەمسىز دەشت ئىچىدە ماي بۇلاقلىرىغا باغرىنى يېقىپ يېگانە ياشاۋاتقان سېلىم ھوۋا» گەۋدىلىنەتتى.
نېمىشقىدۇر بىردىنلا سېلىم بوۋىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشتى، ئۇنى سېغىنىدى، قەلبىدە ئاشۇ مۇھەببەتلىك بوۋاينىڭ دىيارىغا بېرىش، ئۇنى تاۋاپ قىلىش ئىنتىلىكى ئۇرغۇپ تاشتى.
مەشرەپ قىزغىن سۆھبەتلىشىۋاتقان ئەمەت بىلەن مەھەممەتجاننىڭ سۆزلىرىگە زەڭ قويۇپ ئولتۇرۇپ، ئىختىيارسىز ھالدا نۇربىيەنى ئەسلىدى: «قانداق ئەقىللىق، دىدىل، قانداق ئوماق قىز ـ ھە!... سېغىنىم نۇرسىمانغا شۇنچە ئوخشايدىيا...». ئۇنىڭ قۇلىقىدا نۇربىيەنىڭ: «سىز غەلىتە ئىكەنسىز، غەلىتە ئىكەنسىز!... (باي ـ گاداي) بولسا نېمە بوپتۇ؟... مەن سىزگە دەپ قويايكى، ياخشى ئادەملەر دوست بولۇپ ئۆتۈشى كېرەك. دوستلۇق باي ـ گادايلىقنى ئەمەس، ئالتۇن زەنجىر بىلەن باغلانغان پاك ريشتىنى ئۆلچەم قىلىدۇ.» دېگەن سۆزلىرى جاراڭلىدى. «نۇربىيە، ـ دەپ يۇرەكسىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن ئىندا قىلدى مەشرەپ، ـ مېنى كەچۈرۈڭ. مەن سىزنىڭ ئەبەدىيلىك دوستىڭىز، مەن سىزنى ھېچقاچان ئۇنتۇمايمەن. سېغىنىم نۇرسىمانىنى ئىزدەپ تېپىشقا ئىرادە باغلىغاندەك، چوقۇم سىزنى ئىزدەپ تاپىمەن.»
ـ ئەتىسى تاڭ سەھەردە ئەمەت، مەھەممەتجان، مەشرەپلەر روھلۇق ھالدا ئورنىدىن تۇرۇشتى. ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە جۇشقۇنلىنىپ ئۇرغان ھاياجان، كۆزلىرىدە مەسىلى كۆرۈلمىگەن ئۇممىدۋارلىق ـ ئىشەنچ ئۇرغۇيتتى.
ـ كەتتۇق، ـ دېدى ئەمەت.
ـ كەتتۇق، ـ دېدى مەشرەپ.
ئۇلار يېڭى چىققان قۇياشقا تەلپۈنگەندەك، ئۇرغۇپ ئۇرغان مۇھەببەت بىلەن مايتاغقا ـ ئىشچى قەرىنداشلىرى ماكانىغا قاراپ يول ئالدى.

مەسئۇل مۇھەررىر: ماخمۇتجان سالام

رەخىم قاسىم

ئەخمەتجان قاسىمى خاتىرىسىگە

1

سىز ئىدىئىز ئۇيغۇرلاردىن چىققان بىر ئۇلۇغ ئىنسان،
مەن قانچە ئۇلۇغلىسام، ئەرزىيسىز ئۇلۇغلاشقا.
تەرىپلىگىز كۆيلىسەم ئىلھاممۇ گويا ئولقان،
(زورمۇ زور كۆيلەش باشقا، يۇرەكتىن چىققان باشقا.)

يۇرەكتىن چىققان سۆزلەر ياقىدۇ يۇرەكلەرگە،
ئۇنىڭدا يار چىن ھېسسىيات، سەمىمىيلىك، راستچىللىق-
شائىر يازار شېئىرنى ئۆزىدىن بۆلەكلەرگە،
بۆلەكلەرگە كېرىكى ھەققانىيلىق، ئادىللىق.

*

سىز بولدىڭىز خەلقىڭىز تەقدىرىگە تەقدىرداش،
خەلق — تەڭرى، سىز گويا ئۇنىڭ سادىق بەندىسى.
خەلق دەردتە يىغلىسا، سىز تۆكتىڭىز بىللە ياش،
سىزنى خۇشال كۆلدۈردى خەلقىڭ ھەر غەلىبىسى.

قەلبىڭىزدە خەلق بار، پەقەتلا يوق ئۆزىڭىز،
ئاتىدىڭىز ھەممىنى خەلقىڭىزنىڭ بەختىگە.
شۇڭا خەلق ئالدىدا بولۇپ يوروق يۈزىڭىز،
ئايلاندىڭىز خەلقىڭىز ئىپتىخارى — پەخرىگە.

2

سىز ئىدىئىز ۋەتەنگە جانىپدا ئۇلۇغ ئىنسان،
دېگىزدىن چوڭقۇر ئىدى خەلقىڭىزگە مۇھەببەت.
نەزەر دائىرىڭىزنى دېگۈم كېلەر كەڭ ئاسمان،
ئالماستىن ئۆتكۈر ئىدى سىزدە ئەقىل - پاراسەت.

بورانغا كۆكرەك كەرگەن تاغ ئىدى ــ جۇرئەتسىز،
غەيرەتسىز ــ بۇلۇتلار باغرىنى يارغان چاقماق.
ئاۋازدىن ئىستىتىك ئۇچقان نۇر ئىدى ــ سۈرئەتسىز،
قۇدرەتسىز ــ تۇنلەرنى يورۇتقان مەشئەل ـ چىراق.

ئاۋازىڭىز ــ باھارنىڭ مەيىن ئىللىق شامىلى،
سۆزلىرىڭىز ــ ھەركىمنى قىلاتتى تامام قايىل.
ئەقىدىڭىز ــ ماگنىتتەك تارتاتتى كەڭ ئاممىنى،
بىر كۆرگەنلەر قول بېرىپ، بولاتتى سىزگە مايىل.

چېھرىڭىزدە پارلايتتى خۇش تەبەسسۇم ھەر قاچان،
ھەر دىلغا نۇر ياغدۇرۇپ چاقنايتتىڭىز قۇياشتەك.
بىر دەقىقە سىز بىلەن سۆھبەتتە بولغان ھەر جان
ئىچەكىشىپ كېتەتتى قەدىناس دوست ـ سىرداشتەك.

ئەپسۇس، كېتتىڭ قالدىڭىز بۇ ئالەمدىن بەكمۇ ياش،
قەلبىمىزدە ئېچىنىش، قالدۇق يۇتۇپ غەم ـ ھەسرەت.
ماتەم تۇتۇپ بارچىمىز ــ قەبرىڭىزدە ئەگدۇق باش،
يەر ـ جاھاننىڭ ئۆمرىدەك سىز ياشايسىز تا ئەبەت!

ھەھەممەتجان راشىدىن

شېئىرلار

ھايات ھېسلىرى

مارىسقا چىققاي تۇرۇپ، قالدىم ئۇندا،
ئۆز جايىم ــ يەر يۈزىگە يانغۇم كەلمەي.

ھاياتنى مېنىڭ سۆيۈپ كەلگىنىم راست،
تەلەي، دەپ تونۇغىنىم تىنىقلارنى.
نادانلىق چاغلىرىمۇ نۇرغۇن ئىكەن،
ئۇچتۇم! دەپ ئاتلاپ ئۆتسەم ئېرىقلارنى.

كەلگەيمۇ ئۆلۈم دېگەن ئەس ـ يادىمغا،
بىلمىدىم مەنزىلىمنى قەبرىستان، دەپ.
غازاڭغا سەپسالمىدىم باغلاردىكى،
بىلگەچكە تۆت پەسىلنى گۈلىستان، دەپ.

كەلپۇنۇپ تەبىئەتكە تاي بولساممۇ،
قۇشلارنىڭ قاتارىدىن قالغۇم كەلمەي.

ئويلىسام، ھىيالىمدا «ھايات» تامام،
ھايات دەپ يۇرۇپتىمەن چۈشۈمنىمۇ،

باهار، ياز مەندىن سۆيگۈ ئالغىنى راست،
سۆيگىنىم راست تەبىئەت، قىشىگىنىمۇ.

قىلمىدىم ئايدىگىلارنى تۇنگە ھېساب،
كۈندۈزنىڭ جامالى دەپ بىلدىم ئۇنى،
بارچىنىڭ رىزقى دېدىم سۆيىما تاپسام،
ئۆزگىمۇ، ئۆزگىمۇ تىلدىم ئۇنى.

بارچىگە كۈلكە چاچتىم چىرايىمدىن،
ئاي تۇگۈل، يۇلتۇزغىمۇ سالام بەردىم.

سېغىنىق ئەسىر بولدى ساددىلىققا،
ئايرىماي ئېتىلارغىمۇ تائام بەردىم.

قانچە يىل شۇنداق ئۆتتى سانالمايمەن،
ھەرگىزمۇ شۇ نۇقساندىن تانالمايمەن.
ھاياتنى باشلاي دېسەم يېگىباشتىن،
كەينىمگە ئەمدى، ئەتتەڭ، يانالمايمەن.

ھاياتنى بىلدىم ئاخىر، بىر كۈن كېلىپ،
يەردىكى ئۇۋاق ناننى «پۇ» لەپ يېدىم.
كەچۈرگىن، ئەپۇ قىلغىن ئانا تۇپراق،
ئۇ چاغلار مەن ئاشۇنداق گۆدەك ئىدىم.

كۆڭلۈمگە

يارىشىدۇ ساڭىمۇ، كۆڭلۈم، بۇگۈن خۇشاللىق،
گۈللەر يەڭلىغ جاھانغا سەنمۇ چىراي ئېچىپ باق.
كۈلگىنىڭگە دوستلارىدىن ھېچكىم ھەسەت قىلمايدۇ،
مەيلى كۈندە ئوسما قوي، مەيلى خىنا يېقىپ باق.
بۇلبۇل، تورغاي قاتارى قارىغۇجىمۇ بىر قۇشقۇ،
مەيلى بىلگىن، بىلمىگىن سەنمۇ ناخشا ئېيتىپ باق.
بولالمىساڭ ئاي، يۇلتۇز ئادەملەرنىڭ قەلبىگە،
بەلكى، چىراغ بولارسەن، نۇرلىرىڭنى چېچىپ باق.
دوستلىرىڭنىڭ بەرگىنى ئەلگە قىيام-قەنەت بولدى،
ئىشەنمىسەڭ مۇبادا، سەنمۇ كېلىپ تېتىپ باق.
تام يانغلاپ تالاي يىل يۇردۇڭ باغقا كىرەلمەي،
ئەمدى كىرىدىڭ، مەرھەمەت، سەنمۇ ئۆچكە چېقىپ باق.
ئەجەب ئەمەس «دۇر!» قىلىپ شاخلىرىدىن تۆكۈلسە،
باغلىرىدىن ئەجرىڭنىڭ ئالما، ئۆرۈك، قېقىپ باق.
بەلكىم، سەنمۇ كېلەرسەن بۇ بەيگىنىڭ ئالدىدا،
دوستلىرىڭنىڭ كەينىدىن ئات ئىگەرلەپ چېپىپ باق.
جۇرئەت قىلغان تاپاركەن بۇ دۇنيادىن جەننەتنى،
ئۆتەلمىسەڭ دەرياىدىن، ئۆستەڭلەرنى كېچىپ باق.
تېپىشماققا ئوخشايدۇ «تەلەي» دېگەن بەزىدە،
قانداق تاپسا دوستلىرىڭ سەنمۇ شۇنداق تېپىپ باق.

لوقماندەك ياشىسام، تاغلاردەك قالسام،
دۇنيادىن ئاكەتمىسەم - ئۆلمىسەم دەيمەن.
پارامەت بولسىلكەن ئاسمانمۇ يەرمۇ،
ئىنسانىدا كۆز ياشلار كۆرمىسەم، دەيمەن.
يىغلىشىم داۋستلارنىڭ دەردى ۋەجىدىن،
كۈلسەممۇ، دوستلارسىز كۈلمىسەم، دەيمەن.
يۇ يەڭلىغ ئەرزىمەس شائىر بولغۇچە،
بەزىدە كەپتەر بوپ ئۇنلىسەم، دەيمەن.
ئادالەت ھۆرلىرى مەشۇقۇم مېنىڭ،
شۇلاردىن ئۆزگىنى سۆيمىسەم، دەيمەن.

ھەق، تونۇرلىرىدا كۈل بولسام مەيلى،
تۆھمەت ئوچاقلىرىدا كۆيتمىسەم، دەيمەن.
ساقلانسام شەيتانلىك دەۋەتلىرىدىن،
كىبرنىڭ كەينىدە يۈرمىسەم، دەيمەن.
قووۇقلار سەلتىدا قالسامۇ مەيلى،
خۇشامەت شەھىرىگە كىرمىسەم، دەيمەن.
ئارزۇلار تاتلىقتۇر، خىيالار شېرىن،
بەزىدە گۈل بولسام، گۈللىسەم، دەيمەن.
ئۇرۇقۇم تۆكۈلسە، لېكىن، ئۇنسەممۇ،
خەسىسلەر بىغىغا ئۇنمىسەم، دەيمەن.

شۇ ھەسرەت

تىنىڭ چوققىلار مېنىڭمۇ، — دېدى بىرى، — مەنزىلىم،
يېغىپ تۇرار ھەسرەتنىڭ ئەمما، ئوقى يېنىمدىن.
تالاي قىلىچ بىسلىرىنى قايرىلغانتى ئالدىمدا،
لېكىن، زۇلمى ھەسرەتنىڭ ئۆتۈپ كەتتى جېنىمدىن.
ھەسرەتخورنىڭ يۈرىكى چاۋاك چالار پۇتلاشسام،
ياكى بۇلار ئىچكەندەك بىرەر قوشۇق قېنىمدىن.
يىقىلغىنىم بىلىمىدىم مۇرادىمۇ شۇلارنىڭ،
بىر پارچە گۆش يېگەندەك بولۇپ قالدى تېنىمدىن.
چۈشىدىمۇ مېنىڭدىن قۇسۇر ئىزدەپ ئاۋارە،
تاپالمىسا ئۆزۈمدىن، ئىزدەپ كۆرەر مېلىمدىن.
ئېيتىڭلارچۇ. قانداقمۇ چىدىغاندۇ ئەجدادلار،
شۇ تەرىزدە شۇ ھەسرەت كۈلكەن بولسا قەدىمدىن؟!

مۇھەممەت رېھىم

كۆڭۈل مەھلىيا قۇرلار

مۇھەببەت لەۋھەسى

پىخىلداپ كۈلدىڭىز، دوستۇم، مۇھەببەتتىن ئېغىز ئاچسام،
ئەقىدەمنى، قېلىپ ئىزھار، قەلەمدىن ئۇنچىلەر چاچسام.
مۇھەببەت ھەممە ئادەمگە تەئەللۇق كەك دېگىز گويا،
ياراشماس نە ئۇچۇن ئەمدى چۆمۈلسەم، چوك غۇلاچ ئاتسام؟

ئەجەب ئىش، بۇلمىگەن ھېچكىم بىلىپ - بىلمەي قوشاق قاتسام.
ھايات ئۆگەتتى زېرىكمەي مۇھەببەت بىرلە نەپرەتنى،
چۈشەندىم، تەكتىگە يەتتىم پىكىر - زېھنىمنى ئويغاتسام.

تىرىكلىك ئالىمى مېھرۇ مۇھەببەتكە پەۋەس تۇرسا،
نېسىۋەم زايە بولمامدۇ ئۇنىڭدىن چەتنەسەم، قاچسام!؟

«مۇھەببەتسىز كىشىنىڭ كۆڭلى قىشتۇر، ئەسلى ياز بولماس»①
دېگەن ھېكمەتنى قەبىرەمگە قىلىپ لەۋھە، ئوقۇپ ياتسام.

(قىز ئاغزىدىن)

زورلىماك، ئامراق ئانا، شەپقەت تىلەشكە يول قويۇڭ،
ياتقا بەرگەن ۋەدىگىزدىن ئەنسىرەشكە يول قويۇڭ.

چاچلىرىمنى ئۇرۇدىگىز چاچباغ چىگىپ ئىخلاس بىلەن،
شۇ چېچىمنى ئەمدى مەن يۇلماي تۇزەشكە يول قويۇڭ.

سالدىگىز غەم - قايغۇغا مېڭ بىر جاپادا چوڭ قىلىپ،
قايغۇدىن ئازاد قىلىڭچۇ، ئەركىلەشكە يول قويۇڭ.

بىلمىدىڭ ئەجرىمنى، دەيسىز، بىلمىگەن بولسام ئۆلەي،
ئەجرىڭىزنى رازىلىق بىرلە تۆلەشكە يول قويۇڭ.

سۆيگىنىم تۇرسا مېنىڭ، زورلاپ تاڭمىسىز باشقىغا،
ئۆز ئىرادەمدە تۇرۇپ چىڭ، پۈت تىرەشكە يول قويۇڭ.

خارلىماك مۇھەببىتىمنى، جان ئانا، باغرىم ئانا،
بىر ئۆزۈم بەختىمنى دادىل بەلگىلەشكە يول قويۇڭ.

يەتكۈزەي ئارزۇيىڭىزغا نەۋرە - چەۋرە كۆرسىتىپ،
قەلبىڭىزگە شادلىقىمنى كەشتىلەشكە يول قويۇڭ.

① بۇ مىسرا پۈزۈلىسىنىك.

يوقالغان قان

ـ سىزده قان ئاز، ـ دېدى دوختۇر تەكشۈ-
رۈپ، ـ قان تولۇقلاڭ ياخشىراق ئوزۇقلىنىڭ.
ـ نەگە كەتتى، ئېيتىڭا، شۇنچە قېنىم؟ ـ
دەپ ئۇنىڭدىن سوردىم مەن خورسىنىپ.
دېدى دوختۇر: سىز يوقاتقان شۇنچە قان
كەتتى تەھەرلىككە يامغۇردەك سىڭىپ.

شاگىرتىمغا

نۇر ئېمىپ تۇرسۇن قۇياشتىن ھۆسنىڭىز،
پەن بىلەن ھېكمەتكە تولسۇن كۆكسىڭىز.
كۈتىدۇ غەۋۋاسنى ئىلھام قاينىمى،
چىڭ تۇتۇپ قەلەمنى، چوڭقۇر چۆكسىڭىز.
نېمە ئارمان سىزدىمۇ، ئۇستازدىمۇ،
خەلقىمىزگە ئۇنچە ـ گۆھەر تۆكسىڭىز.

قىسقا ھۆھبەتلەر

1

ـ ئاڭلا، ئەزرائىل، سورايى سەندىن سوئال،
بىر مىجەزدىڭ بار سېنىڭ غايەت ئوسال.
دائىما كۆزگە كۆرۈنمەيى كېلىسەن،
بىر كۆرۈپ ئۆلسەڭ بولاتتۇق بەك خۇشال.
ـ كەچۈرۈڭلار، ماڭىمۇ لازىم ھايات،
كۆرۈنۈپ كەلسەم، سىلەردە كۆپ ئامال...

2

ـ ئاڭلا ئەزرائىل، ئەجەب سەن بەتقىلىق،
بىر ئىشىڭغا بىلدۈرەيى نارازلىق.
ياخشىغا كۈن يوق، يامانغا ئاز ئۆلۈم،
بۇ ئەمەسمۇ بىز ئۈچۈن تەڭسىز سېلىق؟
ـ بىلمىدىڭمۇ، ئەيى ھاماقەت، ماڭىمۇ
ياخشىلار لوق گۆش، يامانلار قىلتىرىق.

3

ـ ئاڭلا، ئەزرائىل، ئۆزۈڭ بەك غەم يېمەس،
بىلىسەن، دۇنياغا بىز باقىي ئەمەس.
جانىنى ئالساڭ ئال مۇرادقا يەتكۈزۈپ،
ھېچ كىشى شۇ چاغدا سەندىن رەنجىمەس.
ـ بىلىمەن، بەرسەم سىلەرگە ئىختىيار،
ھېچ كىشى يەتتىم مۇرادىمغا دېمەس.

سۆزۈك

ئاھ، كۆچۈم

ئاھ كۆچۈم. ئاھ، ئۆز كۆچۈم! نېمەت. ئىكەنسەن مىسلىسىز،
سەن بىلەن ئەمگەك قىلىپ تۇرمۇشنى ئۆتكۈزدۇم لەززىز.
تەندە سەن بولغاچ ماڭا مىننەت ئازابى بولمىدى،
سەن مېنىڭ يۈزۈمنى ئاق قىلدىڭ بېشىمنى ھەم ئېگىز.
سەن بىلەن مەغرۇر نەپەس ئالماق مۇيەسسەر دۇر ماڭا،
چۈنكى مەن قۇردۇم ھاياتنىڭ قەدرىگە سەندىن نېگىز.
خىسلىتىڭنىڭ ئوندا بىرىنى ئەگەر قىلسام بايان،
سەن بىلەن كىتاب يېزىلدى، كۆكلىدى باغۇ ئېتىز.

بىلمىدىم قەدىمكى مەن جىسمىمدە بارىكىدا تولا،
كەرچە ئاز قالدىك، بىلىنىدىك سەن بۇرۇنقىدىن ئەزىز.
ئى سۆزۈك يوقتۇر ئۆمۈرنىك تۆھپىسىز ھېچ قىممىتى،
كۆچ چىقار قالسۇن دېسەك، ئۆمرۈمدىن ئەلگە تۆھپە ـ ئىزە.
ئابدۇللا ياقۇپ

قىشلاق كۆيلىرى

قىشلاقلاردا ئۇچار كۆيلەرىم

قىشلاقلاردا ئۇچار مېنىڭ كۆيلىرىم،
قىشلاقلاردا ياڭرار قەلبىم ناۋاسى.
قىشلاقلاردا چىراي ئاچقان گۈللىرىم،
قىشلاقلارنىڭ خۇش بۇي ماڭا ھاۋاسى.

قىشلاقلارنىڭ توپىسىدىن تۆرەلدىم،
تاراپ كەتكەن قىشلاقلارغا تەنىقتىم.
قىشلاقلارنىڭ قۇچىقىغا بۆلەندىم،
قىشلاقلارنىڭ كۆركى بولغان قىلىقتىم.

قىشلاقلاردىن چۆمگەن قەلبىم ھۇزۇرغا
سايلىرىدا سۆزۈك سۇغا چۆمۈلسەم.
جىسمىم تولغان ھارارەتكە ـ غۇرۇرغا،
قۇملىرىغا يۇمۇلانسام، كۆمۈلسەم.

سەيلگاھىم ئىدى قىشلاق باغلىرى،
رەڭ يۇگۇرتكەن گۈزەل ھۆسنى ھۆسنۈمگە.
قامىتىمگە سىمىا بولغان تاغلىرى،
تەگكەن ئۇنىڭ شامالىرى كۆكسۈمگە.

سالسا شاۋقۇن ئورمانلىرى پىچىرلاپ،
جىگدىلەرنى تەرىپ يەيتتىم سايىدا.
سايراپ كەتسە قۇشقاچلىرى ۋىچىرلاپ،
قاشالارغا يامىشاتتىم گاھىدا.

قىشلاقلارغا يامرىغانتى شادلىقىم

قىشلاقلارغا يامرىغانتى شادلىقىم،
بەخش ئەتكەچ قىشلاق ماڭا قۇتلارنى.
قىشلاقلاردا نۇرتاراتقان ياشلىقىم،
يۇرىكىمگە سېلىپ ئۆچمەس ئوتلارنى.

قىشلاقلاردا ئىز قالدۇرغان كۆنلىرىم،
بولۇپ قاينىاق مۇھەببىتىم بەلگىسى.
قىشلاقلاردا ئۇچار ھامان كۆيلىرىم،
كۆيلىرىمدە چاقنار قىشلاق جىلۋىسى.

نەگە بارسام گۈپۈلدەيدۇ گۈل ھىدى

نەگە بارسام گۈپۈلدەيدۇ گۈل ھىدى،
چۆمۈلگەنمۇ گۈلگە ئالتۇن دېيارىم.
ئايلاندىممۇ ياكى ئۆزۈم گۈللەرگە،
تارقالدىممۇ ئەتراپىمغا ئىپارىم.

نەگە بارسام گۈپۈلدەيدۇ گۈل ھىدى،
دىمىقىمغا ئاستا ـ ئاستا ئۇرۇلۇپ.
قايسى گۈلدىن كەلگەن خۇش بۇي ھىد بۇ دەپ،
كۆز تاشلىدىم ئەتراپىمغا بۇرۇلۇپ.

باقسام نىگار چېقىپ كەلدى ئالدىمغا،
رەڭ تۇزۇپتۇ گۈلدەك ھۆسن ـ سىياقى.
بىلسەم چاچقان ئىكەن گۈلنىڭ ھىدىنى
ماڭا بولغان ئىشتىياقى ـ پىراقى.

ئايرىلغانغا كۆنەستىم،
ئۇماق قىزدەك خۇشخۇي كۆلۈپ نازلىنىپ،
چۆكۈپ يۈرەك ئايمۇ سۇنلۇق ئىچىمگە.

جامالىڭنى كۆرمىسەم،
پىراقىڭدا كۆيمەستىم،
سېنى ئۇماق ياردىم دەپ،
لەۋلىرىڭگە سۆيمەستىم.

مېنى كۆرسەڭ كۆز ئىچىپ،
جىلۋە قىلىپ سۆز ئىچىپ،
تولۇن ئايدەك يۈز ئىچىپ،
سەن كۆلمىسەڭ كۆلمەستىم.

كېزىپ سەھرا - باغ ئارا،
ئىزدەپ سېنى تاغ ئارا،
قىلىپ مۇنچە داغ ئارا،
سەرسان بولۇپ يۈرمەستىم.

ۋەسلىڭ ئۈچۈن تۆكسەم ياش،
ھېچ بىلمەيدۇ باغرىمدا تاش،
دېگەن بولساڭ راستىنى راست،
ئايرىلغانغا ئۆلمەستىم.

چاقنىغاندا ئاينىڭ شولىسى

كۆك يۈزىدە چاقنار ئاينىڭ شولىسى
گۈزەل سۈرەت سىزىپ ئۇنىڭ ھۆسنىگە.
ئاستا - ئاستا تەۋرىنىدۇ شوللىلار
تەگسە ئىللىق شامال سۇنىڭ ئۇستىگە.

كۆك يۈزىدە چاقنار ئاينىڭ شولىسى
گويا كۈمۈش بىلەيزۈكىنىڭ رەڭگىدەك.
شاۋقۇن سېلىپ ئۆرلىسە سۇ دولقۇنى،
چېچىلىدۇ بۇرغۇنلىرى تەڭگىدەك.

كۆك يۈزىدە چاقنار ئاينىڭ شولىسى
يارقىن چىرايى بەخش ئېتىپ كېچىگە.

ئۇماق قىزدەك خۇشخۇي كۆلۈپ نازلىنىپ،
چۆكۈپ يۈرەك ئايمۇ سۇنلۇق ئىچىمگە.

جامالىڭنى كۆرمىسەم،
پىراقىڭدا كۆيمەستىم،
سېنى ئۇماق ياردىم دەپ،
لەۋلىرىڭگە سۆيمەستىم.

مېنى كۆرسەڭ كۆز ئىچىپ،
جىلۋە قىلىپ سۆز ئىچىپ،
تولۇن ئايدەك يۈز ئىچىپ،
سەن كۆلمىسەڭ كۆلمەستىم.

كېزىپ سەھرا - باغ ئارا،
ئىزدەپ سېنى تاغ ئارا،
قىلىپ مۇنچە داغ ئارا،
سەرسان بولۇپ يۈرمەستىم.

ۋەسلىڭ ئۈچۈن تۆكسەم ياش،
ھېچ بىلمەيدۇ باغرىمدا تاش،
دېگەن بولساڭ راستىنى راست،
ئايرىلغانغا ئۆلمەستىم.

چاقنىغاندا ئاينىڭ شولىسى

كۆك يۈزىدە چاقنار ئاينىڭ شولىسى
گۈزەل سۈرەت سىزىپ ئۇنىڭ ھۆسنىگە.
ئاستا - ئاستا تەۋرىنىدۇ شوللىلار
تەگسە ئىللىق شامال سۇنىڭ ئۈستىگە.

كۆك يۈزىدە چاقنار ئاينىڭ شولىسى
گويا كۈمۈش بىلەيزۈكىنىڭ رەڭگىدەك.
شاۋقۇن سېلىپ ئۆرلىسە سۇ دولقۇنى،
چېچىلىدۇ بۇرغۇنلىرى تەڭگىدەك.

كۆك يۈزىدە چاقنار ئاينىڭ شولىسى
يارقىن چىرايى بەخش ئېتىپ كېچىگە.

كۆيلىرىمدە كۆيلەنگەن ھايات

كۆيلىرىمگە نۇر بەرگەن ھايات،
كۆيلىرىمدە چاقنىسۇن مېھرىڭ،
كۆيلىرىمدە پاندۇرۇپ ئاتەش،
كۆيلىرىمدە پارلىسۇن چېھرىڭ.

كۆيلىرىمنى قىلغىن سەن قەدەھ،
كۆيلىرىمدىن ئوتلىغىن شاراب،
كۆيلىرىمگە ئېچىپ كەڭ قوچاق،
كۆيلىرىمگە كەت سېچىپ - تاراپ.

كۆيلىرىمگە بەرگەن كۆلكەڭنى،
شادلىقىڭنى پۈركىگەن تۇتاش،
كۆيلىرىمدە ئەيلىسەڭ جىلۋە،
كۆيلىرىمنى سۆيسۇن زەر قۇياش.

كۆيلىرىمگە رەڭ بەرگەن ھايات،
كۆيلىرىمدەك ياشىسۇن دىيار،
كۆيلىرىمدىن ئالسۇن جان ھۈزۈرغا،
كۆيلىرىمدىن چېچىلسۇن ئىپار.

كۆيلىرىمگە قۇت بەرگەن ھايات،
كۆيلىرىمدە چايقالسۇن ھېسلار،
كۆيلىرىمگە بەرىيەن قانات،
كەڭ ئوپۇقتا قالدۇرسۇن ئىزلار.

كۆيلىرىمده كۆيلەنگەن هايات،
كۆيلىرىمگه كۆي قاتسۇن خىيال.
كۆيلىرىمده كۆلسۇن ئارزۇيۇم،
كۆيلىرىمده يۇز ئاچسۇن ۋىسال.
...ئەزدەپ كەلدىم ۋەسلىگىنى

تۇن تۇمانى ئەلەرگىدۇر قاچقاندا،
سۇبھى كۆلۈپ چىرايىنى ئاچقاندا،
قۇياش ئەلۋەك نۇرلىرىنى چاچقاندا،
ئېقىنىن بويلاپ ئىزدەپ كەلدىم ۋەسلىگىنى.

تولۇن ئايدەك يۈزلىرىگىنى سېغىنىپ،
ئويناقلىغان كۆزلىرىگىنى سېغىنىپ،
بولدۇم مالال سۆزلىرىگىنى سېغىنىپ،
ئېقىنىن بويلاپ ئىزدەپ كەلدىم ۋەسلىگىنى،

قۇلىقىمغا كىرىسە شاۋقۇن ساداسىنى،
ئايان بولدى ئۇندا قەلبىمگە تاۋاسىنى،
سەن ئىدىگىنى يۇرىكىمنىمگە داۋاسىنى،
ئېقىنىن بويلاپ ئىزدەپ كەلدىم ۋەسلىگىنى.

دىل خانەمده ئۆچمەي نۇرلۇق چىراغىمگە،
قىلدى كاۋاپ تەننى ئىشقىمگە - پىراقىمگە،
كۆرۈنمەسمۇ ماڭا گۈلدەك سىياقىمگە،
ئېقىنىن بويلاپ ئىزدەپ كەلدىم ۋەسلىگىنى.

قۇتۇلاي دەپ ئاشۇ ھىجران داغىدىن،
ھالقىپ ئۆتتۈم چەبدىز جاپا تاغىدىن،
گۈلنى ئۈزۈپ ساڭا قەلبىم باغىدىن،
ئېقىنىن بويلاپ ئىزدەپ كەلدىم ۋەسلىگىنى.

ئۆمرۈم ئۆتتى ئىنتىزارلىقتا ساڭا،
دىدارىگىنى كۆرەي، قۇچاق ئاچ ماڭا،
ئەركىلەپ رەز قەتىلەرنى چاچ ماڭا،
ئېقىنىن بويلاپ ئىزدەپ كەلدىم ۋەسلىگىنى.

تاغ كەينىگە ئۆزاتتىم ئايىنى

تاغ كەينىگە ئۆزاتتىم ئايىنى،
يىراقلارغا كۆزۈمنى تىكتىم.
ئاي خوشلاشتى مەن بىلەن ئاستا،
ۋادىلارغا نۇرىنى چېچىپ.
تاغ كەينىگە ئۆزاتتىم ئايىنى،
جىسمىم ئارا تارىدى ئوتلار.
ياشلىقىمنىڭ ئىتەكلىرىگە،
ئاي نۇرىدەك چېچىلدى قۇتلار.

تاغ كەينىگە ئۆزاتتىم ئايىنى،
ئاي سۇرىتى قالدى كۆزۈمده،
سۆزۈلگەنده شىشىدەك ئۈپۈق،
تاڭ كۈلكىسى ياندى يۈزۈمده.

قەيالارغا ئۇرۇلغىن ھېسلار

قەيالارغا ئۇرۇلغىن ھېسلار،
ئوقچۇپ ھەريان تاشلارغا سوقۇل،
دولقۇنلىرىڭ سەكرىسۇن ھەريان،
كەكىلكىلەرنىڭ قوينىغا قۇيۇل.

قەيالارغا ئۇرۇلغىن ھېسلار،
تېتىرەت چەكسىز زىمىنىنى - يەرنى.
ئاي پارلىسا ئاخشىمى سەندە،
تاڭ پەيتىدە چايقىغىن زەرنى.

قەيالارغا ئۇرۇلغىن ھېسلار،
بۇزغۇنلۇقىدىن چاچرىسۇن نۇرلار،
شاۋقۇنۇڭغا قېتىلسۇن ناخشام،
قىممىتىڭنى كۆيلىسۇن قۇرلار.

ئابدلجان ھېيت

ئارمانلىرىم

نوروز لىرىكىسى

كۈل باغرىم، كۆزلىرىڭنى ئاچ زېمىنىم،
ئويىنسۇن قارا كۆزۈڭ ئاھۇلىرى.
يىل بېشى — نوروز بىلەن ئېرىمەكتە
مۇزلىغان كىرپىكلەرنىڭ قىراۋلىرى.

قۇت تىلەپ نوروز كەلدى قۇياش يۈدۈپ،
باغاشلا نوروزنى سەن، قۇياش سېنىڭ...
جور بولسۇن قۇياش ئېيتقان ناخشىلارغا،
گۈپۈلدەپ تىنماس يۈرەك سوقۇشلىرىڭ.

قارىغىن، نوروز سۆيگەن ۋادىلارغا
يېڭىدىن بىخلانماقتا تەۋرەپ جاھان.
يۈرەكنى ئوت ئىچىدە مەست قىلغۇچى
رەسىدە بولغان قىزنىڭ كۆكسىسىمان.

تىڭشىساڭ ھەممە ياقتا بىخ ناۋاسى،
تاغلاردا، دالىلاردا تاللاردا ھەم.
مايسىلار باش كۆتۈرۈپ بىخلانماقتا،
يۇرتۇمغا يېڭىچە تۈس بېرىپ بۇدەم.

بىخ پەسلى كەلگۈسىنىڭ بىخلىنىشى،
بۇگۈننىڭ ئۈمىد سۆيگەن تۇپرىقىدا.
ئاز ئۆتمەي گۈل - چېچەكلەر يەلپۈنىدۇ
كەڭ ئۆلكەم قۇچىقىدا، ئۇپۇقىدا.

كۈل باغرىم، كۆزلىرىڭنى ئاچ زېمىنىم،
ئويىنسۇن قارا كۆزۈڭ ئاھۇلىرى،
يىل بېشى - نوروز بىلەن ئېرىپ بارار،
مۇزلىغان كىرپىكلەرنىڭ قىراۋلىرى...

ئارمانلار كۆزىنى توسۇپ بولمامدۇ
كىشىلەپ، تەھقىلەپ ياكى توغاملاپ؟
ئۆلسىمۇ گاھ كۆزلەر ئوچۇق كېتىدۇ،
تىرىكلەر تەسلىكتە يۈمدۇرار سىيلاپ.

ھاياتنىڭ ئارمىنى شۇقەدەر شېرىن
شېرىنلىك قەدىرىگە يەتكەن يۈرەككە.
ئارماننىڭ جىلۋىسى گويا بىر يانغىن،
يانغىندا چوغ بولۇپ كۆيگەن تىلەككە.

شۇڭا مەن ھاياتنى چەكسىز سۆيەرمەن،
دىمىنى ئىزدەيمەن تاڭدىن ھەر تاڭدىن.
قان ئۇيۇپ كەتسىمۇ يۈرەك - باغرىمغا،
مەن ئۇندىن كەچمەيمەن، كەچسەممۇ جاندىن.

ھەيلى ئۇ ئۆسىۇن تەپكۈچ ئۇرنىدا،
سۆيگۈمنى ۋە ياكى قىلسۇن تىل - تۇمار.
مەن ئۇنى سۆيەرمەن، سۆيەرمەن ئەبەد،
ھەر تىنىق ئىچىدە مىڭ بىر ئىپتىخار.

چاڭقىسام ئىچەرمەن ئارمان سۈيىنى،
ئاچ قالسام، بوغۇزۇم گۈزەل ئارزۇلار.
دىل قانداق چىدايدۇ ئۇندىن ئايرىلىپ،
يۇمۇلماس كۆزلىرىم، يۇمۇلماس زىنھار...

شۇڭا مەن جان ئۆزسەم ئەگەر دوستلىرىم،
ئاۋارە بولماڭلار كۆزۈمنى سىيلاپ.
شۇنداممۇ يۇمۇلماس ئوچۇق كۆزلىرىم،
ياتارمەن تائەبەد ئارمانلىق قارىپ.

تەترىسەم

تەترىسەم مەن سېنى كۆرگەندە دىلىمەر،
دېمىگەن «ۋۇجۇدۇڭ نېچۈن تەترەيدۇ؟»
بىلمەمسەن، ئەي جانان، مەن ئەمەس ھەتتا
سۆيگۈنىڭ قولىدا ئالەم تەترەيدۇ...

يوشۇرۇن ئىشق

ھېيىقىش ئىلكىدە باقمەن ساڭا،
قىزىقىش قەلبىمگە ھامان ھۆكۈمران.
قورقمەن،
سېنىڭدىن قاچمەن يىراق،
ھەم يەنە ئىزدەيمەن چىن دىلدىن شۇنان.

بىر جۈپ ئاق ئاق قۇ...

ئايرىدىم دەپ بىزنى كۈلمىگەن ھىجران،
يوللارغا كۆمۈش رەڭ ھالقىلار تىزىپ.
مەيلىم ئۇ دەپ يەنە يۈرمىگەن ھەريان،
بۇغداي ئۆڭ يۈزلەرگە سېرىق رەڭ سىزىپ.

گەرچە بىز بولساقمۇ ۋەسلىگە تۇتقۇن،
قەلبىمىز ئاق ئەتىر كەبى ساپ، ئاق ئۇ!
ئايرىلىش نېمە ئۇ...
كۆڭلىمىز پۈتۈن،
سۆيگۈمىز كۆك سۆيگەن بىر جۈپ ئاق ئاق قۇ...

كەپتەرنىڭ سۈرەت

ئاي ئۈرى ھەل بەرگەن سۈرەتكە كەپتەر،
بىر جانان تولغىنار تۆشەك ئىچىدە.
بۇلۇتلار ياپقاندەك ئايىنىڭ ئەگىلىنى،
تېپىرلار يۈرىكى تۇتەك ئىچىدە.
ئىنسانىنى مەھلىيا قىلار جامالى،
كۆرۈنەر شۇقەدەر غۇۋا ھەم تۇتۇق.
چېھرى ئاي ھۆسنىگە سۈتپە چۈۋۈلغان،
قاپقارا چاچلىرى ياپقاندەك يوپۇق.
جۈپ كۆزى ئېسىلغان يۇلتۇزدەك گويا،
چاقنايدۇ چوغسىمان ئۇمىدلىك يېنىپ.
ئۆرلەيدۇ، پەسلەيدۇ يۈرەك قەپىسى،
تۇنىدىكى ھەيۋەتلىك دېڭىزدەك تىنىپ.
تەۋرەيدۇ ئۇ شۇنداق مۇڭلۇق، ئازابلىق،
تىنىدۇ ۋە چەكسىز سۆيگۈ، ھەۋەسته.
بەرگەندەك شۇ ئوتلۇق دىمىدىن گويا
سۆيى مېنى دېگەندەك بىر ئېزگۈ شەپە.

ئامرىقىم...

تىنماستىن سۆيىمەن سېنى ئامرىقىم،
بىر تىنىق بوشلۇقى ھىجرانغا ئەسىر.
ئەتىنىڭ كۆزىدە قايسى ئىرادە،
بىلمەيمىز سەن ۋە مەن، بىلمەيدۇ تەقدىر.
تىنماستىن سۆيىمەن سېنى ئامرىقىم،
بىر سۆيۈش لەززىتى ھاياتقا تەبىر.
تاڭ قالسۇن بۇ تاتلىق سۆيۈشۈشلەردىن
ئۆتكەن ھەم ئۆتكۈچى ئاي،
كۈن، يىل، ئەسىر.

تاماكا

ئىلاھىگەندە بىر تال تاماكا!
بىلمەن ئۇنىڭ زەھەرلىشىنى.
ئۇمىدىمنى ئۆمرۈمگە قوشۇپ،
ئۇپرىتىشىنى.
بىراق،
چېكىمەن يەنە
بىلىپ تۇرۇپ،
سۆيۈنۈپ تۇرۇپ.
ئارمىنىم ئۇچۇن، ئۇچۇن،
ئۇزۇن ياشىشىم ئۇچۇن.
ئالارمىكىن دەپ
يۈرىكىمنىڭ زەھەرلىنىشى...
ئەتىگەنده بىر تال تاماكا!

ۋەلى داۋۇت

«خارىس ساپا»

(هېكايە)

تېخى گۈگۈم چۈشمىگەنىدى. بىر توپ گومۇندىك ئەسكىرى ئاۋۋالقىدەكلا ھەيۋەت بۇيۇك قارىغايلىق تاغقا تۇتاشقان ئوتتۇز نەچچە ئۆيلۈك يېزىنىڭ كونا مەسچىتىنگە يىغىلىشتى - دە، مىلتىق ۋە ئاپتوماتلىرىنى مېھرابقا تىزىپ قويۇپ، بەزىلىرى بورىلار ئۈستىدە سوزۇلۇپ يېتىشتى. قايسىبىرلىرى تېخى ئۈتتىن ئايرىلمىغان موزاينى سۆرەپ كېلىپ، سويۇپ - پارچىلاپ مەسچىت ھويلىسىدىكى سۇ توشقۇزۇلغان داش قازانغا تاشلاپ. ئوتنى ئۇلىغايتتى.

— ئوفىتسېر جانابلىرى، مەن بېرىپ بىرنەچچە شىشە تېپىپ كەلسەم قانداق؟ — دېدى بىر ئەسكەر كېگىز ئۈستىدە ياتقان ئوفىتسېرغا خۇشامەتكۈيلۈك بىلەن. ئېغىشىپ ئايرىلىدىلا قورقۇپراق ئاستا قوشۇپ قويدى. — بۇزادەرلەر ئازراق كەيپ قىلساق دەپ ئىلتىماس قىلىۋاتىدۇ.

ئوفىتسېر بىردەم جىمجىت ياتقاندىن كېيىن ئاستا ئۈرە يولۇپ:

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ نامىنى قەھرىمانلىرىغا بېغىشلايمەن

— بولىدۇ، ياخشىراقتىن بولسا تېپىپ كەلگىن، — دېدى.

ئوفىتسېر قايتىدىن ئورنىغا سوزۇلۇپ ياتتى - دە، تورۇستكى ئىسىلىشىپ كۆڭۈلسىز ئېسىلىپ تۇرغان بورا پارچىلىرىغا تىكىلىپ ئەلەملىك خىيالغا چۆكتى:

«مۇشۇنداق نەس باسقان — شەيتان يولىماس يەرلەرگە مېنىلا بۇيرۇشىدۇ، ئۆزلىرى بىر كېلىپ باقسىدى، ھەممە ياق لەھەتتەك سۈرلۈك، خۇددى ھازىرلا دەھشەتلىك چېقىن يېنىپ ھەممىنى كۈكۈن - تالقان قىلىدىغاندەك. كاشكى بۇ يەرنىڭ جاھىل ئەھلىدىن بىرەر ئىنغىز ئىنقىرار ئېلىش مۇمكىن بولسا! ھەرقانچە ئۇرۇپ - توقماقلىساڭمۇ ھامان بۆرندەك ھۆرپىيىپ، ئۇنسىز ھالدا تۇرغىنى - تۇرغان. ئۇلارنىڭ دەيدىغىنى پەقەت تاغدىكى ئوغرىلار بىلەن بىزنىڭ ھېچقانداق ئالاقىمىز يوق، بىز ئۇلارنىڭ تۇرار جايلىرىنىمۇ بىلمەيمىز، دېگەن بىر جۇملىلا سۆز. بۇ يەرگە كەلگىنىمىزگە ئۇچ كۈندىن ئاشتى. پۈتۈن پېيزىنى ۋە ئۇنىڭ ئەترايىدىكى تاغ - ئېدىر-

لارنى چاشقان تۆشۈكىگىچە قېدىرىپ چىقتۇق. ھېچقانداق يېپ ئۇچى تېپىلغىنى يوق. شۇنىڭغا قارىماي ھەر كۈنى ئادەم ئەۋەتىپ، تاغ باندىتلىرىنى تۇتۇپ بىر ھەپتە ئىچىدە ساقچى ئىدارىسىگە ھەيدەپ كېلىڭلار، دەپ بۇيرۇق قىلىشىدۇ. بۇ جاناۋارلار ھەتتا چۈشلىرىدە كۆرگەنلىرىنمۇ بىزگە بۇيرۇشىدۇ...»

— دوكلات، كومانىدىر.

ئوفىتسېر چۆچۈپ خىيالدىن ئويغىنىدى-دە، ئالدىدا تۇرغان ئەسكەرنىڭ مەست ۋە خۇنۈك ھالىتىگە نەپرەت بىلەن قادالدى.

— سۆزلە!

— سىرتتا ئىككى ئادەم سىز بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، — دېدى ئەسكەر تىلىنى چاينىپ.

— ساقچى ئىدارىسىدىن كەپتىمۇ؟ — زەردە بىلەن سورىدى ئوفىتسېر.

— ياق، تونۇشسىزلا ئادەمىلەر. ئۇلار تاغ ئوغرىلىرى توغرىسىدا خەۋەر ئەپكەپتۇ. ئوغرىلارنىڭ قەيەردىلىكىنى بىلىدىغانغا ئوخشايدۇ.

— ناھايىتى ياخشى، — ئوفىتسېرنىڭ خاپىغان يۈزىدە جانلىنىش پەيدا بولدى، — ئۇلارنى چاقىر!

ئەسكەر چىقىپ كېتىپ كۆپ ئۆتمەيلا ئىككى ئادەمنى باشلاپ كىردى. بىرى، بۇدۇر قارا ساقاللىق، سېمىز، گەۋدىلىك، يەنە بىرى، كىچىكرەك، ساقالسىز ئىدى. ئۇلار سېمىز، ئۇركىگەك قارا قويۇنى يېتىلگەن پېتى تەمتىلەپ بېسىپ ئوفىتسېرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئاندىن ھەر ئىككىلىسى ھىجايغىنىچە ئوفىتسېرغا پۈكىلىپ سالام بەردى.

— سىلەر تاغ ئوغرىلىرىنىڭ قەيەردىلىكىنى بىلەمسىلەر؟ — ئوفىتسېر ئۇلارنىڭ جۇلجۇل، ئوشۇقىغىچە سۆرىلىپ تۇرغان قارا پەشمىتى ۋە قېرى كالا تېرىسىدىن پۇرۇلۇپ-پۇرۇلۇپ كەتكەن قوپال چورىقىدىن كۆزىنى ئۇزۇپ سورىدى.

— شۇنداق، باشلىق جانابلىرى، بەش قولىدەك بىلمىمىز. ئۇلارنى تېخى ئاۋۇال ئاخشاملا تاغدا ئۇچراتتۇق، — بۇدۇر ساقال لىقى خۇددى بوغۇزىنى نامەلۇم قول بۇغۇۋاتقانىدەك خىرىلداپ جاۋاب بەردى.

— ئۇلار قانچە ئادەمكەن؟ سەن بىلەن سۆزلەشتىمۇ؟

— ئۇلار سەككىز ئادەمكەن... ياق ھەممە بولۇپ يەتتە ئادەمكەن. مەن قېچىپ كەتمەكچى بولۇۋىدىم، ئۇلار كۆرۈپ قېلىپ «ھەي! تاز موزاي، بۇ ياققا كەل!» دېدى.

— كېيىنچۇ؟ — ئالدىراپ سورىدى ئوفىتسېر.

— ئۇلار مەندىن «ئىسلام يېزىسىغا ھۆكۈمەت ئەسكىرى چۈشتىمۇ؟» دەپ سورىدى. مەن «ھەئە، مىلتىق ۋە زەمبىرەكلەر بىلەن يەتمىش ئەسكەر كەلدى» دېدىم، ئۇلار چۆچۈپ كەتتى. ئاندىن مېنى: «ئەگەر بىزنىڭ قەيەردىلىكىمىزنى باشقىلارغا ئېيتىپ قويساڭ سېنى ۋە خوتۇنۇنۇڭنى بوغۇزلىۋېتىمىز» دەپ قورقۇتۇپ قويغىلى تۇرىدۇ. ئەمەلىيەتتە مېنىڭ مۇشۇ ئىنسىدىن باشقا قانداقتۇر خوتۇنۇم ھەتتا تۇغقانلىرىمۇ يوق ئىدى.

ئوفىتسېر ئۇلارغا يېقىنلاپ ھەيۋە بىلەن سورىدى:

— مېنى ئالدىمايۋاتقانسەن؟ سەنلەر نېمە ئادەم؟ قانداق بولۇپ ئوغرىلارغا

ئۇچرىشىپ قېلىشتىك!؟

— باشلىق جانابلىرى، بىز ھۆكۈمەتـ نى ھەرگىز ئالدىمايمىز ھەم ئالـداپ باقـ قانمۇ ئەمەس، ھەممىسى راست گەپ. مېـ نىڭ ئىسمىم خاردىس ساپا، غەلىتە ئىسىم، بـۇ بىزگـە دادىـمـزدىـن مىراس قالغان. كىشىلەر بىزنى مۇشۇنداق ئاتاپ كەمسـ تىشىدۇ. بۇ ئىنىمنىڭ ئىسمىمۇ شۇ — خا ردىس ساپا. دادىمىز ئوتۇنچى ئىدى، تىنچ كۈن كۆرۈۋاتاتتۇق. بىركۈنى تاغدىكىلەر نىڭ بىر پالۋانىنى ئادەملىرىنى باشلاپ كېلىپ دادامنى ئۇرۇپ يىقىتىپ قويـۇپ، ئىككـى ئېتىمىزنى بۇلاپ كەتتى. دادام تاياقـتىن ئۆرە بولالماي ئۆلدى. شۇندىن بېرى ئە نىم ئىككىمىز تاغدىن ئوتۇن توشۇپ كۈن ئېلىۋاتىمىز. تۇنۇگۈن ئۇلارنى ئۇچراتتۇق ده، بىرىدىنبىر مۇلكىمىز — مۇشۇ بىر قـويـ نى ئېلىپ سىلەرگە قېتىلىپ كېتىـش ئۈ چۈن كەلدۇق. مەن سىلەرنى ئاشۇلارنىڭ نـەق ئۇۋۇسـىغا باشـلاپ بارالايمـەن،— بۇدۇر ساقاللىق سۆزىدىن بىرىدىنـلا تـوخـ تاپ، ئىنىسى بىلـەن تەڭ ئوفـتسېـرنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپ يىغلامسىراپ يالۋۇردى:

— بىزنى ئەتىرىتىمىزگە قويۇل قىلىڭ، باشلىق جانابلىرى، تاغلىقلارنى يوقـتىشـقا بىزمۇ قاتنىشىمىز، بولمىسا بىز دادىمىزنىڭ روھىغا يۈز كېلەلمەيمىز.

ئوفىتسېر مەمنۇنلۇق بىلەن كۈلگـ نىچە ئۇلارنىڭ مۇرىسىگە قېقىپ قويـۇپ ئېيتتى:

— ياخشى، ياخشى خاردىس ساپا، بىز سىلەردەك قابىل ئادەملەرنـى ناھـايـتى ئەتىۋارلايمىز. ئەتە سەھەرلا بىزنى ئوغرىـ لارنىڭ يېنىغا باشلاپ بار. سىلەرگـە قو رال ھەم كىيىمنى باش ساقچى ئىدارىسـ غا قايتقاندىن كېيىن ئۆزۈم ھەل قىلىـپ بېرىمەن ۋە مۇكاپاتلايمەن.

— رەھمەت باشلىق جانابلىرى... سىز بىزنىڭ باشپاناھىمىز، — ئۇلار خۇشاللىقتىن ھودۇقۇپ كېكەچلەيتتى، — سىزگـە مۇشـۇ ئەرزىمەس قويىدىن باشقا ھېچقانداق نەر سە ئەپكېلەلمىدۇق. رۇخسەت قىلىڭ! غاچـ چىدە سويۇپ، ئۆزقولىمىز بىلەن ئوخشىتىپ بىر شورپا قىلايلى، بۇرادەرلەر ئىچىز تەگـ سۈن، قوزا چېغىدىن تارتىپ ئۆزىمىز بـو دىغان قوي بۇ...

ئوفىتسېر قاقاقلاپ كۈلدى.

— ئەلۋەتتە، مەن سىلـەرنىڭ دوستـ لارچە ھىممەت - رايىڭلارنى قايتۇرمايمەن.

ئىككى سائەتتىن كېيىن ئوفـتسېـر ۋە ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى قاچىلىرىدىكى «بور داق قوي شورپىسى» نى ئىچىپ تۇگـەتـ مەستىنلا قاتتىق ئۇيقۇغا كەتتى.

ھېلىقى ئىككى «خاردىس ساپا» مېھـ رابىتىكى ۋە ئۆلۈكتەك ئۇخلاۋاتـقان پوستـ لارنىڭ قوللىرىدىكى قوراللارنى يىـغـىشتۇ رۇپ ئوفىتسېرنىڭ ئېتىغا غانجۇغىلاپ تاڭ دى. ساقالسىز، ۋىجىكـرەكى قـالايمـقان چېچىلغان قوي گۆشى ئۇستىدىلا ئۇيـقۇغـا كەتكەن ئوفىتسېرنىڭ يېنىغا كېلىپ ھەمـ راھىغا كۆز قىسىپ قويۇپ:

— قورال ۋە كىيىمنى ھازىرلا ھەل قىلىۋالساقمۇ بولىدۇ، باشلىق جانابلىرى، — دېدى.

ئۇلار بىرەمدىلا ئوفىتسېرنـى كالـتە ئىشتان بىلەنلا قالدۇردى - دە، گـومىنداڭـ چىلارنىڭ ھويلىدىكى ھارۋىسىغا قېتىلىـغان ئاتلىرىنى چىقىرىپ، يېتىلـەپ سـىرتقـا چىقتى.

بۇ ۋاقىتتا مەھەللىدىكى كىشىلـەر

(ئاخىرى 57 - بەتتە)

قەلەندەرنىڭ سەرگۈزەشتىسى

(ھېكايە)

ئادەتتىلا بىر قەلەندەر، بېشىدىن-ئايىغىچە كۆكۈلنى ئايىنىتىدىغان رەسۋا قىياپەت. قەلەندەرلەرنى كىم مۇشۇنداق ئەبگا ھالەتتە ياشىسۇن دەپتۇ. ئەڭ ياخشىسى ئۇلارغا قارىمايلا قوي، ئۇلارغا ياخشى نىيەتتە بولۇشنىڭ ئۆزى ئۆز ئىززىتىنى يەرگە ئۇرۇشتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

مەن بۇرۇن مۇشۇ خىل قاراشتا بولۇپ كەلگەنىدىم. ئەمما بۇ قارىشىم تۈپ يۇقسىز ئۆزگىرىپ كەتتى. بۇنىڭ نېمە ئۈچۈنلۈكىنى ئۆزۈمۇ تازا چۈشەنمەيمەن، بەلكىم بۇ قەلەندەرگە ھەقىقىي دەققەت قىلىشقا باشلىغاندىن بۇيان، بۇرۇن بەكمۇ يۇزەكى قاراشتا بولۇپ كەلگىنىمنى چۈشىنىپ يەتكەنلىكىمدىن بولسا كېرەك.

مەن ئۇنى بىرنەچچە كۈندىن بېرى كۆزىتىپ كېلىۋاتاتتىم، ئۇ ئادەتتە مۇرىسىگە رەختنى پەرق قىلغىلى بولمىغۇدەك كىرلىشىپ، پارقىراپ كەتكەن ئەسكى خۇرجۇن ئارتىۋالاتتى. قولىدا تاياق بولۇپ، بۇ ئۇنىڭ ئەسكى چاپان كىيگەن كىشىلەرنى كۆرسە بتۇرلىقى تۇتۇپ كېتىدىغان لالما ئىتلارغا تاقابىل تۇرۇش قورالى ئىكەنلىكىدىن ھېچ كىشى گۇمانلانمايتتى، ئۇنىڭ ئۇرسىز كۆزلىرى ۋە سۇلغۇن چېھرىدە چۈشىنىپ بولمايدىغان بىر خىل ھالەتتە ياشىسۇن دەپتۇ. ئەڭ ياخشىسى ئۇلارغا قارىمايلا قوي، ئۇلارغا ياخشى نىيەتتە بولۇشنىڭ ئۆزى ئىززىتىنى يەرگە ئۇرۇشتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

مەن بۇرۇن مۇشۇ خىل قاراشتا بولۇپ كەلگەنىدىم. ئەمما بۇ قارىشىم تۈپ يۇقسىز ئۆزگىرىپ كەتتى. بۇنىڭ نېمە ئۈچۈنلۈكىنى ئۆزۈمۇ تازا چۈشەنمەيمەن، بەلكىم بۇ قەلەندەرگە ھەقىقىي دەققەت قىلىشقا باشلىغاندىن بۇيان، بۇرۇن بەكمۇ يۇزەكى قاراشتا بولۇپ كەلگىنىمنى چۈشىنىپ يەتكەنلىكىمدىن بولسا كېرەك.

مەن ئۇنى بىرنەچچە كۈندىن بېرى كۆزىتىپ كېلىۋاتاتتىم، ئۇ ئادەتتە مۇرىسىگە رەختنى پەرق قىلغىلى بولمىغۇدەك كىرلىشىپ، پارقىراپ كەتكەن ئەسكى خۇرجۇن ئارتىۋالاتتى. قولىدا تاياق بولۇپ، بۇ ئۇنىڭ ئەسكى چاپان كىيگەن كىشىلەرنى كۆرسە بتۇرلىقى تۇتۇپ كېتىدىغان لالما ئىتلارغا تاقابىل تۇرۇش قورالى ئىكەنلىكىدىن ھېچ كىشى گۇمانلانمايتتى، ئۇنىڭ ئۇرسىز كۆزلىرى ۋە سۇلغۇن چېھرىدە چۈشىنىپ بولمايدىغان بىر خىل ھالەتتە ياشىسۇن دەپتۇ. ئەڭ ياخشىسى ئۇلارغا قارىمايلا قوي، ئۇلارغا ياخشى نىيەتتە بولۇشنىڭ ئۆزى ئىززىتىنى يەرگە ئۇرۇشتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

مەن بۇرۇن مۇشۇ خىل قاراشتا بولۇپ كەلگەنىدىم. ئەمما بۇ قارىشىم تۈپ يۇقسىز ئۆزگىرىپ كەتتى. بۇنىڭ نېمە ئۈچۈنلۈكىنى ئۆزۈمۇ تازا چۈشەنمەيمەن، بەلكىم بۇ قەلەندەرگە ھەقىقىي دەققەت قىلىشقا باشلىغاندىن بۇيان، بۇرۇن بەكمۇ يۇزەكى قاراشتا بولۇپ كەلگىنىمنى چۈشىنىپ يەتكەنلىكىمدىن بولسا كېرەك.

مەن ئۇنى بىرنەچچە كۈندىن بېرى كۆزىتىپ كېلىۋاتاتتىم، ئۇ ئادەتتە مۇرىسىگە رەختنى پەرق قىلغىلى بولمىغۇدەك كىرلىشىپ، پارقىراپ كەتكەن ئەسكى خۇرجۇن ئارتىۋالاتتى. قولىدا تاياق بولۇپ، بۇ ئۇنىڭ ئەسكى چاپان كىيگەن كىشىلەرنى كۆرسە بتۇرلىقى تۇتۇپ كېتىدىغان لالما ئىتلارغا تاقابىل تۇرۇش قورالى

ئۇنىڭ

بولۇپ قالغاندا ئۇ ماگىزىنغا كىرىپ كەلدى، نېمە قىلىشىنى بىلمەي بىردەم گاڭگىراپ تۇردى-دە، كېيىن دۇدۇقلاپ:

— ئۇكام، پارچە پۇللىرىم بار ئىدى، پۈتۈنلەپ بەرسىڭىز، — دېدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن بولۇپ، بىر كۆرگەن كىشىدە غەلىتە تەسىرات پەيدا قىلاتتى. مەن ماقۇل دېگەنىنى بىلدۈرۈپ بېشىمنى لىڭشىتتىم. ئۇ قوينىدىن بەكمۇ كىرلىشىپ كەتكەن بىر كىچىك خالتىنى ئالدى-دە، پارچە پۇل ۋە تەڭگىلەرنى پەشتاختا ئۇستىگە تۆكتى. مەن ئۇنىڭ پۇللىرىنى پۈتۈنلەپ بەرگەندىن كېيىن:

— بۇنداق كېيىن پارچە پۇللىرىنى مەن پۈتۈنلەپ بېرەي، بىزگە كۆپ كېرەك بولىدۇ، — دېدىم.

ئۇ ئۆز رازىلىقىنى ئىپادىلەپ سەل-پەل كۈلۈمسىرىدى، سارغۇچ چىشلىرى غىل-پال كۆرۈنۈپ، لەۋلىرى ئارىسىدا غايىب بولدى.

ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن ھەر ھەپتىدە دېگۈدەك كېلىدىغان بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ تىلەپ تاپقانلىرىنىڭ ھەممىسى ئالدىمغا چۈشۈپ تۇراتتى.

— بۇ پۇللارنى پۈتۈنلەپ نېمە قىلىلا؟ — دەپ سورىغىنىمدا، ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپلا قويۇپ، لام-جىم دېمەيتتى. ئۇ بەزىدە بىرنەچچە ئايلاپ يوقاپ كېتەتتى-دە، يەنە پەيدا بولۇپ قالاتتى. كۆزلىرى ئەنە شۇنداق تەرىزدە ئۆتۈۋەردى. ھېلىمۇ ئېنىق ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، بىر كۈنى ئۇ ئادەتتىن تاشقىرى قايغۇلۇق بىر قىياپەتتە دۇكانغا كىرىپ كەلدى. مەن ئۇنى كۆرۈپلا ھەيران قالدىم. ئۇ ئىلگىرىكىدەك قولىنى قوينىغا تىقىپ ھېلىقى كىچىك خالتىنى ئالدى، لېكىن بۈگۈن سودا ئانچە ئاقمىغىنى ئۈچۈن ئۇنىڭغا پۇللىرىنى پۈتۈنلەپ بېرەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتتىم.

— ئۇنداق... بولسا، — ئۇ دۇدۇقلاپ سۆزىنى ئاران داۋام قىلدى، — ئۇنداق بولسا بۇ... بۇلارنى ئېلىپ قېلىڭ، كېلەر قېتىم ئالارمەن..

مەن پۇللارنى بىرمۇ بىر سانap چىقىپ:

— سەككىز يېرىم سوم ئىكەن، چۈشتىن كېيىن كەلسىلە، — دېدىم.

پەشتاختا ئۇستىدە چېچىلىپ ياتقان پارچە-پۇرات پۇل، تەڭگىلەر مەندە تۇنجى قېتىم چەكسىز ئېچىنىش ھېسسىياتىنى ئويغاتتى، كۆڭلۈم بىردىنلا پەردىشان بولۇپ كەتتى، ھەي بىچارە نامرات، ئۆزۈڭنىڭ گۈل بەرگىدەك توزۇپ كەتكەن بەختىڭنى زېرىكمەستىن تېرىپ موھتاجلىقتا قانداق كۈن كەچۈرۈۋاتقانسەن؟ دېدىم ئىچىمدە. كۆڭلۈمدە ئۇنىڭ بىلەن مۇڭدىشىش ئىستىكى پەيدا بولدى:

— ئاكا، مەن سىلىدىن بىر نەرسە سورىسام خاپا بولمايدىغانلا؟ — دېدىم. ئۇ ھەيران بولۇپ ماڭا قارىدى:

— ئۇكام، نېمىنى سورايسىزكىن؟ مەن كىچىكىمدىن تارتىپلا موھتاجلىقتا كۈن كەچۈرۈۋاتىمەن، مەندە سىزنى قىزىقتۇرغۇدەك نېمە گەپ بولسۇن.

— ئاكا، مەن سېزىپ تۇرۇۋاتىمەن، شۇ تاپتا بەكمۇ ئازابلىنىۋاتىلا، دەردلىرىنى يۇتۇپ يۈرمەي بىرەر ئادەمگە تۆكۈپ بەرسىلىمۇ خېلى يېنىكلەپ قالاتتىلە.

ئۇ پەشتاختىغا تايىنىپ بىر ھازا تۇرۇپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ ئىككىلىنىپ قالغىنىنى ئەسەزدە، كېيىن ئۇ بېشىنى كۆتۈ-

روپ ئېغىز ئاچتى:

— ئۇكام، مەن بىر ئوغلۇم ئۈچۈن ياشاپ كېلىۋاتاتتىم... ئۆلۈپ كەتسەم بوپ تىكەن. بىر باشتىن سۆزلەي، بۇ كۆپ يىل بۇرۇنقى ئىش، مەن ئېتىزدىن قايتىپ كېلىپ، ئايالىم بىلەن يوچۇن بىر كىشىنى يامان ئىش ئۈستىدە تۇتۇۋالدىم، بۇ ئاھانە تكە چىداپ تۇرالماي ھېلىقى كىشىگە پىچاق تىقىپ قويۇپتىمەن، شۇنىڭ بىلەن ئىككى يىل تۇرمىدە ياتتىم، تۇرمىدىن چىقسام ئايالىم ھېلىقى كىشى بىلەن تۇي قىلىۋاپتۇ، بۇ دۇنيالىقتا ئەمدىلا ئۈچ ياشقا كىرگەن ئوغلۇمدىن باشقا ھېچنەرسەم قالمىغانىدى. ئۇ يۇرتتا يەنە ياشاۋېرىشكە يۈزۈم چىدىمىدى، مەن ئوغلۇمنىڭ ئۇ ئاغىنىلىرىدە ياشىشىنى خالىماي ئۇنى يۇدۇپ، باشقا يۇرتلارغا كەتتىم. مەندە كۈچ بار ئىدى. نەگە بارسام ئىشلەپ جان بېقىپ كېتەلەيتتىم. دېگەندەك، بىرنەچچە يىل ئەنە شۇنداق جاھاندارچىلىق قىلدۇق. ھەر ھالدا كۈنىمىز يامان ئەمەس ئۆتتى. ئاغىنەم ھەر قانچە قۇدرەتلىك بولسىمۇ ئۇزۇن يىللىق جاپا ئۇنى ۋاقتىسىز كۈچتىن قويۇددىكەن. تېنىم ئاجىزلاشقانسېرى كۈن كەچۈرمەك بەكمۇ تەسلىشىپ كەتتى. كېيىن يۆتىلىدىغان، قان تۈكۈرىدىغان بولۇپ قالدىم، ئوغلۇم تاكى ماڭا ئەگىشىپ ماڭالمىغۇدەك بولغۇچە يوينۇمغا مىنگۈزۈپ يۈرۈدۇم، كۈچۈمدىن قالغاندىن كېيىن كىشىلەر مېنى يالىلمايدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن نەچچە قېتىم جېنىمدىن تويدۇم-يۇ، لېكىن ئوغلۇم ئۈچۈن بولسىمۇ ياشاي، دەپ ئۆلۈۋېلىش نىيىتىمدىن يانىدىم. ماڭا تىلەمچىلىك قىلىشتىن باشقا يول قالمىغانىدى. بۇ مەن ئۈچۈن ئۆلۈمدىنمۇ ئېغىر ئىش بولسىمۇ، ئاخىرى ئوغلۇمنى دەپ، يېنىلا شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. دەسلەپتە قورۇنۇپ، تارتىنىپ، كېيىن يۈزۈمنى قېلىن قىلىپ تىلەمچىلىك قىلىشقا باشلىدىم، بىر كۈنى ئوغلۇمنى بوينۇمغا مىنگەشتۈرۈپ كېلىۋېتىپ، توساتتىن پۈتۈمدا ماغدۇرۇم قالماي يىقىلىپ چۈشتۈم. ئوغلۇمنىڭ پېشانىسى يېرىلىپ كەتتى. كېيىن خېلى چوڭ تاتۇق بولۇپ ساقايدى. شۇ ۋاقتىلاردا كاللامدا دەھشەتلىك بىر خىيال چاقماق چېقىپ ئۆتتى. «بىز ھازىر تىلەمچىلىك قىلىپ ياشاۋاتىمىز، مەن ئۆلسەم ئوغلۇمۇ ماڭا ئوخشاش قەلەندەر بولۇپ كېتەرمۇ؟» مەن چەكسىز ئازابلاندىم،

قالدىم، ئوغلۇم تاكى ماڭا ئەگىشىپ ماڭالمىغۇدەك بولغۇچە يوينۇمغا مىنگۈزۈپ يۈرۈدۇم، كۈچۈمدىن قالغاندىن كېيىن كىشىلەر مېنى يالىلمايدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن نەچچە قېتىم جېنىمدىن تويدۇم-يۇ، لېكىن ئوغلۇم ئۈچۈن بولسىمۇ ياشاي، دەپ ئۆلۈۋېلىش نىيىتىمدىن يانىدىم. ماڭا تىلەمچىلىك قىلىشتىن باشقا يول قالمىغانىدى. بۇ مەن ئۈچۈن ئۆلۈمدىنمۇ ئېغىر

دىم. ئوغلۇمنى باشقىلارغا بېرىۋەتمەكچى
مۇ بولدۇم، بىراق بەختسىز ھاياتىمنىڭ
ھەممىسى، يۈرىكىمنىڭ پارىسىدىن قانداق
مۇ ئايرىلغۇم كەلسۇن؟ ئوغلۇمنىڭ تەق
دىرىنى ئويلىسام ئۇنى يەنىلا باشقىلارغا
بېرىۋەتكىنىم ياخشى ئىدى. ئاخىرى پەر
زەنتسىز بىر ئائىلىگە ئوغلۇمنى بېرىۋەتتىم،
ئەمدىلا ئەقلىنى تېپىۋاتقان، كۆزلىرىنى
ماڭا سەبىيلىك بىلەن تىكىپ تۇرغان
ئوغلۇمغا قاراپ «خەير، ئوغلۇم، سەن خا
تىرجەم ياشىساڭ، داداڭنىڭ كۆڭلى خۇش
بولىدۇ، خەير كۆزۈمنىڭ گۆھىرى» دەپ
پىچىرلىدىم.

مەن شۇنىڭ بىلەن باشقا يۇرتلارغا
كەتتىم. يىللار بىر-بىرىنىڭ ئارقىسىدىن ئۆ
تۈۋەردى، بىر نەرسەم ئىككى بولمىدى. يەنە
قانچە قېتىملاپ جېنىمدىن تويدۇم، لېكىن
كۆڭلۈمنى يەنە بىر ئۈمىد چۇلغىۋالدى.
بوپتۇ، جاپا تارتسامۇ ئوغلۇمنىڭ بەختى
نى كۆرەي، دېدىم. بىراق ئوغلۇمنى كۆ
رۈش نېسىپ بولمىدى، ياقا يۇرتتا تىلەمچى
لىك قىلىپ، كۈنۈمنى ئۆتكۈزدۇم. ئوغلۇم
نى شۇنچە كۆرگۈم كەلسىمۇ ئۇ بار يۇرتى
غا كېتەلمىدىم. ئۇزۇن يىللار ئۆتۈپ
كەتتى...

مەن ئاخىرى ئوغلۇم بار ناھىيە
بازىرىغا كەلدىم. ناھىيە بازىرى ناھايىتى
كۆپ ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ
سوراپ سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ ئاران دېگەن
دە ئوغلۇم تۇرۇۋاتقان ئۆينى تاپتىم - دە،
ئىشىكنى چەكتىم. شۇ چاغدا ئۆي ئىچى
دىن بىر ئايالنىڭ:

— دەۋر ئۆزگەرگەن مۇشۇنداق كۈن
لەردە يۈزىنى داپتەك قىلىپ كېلىدىغان
قەلەندەرلەردىن ئەجەبمۇ بىزار بولدۇم، —
دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى.

— بۇ قەلەندەرلەرنىڭ دەردىدە ئادەمگە
ئارامۇ يوق، ئىنتىك ياشىغاندىن ئۆلسە
بولمامدۇ، — بىر ئەركىشى ئەنە شۇنداق
سۆزلەرنى قىلىپ، ئىشىكنى زەردە بىلەن
ئاچتى. مەن ھاڭ-تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالـ
دىم، مەن ئۇنى تونۇۋالدىم، «ئاھ، مېنىڭ
ئوغلۇم، مۇساپىرلىق ھاياتىمنىڭ ھەمرى
يىسى» دەپ ۋاقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدىم.
ئۇنىڭ پېشانىسىدىكى تاتۇق، ئېڭىكىدىكى
مەڭ مېنىڭ ئېنىق ئېسىمدە ئىدى. ئۇ
ۋايىغا يەتكەن راۋرۇس بىر يىگىت بولۇپ
كېتىپتۇ.

ئۇ مېنىڭ قولۇمغا ئىككى ئۇڭ تۇت
قۇزۇپ قويۇپ:

— ئادەمگە نېمانچە چەكچىيىپ قا
رايدىغاندۇ بۇ، — دەپ ئىشىكنى جاقىدە
ياپتى. مەن ئۆزۈممۇ سەزمىگەن ھالدا
بىر ھازا تۇرۇپ كېتىپتىمەن، كۆزۈمدىن
ئىككى تامچە ياش سىرىلىپ چۈشتى. كۆپ
ئويلاندىم، ئاشۇ ئوغلۇمنى بىر كۆرسەم
دەپ ياشاپ كەپتىمەن، «ھەي، ئوغلۇم، راۋ
رۇس ئادەم بولۇپ قاپسەن، لېكىن باغ
رىڭ نېمانچە قاتتىق؟! خەير ئوغلۇم، سې
نىڭ بەختىڭ ئاتاڭنىڭ بەختى، سەن
بەختلىك بولساڭلا بولدى، مەن ئىنتىك
ياشىسامۇ مەيلى» دېگەن سۆزلەر كۆڭ
لۈمدىن كەچتى. ئۆمرۈمدە شۇنچە كۆپ
خورلۇقلارنى كۆرۈپمۇ بۇنچە ئازابلانمىغا
نىدىم. مەن شۇ كۈنى ھەتتا بىر كۈنمۇ
ياشىغۇچىلىكىم قالمىغىنىنى ھېس قىل
دىم، لېكىن ئوغلۇمنى سېغىنىش ھېسسى
ياتى مېنى ياشاشقا مەجبۇر قىلدى. ئۇ
ئىشىكنى ئوغلۇمنى كۆرۈۋېلىش مەقسىتىدە
قانچە قېتىملاپ تەلمۈردۈم، ھەر قېتىم

ئوغلۇمنى كۆرگەندە تويماي قارايتتىم، كاللامدا پەقەت ئۇنى كۆرۈۋېلىشتىن باشقا ھېچقانداق خىيال يوق ئىدى، ھەر مىنۇت، ھەر سېكۇنت ئۇنى كۆرگۈم كېلىپلا تۇراتتى.

مەن يەنە شۇ مەقسەتتە كېلىپ ئىشكنى چەكتىم:

بۇ قېتىم يەنە ئوغلۇم چىقىپ:

— ھەي قىتمال قەلەندەر، كۈندە كېلىۋېرىپ ئادەمنى ئەجەبمۇ بىزار قىلدىك، ئىتتەك ياشىغاندىن ئۆلسەك بولمامدۇ؟! — دېدى.

مەن ئوغلۇمغا بىر ھازا تىكىلدىم. كۆزۈمگە ياش، دىلىمغا تۇگىمەس ھەسرەت ئولاشتى. يۈگۈرۈپ بېرىپ: «ئوغلۇم، مەن سېنىڭ داداڭ» دېگۈم كەلدى. لېكىن ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ، ئارقامغا ئاستا ئۆرۈلدۈم. كاللامدا سەن مۇشۇ رەسۋا ئەپتىڭ بىلەن ئاشۇنداق ئالىي سۈپەت ئادەمگە ئاتا بولۇشقا مۇناسىپ كېلەمسەن؟ ئۇ ئاشۇ شەپقەتسىز قەلبى بىلەن ساڭا ئوغۇل بولۇشقا ئەرزىمدۇ؟ دېگەندەك خىياللار كېزىشكە باشلىدى. ئاخىرى ئىچىمدە، ئوغلۇم، كۆزۈمنىڭ گۆھىرى، خەيىر، ئەمدى ئاتاڭ ئالدىڭغا ھەرگىز كەلمەيدۇ، مەن ئىشكىڭگە تىلەمچىلىك ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى سېنى كۆرۈش ئۈچۈن بارغان ئىدىمغۇ؟! سېنىڭ بۇنداق شەپقەتسىز بولۇپ قېلىشىڭنى كىممۇ خىيالىغا كەلتۈرگەن؟ سەن يەنە كىممەرنىڭ دىلىغا ئازار بەرگەنسەن؟ دەپ پىچىرلىدىم. ئۇنىڭ تۇرمۇشتا موھتاجلىقى يوق، لېكىن ئىككى پۇتنىمۇ غۇدۇراپ سەددىقە قىلدى. مەن بىر قەلەندەر بولساممۇ ماڭا ئەڭ زۆرۈرى پۇل ئەمەس، پەرزەنت. مەن ھەر قېتىم سىزدىن پۈتۈنلىگەن پۇللارنى پوچتا ئارقىلىق ئۇنىڭغا يوللاپ تۇردۇم. مېنىڭ سەرگۈزەشتەم مۇشۇ، ئۇكام، مەن ئوغلۇمغا سەددىقە توپلاۋاتىمەن. ئۇ پۇلدىنمۇ ئۇستۈن تۇرىدىغان نەرسىلەرنى چۈشەنسۇن.

ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپ، كۆزىدە لىغىلداپ تۇرغان يېشىنى مايلىشىپ كەتكەن يېڭى بىلەن سۈرتتى-دە، مېڭىشقا تەمشەلدى. مەن دەرھال ئۇنىڭ پېشىگە ئېسىلدىم:

— ئاكا، بالىلىرى قايسى يۇرتتا ئىدى؟

— ئۇكام، ئەمدى ھېچنەرسە ئېيتىپ بەرمەيمەن، ئۆمرۈمدە ھېچ كىشىگە بۇنچە دەرد تۆكۈپ بەرمىگەن، ھەممىگە چىداپ كەلگەنىدىم.

كۆزلىرىمگە ياش كەلدى، نېمە قىلىشىمنى بىلمەي تېڭىرقاپ قالدىم، ئۇنىڭ قەلبى ھەقىقەتەن ئېيتقۇسىز ئازابلانماقتا ئىدى. ئۇ ئىشىك يېنىغا بېرىپ تۇرۇۋېلىپ قالدى:

— ئۇكام، مەن ھېچنېمىنى كۆرەلمەدىم، تالاغا چىقىرىپ قويىسىڭىز.

مەن ئۇنىڭ تارىشىدەك قېتىپ كەتكەن قوللىرىنى مەھكەم سىقىشقان ھالدا، سىرتقا ئېلىپ چىقتىم. بىر ھازا ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ ئەندىكىدەك قولىنى تارتىۋېلىپ:

— رەھمەت ئۇكام، ئۆمرىڭىز ئۇزۇن بولسۇن، ئەمدى ئەسلىمگە كېلىپ قالدىم، — دېدى.

ئۇ ماغدۇرسىز ئاياغلىرىنى سۆرەپ كېتىپ باراتتى، مەن ئۇ كەتكەن تەرەپكە كۆزلىرىم تالغۇچە تاكى ئۇ كۆزۈمدىن غايىب بولغۇچە قاراپ تۇردۇم.

بىر ھەپتە، ئىككى ھەپتە، بىر ئايمۇ

ئۆتۈپ كەتتى، ئۇ پۈلنى ئالغىلى كەلمىدى. بىچارە كۆزلىرى ئاجىز ئاشۇ ھالەتتە يەنە قەيەرلەردە تەمتىرەپ يۈرىدۇغاندۇ؟ دەپ ئەندىشە قىلىشقا باشلىدىم. قولۇمدىكى ئۇنىڭغا تەئەللۇق پۇلغا قارىغىنىمدا ئۇنى كىشىلەرگە يېلىنىۋاتقان، تەلمۇرۈۋاتقان ھالەتتە كۆردىمەن، ئۇ مۇشۇ پۇللارنى تېپىش ئۈچۈن قانچىلىك يوللارنى بېسىپ، قانچىلىك كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىگە يېلىنىش بىلەن تىكىلگەندۇ؟ قانچىلىك كىشىلەردىن تىل-ھاقارەت ئاڭلىغاندۇ؟

بىر يەكشەنبە كۈنى بازاردىن كۆكتات ئېلىۋېتىپ، تۇيۇقسىز ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدىم. مەن ئۇنىڭ ئادەم كۆپ ئۆتۈدىغان بىر دوقمۇشتا ئولتۇرغىنىنى كۆردۈم. ئۇ ئادەت بولۇپ كەتكەن بىر خىل ئاۋازدا پات-پات توۋلاپ قوياتتى، مەن ئۇنىڭ ئالدىغا باردىم. يۈرىكىم ئىختىيارسىز ئېغىپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆز قارىچۇقلىرى قېتىپلا قالغانىدى، ئۇ ئوغلىنى ئەمدى ھەرگىزمۇ كۆرەلمەيتتى. ئۇنىڭغا پۇل بېرەلمەيتتى.

مەن يانچۇقۇمدىن پۇل چىقىرىپ ئۇنىڭغا تۇتقۇزدۇم.

— ئاكا، سىلى مېنى تونۇدىلىمۇ؟

— تونۇدۇم ئۇكام، ئاۋازىڭىزدىن تونۇدۇم.

— بۇ سىلىنىڭ پۇللىرى ئىدى.

— رەھمەت ئۇكام، ئەمدى ماڭا كۆپ پۇلنىڭ نېمە كېرىكى بار، كۆزۈم كۆرمەس بولۇپ قالدى.

مەن كۆز ياشلىرىمنى توختىتىۋالالماي ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم. ئۇ ھېچنېمىگە پەرۋا قىلماي ئادەت بولۇپ كەتكەن ئاۋازدا:

— ئەي ئالىلانىڭ بەندىلىرى، خۇدا رەھمەت قىلغاي، مېھىنگدەك بىر مۇساپىرغا رەھىم قىلىڭلار! — دەپ توۋلاپ ئولتۇراتتى.

رەستىلەردە ھەرياندىن ئۇچۇپ يۈرگەن ئەك ئاداققى كەچكۈز غازاكىلىرى ئاستا-ئاستا كۆزدىن غايىب بولدى، ئەمدى قار ئۇچقۇنلىرى پىرىلداپ چۈشۈشكە باشلىدى، ھاۋا كۈندىن-كۈنگە سوۋۇپ، دېرىزىلەردىكى نەقىشلەر تېخىمۇ قېلىنلاپ كەتتى.

كىشىنىڭ تېنىگە زەھەردەك نەشتىرىنى سانجىيدىغان سوغۇق بىر كۈن ئىدى. تۇيۇقسىزلا «سودا ماگىزىنىنىڭ ئالدىدا بىر قەلەندەر توڭلاپ قاپتۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ شۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدىم. ئىچىم قۇپقۇرۇق، خىيالىمغا ھېچنەرسە كەلمەيتتى، مەن شۇ تاپتا بىرەر نەرسە ئۈستىدە ئويلاشنىمۇ خالىمايتتىم. بىنانىڭ يېنىغا ھەقىقەتەن نۇرغۇن كىشىلەر ئولىشىۋالغانىدى. مەن كىشىلەر توپىغا قىسىلىپ كىرىپ ئالدىغا ئۆتتۈم. گەۋدىسىنىڭ يېرىمى قار ئاستىدا قالغان بۇ كىشىنى بىرلا قېتىم قارىدىم، ئىككىنچىلەپ قارىشىغا جۈرئەت قىلالمىدىم، كۆز ياشلىرىم تالىماي تۆكۈلۈشكە باشلىدى. پۈتلىرىمنىڭ ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىۋاتقىنىنى سېزەتتىم.

ئۇ ئەمدى ئىنتەك ياشىمايتتى، كىشىلەرنىڭ ئالدىغا ھەرگىز تەلمۈرۈپ بارمايتتى. ئۇنىڭ داۋاملىق ياڭراپ تۇرىدىغان غەمكىن ئاۋازى ئەبەدىيلىك ئۆچكەنىدى.

موللا سۈپەت بىر ئادەم ئوتتۇرىغا چۈشۈپ، ئۇنىڭ قار ئاستىدا قالغان خۇرجۇنىنى ئالدى، ئۇ خۇرجۇنىنى ھەممە ئادەمنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزۈپ:

— بۇ بىچارىنىڭ ئۆلۈمىنى ئۆزىتىش ئۈچۈن پۇل يارىدەم قىلىڭلار، روھى بولسىمۇ كۆچلۈك ئۆتسۇن! — دېدى. ھەمە كىشى ئاتىغىنىنى بېرىپ ئىچ ئاغرىتىشاتتى. مەن ئۆز پىغانلىرىم بىلەن بەند ئىدىم. تۇيۇقسىز يان تەرەپتىن بىرسىنىڭ:

— ناھىيەمىزنىڭ شادلىق كەيپىياتىنى خىرەلەشتۈرۈپ تۇرغان بۇ قارا كۆلەڭگە ئاخىر كۆزىدىن يۇتتى، — دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ قالدىم. پۈتۈن بەدىنىم غەزەپتىن تىترەپ كەتتى، مەن بۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇنىڭ پېشانىسىدىكى تاۋۇق ۋە ئېڭىكىدىكى مېڭىگە كۆزۈم چۈشتى. كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىشىپ ھېچنەرسىنى كۆرەلمەي قالدىم. كېيىن كۆرۈش سەزگۈلىرىم ئاستا-ئاستا ئەسلىگە كەلدى:

— ھۇ، دادىسىنى تونۇمايدىغان! بىلمەسەن، ئۇ سېنىڭ داداڭ! — دەپ ۋارقىرىغىنىچە ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

قىزىدىم. ئۇ:

— مېنى ھاقارەتلىدىڭ، ئالدىڭدا كىملىكىمنى تۇرغانلىقىنى كۆرمەيۋاتامسەن؟ ئەپسۇسكى كۆرگۈلۈكىنى كۆرسىتەمەن، — دېدى.

ئۇ ئۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا گىدىيىپ تۇراتتى، نۇرغۇن كۆزلەر ماڭا نەپرەت بىلەن قارايتتى. بۇ كۆزلەردىن «ئۇنى نېمە ئۈچۈن ھاقارەتلەيسەن، ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلەمتىڭ؟» دېگەن ئىسپادە چىقىپ تۇراتتى. كۆزۈمگە يەنە قاراڭغۇلۇق تىقىلىشقا باشلىدى، ئەمدى يەنە دەسسەپ تۇرۇشقا زادىلا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان دەك ئىدىم، شۇڭا ئاستا ئارقامغا ئۆرۈلدۇم. قار ئۈچقۇنلىرى پىرىلداپ ئۈچۈپ يۈزۈمگە ئۇرۇلاتتى، كۆز ياشلىرىمغا سىڭىپ كېتەتتى، ئاپئاق قار ئاستىدا غىرىلاپ ناله قىلاتتى، يۈرىكىممۇ ناله قىلاتتى.

مەسئۇل مۇھەررىر كامال تۇرسۇن

(بېشى 50 - بەتتە)

مەسچىت ئالدىغا يىغىلىشقا باشلىغانىدى. ئۇلار يوچۇن ئىككى كىشىگە ھەيرانلىق بىلەن قاراپ تۇرۇشاتتى.

ئىككى ناتونۇش ئادەم ئاتلىرىنى دەرەخكە ماڭماقچى بولدى - يۇ، لېكىن ئارقىغا بۇرۇلۇپ كىشىلەرگە بىرنەچچە سېكۇنت قاراپ تۇرۇپ قالدى.

كېيىن بۇدۇر ساقاللىقى يېنىك يۆتەلىپ قويۇپ سىلىق ۋە ئېنىق قىلىپ:

— رەھمەت ئاتىلار، سىلەر بىزگە كۆپ ھەمدەمدە بولۇپ، روھىمىزنى كۆتۈرۈڭلار، سىلەردەك ئىشەنچلىك ئارقا تىرىكىمىز ۋە تەۋرىمەس يۆلەنچۈكىمىز بولغاچقىلا بىز دۇشمەنلەر بىلەن يۈرەكلىك يۈزلىشىۋاتىمىز، بۇنداق كېيىنمۇ ئاخىرقى ئۇتۇققا ئېرىشكۈچە كۈرەش قىلىمىز، — دېدى ۋە بىردىنلا يۇڭلىرى چۈۋۈلۈپ تۇرغان كونا تۇمىقىنى، بۈدۇر ساقاللىرىنى يۇلۇپ تاشلىدى. كىشىلەر ئۇنى دەرھاللا تونۇدى ۋە:

— ياشا، پەھلىۋان! — دەپ توۋلاشتى.

«خاردس - ساپا» لار — خەلقنىڭ ئەركىنلىك جەڭچىلىرى كىشىلەرنىڭ دۇئا ۋە رەھمەت، ئالقىش سادالىرىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ تاغ ئېچىگە قاراپ چېپىپ كەتتى.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

مەمتىمىن ھوشۇر

«تەكشۈرۈش»

(ھېكايە)

ئاسفالت يولدا غۇيۇلداپ كېتىۋاتقان جىپ قاتتىق بىر سىلكىنىۋىدى، كۆزى ئۇيقۇغا ئىلىنىپ قالغان ھاكىم ئويغىنىپ كەتتى. ماشىنىنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرغان ساقچى باشلىقى بىلەن ھاكىمنىڭ خۇسۇسىي كاتىپى پىخىلداپ كۈلۈشۈپ نېمىلەرنىدۇر پىچىرلىشىۋاتاتتى. ھاكىم ئۆزىنى ئوخلىغانغا سېلىپ، ئولارنىڭ گېپىگە قولاق سالدى.

— يېقىندا سىلەرنى تازا ئەشەددەسىدىن يەنە بىرنى قولغا چۈشۈردى، دەپ ئاڭلىدىمغۇ ... ياق، ياق، ئۇنىڭدىن باشقا... ھېلىقىدەك ... ھى ... ھى ... ھى ...

بۇ كاتىپنىڭ كۈلكىسى ئىدى. ئارقىدىلا ساقچى باشلىقىنىڭ غاراڭ-غۇرۇڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ياڭاللا، ئۇنىڭدىنمۇ خەۋىرىڭىز بارئىكەن-دە!... ھېلىقى دوقمۇشتىكى ياش باللار ئاچقان يېمەك-ئىچمەك دۇكىنىنى بىلىسىزغۇ؟... ھە بەللى، يېنىدا كېچىلىك قاۋىقىمۇ بار، نەق شۇ يەردىن قولغا چۈشۈردۇق. سىنئالغۇسىنى لېنىتىلىرى بىلەن قوشۇپ بىراقلا مۇساددىرە قىلدۇق.

— نەچچە مىڭ تەڭگىلىك دەسمايىسىدىن ئايرىلىپتۇ-دە!؟

— تېخى جەريمانىمۇ بار، دەڭا!

— ئۇ لېنىتىنىمۇ قويۇپ كۆرۈپ باققانسىز؟

— كۆرمىسەك شەھۋانىيلىقىغا قانداق ھۆكۈم قىلالايمىز؟

— بۇمۇ بەك يامىنىدىنمىكەن؟

— نېمىسىنى ئېيتىسىز، قويۇڭ، رەسۋا، رەسۋا!

— رەسۋا دېگىنىڭىز قانداق ئەمدى؟

— دەھشەت، دەھشەت! ... ئەر-ئايال ھەممىسىلا قىپيالىڭاچ ...

— ھەرقانچە بولسىمۇ، مۇھىم يەرلىرىگە تارتىۋالغان لاتىلىرى باردۇر؟

— دەۋاتىمەنغۇ، ئاندىن تۇغمىلا. ئادەم دېگەنمۇ كىيىم بىلەن ئادەمكەن دەڭا ... ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئىشلارنى كۆرسىڭىز ... قويۇڭ، قالايمىقانچىلىقتا قايسىسىنىڭ ئەر، قايسىسىنىڭ ئايال ئىكەنلىكىنمۇ پەرق ئەتكىلى بولمايدۇ، قىلىپ يۈرگەن قىلىقلىرىنى كۆرسىڭىز، قۇسقىڭىز كېلىدۇ ... قانداق قىلىمىز، خىزمەتىنىڭ ئېھتىياجى، كۆرمەي ئىلاجىمىز يوق.

— مەسىلەن، قانداق قىلىقلار دەيسىز؟

— مەسىلەن، سىزگە ئېيتسام ...

ساقچى باشلىقى سىنئالغۇدا كۆرگەنلىرىنى تەسۋىرلەپ سۆزلىگىلى تۇرۇپتۇ. كاتىپنىڭ پىخىلداپ كۈلۈشلىرى يەنە باشلاندى. رولدىكى شوپۇرمۇ غەلىتە ھېجىيىپ، پات-پات ئارقىسىغا قاراپ ئول-

تۇرالماي قالدى.

ــ يائاللا، يائاللا، مۇنداق كارامەتـ لەرمۇ باردەك؟ بۇ لېنتىلارنى كۆرۈپ بوـ لۇپ كۆيدۇرۇۋېتىدىغان گەپمۇ ياكى يـۇقـ ىدىغا...

ــ ئىشقىلىپ، يوق قىلىمىز. ئۆتكەنده كەيىپچىلىكتە بۇ لېنتىنىڭ پارىكىنى بىر يەردە دەپ سالغان ئىكەنمەن، شۇنىڭ بىـ لەن بالاغا قالدىم. ھېلىقى ئەدەبىيات- سەنئەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، سېمىز ئاغىنىنىڭ ئېتى نېمىدى؟... ھە، شۇ ئەـ تىسىلا «ھېلىقى لېنتىنى تەكشۈرۈپ باقـ ساق» دەپ ئادەم ئەۋەتىپتۇ.

ــ بەردىكىزما؟

ــ بەردىم. ئۆتكەنده بىرسىنىڭ ئۆـ يىدىن بىر لېنتىنى مۇساددىرە قىلىپ ئەكـ لىۋالغاندۇق، ئاشۇ باشقارمىدىكىلەر ئارـ لىشىپ: ئادەتتىكى بىر مۇھەببەت ۋەقەلـ كى تەسۋىرلەنگەن مۇنداق نېمىلەرنى «شەھۋانە لېنتا» دەپ يىغىۋالىدىغان قانـ داق بولغىنى، ئىدىيىده بەكمۇ قاتمالىلـ شىپ كېتىپسىلەر، دەپ بىر مۇنچە دەۋاـ لىشىپ ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بەرگىۋەتـ كەن. بولمىسا ئۇنىڭدىمۇ خېلى قاتتىق سۆيۈشۈشلەر بار ئىدى... بوپتۇ، بۇنىمۇ ئاپىرىپ كۆرۈپ بېقىش، يامان بولماك قېنى «شەھۋانىي ئەمەسكەن» دەپ ھۆكۈم قىلىشىپ باقە، دەپ ئەتەي قولىغا تۇتقۇـ زۇپ قويدۇم.

ــ كۆرۈپ غىك قىلالماي قالغاندۇ؟

ــ شۇنداق بوپتۇ. ئارقىدىنلا مەدەـ دەنىيەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى «بىزمۇ تەكشۈرۈپ باقمىساق بولمايدۇ» دەپ لېنـ تىنى كۆتۈرۈپ كەتتى. ئاڭلىسام، يەنه بىرنەچچه كاتتىباشلارنىڭمۇ تەكشۈرۈپ باقـ قۇسى بار ئوخشايدۇ...

ــ بالاغا قاپسىز- ده؟

ــ ھەئە. مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى لېنتىنى ئاپىرىپ، شوپۇرى بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ كۆرۈپ تەكشۈرۈپتۇ. لېنـ تىنى كېيىن ئۆيگه قويۇپ قويغانىكەن، ھەممىسى ئىشقا كەتكەنده ئۇنىڭ سەتەڭ خوتۇنى ئىشىك- دېرىزىنى دۇملەپ قويۇپ، ئۆزى يالغۇز ئولتۇرۇپ تازا «تەكشۈرۈپـ تۇ»... قاراڭ، خىزمەتتە مۇنداق مەسئۇـ لىيەتسىزلىك قىلسا بولمايدۇ- ده!

ــ ھى... ھى... ھى... خوتۇنمۇ تەكشۈرۈپتۇ، دەڭ. پاھ، پاھ، بۇ قالتىس تەكشۈرۈش بوپتۇ- ھە!؟...

يول ياقىسىدا تېرەكلىك بىر يېزىنىڭ قارىسى كۆرۈندى.

ــ مەن مۇشۇ يەردە چۈشۈپ قالـ لاي، ــ دېدى ساقچى باشلىقى شوپۇرنى ئارقىدىن نوقۇپ.

ــ مەشەده چۈشۈپ قالامسز؟ ــ كا- تىپ ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئاستا شۇڭرلىدى، ــ ھېلىقىدەك لېنتىلارنى يەنه تەكشۈرۈپ قالساڭلار مېنى «ھايت» دەپ قويۇڭا، بىر كۆرۈپ باقاي...

ماشىنا توختىشى بىلەن ھاكىم كۆـ رىنى ئاچتى.

ــ ماڭا قارىڭا! ــ دەپ توختاتتى ئۇ يەرگه چۈشكەن ساقچى باشلىقىنى، ــ سىز بايا گېپىنى قىلغان سىنئالغۇ لېنتىسىنى ئەتىگىچه نەدىن بولسۇن تېپىپ ماڭا ئەـ ۋەتىپ بېرىسىڭا، ئۆزۈم بىر تەكشۈرۈپ كۆرەي.

ساقچى باشلىقى ھاكىمغا بىر دەقـ قه تىكىرقاپ قاراپ قالدى- دە، ئۇڭايـ سىزلىنىپ كۈلۈمسىرىدى.

ــ قانداق بولار؟

ــ ناھايىتى ياخشى بولىدۇ، ــ دېدى ھاكىم، ــ مەن تەكشۈرۈپ بولۇپلا «بۇنىڭدىن كېـ يىن ھېچقانداق كىشىنىڭ تەكشۈرۈشىگه رۇخسەت يوق» دېگەن تەستىقنى قوشۇپـ لا چۈشۈرۈۋېتىمەن، سىزمۇ باش ئاغرـ تىدىن قۇتۇلسىز...

مەسئۇل مۇھەررىدىن روزنامىدىمىزغا جۇمه

سەيپۇل يۈسۈپ

ئۇنتۇلماس تەسىراتلار

(زىيارەت خاتىرىسى)

بۇ يىل ئىيۇن ئېيىدا مەن جۇڭگو ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە سوۋېت ئىتتىپاقى، موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىدە زىيارەتتە بولدۇم. بۇ مېنىڭ ھاياتىمدىكى بىر خۇشاللىق ئىش.

بىز 8 ـ ئىيۇن چۈشتىن كېيىن بېيجىڭدىكى ۋاقتى سائەت 3 يېرىمدا جۇڭگو ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ 300 كىشىلىك يېڭى تىپتىكى چوڭ ئايروپىلانىغا ئولتۇرۇپ يولغا چىقتۇق.

دوكتور بېيجىڭ بىلەن موسكۋا ئارىلىقىنىڭ 6 مىڭ كىلومېتر ئىكەنلىكىنى، ئايروپىلاننىڭ 8 سائەت 40 مىنۇتتا موسكۋاغا يېتىپ بارىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. ئايروپىلان ئۇلانباتۇر، ئېركوتسكى، يېڭى سىبىرىيە، كويىبىشۇ ۋە ۋولگا دەرياسى، ئۇزۇن يېشىل ئورمانزارلىقىنىڭ ئۈستىدىن ئۆتۈپ، ئاستا ـ ئاستا پەسلەپ، گۈزەل موسكۋا شەھىرىگە قوندى.

ئايرودرومدا سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى كارپوشكىن باشچىلىقىدا 5 ـ 6 كىشى ئالدىمىزغا چىقىپ قارشى ئالدى. ئۇلار بىزنى خېلى ئۇزاق كۈتۈپتۇ، بېيجىڭدىكى ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭ تۈپەيلىدىن كەلمەي قېلىشىمىز مۇمكىنلىكىنىمۇ پەرەز قىلىشقانىكەن. ئۇلار بىزنىڭ كېلىشكىنىمىز بويىچە ئۈز ۋاقتىدا كەلگەنلىكىمىزدىن بەكمۇ خۇشال بولۇشتى. ئۈمىكىمىزدىكى يولداش لى يى، يولداش شاڭ يېلەر 1988 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ يولداش كارپوشكىن باشچىلىقىدىكى جۇڭگونى زىيارەت قىلىش مەدەنىيەت ۋەكىللەر ئۆمىكى ئېلىمىزگە زىيارەتكە كەلگەنده ئۇلارنى كۈتۈۋېلىشقا قاتناشقانلىقتىن، ئۇلار بىلەن تونۇش ئىكەن، ئۇلار قۇچاقلىشىپ كۈرۈشتى، بىز بىلەنمۇ دوستلارچە قىزغىن كۈرۈشتى. ئاندىن ئايرودرومنىڭ دەم ئېلىش بۆلۈمىدە دەم ئالغاچ، ئۈمەك ئەزالىرى بىلەن قارشى ئالغۇچى يولداشلار ئۈزـ ئارا تونۇشتۇق. ئۇلار ئۈمىكىمىز سوۋېت ئىتتىپاقىدا زىيارەت قىلىدىغان جايلار ھەققىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئېيتتى، ئاندىن بىز مېھمانخانىغا يۈرۈپ كەتتۇق.

ئايرودروم بىلەن شەھەر ئارىلىقى يېرىم سائەتتىن ئارتۇقراق يول بولۇپ، يولـ نىڭ ئىككى يېقى قويۇق ئورمانلىق ئىكەن. خېلىدىن كېيىن موسكۋا شەھەر ئەتراپىـ رايونىغا يېتىپ كەلدۇق. ئۇ يەردىكى چوڭ دەريا ئۈستىدە ئىنتايىن ھەيۋەتلىك بىر

كۆۋرۈك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. قارشى ئالغۇچى يولداشلار بۇ يەرنى تونۇشتۇرۇپ، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا نېمىس فاشىستلىرى مانا مۇشۇ كۆۋرۈككىچە بېسىپ كىرگەن، لېكىن كۆۋرۈكتىن موسكۋا شەھىرىگە قەدەم باسالمىغان، قاچقاندىمۇ مۇشۇ كۆۋرۈكتىن كەينىگە قارىماي تىكىۋەتكەن، دېدى.

ئۇ يەردە نېمىس فاشىستلىرىنىڭ ئىپلاس ئايىغىنى موسكۋاغا يەتكەن كەلتۈرمىگەن سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى ئۇچۇن ئىنتىلابىي قەھرىمانلىق خاتىرە ھەيكەللىرى ئورنىتىلغانىكەن. ئۇلار موسكۋانى قوغدىغۇچى قەيسەر جەڭچىلەر قىياپىتىدە مەغرۇر كۆكرەك كېرىپ تۇراتتى. بىز قىزىل مەيدانىنىڭ غەرب تەرىپى بىلەن ئۆتۈپ دېمىترو كوچىسىدىكى سوۋېت كومپارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ئۆكتەبىر» نامىلىق ئون نەچچە قەۋەتلىك مېھمانخانىسىنىڭ 10 - قەۋىتىگە جايلاشتۇق.

9 - ئىيۇن ھاۋا ئوچۇق بولۇپ، موسكۋا ھاۋاسىنىڭ ئەڭ ياخشى كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىگە زىيارەتكە باردۇق. بۇ جەمئىيەتنىڭ بىرىنچى مۇئاۋىن باشلىقى يولداش مەسىنكوۋ، مۇئاۋىن رەئىسلىرىدىن كارپوشكىن شۇنداقلا باش كاتىپ ھەمدە سوۋېت ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى تەشۋىقات بۆلۈمى مەدەنىيەت - سەنئەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ئون نەچچە كىشى بىزنى دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ قىزغىن قارشى ئالدى. يولداش مەسىنكوۋ بىزنى ئۆز ئىشخانىسىغا باشلاپ كىردى. ئىشخانا قەدىمىي ياۋروپا ئۇسلۇبىدا سېلىنغان بولۇپ، ئانچە ياسداق بولمىسىمۇ، ئېسىل ئورۇندۇقلار تىزىلغانىدى. بىز ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئۇزۇن ئۈستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇردۇق، قارشى تەرىپىمىزدە تەبەسسۇمى ھالدا بىزنى كۈتكۈچىلەر ئولتۇرغانىدى.

مەسىنكوۋ سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىگە ۋەكالىتەن ئۆز مىكىمىزنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ مۇنداق دېدى: بۇرۇن بىر مەزگىل بىز ئىككى ئۇلۇغ دۆلەتنىڭ مۇناسىۋىتىمىز بۇزغۇنچىلىقلارغا يولۇققانىدى، بۇ قېتىم دۆلىتىمىز رەھبىرى يولداش گورباچېۋ ئۇلۇغ دۆلىتىگلارغا بارغاندىن كېيىن بۇ سوغۇق چىلىققا خاتىمە بېرىلىپ، مۇناسىۋىتىمىز نورمالالاشتى، بۇ بىز سوۋېت خەلقىنىڭ ئۇزۇن بېرى كۈتكەن ئارزۇيىمىز ئىدى، بۇ ئارزۇيىمىز ئاخىرى ئەمەلگە ئاشتى. بىز بۇ نۆكتىن ئىنتايىن مەمنۇن. گورباچېۋ باشچىلىقىدىكى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى زىيارەت قىلغانلىق پارتىيە، ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ تەركىبىدە بىزنىڭ مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىمىزنىڭ بىر دائىمىي ھەيئەتمۇبارىدى. بۇرۇن قانداق بولغان بولمىسۇن بىزنىڭ قەلبىمىزدە ئىككى دۆلەتنىڭ ئەنئەنىۋى دوستلۇقى ساقلانغان، سىلەر بۇ دوستلۇقنىڭ دەرۋازىسىنى ئېچىپ، بىزگە ئېزىز مېھمان بولۇپ كەلدىڭلار، شۇڭا بىز سىلەرنى قىزغىن قارشى ئالىمىز. بۇگۈن بۇ يەردە مۇشۇ دوستلۇقنى قەدىرلەش ئۈچۈن سۆھبەت ئۆتكۈزدۇق، بىزنىڭ ئورتاقلىقىمىز ناھايىتى كۆپ، ئۇنى تېخىمۇ كۈچەيتىش كېرەك.

ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: بۇگۈن بىز دىپلوماتىك يوسۇندا ئەمەس، قەدىناسلارچە سۆھبەتلىشەيلى. بۇنداق روبىرو ئولتۇرماي، ئەڭ ياخشىسى ئاربلىشىپ ئولتۇرايلى، مەن

بۇنىڭدىن كېيىن ئارىلىشىپ ئولتۇرۇشنى تەكلىپ قىلىمەن.

شۇنىڭدىن كېيىن موسكۋا، لېنىنگراد، لېتۋالاردىكى كەلگۈسى ۋەھبىەت يىغىنلىرىدا تەبىئىي ھالدا ئارىلىشىپ ئولتۇردۇق. يولداش مەسىمنكوۋ بىزگە سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىنى تونۇشتۇردى. بۇ جەمئىيەتنىڭ قۇرۇلغىنىغا تېخى ئىككى يىللا بولغانىكەن. ئۇ:

— بۇ جەمئىيەتنىڭ ياش، ئۇ بىرقانچە يىلدىن بېرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا بىرىنچى قېتىم قۇرۇلغان جەمئىيەت ھېسابلىنىدۇ، بۇ جەمئىيەت رۇسىيىنىڭ بۇرۇنقى ئەنئەنىۋى ھەمكارلىقىنى ئەكس ئەتتۈردى، — دېدى.

ئۇ مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتى بىلەن مەدەنىيەت مۇناسىۋىتىنىڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى، خىزمەتتە ئۆز ئارا ھەمكارلىشىدىغانلىقىنى، مەدەنىيەت مۇنىستېرلىكى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە ۋەكالىتەن مەدەنىيەت ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغانلىقىنى، مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتى مەدەنىيەت مۇنىستېرلىكىگە ئوخشاش مەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشنى ئۆز ۋەزىپىسى قىلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ خىزمەت دائىرىسى ئىنتايىن كەڭ بولۇپ، بىلىم ئەھلىلىرى، زىيالىيلار، ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرى، دۆلەت ئىچى - سىرتىدىكى بارلىق ۋەتەنپەرۋەر زاتلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بارلىق مەدەنىيەت مىراسلىرىنى قوغداش، قېزىش ۋە گۈللەندۈرۈشنى مەقسەت قىلىدىغانلىقىنى كۆرسەتتىپ ئۆتتى.

ئۇ مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ۋە مۇئاۋىن رەئىسلىرىنى تونۇشتۇردى، رەئىس لىخاچېۋ توغرىسىدا توختالغاندا، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ 3 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىۋاتقانلىقى ئۈچۈن بۈگۈن سۆھبەتكە قاتنىشالمىدى، سالام گە سالام ئېيتتى، شۇنداقلا سالامنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى يەتكۈزۈپ قويۇشنى ماڭا ھاۋالە قىلدى دېدى.

لىخاچېۋ خېلى بىر مەزگىل سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى سېكرېتارىيىتىنىڭ سېكرېتارى بولۇپ مەخسۇس ئىدىئولوگىيە ساھەسىگە، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلغان تەجرىبىلىك پېشقەدەم رەھبەر بولۇپ، ئۇ ھازىر مۇشۇ مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىنىڭ رەئىسلىكىنى ئۆتەيدىكەن، يولداش لىخاچېۋ سوۋېت ئىتتىپاقى 13 - قۇرۇلتىيىدا ئىنتايىن مۇھىم نۇتۇق سۆزلەپ، سىياسىي، ئىقتىسادىي ساھەدە ئىسلاھات بولۇشلا كۆپايە قىلمايدۇ، مەدەنىيەت ساھەسىدىمۇ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش كېرەك، دېگەن ئىدىيىنى ئالغا سۈرگەن ۋە بۇ جەھەتتە مۇھىم تەكلىپ پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان.

يولداش مەسىمنكوۋ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دېدى: ئىسلاھات بولماندا چوقۇم مەنسۇي مەدەنىيەت ئىسلاھاتىمۇ بولۇشى كېرەك. مەدەنىيەت تۈزۈلمىسى جەھەتتە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلمىسا، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولمايدۇ، بىز مەدەنىيەت ئىشلىرىنى بىۋاستە باشقۇرمىساقمۇ، تۈرلۈك پىلان، لايىھىلەرنى تۈزۈشكە ياردەم بېرىمىز، تەكلىپ، پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويىمىز. بۇ ھەقتە

ته بىز سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنستىك پارتىيىسى ۋە ھۆكۈمىتىنىڭ مەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى مەسلىھەتچى ئورنى بولۇشقا مۇناسىپمىز. بۇ قېتىمقى قۇرۇلتايغا بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزدىن يولداش لىخاچيوۋدىن باشقا، يەنە رەسساملار جەمئىيىتى، يازغۇچىلار جەمئىيىتى، سۈردىلوۋ نامىدىكى مەدەنىيەت يۇرتى قاتارلىق ئورۇنلاردىن كۆپ كىشىلەر قاتناشتى، بىزنىڭ جەمئىيىتىمىز مەدەنىيەتنى تەشكىللىگۈچى ۋە خەلىق ئەنگۈشتىلىرىنى ساقلىغۇچى، قازغۇچى ۋە قۇرغۇچىدۇر. لېنىن خەلقىنىڭ مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئەنگۈشتىلىرىنى ئاسرىغان، ئۇنىڭ قۇرمىغان ئادەم كوممۇنىست ئەمەس دېگەن.

بۇ جەمئىيەت سوۋېت ئىتتىپاقى بويىچە ئىككى قېتىم يىغىن ئاچقان، يىغىندا مەملىكەتنىڭ قەدىمىي ئەنئەنىلىك مىراسلىرىنى قوغداش ۋە ئۇنى فېزدش ۋە قۇرۇشنى مەخسۇس مۇزاكىرە قىلغان.

— بىزدە سەددىچىن سېپىلى يوق، لېكىن بىز ئۆز مەدەنىي مىراسلىرىمىزنى سەددىچىن سېپىلىغا ئوخشاش ئەۋلادتىن-ئەۋلادقىچە قوغدايمىز، — دېدى ئۇلار.

ئۇلار قەدىمىي خاتىرە ئورۇنلىرىنى ئاسراش بىلەن بىھكى مەشھۇر خاتىرە ئورۇنلىرىنى بەرپا قىلىشنى پىلانلاپتۇ، بۇ خاتىرە ئورۇنلىرى قايسى رېسپۇبلىكىدا بولسا شۇ جايدا بەرپا قىلىنىدىكەن، سوۋېت ئىتتىپاقى بويىچە پۇشكىنىنى خاتىرىلەش ئورنى تەسىس قىلىنىدىغان بوپتۇ، پۇشكىن مۇزېيى دۆلەت بويىچە قوغدىلىدىغان رايونغا كىرگۈزۈلۈپتۇ.

يولداش مەسىنىكوۋ ياشلار مەدەنىيىتى توغرىسىدا ئىنتايىن مەنىلىك قىلىپ مۇنۇلارنى كۆرسەتتى:

— ياشلار ناھايىتى مۇرەككەپ بىر قاتلام ھېسابلىنىدۇ، ياش ئەۋلادلار بىزگە ئەڭ ياخشى ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كەلدى. بەزىلەر ياشلارنىڭ مەنىۋى مەدەنىيىتى كەمچىل بولۇۋاتىدۇ، ئۇلار نەرسە سېتىۋېلىشنىلا بىلىدۇ، دېيىشىدۇ. ھەقىقەتەن كىشىلەرنىڭ تەرەققىياتى ئاشۇ پول بىلەنلا ماڭسا بولمايدۇ، ياشلار بىزنىڭ كېلەچىكىمىز، ئۈمىدىمىز. ئۇلار رېئاللىققا ۋەكىللىك قىلىدۇ، ياشلارنىڭ غەرب مەدەنىيىتىدىن قوبۇل قىلغان نەرسىلىرىمۇ ئاز ئەمەس، بەلكى بارغانسېرى كۆپىيىۋاتىدۇ. دۆلەتنىڭ ئۆزىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتى، مىللىي مەدەنىيەت مىراسى بار. غەربنىڭ نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسلا بىزگە مۇۋاپىق كېلىۋەرمەيدۇ. مەن بۇنداق دېسەم بەزىلەر ۋەزىيەتتىن كېيىن قالدى، مېڭىسى قېتىپ قالغان دېيىشى مۇمكىن، مەن ھەقىقەتەن بەزى نەرسىلەرنى ياقتۇرمايمەن، يېقىندىن بېرى گۈزەللەر مۇسابىقىسى بولۇۋاتىدۇ، مەن ئۇنى ئانچە ياقتۇرۇپ كەتمەيمەن، كىنو ئارقىلىقمۇ بىز ياقتۇرمايدىغان نۇرغۇن نەرسىلەر كىرىپ كەلدى.

ئۇ يىر ئۇلۇغ-كىچىك تىنغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

— بىز رۇس مىللىتىنىڭ ئۆزىمىزگە خاس خاراكتېرىمىز بار. بىزنىڭ خاراكتېرىمىزگە مۇۋاپىق كەلمەيدىغان نەرسىلەرنى كونسېرۋاتىپلىق دېسەمۇ قوبۇل قىلىشقا بولمى

مايدۇ، لېكىن بۇنى قاتتىق توسۇۋالغىلىمۇ بولمايدۇ، باشقا يوللار بىلەن ئۇلارنى يېتەكلىشىمىز كېرەك. مەن رۇس مىللىتىنىڭ ئۆزىگە خاس خاراكتېرىگە مۇۋاپىق بولغان قەدىمىي ئەدەبىيات - سەنئەت مىراسلىرىمىزنى تەتقىق قىلىش ۋە ئۇنى دەۋر روھىدا سۇغىرىش ئارقىلىق راۋاجلاندۇرۇش يولى بىلەن ياشلارنى يېتەكلەش ئەڭ ئۇنۇملۇق بېرىدىغان ئۇسۇل بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلايمەن، — دېدى.

ئۇلار يەنە مەدەنىيەت مىراسلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، قايتا قۇرۇشنى پىلانلاشتۇرۇپتۇ، بەزى ئاسار - ئەتىقە مۇزېيلىرىنى رېمونت قىلىش، ئەسلىگە كەلتۈرۈش خىزمەتلىرىنى ئىشلەپتۇ.

ئۇلار دۆلەتنىڭ قىممەتلىك مەدەنىي بۇيۇملىرى ۋە مەدەنىي يادىكارلىقلىرىنى يىغىش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىشتۇرۇپتۇ. بۇ پائالىيەتكە دۆلەت ئىچى، بولۇپمۇ دۆلەت سىرتىدىكى ۋەتەنپەرۋەر سوۋېت مۇھاجىرلىرىنى هەرىكەتلەندۇرۇپتۇ، گوللاندىيە، دانىيە قاتارلىق بىرقانچە دۆلەتتىكى سوۋېت ئىتتىپاقى مۇھاجىرلىرىدىن 250 دەك قىممەتلىك مەدەنىي بۇيۇمنى يىغۋاپتۇ، بۇ نەرسىلەرگە ئىتالىيە قاتارلىق دۆلەتلەر ئىنتايىن قىزغىنلىق بىلەن بىرلىشىپ بىر مۇزېي ئېچىپ، بۇ نەرسىلەرنى قىزغىنلىشىپتۇ، ئۇلار ئىتالىيە بىلەن بىرلىشىپ بىر مۇزېي ئېچىپ، بۇ نەرسىلەرنى كۆرگەزمە قىلىشنى پىلانلاشتۇرۇپتۇ، چەت ئەللەردىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى بۇ قىممەتلىك نەرسىلەرنى دۆلەتكە قايتۇرۇشنى ئۆز بۇرچى هېسابلاپلا قالماي، سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىگە ئىقتىسادىي جەهەتتىن ياردەم بېرىپ، ئۇلارنى قوللاشتۇرۇپتۇ.

ئۇلار يېقىندا سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت كۆمىتېتىنى قۇرغان، بۇنىڭدا ئاساسەن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت مىراسلىرىنى قېزىش - توپلاش، قايتا قۇرۇش مەقسەت قىلىنغان. ئىسلاهات ئارقىلىق شەھەرلەردە بولغان ئۆزگىرىشلەرگە ماس هالدا شەهەر كوچىلىرىنىڭ ناملىرىنى ئۆزگەرتىش، بۇرۇنقى ئىسىملىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، كوچا ئىسىملىرىنى تەكشەش، بۇرۇنقى يەر ئۇقۇمىغا كوچا ئىسىملىرىنى تىزىملاش پائالىيىتى ئۈيۇشتۇرۇلغان، بۇ پائالىيەت سوۋېت پۇقرالىرى تەرىپىدىن قىزغىن قارشى ئېلىنغان، مەسىلەن، هازىرقى گوركىي كوچىسىنىڭمۇ بۇرۇنقى نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلىدىكەن.

بۇ پائالىيەت مەملىكەت خاراكتېرلىك بولۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىنىڭ هەرقايسى ئىتتىپاقداش رېسپۇبلىكا ۋە چوڭ شەهەرلەردىكى شۆبىلىرى بۇ ئىشنى چوڭ ئىشلار قاتارىدا ئۆزۈن يىللىق مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى سۆپىتىدە تۇتۇۋېتىپتۇ.

سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىنىڭ مەملىكەت بويىچە 630 شتاتى، مەركەزدە 80 شتاتى بار ئىكەن. ئۇلار خىزمەتنى ئاساسەن ئاكتىپلار ۋە ئامما تاپىنىپ قانات يايدۇرغان. ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتى دائىرىسى ئىنتايىن كەڭ ئىكەن، پۈتۈن مەملىكەتتە 2 مىليوندىن ئارتۇق كىشى بۇ جەمئىيەت بىلەن ئالاقىدا بولغان ياكى بۇ جەمئىيەتكە رەسمىي ئەزا بولغان. جەمئىيەتنىڭ ئىقتىسادى شۇ كىشىلەرنى

مەنبە قىلغان. بەزىلەر ئاتاقلىق ئارتىسلاردىن ئويۇن قويۇش ئۆمىكى تەشكىللەپ، كىـ
رەمنى جەمئىيەتكە تەقدىم قىلدىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا، ئاتاقلىق پەن ئالىملىرى، مەدە-
نىيەت ئەربابلىرى، ئاتاقلىق ئارتىست، رېژىسسور، كومپوزىتور، رەسسام، ھەيكەلتىراش،
فوتوگراف، قىسقىسى ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ ھەمدە پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ ھەرقاي-
سى ساھەلىرىدىكى ئاتاقلىق ئەربابلارنىڭ ھەممىسى مىللەتنىڭ ئۇلۇغ ئىشىنى پىلان-
لىغۇچى، مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرغۇچى بولۇپ، بۇ ئورۇنغا ئۆزلىرىنىڭ ئاتىغانلىرىنى
ئىمانە قىلدىكەن. شۇڭا بۇ جەمئىيەت دۆلەتتىن بىر تىيىن ئىقتىسادىي يارەدەم ئال-
ماي، پۈتۈنلەي جەمئىيەتكە تايىنىپ، نۇرغۇن ئىقتىسادىي خىراجەتنى ھەل قىلدە-
كەن. بۇ جەمئىيەتنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئورنى كېڭىيىپ ئابرويى كۈندىن-كۈن-
گە ئېشىپ بېرىۋاتىپتۇ، ئۇلار يۇقىرىدا سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەر-
كىزىي كومىتېتى، دۆلەت ئالىي سوۋېتى، تۆۋەندە زاۋۇت، كارخانا، كولخوز، مەدەنىيەت
يۇرتى، سەنئەت ئۆمىكى، مەكتەپلەرگىچە مۇناسىۋەت ئورناتقان، ئاكلىشىمچە گورباـ
چېۋنىڭ خانىمىمۇ بۇ جەمئىيەتنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى ئىكەن. قىسقىسى، ئۇ-
لار ئاكتىپ ئامىلارنىڭ ھەممىسىنى ئىشقا سېلىپ، ئاجايىپ ئۇنۇملۇك ئىشلارنى قىلغان.

مەسىنكرۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا، يەنە بىر قېتىم ئۆمىكىمىزنى قارشى ئالدىغانـ
لىقىنى بىلدۈردى.

ئۆمىكىمىزنىڭ باشلىقى يېن شۇشى يولداش مەسىنكوۋنىڭ تونۇشتۇرۇشىغا رەھـ
مەت ئېيتقاندىن كېيىن قىزغىن سۆز قىلىپ مۇنداق دېدى:

— سۆيۈملۈك لېنىنىنىڭ يۇرتى بولغان ئۇلۇغ دۆلىتىگىلارغا بىرىنچى قېتىم
زىيارەتكە كەلگەنلىكىمىز ۋە سىلەرنىڭ ئىنتايىن دوستانە كۈتۈۋالغانلىقىڭلاردىن پەخىر-
لەنمەكتىمىز، دۆلىتىڭلارنىڭ چوڭ ھەمدە گۈزەل ئىنكەنلىكىنى ھېس قىلدۇق. مۇشۇ گۈ-
زەل تۇپراقتا سوۋېت خەلقىنىڭ مەدەنىي مىراسىنى گۈللەندۈرۈش يۈزىسىدىن قىلىۋاتـ
قان ئاجايىپ زور ئىشلىرىڭلار بىزگە زور ئىلھام بېرىدۇ. بىز سىلەر بىلەن بىللە ئۆتـ
كەن كۈنلىرىمىزنى ئەسلىسەك، دوست ۋە ئىناق ئۆتكەن ۋاقىتلىرىمىز ناھايىتى ئۇزۇن.
جىز بۇ جەريانىدا سىلەرنىڭ مەدەنىيىتىڭلاردىن كۆپ ئوزۇق ئالغان. بۇ كۈنلەر بىزنىڭ
ئېسىمىزدىن چىققىنى يوق. بۇ قېتىم يولداش گورباچېۋ دۆلىتىمىزگە بېرىپ، بۇ دوستـ
لۇقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، مۇناسىۋىتىمىزنى راۋانلاشتۇرۇشقا تۈرتكە بولدى، مەن ئى-
شىنىمەنكى، بۇ دوستلۇق ئەۋلادتىن-ئەۋلادقىچە مەڭگۈ داۋاملىشىدۇ.

ئۇ ئاخىرىدا جۇڭگو ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ 1949-يىلى قۇ-
رۇلغانلىقىنى، ئۆتكەن يىلى 5-نۆۋەتلىك قۇرۇلتاي ئۆتكۈزگەنلىكىنى، ئۇنىڭ 42 كوللېكـ
تىپ ئەزاسى بارلىقىنى، ئۇنىڭ ئوتتۇرىسى ھەرقايسى ئۆلكە، شەھەر، ئاپتونوم رايونلار-
دىكى ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىللىرى ئىكەنلىكى، ئون ئىككىسى مەركەزدىكى ئەدە-
بىيات-سەنئەت تەشكىللىرى ئىكەنلىكىنى تونۇشتۇردى. سۆھبەت داۋامىدا دوستلۇق
ھەققىدە بىلدۇرگەن ئارزۇ-ئۇممىدلەر، ياخشى تىلەكلەر سۆھبەتداشلارنىڭ قەلبىنى
جارغانسېرى ھاياجانغا سالدى، ئۇلارنى تەجرىبە ئالماشتۇرۇشمۇ چوڭقۇرلاشتى. يولداش
مەسىنكوۋ ئۆمەك باشلىقلىرىمىزنىڭ سۆزىدىن ئىلھام ئالغانلىقىنى ئېيتىپ، تۆۋەندىكـ
لەرنى تېخىمۇ چوڭقۇر شەرھىلىدى:

ــ بىز ياشلار مەدەنىيىتىنى ھەل قىلدۇق دېسەك، بۇ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ، ئۇنى تەتقىق قىلىۋاتىمىز، مەخسۇس ياشلار مەدەنىيەت كومىتېتى قۇرۇپ، ياش تالانىت ئىگىلىرىنى بايقاش ـ مۇكاپاتلاش ئىشىنى ئېلىپ بارماقچىمىز، ياش يازغۇچىلار، ياش شائىرلارنىڭ مەخسۇس گۇرۇپپىسى ۋە ياش رەسساملار گۇرۇپپىسى قۇرماقچى بولۇۋاتىمىز. بىزدە 50 ياشتىكىلەرمۇ ياش ھېسابلىنىدۇ، ياش سەنئەتكار، ياش يازغۇچىلار ئۆز-لىرىنى ئارتۇقچە تالانىت ئىگىلىرى ھېسابلايدۇ. ئۇنداق ھېسابلىسىغۇ مەيلى، ئۆزلىرىنى بەكمۇ ئۇستۇن چاغلايدۇ، ئۆتكەن يىلى بىز ياش يازغۇچىلارنى رەتكە تۇرغۇزۇپ، دەرىجە بەل-گىلەشنى ئېلىپ بارغاندا، ئىككىنچى دەرىجىگە تىزىملاتقان بىرەرسىمۇ يوق بولۇپ، ھەممىسى بىرىنچى دەرىجىگە يېزىلىپتۇ. ياشلار ئىچىدە ئاجايىپ تالانىت ئىگىلىرى بارلىقىنى ئېتىراپ قىلىمىز، لېكىن ھەممىسلا بىرىنچى دېسەك بولامدۇ؟ بىر كىچىلىك نومۇر ئو-رۇنداشقا قادىر ياش بالېتچى، ياش ناخشىچىلار ھەمدە مەدەنىيەت پائالىيىتى قوز-غاشتا باشلامچى بولۇۋاتقانلار بارغانسېرى كۆپەيمەۋاتىدۇ. بۇلار مىللەتنىڭ ئاۋانگارد-لىرى، بۇلارغا باركاللا ئېيتىشقا توغرا كېلىدۇ، ئۇلار جەمئىيىتىمىزنىڭ ئاكتىپ ئەزا-لىرى، ئۇلار دۆلىتىمىزنىڭ ئۇلۇغ مەدەنىيەت مىراسلىرىنى قوغداش، قېزىش، قۇرۇش-تىكى تۆھپىكارلار. بىز ئۇلار بىلەن مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىنىڭ ناملىدىن كون-سېرت كىچىلىكلىرى ئۇيۇشتۇرىمىز، جەمئىيىتىمىز ناملىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان دراما، كونسېرت كىچىلىكلىرىدە ئاقما ناخشىلار ئېيتىلمايدۇ. ھەربىي قىسىملار ئىچىدىكى ياشلارغىمۇ سەل قاراشقا بولمايدۇ، ئۇلار سان جەھەتتە كۆپ، ئۇلار قورال تەربىيىسى ئالسىلا كۆپايە قىلمايدۇ، ئۇلارغا ئالدى بىلەن مەدەنىيەت تەربىيىسى بېرىشكە دىققەت قىلىش كېرەك، بىز ياش ـ ئۆسمۈرلەر فوندى جەمئىيىتى بىلەن بىرلىشىپ، بالىلار باغ-چىلىرىنى ياخشى باشقۇرۇشنى ئورۇنلاشتۇردۇق، ئۇلارنى بۆشۈكىدىلا مەدەنىيەت سۆيۈ-دىغان قىلىش لازىم. بۇلار ئىچىدىن نى ـ نى ياخشى ئەدەبىيات ـ سەنئەت خادىملىرى ئېيتىشىپ چىقىدۇ. بالىلار باغچىلىرى، مەكتەپلەر بالىلارغا بولغان روھىي جەھەتتىكى تەربىيىنى چىڭ تۇتۇشى كېرەك. ھازىر توك بىلەن توكلىتىش نۇقتىسى ۋە ئېلېكتر مېگە، نۇقتىسىنى تۇتۇۋاتىمىز، روھىي ھالەت نۇقتىسىنى تۇتىدىغانلار ئازىيىپ كەتتى. بۇ ھەممىدىن مۇھىم، بولمىسا بولمايدىغان نۇقتا.

چۈشتىن كېيىن مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنى زىيارەت قىلدۇق. بىزنى مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنىڭ مۇئاۋىن مىنىستىرى يولداش يۈرى مەخايلۇۋىچ فىلىچۇسكى كۈتۈ-ۋالدى. ئۇ ئۆمىكىمىزنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئېكسكۇرسىيەمىز-نىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇشىنى تىلىدى. ئاندىن مەدەنىيەت خىزمىتىنى ناھايىتى ئىنچام قىلىپ مۇنداق تونۇشتۇردى.

ــ ھازىرقى پەيت سوۋېت مەدەنىيەت خادىملىرىنىڭ روھى ئىنتايىن جانلانغان پەيت. چۈنكى سوۋېت ئىتتىپاقى 13 ـ خەلق قۇرۇلتىيى بىز مەدەنىيەت خادىملىرىنىڭ قۇرۇلتىيى بولدى، يولداش گورباچېۋ قۇرۇلتايدىكى دوكلاتىدا بىز مەدەنىيەت خادىملە-رىنىڭ كۆڭلىدىكى سۆزلەرنى قىلدى. مەن خۇشاللىقلىرىمىزغا ئورتاق بولۇپ بىزگە

مېهمانغا كەلگەن قەدىرلىك جۇڭگو مەدەنىيەت ۋەكىللىرىنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىمەن. مۇشۇنداق ئۇچرىشىشلىرىمىزنىڭ كۆپ بولۇشىنى چىن كۆڭلۈمدىن ئۈمىد قىلىمەن. ئارىمىزدىكى بىرىپ-كېلىشلەر تېخى راۋان بولۇپ كېتەلمەيۋاتىدۇ. بىرىش-كېلىشنى تېزلەتسەك بولاتتى. ھازىرقىدەك سۈرئەتكە بىزنىڭ بالىلىرىمىز، نەۋرىلىرىمىز ئۇنىمايدۇ. ئەۋلادلىرىمىز ئۈچۈن بىرىش-كېلىشنى تېزلەتسەك قانداق؟

ئۇلار بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن، بىز رۇس خەلقىنىڭ ئۇلۇغ يازغۇچىسى لېۋ تولستويىنىڭ كونا ئولتۇراق جايىنى زىيارەت قىلىشقا باردۇق. بۇ ئولتۇراق جاي موسكۋانىڭ خىلۋەت كوچىلىرىنىڭ بىرىدە بولۇپ، بۇ كوچىنى لېۋ تولستوي كوچىسى دەپ ئاتايدىكەن. بۇ جاي ھازىر كۈندە نۇرغۇن كىشىلەر زىيارەت قىلىدىغان مەشھۇر تولستوي مۇزېيىغا ئايلىنىپتۇ.

رۇس خەلقىنىڭ ئۇلۇغ يازغۇچىسى تولستوي بۇ جايغا 1905-يىللىرى كۆچۈپ كېلىپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى 18 يىل ياشىغان. تولستويىنىڭ بۇ ھويلىسى باراقسان دەرەخلەر بىلەن تولغان ئون مو چامىسىدىكى باغچا ئىچىگە جايلاشقان بولۇپ، بۇرۇن باغچىدا تولستوي ئۆزى ئۆستۈرگەن ئالما ۋە باشقا مېۋىلىك دەرەخلەر بولغانىكەن، ئۇ دەم ئالغاندا دەل-دەرەخلەرنى، گۈل-گىياھلارنى پەرۋىش قىلغانىكەن. ھويلىدا كۆلىمى ئانچە چوڭ بولمىغان، بىر قەۋەت ئۆيدىن سەللا ئېگىز كېلىدىغان ئىككى قەۋەتلىك بىنا بار بولۇپ، بىرىنچى قەۋىتى يەر ئاستىغا سېلىنغان ئىكەن. بىنادا چوڭ-كىچىك جەمئىي 16 ئېغىز ئۆي بار ئىكەن، ئايالالار، بالىلار تۇرىدىغان ۋە مېھمانخانا قىلىنغان بىر قەدەر ئازادە تۆت ئېغىزلىق ئۆيدىن باشقىلىرى كىچىك ئۆيلەر ئىكەن. تولستوي يازدا 2-قەۋەت، قىشتا 1-قەۋەتتىكى ئاشخانىغا يانداش كىچىك بىر ئۆيدە يېزىقچىلىق قىلىدىكەن. ئۇ كۆزەينەك تاقاشنى ياقتۇرمىغانلىقى ئۈچۈن، كىچىك يېزىق ئۇستىلىنى دېرىزىنىڭ تۈۋىگە قويۇۋېلىپ، كۆزىنى قەغەزگە يېقىن قىلىپ يازىدىكەن. ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرى — ئەقلى توشقان، قەلىمى پىشقان دەۋرىنى مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزۈپ، نۇرغۇن ھېكايە، رومانلارنى يازغان، ئۇنىڭ بۇ يەردە يازغان ئەسەرلىرىلا 100 دىن ئاشىدىكەن. بۇ جايدا ئۇنىڭ قول يازمىلىرى، نەشىر قىلىنغان بەزى ئەسەرلىرى، ھايات ۋاقتىدا ئىشلەتكەن نەرسىلىرى، ئۆي جاھازلىرى ساقلىنىۋېتىپتۇ، تولستوي يېزىقچىلىقتىن بوشىغاندا شاھمات ئويناشنى ياخشى كۆرىدىكەن. ئۇنىڭ شاھمىتى ھېلىمۇ ساقلاقلىق ئىكەن. مۇزىكا ئاڭلاشنى، ئوقيا ئېتىشنى ياخشى كۆرىدىكەن. ۋېلىسىپىت ۋە ئاتتىن ئايرىلالمايدىكەن، ئۇ ئىشلەتكەن شاھمات، ۋېلىسىپىتلەر ھېلىمۇ ساقلاقلىق تۇرۇۋېتىپتۇ.

ئۇ ھەر كۈنى سەھەر تۇرىدىكەن. ئورنىدىن تۇرۇپ بىر ئاز ھاۋا يېگەندىن كېيىن ئۆزىگە ۋە ئۆيدىكىلىرىگە كافى قاينىتىدىكەن، ئۆزى كافى قاينىتىشقا ئامراق ئىكەن، ئۇ رەسىم كۆرۈشكە ھېرىسمەن بولۇپ، بىر ئېغىزلىق ئۆيىنى دائىم ئىككى رەسىمنىڭ سىزىشىغا بېرىدىكەن ھەم سىزىلغان رەسىملەرنى تاماشا قىلىدىكەن. كۆپ ۋاقتى مېھمان كۈتۈش، مېھمان كەلمىگەندە كىتاب يېزىش بىلەن ئۆتىدىكەن.

ئۇنىڭ «مەن ئۇچ نەرسىدىن، يەنى تاماقتىن، مېھمانىدىن، كىتابتىن ئايرىلالمايمەن» دېگەن مەشھۇر سۆزى بار. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئاغىنىلىرىغا، مېھمانلارغا ئوقۇپ بېرىپ پىكىر ئالمىدىكەن ھەم ئۇلارنىڭ ئوقۇپ پىكىر بېرىشىنى تەلەپ قىلمىدىكەن. ئۇ- نىڭ ئايالى 13 نى تۇغقان، ئوقۇمۇشلۇق ئايال بولۇپ، تولستوي يازغان كىتابلارنى سېلىشتۇرۇپ، توغرىلاپ بېرەلىگەن، ئۇي جاھازلىرى كونا پاسونىدىكى چىرايلىق جاھاز- لار بولۇپ، تولستوي بازارىدىن ئۆزى سېتىۋالغانىكەن، يېڭىدىن ياسىتىشنى ياخشى كۆرمەيدىكەن، ئەكسىچە بازارىدىكى كونا جاھازلار ئىچىدىن ئۆزىگە يارىغان، نۇسخە- سى چىرايلىقلىرىنى تاللاپ ئالمىدىكەن، بۇ جاھازلار تولۇق ساقلىنىۋېتىپتۇ، ئۆزى تىككەن بىر جۈپ يوغان ئۆتىكىمۇ شۇ پېتى تۇرۇپتۇ. ئۇنى ئووغا چىققانلاردا كىيىپتىكەن، ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلىرى ئىچىدىكى بىرىدىنبىر ئووۋ خۇمار ۋە بۇ توغرىلىق ئەڭ كۆپ ئەسەر يازغان يازغۇچى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ بىر كۈنلۈك تۇرمۇشى ئىنتايىن جىددىي، لېكىن بەكمۇ رەتلىك ئۆتىدىكەن. ئۇ مانا مۇشۇ خىلۋەت ۋە كۆڭۈل- لۈك ھويلىدا بىرقانچە ئون يىلنى ئۆتكۈزۈپ ئۇلۇغ رۇس ئەدەبىياتىغا ئاساس سال- ئۇچى ۋە رۇس ئەدەبىياتىنىڭ پېشۋاسىغا ئايلانغان. دەرۋازىدىن كىرگەندە سول تە- رەپكە بۇ ئۇلۇغ پېشۋانىڭ 80 نەچچە ياشتا چۈشكەن چوڭايتىلغان سۈرىتى ئېسىلغان بولۇپ، ئۇ خۇددى ھايات ۋاقتىدىكىدەك ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن مېھمانلارنى قارشى ئېلىۋاتقان ۋە ئۇزىتىۋاتقاندەك قىياپەتتە تۇراتتى. ئۇ بۇ ھويلىنى ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈن ئاخىرقى ئۆمرىنى مۇشۇ ھويلىدا ئۆتكۈزگەنىكەن. بىز ئۇنىڭ سۈرىتى تاللىدا خاتىرە ئۈچۈن سۈرەتكە چۈشتۇق. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەسەرلىرىنى قىزىقىپ ئوقۇيدى- غان ئۆمىكىمىز ئەزالىرىدىن ئايرىلىشقا قىيمىغاندەك، ئۇزۇندىن ئۇزۇنغىچە قاراپ قالدى.

10 - ئىيۇن ھاۋا ئوچۇق، مەن ئورنۇمدىن تۇرغاندا موسكۋا كوچىلىرىدا كۈن- دىلىك ھايات تاللىقاچان باشلىنىپ كەتكەندى. ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن پروفېسور ريياتىنىڭ ئۇلۇغ ئۇستازى ۋىلادىمىر ئىلىچ لېنىننىڭ مۇزېيىنى كۆرۈشكە باردۇق. لې- نىن مۇزېيى موسكۋا شەھىرىنىڭ 40 - 50 كىلومېتىر چېتىگە جايلاشقانىكەن. بىز كىچىك ماشىنىلاردا موسكۋانىڭ مەركىزىي كوچىلىرىنى بېسىپ جەنۇبىي تەرەپكە بۇرۇلدۇق. 20 - 30 قەۋەتلىك بىنالار بىلەن تولغان يېڭى كوچىلارنى تاراپ لېنىن تېغىغا جايلاشقان موسكۋا ئۇنىۋېرسىتېتى، دۆلىتىمىزنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسى ئالدىدىن ئۆتۈپ خېلى يۇرگەندىن كېيىن ئالدىمىزدا قېلىن ئورمانلىق كۆرۈندى. بىزنى باشلاپ ماڭغان يولداشلار لېنىن مۇزېيىغا كەلگەنلىكىمىزنى ئېيتتىشتى. ماشىنا ئاۋۋال غەربكە، كېيىن شىمالغا بۇرۇلۇپ زىچ ئورمانلىققا جايلاشقان لېنىن مۇزېيىنىڭ ھەيۋەتلىك دەرۋازىسى ئالدىدا توختىدى. بىز ماشىنىدىن چۈشۈپ كەڭ، ئازادە سېمونت يول بىلەن ئىچكىرىگە قاراپ يول ئالدۇق. ئۇلۇغ ئۇستاز لېنىننىڭ ئايىغى تەككەن بۇ ماكان ھەم سۈرلۈك، ھەم ھەيۋەتلىك ئىدى. ماڭغانچە يۇرەكلىرى- مىز دۈپۈلدەپ خۇددى لېنىن ھايات تەك، بىزگە قول ئۇزىتىپ كېلىۋاتقاندەك، مەغرۇر

هالدا شەپكىسىنى مىجىقلاپ بىزگە خىتاب قىلۇاتقاندەك تۇيۇلاتتى. يولنىڭ ئىككى قاسىنىقىدىكى ئاسمانغا بوي سوزۇپ تۇرغان، يوغان رەتلىك دەرەخلەر لېنىنغا ھۇرمەت بىلدۇرۇپ، بېشىنى ئېگىپ، چوڭقۇر سۈكۈت ئىچىدە تۇرغاندەك ئىدى. لېنىن بۇ جايدا ئىككى قېتىم ئۇزۇن ۋاقىت تۇرغان، ئۇ ئۆكتەبر ئىنقىلابى دەۋرىدە يەنى 1918-يىلى بۇ يەرگە كېلىپ ئىنقىلابقا يېتەكچىلىك قىلغان ھەم كروپىسكايا ۋە ئۇنىڭ سىڭلىسى ماريىە بىلەن بىللە داۋالانغان. بۇ جاي ئەسلى بىر گېنېرالنىڭ جايى بولۇپ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئايالىغا بەرگەنىكەن. لېنىن بۇ جاينى بىر قەدەر تىنچ، ئۆيلەردە تۇرۇپ، تېلېفون، پاراۋاي بار، دەم ئېلىشقا ۋە خىزمەتكە قولايلىق بولغانلىقتىن تاللىغانىكەن. ئۇ بۇ يەردە خىزمەت قىلغان، ھەم ئىنقىلابي ئىشلارنى تەتقىق قىلىپ بىر مۇنچە موھىم ئەسەرلەرنى يازغان. «خائىن كائۇتسكى» دېگەن ئەسىرمۇ مۇشۇ يەردە يېزىلغانىكەن. لېنىن ئىككىنچى قېتىم 1923-يىلى 5-ئاينىڭ 15-كۈنى بۇ يەرگە كېلىپ 1924-يىلى يانۋاردا ۋاپات بولغىچە بۇ يەردە تۇرغان. ھويلىنىڭ شەرق تەرىپىدە ئىككى قەۋەتلىك بىر بىنا، جەنۇبىي تەرىپىدە ئىككى قەۋەتلىك بىر بىنا ۋە بىر قەۋەتلىك بىنالار بار بولۇپ، ھەممىسى 12 مىڭ كۋادراتمېتىرغا يېتىدىكەن. لېنىن بۇ جايدىن ھەم ئولتۇراق ئۆي ھەم ئىشخانا ئورنىدا پايدىلانغان. يازدا شەرقتىكى بىنادا تۇرغان، شەرق تەرەپتىكى بىنانىڭ پار بىلەن ئىسسىشى ئاجىز بولغاچقا، قىشتا تولىراق جەنۇبي تەرەپتىكى ئۆيدە تۇرغان. لېنىن تۇرغان دەرەخزار باغنىڭ كۆلىمى ناھايىتى زور، تەخمىنەن 500 مو ئەتراپىدا بولۇپ، غەرب تەرىپىدە ئىككى تەبىئىي كۆل بار ئىكەن، لېنىن دەم ئېلىش كۈنلىرى ئۇ يەردە سۇ ئۈزۈش، قېيىقتا ئولتۇرۇپ بېلىق تۇتۇش بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن.

ھەممىگە مەلۇم، ئۆكتەبر ئىنقىلابى داۋامىدا، لېنىننى دۈشمەن ئىشپىيونلىرى ئېتىپ، ئېغىر يارىدار قىلغان، شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئۇ داۋالىنىۋېتىپمۇ ئىنقىلابي ئىشلارغا چەكسىز سادىقلىقى بىلەن خىزمەتتىن بىر مىنۇت قول ئۈزمىگەن. دوختۇرلار قوللىرىدىن كېلىدىغان ھەممە ئامالنى بىلەن داۋالىسىمۇ لېنىننىڭ كېسىلى كۈندىن-كۈنگە يامانلاشقان، كروپىسكايا بۇ چاغدا ھەم لېنىننىڭ داۋالىنىشى، ئۇنىڭ تۇرمۇشىغا مەسئۇل بولغان، ھەم لېنىننىڭ يولىيورۇقلىرىنى مەركىزىي كومىتېتقا، مەركىزى كومىتېتنىڭ پىكىر-تەلەپلىرىنى لېنىنغا يەتكۈزۈپ، لېنىننىڭ خىزمەتلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشىغا يارەملەشكەن، ئۇنىڭ كۈندىلىك ئىشلەش ۋاقتى 16 سائەتتىن ئېشىپ كەتكەن.

كروپىسكايانىڭ سىڭلىسى ماريىە لېنىن ۋە كروپىسكايا بىلەن باشتىن-ئاخىر بىرگە بولغان. ئۇ 17 يېشىدىلا ئىنقىلابقا قاتناشقان، ئۇ «ئۇچقۇن» گېزىتىنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى بولغان. ئۇ كېيىنكى يىللاردا لېنىننى تەتقىق قىلىش ئىشخانىسىدا ئىشلەپ، لېنىننى تەتقىق قىلدۇرغان نۇرغۇن ماقالىلەرنى يازغان.

ئۇلۇغ ئۆكتەبر ئىنقىلابىنى قوزغىغان، ماركسىزم-لېنىنىزمنى ۋە ئۇنىڭ مەۋجۇدىيالىستىك ئىنقىلابىنى رۇسىيەدىن ئىبارەت مەملىكەتتە غەلىبىگە

ئېرىشتۇرگەن، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنىڭ ئۇلۇغ پىلانلىرىنى دەسلەپكى قەدەمدە مۆلچەرلىگەن، دۇنيا پرولېتارىيات ئىنقىلابى زەمبىرىكىگە ئوت تۇتاشتۇرغان ئۇلۇغ زات ۋە ئۇلۇغ ئائىلە مانا. مۇشۇ مۇزېيى جايلاشقان جايدا ئالەمدىن ئۆتكەن، ئۇ زات ۋە ئۇنىڭ ئىنقىلابىي ئائىلىسىنىڭ ئەزالىرى ئىشلەتكەن ئۆي جاھازلىرى، لېنىنىنىڭ شۇ چاغدا كىيگەن كىيىملىرى، 4 مىڭدىن ئارتۇق ھەر خىل كىتاب ۋە باشقا نەرسىلەر — لېنىنىنىڭ ئوۋ مىلتىقى، ئوۋغا چىققاندا كىيگەن ئۆتىكى... خۇددى ئۇلار ھايات ۋاقتىدىكىدەك سەرەمجان ھالدا تۇرۇپتۇ، ئۇلار ئىشلەتكەن تېلېفون جىرىڭلاۋاتقاندەك، ئۇنىڭدىن يېڭى، يېڭى خىتابلار چىقىدىغاندەك تۇيۇلاتتى.

ئۇلۇغ داھىي ۋە ئۇنىڭ سۆيۈملۈك ئائىلىسى دۇنيادىن ئۆتكەن جايدىن ئايرىلغىمىز كەلمىگەن ھالدا ھويلىغا چىقىپ يەنە ھېلىقى قاتار دەرەخلەر ئارىسىدىكى ئاسفالت يولغا كەلدۇق. ئۇ يەردە لېنىن ۋاپات بولغاندا ئۇنىڭ جەسىتىنى سىلكىندۇرمەي خاتىرجەم ئېلىپ چىقىش ئۈچۈن ئاسفالت يولنىڭ جەنۇبىدىكى ئۆزۈنلۇقى 1500 مېتر، كەڭلىكى 3 مېتر كېلىدىغان، يۇمشاق ھەيدەلگەن گۈللۈك ۋە چىمەنلىككە تۇتاشقان يول تۇراتتى. بۇ يول كۆزىمىزگە خان ئەتلەستەك كۆرۈندى. بۇ يولغا كېلىپ ھەممىمىز بېشىمىزنى ئېگىپ، لېنىنىنىڭ جەسىتى چىققان شۇ يولدا بىر ئاز سۈكۈتتە تۇردۇق. شۇ يولنى بويلاپ دەسلەپ كەلگەن دەرۋازا ئالدىغا چىقتۇق. ماشىنىلار بىزنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن، ئۇ يەردىن بىز ماشىنىغا ئولتۇرۇپ كرېملىغا يۈرۈپ كەتتۇق.

كرېملىغا سارىيىنى موسكۋانىڭ مەركىزىگە جايلاشقان قىزىل مەيدانىنىڭ غەربىي تېمىغا تۇتاشقان سەلتەنەتلىك قەدىمىي قەلئە بولۇپ، ئۇ بىزنىڭ پايتەختىمىز بېيجىڭدىكى خان سارىيىغا ئوخشايدۇ. بىز ئۇزۇن رەتكە تىزىلغان كىشىلەر توپىدىن ئۆتۈپ، لېنىن قەبرىسىگە يېقىنلاشتۇق، بىز ئاستا قەدەملەر بىلەن لېنىن ماۋزۇلىنىڭ ئىشىكىدىن كىرىپ يۇقىرىغا چىقىدىغان پەلەمپەيگە ياماشتۇق. دېماقلىرىمىزغا ئارچىنىڭ كىگە ئوخشايدىغان ئېسىل پۇراق ئۇرۇلدى. مەن شۇ چاغدا چۇشتىن بۇرۇنقى لېنىن مۇزېيىدا كۆرگەن ۋە ھېس قىلغانلىرىمنى ئەسلىدىم. بىز ئۇ يەردە لېنىن ھايات ۋاقتىدىكى تۇرمۇش ئىلەن تونۇشتۇق. ئەمدىلىكتە پرولېتارىياتنىڭ ئۇلۇغ ئۇستازىنىڭ جامالىنى كۆرىمىز. بۇ نېمىدېگەن ئەزىز مىنۇتلار ...ھېسسىياتلىرىم قانات‌لىنىپ، نەپەسلىرىم قىسىلىپ، قەدەملىرىم ئىختىيارسىز ئاستىلاپ كەتكەندەك بولدى. ئەنە، ئۇ ئۇلۇغ زاتنىڭ جامالى، لېنىن ئىنتايىن خاتىرجەم، ئۇيقۇغا كەتكەندەك ياتسىمۇ بىزگە قىزغىن تەبەسسۇم ئىلەن نەزەر تاشلاۋاتقاندەك تۇيۇلدى. بىر چاغدا كۆزەتچى ئەسكەر يېنىمغا كېلىپ «پاۋالىستى» (مەرھەمەت) دېگەندىلا ئۆزۈمنىڭ توختاپ قالغانلىقىمنى سەزدىم، كىشىلەر لېنىنىنىڭ جامالىغا قانداقمۇ قانسۇن؟! ھەقىقەتەن مېنىڭ ئارقامدىكى كىشىلەر توپلىنىپ ئالدىمدىكى كىشىلەر ئون نەچچە قەدەم ئىلگىرىلەپ كەتكەندەك، ئېسىمنى يىغىپ، قەدىمىمنى تېزلەتكەن بولسامۇ، كۆزۈم يەنىلا شۇ زاتتا ئىدى. ئۇ يەردىن چىققاندىن كېيىن خۇددى چۈش كۆرۈپ ھازىرلا ئۇيغانغان ئادەمدەك

سەنتۈرۈلۈپ توختاپ قالدىم، كۆزلىرىمگە ئىختىيارسىزلا ياش كەلدى، لېنىنىنىڭ ماركسىزم - لېنىنىزملىق ئۇلۇغ تەلىماتى دۇنيانىڭ بىر ئەۋلاد ماركسىزم - لېنىنىزمچىلىرىنى تەربىيىلەپ ئۇلارنىڭ قەلبىنى يورۇتقان. ئۇ باشلىغان ئۇلۇغ سوتسىيالىزم ھەرىكىتى ھەر قايسى مەملىكەتلەردە جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىپ، شۇ مەملىكەتلەرنىڭ ئەمەلىيىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈلدى. ئۇ دۇنيادا تەڭدىشى بولمىغان قۇدرەتلىك قورال سۈپىتىدە توسالغۇسىز ئىلگىرىلەيدۇ. مەن شۇ چاغدا ئىچىدە ئەي ئۇلۇغ زات، سەن خاتىرجەم يات، سېنىڭ باشلىغان ئۇلۇغ ئىشلىرىڭ چرقۇم دۇنيا مىقياسىدا ئەمەلگە ئاشىدۇ، ئەۋلادتىن-ئەۋلادقىچە تېخىمۇ ياخشى داۋاملىشىدۇ، دېدىم.

بىز لېنىن ماۋزۇلىيىدىن چىقىپ كىرىمىلىنىڭ غەربى تېمى ئالدىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان رۇسىيە خەلقىنىڭ ئاتاقلىق ۋە مەشھۇر قەھرىمانلىرى، سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ ئاتاقلىق داھىيلىرى، مەركىزدىي كومىتېتنىڭ سېكرېتارلىرىنىڭ خاتىرە ھەيكەللىرى تۇرغۇزۇلغان جايغا كەلدۇق. ستالىننىڭ خاتىرەھەيكەللىمۇيەتتىنچىرەتكەئورنىتىلغان، ئۇنىڭ ئالدىدا يېڭىلا قويۇلغان بىر دەستە چىرايلىق گۈل تۇراتتى، ئۇنىڭدىن باشقا كرېملىنىڭ تېمىغا ۋە خاتىرە ھەيكەللەرنىڭ ئالدىدىكى گۈللۈك ۋە چىملىققا نۇرغۇن خەلق قەھرىمانلىرىنىڭ مىستىن ياسالغان خاتىرە تېشى ئورنىتىلغانىدى. بىز ئۇلارغا ئېھتىرام بىلدۈرگەندىن كېيىن كرېملىنىڭ شەرقىي تېمىغا يانداش ئورۇنلاشقان كىرېملىن مۇزېيىنى كۆردۇق. كەچ سائەت 10 دىن 50 ئۆتكەندە پويىزغا ئولتۇرۇپ لېنىنغا قاراپ يولغا چىقتۇق. چۈشتىن كېيىن ياغقان يامغۇر تېخىمۇ كۈچىيىپ، شەھەر كوچىلىرى دەل-دەرەخ، گۈللەرنى يۇيۇپ پاركىرىتدۈەتكەندى. پويىز ئىستانسىدىن چىقىپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئورمان ئىچىگە كىرىپ كەتتى، ئورمان ئارىلىقىدا گاھى-گاھىدا بىر ياكى ئىككى قەۋەتلىك خىشتىن ياسالغان ئۆيلەر كۆزگە چېلىقاتتى. سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئورمان ناھايىتى كۆپ بولۇپ، كۆپ قىسمى تەبىئىي ئورمان ئىكەن. كىشىلەر بىنا قىلغان ئورمانلىقمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن. موسكۋا شەھىرىنىڭ ئىككى تەرىپىنى ئورمان ئوراپ تۇرىدىكەن، مۇسكۋا شەھەر ئەتراپى كوچىلىرى پۈتۈنلەي ئورمان بىلەن قاپلانغان، شۇڭا شەھەرنىڭ ھاۋاسىدا بۇلغىنىش ئامىللىرى ناھايىتى ئاز. بۇ يەردىمۇ بىز خۇددى ئورمان بىلەن بىللە سەپەرگە چىققاندەك، پايانسىز ئورمان ئىچىدە كېتىۋاتىمىز، ئۇزۇنغىچە دېرىزە ئالدىدا ئۆرە تۇرغانلىقىم ئۈچۈن دىمىقىمغا نەمخۇش ھاۋا ئۇرۇلۇپ، ئۇيقۇم كەلگەندەك بولدى. ئەتىسى ئەتىگەندە ئورنۇمدىن تۇرسام يەنىلا ئورمانلىق ئىچىدە كېتىۋېتىپتىمىز.

11 - ئىيۇن ئەتىگەن سائەت سەككىزدىن ئۆتكەندە پويىز لېنىۋانىڭ مەركىزى ۋىلنوس شەھىرىگە يېتىپ كەلدى، بىزنىڭ ئالدىمىزغا لېنىۋا مەدەنىيەت جەمئىيىتىنىڭ مەسئۇللىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلاردىن بولۇپ 6 - 7 كىشى چىققانىكەن. بىز ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ۋىلنوس شەھىرىگە يۈرۈپ كەتتۇق، بىز لېنىۋا ئالىي سوۋېتىنىڭ مېھمانخانىسىغا ئورۇنلاشتۇق. مېھمانخانا قورۇسى قېلىن دەرەخلىك، ھەممە يېرىگە چىم ياتقۇزۇلغان گۈللۈك ئىكەن. جەنۇبىي تەرىپى ۋىلنوس خەلق باغچىسىغا تۇتىشىدىكەن، ھاۋاسى بەك ساپ ئىكەن. مېھمانخانا ئىككىلا قەۋەتلىك بولۇپ، ناھايىتى تىنچ ئىدى. ياتاقلىرىمىز پۈتۈنلەي يۇرۇشلەشكەن زامانىۋى ئۇسكۇنىلەر بىلەن سە-

11 - ئىيۇن ئەتىگەن سائەت سەككىزدىن ئۆتكەندە پويىز لېنىۋانىڭ مەركىزى ۋىلنوس شەھىرىگە يېتىپ كەلدى، بىزنىڭ ئالدىمىزغا لېنىۋا مەدەنىيەت جەمئىيىتىنىڭ مەسئۇللىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلاردىن بولۇپ 6 - 7 كىشى چىققانىكەن. بىز ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ۋىلنوس شەھىرىگە يۈرۈپ كەتتۇق، بىز لېنىۋا ئالىي سوۋېتىنىڭ مېھمانخانىسىغا ئورۇنلاشتۇق. مېھمانخانا قورۇسى قېلىن دەرەخلىك، ھەممە يېرىگە چىم ياتقۇزۇلغان گۈللۈك ئىكەن. جەنۇبىي تەرىپى ۋىلنوس خەلق باغچىسىغا تۇتىشىدىكەن، ھاۋاسى بەك ساپ ئىكەن. مېھمانخانا ئىككىلا قەۋەتلىك بولۇپ، ناھايىتى تىنچ ئىدى. ياتاقلىرىمىز پۈتۈنلەي يۇرۇشلەشكەن زامانىۋى ئۇسكۇنىلەر بىلەن سە-

رەھىجانلاشتۇرۇلغان، بىز ئاھايىتى ئازادىلىك ھېس قىلدۇق. تاماقتىن كېيىن لېنتۇا مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىنىڭ مەسئۇلى لې-تۇا ۋىلنوس شەھىرى مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى، لېتۋانىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 3 مىليون، ۋىلنىيوس شەھىرىنىڭ نوپۇسى 560 مىڭ بولۇپ، لېتۇا، رۇس، قارىم قاتارلىق مىل-لەتلەر ياشايدىكەن، لېتۇا ۋە قارىم قاتارلىق مىللەتلەر %88 نى تەشكىل قىلىدىكەن، رۇسلار %12 ئىكەن.

لېتۇا مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى مۇنداق دېدى: جەمئىيىتىمىز-نىڭ ۋەزىپىسى ئۇچ. 1 — مەدەنىي مىراسلارنى قېزىش، قوغداش، قۇرۇش، 2-جەمئىيىتىمىزگە قارىتا ئىجتىمائىي ياردەم تېپىش، فوندى تەشكىللەش. بىز بۇ فون-دى ئارقىلىق مىللىي مەدەنىيەتنى قېزىش، قوغداش، يېڭىدىن قۇرۇشنى ئېلىپ بارىدۇق. بۇنىڭ ئۈچۈن جەمئىيەتتىكى يوشۇرۇن كۈچلەرنى ھەرىكەتلەندۈرىدۇق، بىرىنچى قېتىم ۋىلنىيوس شەھىرىدە مۇزىكا كېچىلىكى تەشكىللىدۇق. بۇ مۇزىكا كېچىلىكىمىز ئاتاقلىق مۇزىكانت، ناخشىچىلار، ئاتاقلىق دېرىژورلاردىن تەركىب تاپتى. ئۇنىڭ كىرەسى جەم-ئىيىتىمىزگە قالغانلىقتىن، ئويۇن كۆرگۈچىلەرگە بېلەتنى يۇقىرى باھادا سېتىشنىڭ ئەھمىيىتى چۈشەندۈرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن بېلەت باھاسى بىراقلاتۆت ھەسسە ئۆستۈ-رۈلدى. بىر بېلەت 16 رۇبلى بولۇشىغا قارىماي كىشىلەر بەس - بەستە ئويۇن كۆر-دى. 3 - گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسى ئۇيۇشتۇرۇش. كۆرگەزمىگە ئالدى بىلەن چەت ئەللەردە تۇرغان لېتۋالىق مەشھۇر رەسساملارنىڭ ئەسەرلىرىنى، ئاندىن مەملىكەت ئىچىدىكى ئاتاغلىق رەسساملارنىڭ ئەسەرلىرىنى قويدۇق، بۇلارنىڭ ئىچىدىن ئەڭ ئېسىللىرىنى تاللاپ 1 - دەرىجىلىك رەسىملەر كۆرگەزمىسى ئاچتۇق. بۇ رەسىم كۆر-گەزمىسىدىن نۇرغۇن كىرىم بولدى، رەسىملەرنى سېتىشمۇ بۇنىڭ ئىچىدە بولدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە رەسىملەرنى تونۇشتۇرۇپ، باھالاپ، تۈرلۈك كىتابچىلارنى چىقار-دۇق. كۆرگەزمىخانىمىز بولمىغاندا چېركاۋدىن پايدىلاندۇق. كۆرگەزمە رەسىملىرى ئاساسەن مىللىي، ئەنئەنۋى رەسىملەردىن تەركىب تاپقانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى كۆرۈش نىسبىتى يۇقىرى، رولى مۆلچەرلىگىنىمىزدىن چوڭ بولدى. بىزنىڭ بىر قەدىمىي شە-ھىرىمىزدە 1 - دۇنيا ئۇرۇشىدىن ئىلگىرى ھەر خىل چېركاۋلاردىن 88 ى بار ئىدى، ئۇرۇشتىن كېيىن 47 گە، ھازىر 24 گە چۈشۈپ قالغان. بۇ شەھەر خارابىسىغا يېڭى ئۆيلەر سېلىنىپ، شەھەرنىڭ بۇرۇنقى قىياپىتى زور دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغانىدى. بىز جەمئىيەتتىكى مەدەنىيەتپەرۋەر ئاكتىپلار ئارقىلىق ئامىنى قوزغاپ، شۇ چاغدا بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغان چېركاۋلاردىكى ھەيكەل ۋە رەسىملەرنى يىغىپ ۋىلنىيوس شەھىرىدىكى ھازىرقى چېركاۋلاردا ساقلانغان رەسىم، ھەيكەللەر بىلەن سې-لىشتۇرۇپ كۆرسەتكەنىدۇق، بۇنىڭ رولى بەكمۇ چوڭ بولدى. ئاممىا يەنە نۇرغۇن قەدە-مىي رەسىم، ھەيكەللەرنى تەقدىم قىلدى، بىز ئۇلارنى يىغىپ، بۇ شەھەردىكى مۇھىم، مەركەزلىك چېركاۋلارنى ئەسلىگە كەلتۈردۇق، شۇ چاغدا خروشچېۋ بىزنى تەنقىد قىلغان بولسىمۇ، بىزنىڭ قىلغىنىمىز توغرا ئىدى. بۇنىڭ بىلەن ئاممىا مەدەنىيەت سۆيۈش تەربىيىسىگە ئىگە بولۇپ، خەلق ئىچىدە ساقلانغان نۇرغۇن قەدىمىي ئەسەر-لەر يىغىۋېلىندى. ئۇنىڭدىن باشقا لېتۋادا تۇرۇشلۇق يېتەرلىك مەخسۇس رەسىم

كۆرگەزمىسى ئېچىلغان. ئۇلار بۇرۇن لېتۋادىن سىبىرىيىگە سۈرگۈن قىلىنغان مەشھۇر ئايال رەسسامىلارنىڭ رەسىملىرى كۆرگەزمىسىنى ئۇيۇشتۇرغان، ئۇنىڭغا «لېتۋا ئۇچۇن» دېگەن تېما قويۇلغان. بۇنىڭغا ئۇلاپلا يەنە مۇزىكا كېچىلىكى، بولۇپمۇ توختاپ كەتكەن ناھايىتى ئۇزۇن بولغان چېركاۋ مۇزىكا كېچىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرگەن ۋە يېڭىدىن ئۇيۇشتۇرغان. كېيىن مۇزىكا كېچىلىكىنىڭ ئىسمىنى «بىر سائەتلىك مۇزىكا» دەپ ئۆزگەرتكەن، ئەمەلىيەتتە بۇ بىر سائەتلىك «چېركاۋ مۇزىكا» پائالىيىتى بولغان، چېركاۋغا كىرەلىگەنلەر بەۋاسىتە، كىرەلمىگەنلەر ئۇنىڭ ئالغۇ كارنىيى ئارقىلىق سىرتتا ئاڭلىغان، شۇنداق قىلىپ ئۇزۇن مۇددەت توختاپ قالغان چېركاۋ پائالىيىتى يېڭى تۈس ئالغان. بۇنىڭ ئىچىدە توختاپ كەتكەن ياغاچ ئويمىچىلىق، خاتىرە بەلگىلەن ئەسلىگە كەلگەن. بۇنىڭ ئىچىدە توختاپ كەتكەن ياغاچ ئويمىچىلىق، خاتىرە مۇنارە، خاتىرە ھەيكەل ياساشلار قايتىدىن قەددىمۇ قەددىم ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن. لېتۋا مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتى خەلقنىڭ ئەنئەنىلىك مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى ئىمكان قەدەر تەشكىللەش، ئەسلىگە كەلتۈرۈشتە، تۇرلۇك بايرام ۋە خاتىرە كۈنلەردىمۇ پايدىلانغان، مەسىلەن، ئۇلار لېتۋالىقلارنىڭ ئەنئەنىۋى بايرىمى «ئىۋان» بايرىمىدىمۇ پايدىلىنىپ، تۇرلۇك مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بارغان، دېگىز ياقىسىدىكى مەشھۇر قەدىمىي شەھەر «بورۇس» تىكى «چېركاۋ ئىلاھى»نى قوغداش يۇزىسىدىن، «قەدىمىي شەھەردىكى قەدىمىي ئەنئەنىنى قوغدايلى» دېگەن چوڭ خەتلىك خاتىرە تاختىنى يازغان.

مەمۇرىي ئورۇنغا قايتىپ تاماقلانغاندىن كېيىن، ۋىلنىوس شەھىرىدىكى مىللىي كىيىملەر كۆرگەزمىخانىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق، بۇ كۆرگەزمىگە لېتۋا مىللىتىنىڭ 18 - ، 19 - ئەسىرلىك بېشىدىكى مىللىي كىيىملىرىدىن 500 خىل كىيىم نۇسخىسى قويۇلۇپتۇ. لېكىن پادىشاھ، خانىش، مەلىكە، ۋەزىر - ۋۇزرا قاتارلىق يۇقىرى تەبىقە كىشىلىرىنىڭ كىيىملىرى قويۇلماپتۇ. كۆرگەزمىگە قويۇلغانلىرى شۇ مىللەتنىڭ ئادەتتىكى پۇقرالىرىنىڭ كىيىم نۇسخىلىرىلا بولۇپ، بۇ كىيىملەر ئارقىلىق لېتۋا مىللىتىنىڭ قەدىمىي مەدەنىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئەمگەكچان، باتۇر، مەدەنىيەتسۆيەر ئەجدادلىرى مۇشۇ يەردە ياشاپ، ئاجايىپ مۆجىزىلەر يارىتىپ قالدۇرغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئۇلار بۇ كىيىملەرنى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىنى ئالا قويماي قېددىرىپ - يىغىۋېلىپ قالماي، لېتۋا مىللىتىنىڭ چەت ئەلدىكى مۇھاجىرلىرىغا قارىتا «كۆرگەزمىگە كىيىم نۇسخىسى تەقدىم قىلىش پائالىيىتى»نى قانات يايدۇرۇش ئارقىلىقمۇ يىغىۋالغان. بۇنى كۆرۈۋېتىپ 83 - 84 - يىللىرى بولسا كېرەك، شىنجاڭ ئۇيغۇرا ئۆمىكىنىڭ ئون نەچچە كۈۋادراتمېتىرچە كېلىدىغان بىر ئۆيدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 10 - 20 خىل مىللىي كىيىم نۇسخىسىنى كۆرگەزمە قىلىپ كەڭ ئاممىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەنلىكى ئېسىمگە چۈشتى، لېتۋا مىللىي كىيىملەر كۆرگەزمىسى تەخمىنەن 2000 كۋادراتمېتىرلىق چوڭ بىر مەخسۇس بىناغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپتۇ، 20 دىن ئارتۇق ئىشچى - خىزمەتچى، ئون نەچچە بۆلۈمدە مەخسۇس تونۇشتۇرغۇچى، بار ئىكەن. قويۇلغان بارلىق كىيىمنىڭ قىسقىچە تارىخى، ساقـ

لىنىش ئەھۋالى، يىغىۋېلىنغان ۋاقتى قاتارلىقلار ئىزاھلىنىپتۇ.

سەنئەت كىيىمى مىللىي كىيىملەر نۇسخىسىنى ئۆزىگە مەنبە قىلىدۇ. مەن ئۇلانباتۇردا «قۇياشقا ئەگىشىپ مېڭىش» دېگەن ئۇسۇللۇق ئوپېرانى كۆرگەندىن كېيىن، لېتۋا مىللىي كىيىملەر ۋە مىللىي چالغۇ ئەسۋابلىرى كۆرگەزمەخانىسىنىڭ ئەھمىيىتىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشەنگەندەك بولدۇم. بۇ مىللىي ئوپېرا ئۇچ سائەت داۋام قىلدى، شۇ جەريانىدا سەھنىدە موڭغۇللارنىڭ 40 خىلدىن ئارتۇق مىللىي كىيىملىرى ئالماشتۇرۇلدى، ئۇلار سەھنىدە موڭغۇللارنىڭ ئۆز كىيىملىرىدىن باشقا كىيىملەرنى كىيمەيدىكەن. ئاپتونوم رايونىمىزدا سەنئەت كىيىملىرى لايىھىسىنى يېڭىلاش جەھەتتە ناھايىتى زور تەرەققىياتلار بولدى، لېكىن سەنئەت كىيىملىرىدە ئۆزگىرىشچانلىق كۆپ، ئالدىنقى يىلدىكى كىيىملەر كېيىنكى يىللاردا كىيىلمەيدۇ، كىيىملەر نۇسخىسى پۈختا بولمىغاندا، سەنئەت كىيىملىرىنىڭ ئۆزگىرىشچانلىقىدىن قۇتۇلغىلى بولماسمىكىن، دەپ ئويلايمەن.

1990 - يىلى لېتۋا مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتى مۇشۇ كۆرگەزمىدىكى مىللىي كىيىملەر نۇسخىسىدا تىكىلگەن كىيىملەرنى ئۆرنەك قىلغان ھالدا دۆلەتنىڭ چوڭ مۇزىكا ھەپتىلىكىنى ئۆتكۈزمەكچى ئىكەن، بىلەت باھاسى ناھايىتى يۇقىرى بولار - مىش. ئەگەر مۇشۇ نۇسخىدىكى مىللىي كىيىملەرنى تىكتۇرۇپ كىيگەنلەر بولسا، ئۇلار مۇزىكا ھەپتىلىكىگە بىلەتسىز قاتنىشىدىكەن.

ماشىنىمىز ۋىلنوس شەھىرىنىڭ ئاۋات مەركىزىي كوچىسىغا جايلاشقان بىر چېركاۋ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. چېركاۋنىڭ ئۇرغۇن چوڭ - كىچىك مۇنارلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان پەشتەقى ئۆزىگە ياراشقان بولۇپ، ئېگىزلىكى 68 مېتىر كېلىدىكەن، بىزنى باشلىغۇچىلار بۇ چېركاۋلارنىڭ تارىخىنى تونۇشتۇردى.

— 1000 يىلدىن ئىلگىرى، بۇ چېركاۋلار ناھايىتى ئاددىي ئىكەن، كېيىن خرىستىيان دىنى بىزنىڭ دۆلەت دىنىمىزغا ئايلانغان، بۇ چېركاۋلار ئۇزۇن تەرەققىيات، ئۆزگىرىش جەريانىدا لېتۋا مىللىتىنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ ئۆزگىرىپ تۇرغان، 18 - ئەسىردىن كېيىن ھازىرقى مۇشۇ ھالەتكە كەلگەن.

چېركاۋنىڭ ئىچىگە كىرسەك، ئۇنىڭ ئىچى بىر جانلىق تارىخ ئىكەن، چېركاۋغا قويۇلغان 2000 نەچچە خىل رەسىم، ھەيكەلنىڭ گۈزەللىكىنى دېمەيلا قويايلى، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى شۇ مىللەت خەلقىنىڭ ھەرقايسى دەۋرلەردىكى مەدەنىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئىپادىسى ئىدى، چېركاۋ بىناسىدىن پايدىلىنىپ گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسى ئېچىلىپتۇ. بۇ چېركاۋ جايلاشقان ئورۇن قەدىمىي مەدەنىيەت رايونلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئىنتايىن ئېسىل بىنالار ۋە كوچىلار بىلەن تۇتاشقانىكەن. 1984 - يىلىدىن باشلاپ گۈللەنگەن بۇ رايون دۆلەت قوغدايدىغان رايون بولۇپ، مۇشۇ ئايىنىڭ 16 - كۈنى شەھەر بويىچە قوغداش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدىكەن.

بىز ئۇ يەردىن چىقىپ ئازراقلا مېڭىپ شىمالىي كوچىغا بۇرۇلۇپ تاشقى كۆرۈنۈشى بەكمۇ چىرايلىق «ئاننا» ناملىق چېركاۋ ئالدىغا كەلدۇق. تونۇشتۇرغۇچىلارنىڭ

ئېيتىشىچە، بۇ چېركاۋنىڭ ئىچى تېخىمۇ گۈزەل بولۇپ، تام سۈرەت ۋە ھەيكەللەر بىلەن بېزەلگەن ئىكەن، ئەپسۇسكى، چېركاۋغا قارايدىغان كىشى بىر ياقتا كېتىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىچىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالمىدۇق. ئۇنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى، مۇنارلىرى ئۆزگىچە بولۇپ، يىراقتىن قارىسا خۇددى شاخلاپ كەتكەن بىر بۇغا مۈڭگۈزىگىلا ئوخشايدىكەن. بۇ چېركاۋ ئىنتايىن گۈزەل بولغاچقا، ناپالېئون لېتۋانى بېسىۋېلىپ، ۋىلنوس شەھىرىدە تۇرغاندا، كۈندە بىر قېتىم ئۇنى كۆرگىلى كەلىنى بەسىۋېلىپ، ۋىلنوس شەھىرىدە تۇرغاندا، كۈندە بىر قېتىم ئۇنى كۆرگىلى كەلىگەنىكەن. ھەتتا بۇ چېركاۋنى پارىژغايۆتكەپكەتمەكچى بولغانىكەن. بىز كۆرگەن بۇ چېركاۋ ياۋروپاچە شەكىلدە ياسالغان بولۇپ، ئۇنىڭ ياسىلىشى «گاۋا ئېقىمى»غا مەنسۇپ ئىكەن. بىز يەنە «گوناس» نىڭ غەربىگە جايلاشقان بىرقانچە چېركاۋنى كۆردۇق. بۇلار بىر - بىرىدىن كۆركەم، گۈزەل تام رەسىملىرى بىلەن بېزەلگەن بولۇپ، كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ. بۇلارنىڭ بىرى ئىتالىيەدىكى دۇنيا بويىچە زور چېركاۋ «رىم» چېركاۋىغا ئوخشىتىپ ياسالغان بولۇپ، بۇزغۇنچىلىقتا ئۇچرىغانلىقتىن، كېيىن ئەسلى نۇسخىسىغا ھۈرمەت قىلغان ئاساستا رېمونت قىلىنىپتۇ، ئۇنى رېمونت قىلىشقا ئاز دېگەندىمۇ 4 - 5 مىليون رۇبلى كېتىدىكەن. لېتۋادا مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىنى تېپىش، ئەسلىگە كەلتۈرۈش، رېمونت قىلىپ، شەھەرنى ئەسلىدىكى گۈزەل قىياپەتكە ھەيكەلتىراشلىق ئەنئەنىسىگە قايتۇرۇش ئۈچۈن، مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتى ۋە ھۆكۈمەت نۇرغۇن چىقىم قىلىۋېتىپتۇ.

بىز شىمالغا بۇرۇلۇپلا جۈمھۇرىيەت گىرۋىكى چۈشۈرۈلگەن بىر قەلئە شەھەرگە چىقىپ قالدۇق. ئۇ بۇرۇنقى لېتۋادىكى 20 قەدىمىي قەلئە شەھەردىن بۇزغۇنچىلىقتا ئۈچرىمىغان قېپىقالغان بىردىنبىر قەلئە شەھەر بولۇپ، ئۇنىڭ دەرۋازىسى بېشىغا 15 - ئەسىردە لېتۋاغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان پادىشاھ كازىمىرانىڭ رەسىمى سىزىلغانىكەن. كازىمىرا ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋرلەردە لېتۋا رونىق تېپىپ، مەدەنىيەت گۈللەنگەن بولغاچقا، كىشىلەر ئۇنى ياخشى كۆرۈدىكەن.

ئۇ يەردىن چىقىپ لېتۋائۇنىۋېرسىتېتىغا باردۇق، لېتۋا ئۇنىۋېرسىتېتى 1579 - يىلى قۇرۇلغان ئىنتايىن زور بىر چېركاۋدىن ئۆزگەرتىلىپ ھازىرقى ھالەتكە كەلتۈرۈلگەنىكەن. ئۇنىڭ سىرتقى شەكلى ھېلىمۇ چېركاۋغا ئوخشاپراق كېتىدۇ، ئەمما ئۇ زور دەرىجىدە كېڭىيىپ كەتكەن. لېتۋا ئۇنىۋېرسىتېتىدا 12 چوڭ كەسىپ بولۇپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئومۇمىي سانى 14700 دىن ئاشىدىكەن، 1988 - يىلى لېتۋا تىلى دەرسلىكىنىڭ تەسىس قىلىنغانلىقىغا 100 يىل توشقان كۈننى خاتىرىلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلۈپتۇ. ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ ئىچىدە يەنە بىر چېركاۋ بار ئىكەن. ئۇ مەكتەپنىڭ ئىلمىي پائالىيەت مەيدانى بولۇپلا قالماستىن، لېتۋا مەدەنىيەت فوندى جەمئىيىتىنىڭ مۇزىكا كېچىلىكى ئۆتكۈزۈش مەركىزىگە ئايلانغان.

(ئاخىرى كېيىنكى سانىدا)

مەسئۇل مۇھەررىر ئارسلان

غەزەللەر

مېنىڭ

ئىللىق قۇياشىنىڭ تەپتىدە ياشاردى بوستانىم مېنىڭ،
كۆڭلۈمنى زوققا تولدۇرۇپ ئېچىلدى رەيھانىم مېنىڭ.
قوزغاپ يۈرەكتە ئىشتىياق گۈل - غۇنچىلارنىڭ ئۈزلىقى،
چۈشتى كۈلۈپ شاد ناخشىغا بۇلبۇل - غەزەلخانىم مېنىڭ.
كىرسە دېرىزەمدىن ئۇچۇپ راھەتبەخش سالقىن شامال،
گۈلگۈن شارابتەك رەڭلىنىپ نۇرلاندى چولپانىم مېنىڭ.
گۈلشەن بېغىمدىن تاڭ سەھەر ئاڭلانسا بۇلبۇل كۈلكىسى،
سىنماي يۈرەككە مەۋج ئۇرۇپ جۇشقۇنلىدى قانىم مېنىڭ.
زەخمەك بولۇپ كاككۇك ئۇنى چەكتى يۈرەكنىڭ تارىنى،
سۈردى مۇھەببەت پەيزىنى لەززەتلىنىپ جانىم مېنىڭ.
ئۇرغۇپ راسا روھىم شۇئان كەتتىم تېتىك جۇشقۇن بولۇپ،
چىللاپ سەپەرگە، ئىنتىزار كۈتكەچكە جانانىم مېنىڭ.
كۆزلەپ ئۇلۇغۋار پەللىنى چىقتىم سەپەرگە ئاتلىنىپ،
زارلانمىدىم بولغاچ ئېنىق، مەۋقەيۇ مەيدانىم مېنىڭ.
ئارزۇ يولىدا ئىزدىنىپ مەقسەتكە يەتكەيمەن چ-وقۇم،
نۇسرەت مۇيەسسەر بولغۇسى بار قولدا ئىمكانىم مېنىڭ.

بولمىسا

زەر ئاتالغايمۇ تۆمۈر زەرنىڭ باھاسى بولمىسا،
پەيزى بولغايمۇ باھارنىڭ خۇش ھاۋاسى بولمىسا.
باغ ئەمەس چۆل دەشتىدۇر قۇزغۇنغا جاي بولغان ماكان،
دېمىگىن گۈلشەن ئۇنى بۇلبۇل ناۋاسى بولمىسا.
بولمىدۇ ھەر نەرسىنىڭ ئۆز ئالدىغا رەڭ - زىننىتى،
پەرقى نە ئازغان بىلەن گۈلنىڭ جۇلاسى بولمىسا،
دىلنى تارتار ناخشا - كۈي ھەر چاغ يۈرەككە زوق بېرىپ،
قىزىمايدۇ بەزمىمۇ تەمبۇر ساداسى بولمىسا.

كىم بىلۇر تاتلىقنى ئاچچىق تەمنى بىلمەي تۇرۇپ،
قەدرى بولماس سۆيگۈنىڭ چەككەن جاپاسى بولمىسا.
ئەتىۋارلار ھەر كىشى ھەر چاغ شىپالىق دورىنى،
تەڭ بولۇر ئەخلەت بىلەن زىننار شىپاسى بولمىسا.
ئادەمىيلىك خىسلىتى يوق بەنىدىلەر ھايۋانغا تەڭ،
ئاق كۆڭۈل ئىنسان ئۈچۈن شەپقەت - ۋاپاسى بولمىسا.

يەتمەي تۇرۇپ

تىنچىماس ئۇلبۇل دىلى بوستانىغا يەتمەي تۇرۇپ،
سايىزىماس خەندان ئۇرۇپ رەيھانىغا يەتمەي تۇرۇپ.
ئىنتىزارلىق ئىلكىدە كۈتسە يىگىت دىلدارىنى،
يايرىغايمۇ تەنلىرى جانانىغا يەتمەي تۇرۇپ.
باشقا غەم - كۈلپەت چۈشەر سۆيگەن نىگارىدىن ئايرىلىپ،
دىل ئەمىن تاپماس پەقەت غەمخانىغا يەتمەي تۇرۇپ.
پاك ئەقىدە، سۆيگۈنى تاۋلار ساداقەت مەنزىلى،
تىنچىماس پەرۋانە ھېچ گۈلخانىغا يەتمەي تۇرۇپ.
ئۇنچە - مەرۋايىت سۈزەر غەۋۋاس دېڭىزنىڭ تەكتىدىن،
ئۇ چېكىنمەس ھېچقاچان دۇردانىغا يەتمەي تۇرۇپ.
قالسا سەپتىن ئايرىلىپ مەنزىلگە يەتمەكمۇ قىيىن،
يولدا قالغاي يالغۇز ئات كارۋانىغا يەتمەي تۇرۇپ.

كۆزلىرىڭ ئىكەن يۇلتۇز

يۈزلىرىڭ قىزىل ئالما، كۆزلىرىڭ ئىكەن يۇلتۇز،
چاچلىرىڭ ئىكەن بوستان، قاشلىرىڭ قارا قۇندۇز.
كۆز تاشلاپ قويما باقسام، يۈرىكىمگە ئوت ياقسام،
ئىشقىڭدا بولۇپ مەجنۇن تەلمۈردۈم كېچە - كۈندۈز.
سۇ ئالغاچ بۇلاقلاردىن، كۆز سېلىپ يىراقلاردىن،
چاقنايسەن قىزىلگۈلىڭ ھۆسنۈڭنى قىلىپ كۆز - كۆز.
بىر كۈن ساڭا گەپ ئاتتىم يالقۇنلۇق قوشاق قاتتىم،
ناخشامغا قۇلاق سالدىڭ قىلمىدىڭ لېكىن بىر سۆز.
بەرمىدىڭ جاۋاب ئەسلا باغرىڭ تاش ئىكەن راستلا،
قىش ئۆتۈپ يازمۇ كېتىپ، بوپقالدى مانا كەچكۈز.
ئۈزمىدىم ئۈمىد سەندىن، سەنمۇ كۈت ئۈمىد مەندىن،
لەززەتلىك مىنۇتلارنى دائىم مەن بىلەن ئۆتكۈز.
كۆيدۈم مەن ساڭا شۇنچە، قىينىمما مېنى مۇنچە،
جان بەخشەندە شەرتىگە ۋەسلىگە مېنى يەتكۈز.

ئۇخلىماي سۈردۈم خىيال

ئاڭلىنار بۇلبۇل ئۇنى يارنىڭ بېغى گۈلشەنمىدۇ؟
ياكى بۇلبۇل ئورنىغا ياردم ئۆزى كۈلگەنمىدۇ؟
تەلمۈرۈپ باغقا قاراپ، باغ ئايلىنىپ كېتەلمىدىم.
(مەن يىراقتىن يارنى كۆردۈم، يار مېنى كۆرگەنمىدۇ؟)
كۆزلىرىم تەلمۈردى يارنىڭ باغىغا تاڭ ئاتقىچە،
مەن ھەمىشە يارنى كۈتتۈم، يار مېنى كۈتكەنمىدۇ؟
يالتىراز گۈل بەرگى سۈبھى سۈپسۈزۈك شەبنەم ئارا،
رەشكىدىن ئاي ياش تۆكۈپ شەبنەم بولۇپ چۈشكەنمىدۇ؟
ئايغا مەن تويماي قاراپ يارنى ھامان قىلدىم خىيال،
يار شۇ تاپ ئىللىق كۈلۈپ ناز ئۈيقۇغا چۆككەنمىدۇ؟
قارىسام ئايغا ھامان ئايمۇ قارار ياردم كەبى،
ياكى ياردم چۈش كۆرۈپ ئاي كەينىگە مۆكىكەنمىدۇ؟
يار ئۆزى ئاي بولمىسا، ئاي دەمدىمەن يارنى كۆرۈپ،
ياكى ئاينىڭ شولىسى يار مەڭزىگە كۆچكەنمىدۇ؟
ئۇخلىماي سۈردۈم خىيال چىللاپ توخۇ تاڭ ئاتقىچە،
يارمۇ شۇتاپ ئۇخلىماي مەندەك خىيال سۈرگەنمىدۇ؟
قول سېلىپ كۆز ئالدىدىن ئۆتسەم ھامان تويماي قاراپ،
ماڭا كۆز تاشلاپ قويا شۇنان ئۇماق كۈلگەنمىدۇ؟

دەپتىمەن

باغ ئارا ھۆسنۈڭ كەبى بىر گۈل ئېچىلماس دەپتىمەن،
گەر ئېچىلسا مەن كەبى خۇشتار تېپىلماس دەپتىمەن.
جىلۋىلىك كۈلكەڭ بىلەن تۇرساڭ قېشىمدا نازلىنىپ،
سۆيگۈمىز گۈل بىلىپ مەڭگۈگە سولماس دەپتىمەن.
ئەتىۋارلاپ مەن سېنى قىسسام چېكەمگە گۈل قىلىپ،
رەزگى خەنجەرنى بىلەپ كۆكسۈمگە ئۇرماس دەپتىمەن.
يۆگىمەشتەك چىرمىشىپ قىلساڭ ھامان ئوتلۇق قەسەم،
بەلكى مەندىن غەيرىي يار كۆڭلۈڭگە سىغماس دەپتىمەن.
مېنى ئەستىن چىقىرىپ باشلاپ يۈرۈپسەن غەيرىنى،
ئىشقى باغىڭغا بۆلەك ئاياغ بېسىلماس دەپتىمەن.
پاك ئەقىدەم خارلىنىپ، قالدىم ئىچىمگە دەرد يۇتۇپ،
سۆيگۈمىز توزغاق كەبى توزۇپ چېچىلماس دەپتىمەن.
دەز سېلىپ قەلبىمگە سەن يەرگە قاراتتىڭغۇ مېنى،
پاك ئەقىدە، پاك يۈرەك دەپسەندە بولماس دەپتىمەن.

قوپۇر رەخىم

نۇر چاچايلى قۇياشتەك

كۆندۈز بىلەن تۈن ئېلىشىپ ئۆتىدۇ،
ھايات پارلاق نۇر ۋەسلىنى كۈتىدۇ.
مۇتتەسىل تۈن پەردىسىنى ياپسىمۇ،
نۇر ھاياتقا بەخت ـ شادلىق پۈتىدۇ.

قۇياش كۈلۈپ يەر ـ جاھانىنى قۇچىدۇ،
ھاياتلىقتا تۈن زۇلمىتى ئۆچىدۇ.
ھايات شۇندا نۇرنى سۆيۈپ، سۆيۈلۈپ،
يۈكسەكلىككە، يېڭىلىققا كۆچىدۇ.

نۇرسىز جاھان يۈكسەلمەيدۇ، توختايدۇ،
ھاياتلىقمۇ بەخۇدلۇقتا ئۇخلايدۇ.
پارلىمىسا مەرىپەتنىڭ قۇياشى،
ھەرقانداق جاي گۆرستانغا ئوخشايدۇ.

ئېلى زاھىت

تورغاي

كۆكتە پەرۋاز قىلاتتى تورغاي،
گاھى ئۆرلەپ، گاھىدا پەسلەپ.
دۆڭدە قەپەس تۇرار قەبرىدەك،
ئىچىدە دان تورغاينى قەستلەپ.

كۆك ئەركىسى ئوماق تورغاينىڭ
كۆزى بىردىن چۈشتى قەپەسكە.
كۆردى دانىنى، قوزغالدى نەپسى،
ئاستا ـ ئاستا چۈشتى ئۇ پەسكە.

كىچىك ئىشىك تۇراتتى ئوچۇق،
تورغايجانىنى قوينىغا چىللاپ.
«بىر بالاسى بولمىسا، بۇندا
دان نە قىلۇر» دېمىدى ئويلاپ.

دانغا تورغاي سوزغاندا بويۇن،
تىرىق قىلدى، يېپىلدى ئىشىك.
شور پېشانە ئۆز پۇتى بىلەن
دوزاختىلا يول ئالدى تىرىك.

خۇشاللىقتىن قۇشچىنىڭ شۇنان
بولدى كۆككە يەتكەندەك بېشى.
تورغاي ھەرياق ئۇرار ئۆزىنى،
كۆزلىرىدە پۇشايمان يېشى.

ئۆمەرجان مۇھەممەدى

يۈرەك قەدىرلىرى

قاچان سورايسەن؟ كەتتى يۈرەك ئىشقىدا ئېقىپ،
ھەر كۈنلۈكى سېھىرلىك بېقىپ، سەن ھالىمنى قاچان سورايسەن...؟
تىنچ دىلىمنى دەردكە ئورايسەن.

ئۆتەرسەنمۇ؟

مەن ئاۋارە،
قەلبىمنى ساڭا ھېچ ئېيتەلمەي ئىزھار.
ئۆتەرسەنمۇ؟
سەن ھالىمغا —
يېيتەلمەي زىنھار.

ئىشقىڭ بىلەن

مۇنبەت زېمىن قىلىپ قەلبىمنى،
سەن «ئىشق» دىن سالدىڭ زىچ ئۇرۇق.

ئەيسا سايىم

پەرۋىش قىلماي تاشلىۋەتسەڭ گەر،
«ھوسۇلى» ددن قالمامسەن قۇرۇق.

دېدى، جانان كۆڭلۈمنى ياساپ،
«ماڭا بەكمۇ يارايدىكەنسىز.
بىرلا يېرى ئاچكەن كۆزىڭىز،
قىزلارغا كۆپ قارايدىكەنسىز...»

دېدىم ئاڭا ـ خاتىرجەم بولۇڭ،
ئىشقىم سىزگە دەريا تاشقىنى.
تىكىلسەمۇ ئۆزگىگە مىڭ رەت،
كۆرمەس كۆزۈم سىزدىن باشقىنى...

ئېتىگىنىڭ چۇلۇۋۇرنى تارت

ئېچىنمامدىم؟ نومۇسسىزلىق مۇھىتنى بۇلغىغان تۇرسا،
گۈزەللىكنى ئۇرۇپ ـ چەيلەپ رەزىللىك يامرىغان تۇرسا.
كۆرەڭلەپ ئەمدى پەسكەشلەر بۆلەكچە ئاينىغان تۇرسا،
سەممىي ئەھلى ۋىجدانىنىڭ دىلىدا دەرد ـ پىغان تۇرسا،
دەريغا! بەزى ئادەمدە دىيانەت قالمىغان تۇرسا.

ھوقۇقنى پەش قىلىپ بىرسى كىرىشتى چوڭ تاپاۋەتكە،
كىشىنىڭ مۈلكىدە سەمرىپ، بېيىپ يەتتى پاراغەتكە.
يەنە بىرسى بېرىپ سوۋغا ئېرىشتى زور ئىناۋەتكە،
ۋە بەلكى قانۇ تەرىنى قىلۇر تەقدىم خۇشامەتكە،
بۇ قىلمىشقا ئۇقۇپ نەپرەت جامائەت قاقشىغان تۇرسا.

يەنە بىرسى ھەسەتخورلۇق ھۇنەردىن كۆپ يازار تاپقان،
تىلى تاتلىق، دىلى ئاچچىق، توقۇلما سۆزگە بەك چاققان،
تىنىم تاپماي ياساپ پاكىت توقۇيدۇ ياخشىغا بۆھتان،
سىرىنى قىلچە سەزدۈرمەي قۇرار ھەر كىمگە تور ـ قاپقان،
كىشىگە شۇنچە ئۆچمەنلىك ئىچىدىن قاينىغان تۇرسا.

ئاداشتى ئەقلىدىن بىرسى ئەمەل ـ ئابرويى ئۆسكەنده،
توقۇپ بەدنام ئازار قىلدى بىراۋنى لالما شەرمەنده.
«جەرىمانە» دېگەن ئاپەت بۇ جانغا بولدى ئىسكەنجە،
نە قانۇن، نە سىياسەتلەر قىلىندى ھەمده دەپسەنده.
تەۋەككۈلغا سۈرۈپ بۇيرۇق كىشىنى خارلىغان تۇرسا.

يەنە بىرسى قۇرۇپ بەزمە كاۋاپ يەيدۇ ئىچىپ شەربەت،
بولۇپ مەست تانسا ئويناپدۇ، ئېسىدە يوق ئۇنىڭ خىزمەت،
خۇما كۆزلۈك «پەرى» لەردىن ئۆزىگە تۇتتى يار - ئۇلپەت،
ھەشەمەتلىك ئاشۇ سورۇن ئۇنىڭغا بولدى بىر جەننەت،
پەخىرلەنمەمدۇ ئۇ باشلىق دىلى شاد - ياپيرىغان تۇرسا.

نېچۈن ساپدىل كىشىلەرنىڭ يۆلەنچۈك - غەمگۇزارى يوق؟
نادانلارغا خەۋىدار كۆپ، بىلىملىكنىڭ بازارى يوق؟
ساپال قىممەت ئىكەن شۇنچە كۈمۈشنىڭ ئەتىۋارى يوق!
قەدىملىدى چەتكە قاپىللار دەپىلىدى «ئىقتىدارى يوق»،
بىلىملىكلەر «ئەمەلدار» نىڭ دىتىغا ياقمىغان تۇرسا.

جانابى باشلىقىم ئەلگە راسا قىلدىڭ يوغانلىقنى،
سېنىڭ دەستىڭدە ئەل - يۇرتمۇ ئەجەب تارتتى ئۇۋاللىقنى.
زامانىم ئەسلى ياقتۇرماس چىرىك ئىستىل، قوپاللىقنى،
ئېتىڭنىڭ چۈلۈۋۇرىنى تارت! تۇگەت ئەمدى نادانلىقنى.
خەلققە ھەمنەپەس بولماق - ساڭا چوڭ ئىمتىھان تۇرسا.

شېئىرلار

قالدى گۈركىرەپ،

قالدى گۈركىرەپ،
ياڭرىدى ماتەم
مۇھەببەتنى سۆزلەپ.

شائىر ناخشىسى

يىللار!
بولساڭمۇ گۆركار
كۆمۈپ بولالمايسەن مېنى،
ئەكسىچە
شېئىرلاردىن قەبرە ياساپ
كۆمگەيمەن سېنى.
تارىخ ئەسلىمىسىدىكى شائىرغا
ئىزلىرىڭدىن
تېپىۋالدىم كونا بىر كىتاب،
سۆزلەپ بەردى سېنى،

ئەيرەت غوپۇر

پىغان

كىرىپ كەتسەم.
ئۇپۇقتا ياسالغان قەبرىگە...
شېئىرلىرىم
ئاي بولۇپ چىقسا،
داۋا بولسا نۇرلىرى
گۈگۈمدا پىچىرلاشقان
ئاشىقلار دەردىگە...

بوۋايغا مەرسىيە

ئالتۇن كۆمۈلگەن يەرنى
دەپ بەرمەي بوۋاي
ئۆلۈپ كەتتى،
ساقىيىپ قالسام ئەگەر دەپ،
مىراس ناخشىنى تووۋلاپ،
پەرزەنتلىرى

ئېسه‌ددىم
چۈشۈگه كىرىپتكه‌نمه‌ن سېنىمك
ئوقۇسام
كېتىۋاتىمه‌ن هالسىراپ.

ئانامغا

(1)

ئانا
ئاق سۈتۈڭنى كۆرگه‌ندە
جه‌ننه‌ت ئېرىقىدىكى سۈت
كېتە‌رمۇ تاتىرىپ؟!

(2)

كۆزۈڭدىن تارالغان نۇرلار
قىزارتىۋه‌تتى قۇياشنى
يارالسا بۇندا
سانسىز ئاق ئاسمان...

(3)

ئۇزۇۋېلىپ
يۇلتۇزلىرىنى ئاسمانىمك
ئاستىمك
تۇمار قىلىپ بوينۇمغا.

ئه‌مه‌ت جاپپار

(4)

چېكه‌ڭدىن تارالغان يوللار
تۇتاشتى
ئاسمان يوللىرىغا،
هېلىغىچه
يۇرىمه‌ن هاپاشلاپ ناخشامنى
سوئالىمغا تاپالماي جاۋاب...

قىزلارغا

(1)

په‌رىسه‌ن
كىشىلە‌ر تۇيغۇلىرىدا
بىراق،
كۆز - كۆز قىلىپ ۋه‌سلىگىنى
چىراغ بولۇپ ياندىمك
شۆھرە‌تپه‌رەسلىك كوچىلىرىدا.

(2)

سۆيگۈنگىنى
سورىسا سه‌ندىن
كىرپىكىنى يۇمدۇمك ئه‌ركىلەپ.
سىرىدىشى تۇرۇپ گۈلنىمك ئه‌جەپ
نازلىنىسه‌ن نېمىنى تىلەپ؟!...

جه‌ڭچى مۇهه‌ببىتى

تېنىم پۈتكه‌ن ۋه‌ته‌ندىن

گۈزه‌ل گۈلشه‌ن سېنىمك بىرله ئانا مېهرىگه مه‌ن قانىدىم،
يېڭى دەۋران باھارىدىن سامادا شوخ قانات قاقتىم.
تېنىم پۈتتى ئۇلۇغ دىيار - ۋه‌تە‌نىمك بوز توپاسىدىن،
غۇرۇرۇم ئه‌ڭ ئېگىز چوققا جاھانغا تىمك تۇرۇپ باقتىم.
كۆڭۈل - كۆكسۈم ۋه‌تە‌ن - ئه‌لىنىمك چېكى يوق كه‌ڭرى سه‌يناسى،
پۈتۈن ئالەم سىغار بۇندا ئۇنىڭغا مه‌ن قۇچاق ئاچتىم.
بېشىمدىن تا ئاياغىمغا ته‌زەر سالساڭ ئه‌گه‌رده سه‌ن،
كۆزۈڭده ئه‌ل، ۋه‌تە‌ن ئه‌كسى ئۇنىڭدىن جانۇ - تە‌ن تاپتىم.
قىلىچ ئۇرسا رەقىب مىمك رەت مويۇمدىن تەۋرىمەس بىرسى،
رەقىب ئالدىدا مه‌ن خۇددى پولات تاغدەك تازا قاتتىم.

ئەگەر خەلقىم ماڭا بەرسە ئىشارەت ياكى بىر بەلگە،
بولۇپ تەييار كۆڭۈللەرگە سىمابتەك شۇ هامان ئاقتىم.
ۋەتەن ئەلگە تەسەددۇقتۇر هاياتىم، ياشلىقىم، باردىم،
ئەلەم - تۇغنى تۇتۇپ مەھكەم نىشانغا ئات سېلىپ چاپتىم.

مۇھەببەت

«غەيرىتى بار سانايدۇ يۇلتۇز،»
سۆيەر مەردنى چاچلىرى قۇندۇز،
قىش - ياز تۇرار قاردىغاي ياپيېشىل،
چۈمكىسىمۇ ئەتراپىنى قار - مۇز.
جەڭچى تۇرار قاردىغايدەك ئەبەت،
بولغاچقا چىن يۇرتقا مۇھەببەت.

ھۆرمەت

ھۆرمىتىمنى ئىنئام قىلدىم ساڭىلا،
چېھرىڭدىن نۇر، ئاغزىڭدىن گۈل تۆكۈلدى.
تېپىلمايدۇ قىلچە داغ - كىر كۆڭلۈڭدىن،
ئىشقىڭ مېنىڭ يۈرىكىمگە قۇيۇلدى.

مۇسا ئەھەد

تۇرپان گۈزىلى

كۈندۇز قۇياش جامالىڭدا ئويناتسا زەر نۇر،
كەچلىكى ئاي يوللىرىڭغا يايار ئاق پەرەڭ.
ماراپ تاللىق بازاڭلاردىن چېھرىڭنى ھۆكەر،
ئاچار گۈزەل سۆمبىتىڭغا بېغىشلاپ گۈل رەڭ.
سەيلى ئەتسەڭ كوچىلارنى ئاھۇدەك مەيمن،
كۆرۈنسەن كۆزلىرىمگە بولۇپ ئاي تېكىن.
گاھ بېشىڭدا چىمەن دوپپا، باقسام زوق بىلەن،
ئەكس ئېتەر جىلۋىلىرى تۇمەنمەك توزمىڭ.
گاھ بېشىڭدا مەرۋايىت بۆك - مەرۋايىت دوپپا.
ئۇندا كۆركەم نازاكىتى جەننەتۇل ئۇزمىڭ.
قىزىق چېچەك قىزىق قىز بوپ ئويىنسا ئۇسسۇل،
ئەسكە سالار بەزمىسىنى توپ - توپ قۇندۇزمىڭ.
ئۇستىبېشىڭ دۇردۇن ئەمەس، كىيگىنىڭ ئەتلەس
بىراق ماڭا دۇردۇنىدىنمۇ ئېسىل بىلىنەر.

ئۇرسا دولقۇن كۆكسۈڭ لەرزان كۆڭلىڭدىكى ئىچىرە،
ئوتلۇق ھېسلار ھەر يۈرەكنى ئەيلەيدۇ ماكما.
قىلما پىنھان گۈل بويۇڭنى ئەي ساھىبجامال،
قۇچسۇن ۋىسال دەردلىك يۈرەك باققىن بىر قىيا.

ئەللەي بىلەن سىڭگەن كەبى مۇلايىم بىر ھېس،
مېھرىبانلىق ھەم خۇش‌خۇيلۇق قەلبىڭدە ھەر دەم.
گويا سەھەر سالقىنىدەك بىر تاتلىق ھۇزۇر،
ساددا - ئويناق تىللىرىڭغا بولغان مۇجەسسەم.
يەر يۈزىدىكى جەننەتكەن سەن تۇرغان ماكان،
قالدى كۆزۈم ئارقىدا ئاھ، ئەي ماھى سەنەم!

مۇھەممەتجان قاسىم ئوسمان ھوشۇر

بېشارەت

موھتاجلىقتا پۇل سورىغان ئاناڭنى
تىللاپ كەتتىڭ ئۆلمەيدىغان قېرى دەپ.
ھېلى ئۇن يوق، ھېلى پۇل دەپ ھەمىشە
كېتەلمەيسەن ئەتراپىمدىن نېرى دەپ.

بىلىپ قويغىن سېنى باققان ئانا ئۇ،
كېچە - كۈندۈز نېرى كەتمەي يېنىڭدىن.
شۇ چاغلاردا ئۇمۇ سەندەك ياش ئىدى،
ئىجتىھادتا قېلىشمايتتى سېنىڭدىن.

قېرىپ بۈگۈن كۈچ - ماغدۇرى كەتكەندە،
بىچارىگە قىلما ئۇنداق ھاقارەت.
ساقلىڭغا ئاق كىرىپتۇ ئاز - تولا،
بۇ ساڭىمۇ قېرىلىقتىن بېشارەت.

كامىل رەھىم

تەلمۇرۈش

بىر سۆز بىلەن يوللىرىمنى قايدۇرۇپ،
ئويلىرىمنى يۆگىتىۋەتتىڭ سۆيگۈگە.
ئۆگۈم ئازدەك چۈشلىرىمۇ سېنىڭكى
ئېپ يۈرىسەن باغلار ئارا سەيلىدە.

چۈشۈم ھەر تۈن جەننىتىگە، ئۆگلىرىم،
دوزىخىگدا تولغىنىدۇ، چاقىقايدۇ.
نېچۈن تەكرىم ماڭا سالغان شۇ ئوتتىن
تېرىقچىلىك يۈرىكىگە سالمايدۇ؟

ئوسمان ھوشۇر

گۈلگە قاراپ

گۈپۈلدەپ گۈل ھىدى كېلەر دىماقىغا،
رەڭگارەڭ گۈل بىلەن تولغان لالىزار.
كېپىنەك مەستانە - مەسخۇش پۇراقىغا،
گۈللەرنىڭ بەرگىدە شاد بەزمە قۇرار،
سۆيگەندە گۈللەرنىڭ مەڭزىدىن شامال،
گۈل شېخى ناز بىلەن يەڭگىل تەۋرىنەر.
ھەرلەر ئاۋارە يىغىش بىلەن بال،
ئەجرىدىن نامايان ماھارەت - ھۈنەر.
ئوخشاتقۇم كېلىدۇ رەڭدار گۈللەرنى
زامانىدىن شادلانغان گۈل چېھرىلەرگە.
گۈل ھىدى ئاۋۇتقاچ شاد كۆڭۈللەرنى،
ئىشقىم بار گۈل بىلەن تولغان چىمەنگە،
قىلىدۇ كۆڭۈلنى شۇنچىلىك مەپتۇن،
گۈلشەندىن تارالغان گۈل ھىدى - پۇراق،
سايرايمەن بۇلبۇلغا قوشۇلۇپ مەنمۇ،
گۈل مىسال ۋەتەنده ھايات شاد - قوۋناق.

پىچاق ھەققىدە قەسسە

ئىسمائىل گېلىغا تەڭلىگەندىمۇ،
كەسمىگەن ئىكەنمىش ھۆكۈمدىن پىچاق.
ئۇ ئىشقۇ بولۇپتۇ ئاللا ھۆكمىدە،
بار كەسمەس پىچاقلار بۈگۈنمۇ بىراق.
كەسمەيدۇ دات بېسىپ پىچاق شۇ يوسۇن،
بىلمەيمىز، يا ئەيىب تۆمۈرچىدىمۇ.
كەسمىگەن پىچاقنىڭ ئېتى قۇرۇسۇن،
كەسكىنى داتلاشماس غىلاپىدىمۇ.

قاراغالتوونلىقشكى تاڭ

(پوۋېست)*

مۆيددىن سايىت

ــ ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى يۇقىرىدىكىلەرنىڭ قۇلىقىغا يەتمەيدۇ، دېگىلى بولمايدۇ. بولۇپمۇ قۇدۇقنى سۇ بېسىپ كېتىشكە سەۋەبچى بولغان مەسىلىسىنى جىددىي بىر تەرەپتىن، قۇدۇقتىكى سۇنى تېز چىقىرىۋېتىشنىڭ ئامالىنى قىلىڭ، يەنە بىر تەرەپتىن، كامىلنىڭ ماتېريالىنى ئەترايلىق رەتلەپ يوللاپ بېرىڭ. ماتېريال يالغۇز سۇ قۇدۇق مەسىلىسى بىلەنلا چەكلىنىپ قالمىسۇن.

روزى مۇددىرنىڭ ئېيتقانلىرى دەل ئاسمىنىڭ كۆتكەنلىرى بولغاچقا، گۈلقەلبلىرى ئېچىلىپ كەتتى.

روزى مۇددىر ئەسلىدە كان پارتكومى بىلەن مەمۇرىيىتىنىڭ بىرىنچى قول باشلىنىقى ئىدى. ئۇ ئۇچ يىل سەرپ قىلىپ ئىككىنچى قۇدۇقنى كۆڭلىدىكىدەك ئۆزگەرتىپ چىققاندىن كېيىن، ۋىلايەتتىكى شۇجى، ۋالىيلارنى ھەم مۇناسىۋەتتى بولسۇن - بولمىسۇن ھەرقايسى ئىدارە - جەمئىيەت مەسئۇللىرىنى تەكلىپ قىلىپ ئىشلەپچىقىرىشنى باشلاش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. مۇراسىم بەكمۇ داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلگەنىدى. ئۆزى رەھبەرلەرنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلغىنىغا رەھمەت ئېيتىپ قىسقىلا سۆزلىگەن، كۆڭلىدىكى گەپلەرنى بولسا شۇ چاغدىكى مۇناۋىدىن شۇجىنغا سۆزلەتكۈزگەنىدى. مۇناۋىدىن شۇجى ئىككىنچى قۇدۇقنى ئۆزگەرتىپ قۇرۇش جەريانىدا روزى شۇجىنىڭ باشتىن - ئاخىر بىرىنچى سەپتە تۇرۇپ قوماندانلىق قىلغانلىقىنى، گاھىدا قۇدۇقتىن چىقماي كۈن - سوتكىلاپ ئىشلەپ كەتكەنلىكىنى، ئىككىنچى قۇدۇق قۇرۇلۇشى ۋىلايەت بويىچە كۆلەمى زور قۇرۇلۇشنىڭ بىرسى بولغىنى بىلەن دۆلەت ئىقتىسادىنى كوي - پوكلاپ تېجەشلىك ئىشلەتكەنلىكىنى، قىسقىسى «ئەتىجە» لا بولىدىكەن،

*بېشى ئۆتكەن سانىدا

روزى مۇددىرنىڭ ھېسابىغا كىرگۈزۈپ سۆزلىگەندى. ھەتتا ئۆزىنىڭ «تۆھپە» سىنىمۇ روزى مۇددىرنىڭ ھېساب دەپتىرىگە كىرگۈزۈۋەتكەندى. ئۇنىڭ بۇنداق «مەردلىك» بىلەن قۇربانلىق بېرىشىدە كۆڭلىگە پۈككىنى بار ئىدى. روزى «ئۆستۈرۈلۈپ» ۋىلايەتكە ئېلىپ كېتىلسە، ئۇنىڭ ئورنىدا سۆزسىز مەن ئولتۇرىمەن، نەتىجە ھېسابىمدىكى كەمىلىكنى ئاشۇرۇپ تولدۇرۇپ ئالىمەن دەپ ئويلايتتى. مۇراسىم ئاخىرىدا لېنتا كېسىلىپ كۆمۈر چىقىشقا باشلىدى. بىر ھەپتىدىن ئارتۇقراق تەييارلىق قىلىپ قۇدۇقنىڭ ئاستىنقى ئېغىزىغا دۆۋىلەپ قويۇلغان كۆمۈر ۋاگون-تۆگىلارغا قاچىلىنىپ بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۆزۈلمەي چىققاندا، باشلىقلار رازىمەنلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتىشقانىدى. شۇ- نىڭدىن ئىككى يېرىم يىل ئۆتكەندە — «لۇشيەن تەربىيىسى» نىڭ ئاخىرىدا روزى شۇجىلىق ئورنىنى كېسەلمەن مۇئاۋىن شۇجىغا، كان باشلىقلىق ئورنىنى ئاسىمغا بۆ- لۈپ ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ۋىلايەتلىك ئىقتىسادىي كومىتېتقا مۇددىر بولۇپ كەتكەنىدى. مانا بىر يىلدەك بولدى، ئىككىنچى قۇدۇق ھەشەمگە لايىق دارامىتى يوق، گۆشسىز ئىسكىلىتقا ئايلىنىپ قېلىۋاتىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئاسىم ئارقىلىق ئۆپكىنى سىرتىدىن ياغ چاپلاپ قۇيرۇق، دەپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇچىنچى قۇدۇق بىر ھەپتىلا توختىسا، ئۆپكە ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ.

ئاسىمنىڭ مېڭىشقا تەمشەلگىنىنى كۆرگەن مۇددىر تەكىتلەپ مۇنداق دېدى:

— ئۇچىنچى قۇدۇقنىڭ ئاقسىغىنى سىزنىڭ، بىزنىڭ ئاقسىغىنىمىز. چىقىمغا قارىماي تېز ئەسلىگە كەلتۈرۈڭلار.

ئاسىم كانغا چۈشكە يېقىن چىقتى. ئۇنىڭ كانغا چىقىپ ئاڭلىغان بىرىنچى گەپى ئىمىن بىلەن كامىل سۇ پومپىسى ئىشلەتمەيلا قۇدۇقنى سۇددىن قۇرۇقداپ بوپتۇ، دې- گەنىدىن ئىبارەت بولدى. ئۇ سايىمدىن بۇ گەپنى ئاڭلىغاندا تېڭىرقاپ تۇرۇپلا قالدى. كېيىن ئاستا ئېسىنى يىغىپ سورىدى.

— قانداق قىلىپ؟

— سۇ قۇدۇقنىڭ بىر چېتىدە تەيپىنەم ۋاقتىدا كولانغان بىر قۇدۇقنىڭ بوش ئورنى بار ئىكەندۇق، بۇنى كامىل تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ قويۇپتىكەن، سۇنى شۇ يەرگە باشلۇۋېتىپتۇ.

— ئۇ تىمىسقاق كىرمىگەن شۇ گۆرمۇ قالماپتىكەنمۇ؟ سېنىڭ تەلىيىڭ سەل كاج ئوخشايدۇ، بولمىسا ئاران ئېچىنى كەلتۈرگەندە بۇنداق بولۇشنى كىم ئويلاپتۇ، — ئۇ مۇھىم بىر ئىشنى ئېسىگە كەلتۈرۈپ سايىمدىن سورىدى، — ئىككىمىزنىڭ قىلىشقان گەپلىرى سىرتقا چىقىپ كەتمىگەندۇ؟

— ئۇ توغرىلىق ھېچقانداق پاراڭ ئاڭلىمىدىم.

ئاسىمنىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشۈپ، چوڭ بىر تىنىۋالدى.

— ماشىنىغا چىق!

ئۇلار 5 يۈز مېتر ئارىلىقنى ماشىنىدا بىرلىكە بېسىشتى. گويا زۇۋانى تۇتۇلۇپ قېلىشقاندەك جىم-شۇك ئولتۇرۇشتى. ئىچىگە كىرىۋالغان غەم-ئەندىشە ھەرىلىرى قە-

ھەرلاپ چىقىپ ئارام بەرمەيۋاتقاندا، قانداقمۇ ئاغزىغا گەپ كەلسۇن. ئۇلار كۆڭۈل-لىرىدە بۇ پالاكەتتىن قۇتۇلۇشنىڭ چوتىنى بىرى يەنە بىرىنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن سەر تۇتۇپ ئۇنسىز سوقۇپ كەلمەكتە...

ئامىنەمگە دېگەن ئىغىز يېقىن مۇڭداشلىرىغىمۇ دېدى. شۇنداقلا ئىمىن مۇددىرغا دېگەن ئىغىزمۇ باشقىلارغا دېدى. شۇنداق قىلىپ ئاسىم مەخپىي تۇتۇشنى تاپىلىغان سەر ئەتىگەندىن باشلاپلا ئىغىزدىن-ئىغىزغا كۆچۈپ، پۈتۈن كانغا يېيىلىپ بولدى. سايىم سەھەردىلا ئاسىمنى ساقلاپ يولغا چىقىپ تۇرۇۋالغاچقا، بولۇنغان سۆزلەر ئۇ-نىڭ قۇلىقىغا يېتىپ بارمىغانىدى.

— بىر قۇدۇق كاردىن چىقسا ئۇنىڭغا پايدىمىكەن؟!

— بۇ كامىل تېخنىكقا قويۇلغان قاپقانكەن دەڭلار!

— بۇ سۈيىقەستنى پاش قىلىپ يۇقىرىغا خەت تۇتۇش كېرەك!

— قاۋاننى كاندىن يوقاتمىغۇچە ئىشىمىز ئىلگىرى باسمايدۇ!

— سايىمنىڭ كەشنىمۇ بىللىلا توغرىلاش كېرەك!

گەپلەر ھەر خىل، ئەمما ھەزمۇنىمۇ، غەزەپمۇ ئوخشاش ئىدى. بولۇپمۇ ئىمىن بىلەن مىجەت باقى ۋە ئۇچىنچى قۇدۇق باشلىقىنىڭ غەزىپى ئىچىگە پاتماي قالدى. ئىمىن يەنىلا تەمكىن، كەم سۆز ئىدى. ئۇچىنچى قۇدۇق باشلىقى شۇ ھەقتە ئىغىز ئاچقانلىكى كىشىگە قاينىاپ:

— بۇ بىرنېمىلەر بىزنىڭ قۇدۇقنى سۇغا چۆكۈرۈۋېتىپ، كاممىلغا گۇڑ قىلماقچىكەنده! — دەيتتى بوغۇلۇپ.

كامىل «مەن ئۇنىڭغا نېمە قىلغان؟» دېدى-يۇ، ئارتۇق گەپ قىلمىدى.

— يۇقىرىغا خەت يازمىمىز دەپ يۈرمەڭلار، — دېدى ئىمىن خەت يېزىشنى تەشەببۇس قىلغان ئۇچىنچى قۇدۇق باشلىقىغا، — بۇ سىلەر ئويلىغاندەك ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس. ۋىلايەتتە ئۇنىڭ قوللىغۇچىلىرى خېلى بار. خەت يازدۇق دەپ ئۆزۈڭلارنىڭمۇ، باشقىلارنىڭمۇ بېشىغا ئىش تېپىپ بەرمەڭلار. پەقەت سۇ قۇدۇق-تىكى سۈيىقەستنى، كاممىلنىڭ قۇدۇقنى سۇنىڭ خەۋپىدىن قاندىق قۇتقۇزۇپ قالغان-لىقىنى ھەم ئۇنىڭ كان بويىچە كۆمۈر ئىشلەپچىقىرىشتا قانداق رول ئويناۋاتقان-لىقىنى يازمىمىز. قېنى، بېشىمىزغا كەلگەننى كۆرەيلى. يا خەت يېزىشىپسەن، دەپ بىزگە چاردىسى بولسا كۆردۇ، ياكى باشقا بىر ئىش بولىدۇ.

سىز بىزنىڭ بۇ ئىشىمىزغا ئارىلاشماي، بىلىمگەن كىشى بولۇپ يۈرۈۋېرىڭ، — دېدى ئۇچىنچى قۇدۇق باشلىقى سەمەت.

تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقۇش ئۇچۇن شۇ كۈنى كەچتە ئىختىيار قىلغانلار ئۇچىنچى قۇدۇق ئىشچىلىرىنىڭ پائالىيەت ئۆيىگە يىغىلىشتى. ئۇ بىر ئىغىز، بۇ بىر ئىغىزدىن دېيىلگەن گەپلەر ئىغىزغا ئۆتكۈچە تولۇقلىنىپ، بىر-بىرىگە يېپىشىپ ھېسىرلىپ پىشىپ قالدى.

— خەتنى كىم يازىدۇ؟ — مىجەت باقى سورىدى:

ـ مەن يازاي، قاپقانمۇ بىزنىڭ قۇدۇقتا قۇرۇلغان، قاپقانچىنىڭ غەرىزىنىمۇ، قاپقانغا قاراپ بەرگۈچىنىڭ تاماسىنىمۇ ياخشى بىلىمەن. مەن ئالدى بىلەن بىر مەسىلىنى يېزىپ ئوقۇپ بېرەي، قوشۇدىغان ياكى چىقىرىۋېتىدىغان يېرى بولسا پىكىر قىلىڭلار، ـ دېدى سەمەت. بۇ پىكىرگە ھەممىسى قوشۇلدى.

سەمەت «مەدەنىيەت ئىنقىلابىي» دىن سەئالا ئىلگىرى كان باشقۇرۇشىدىكى مەكتەپنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتىپىنى ئەلا پۈتتۈرگەن. داۋاملىق ئوقۇش ئارزۇسى بولسىمۇ، مالىمانچىلىق ئۇنىڭ ئارزۇسىنى چاك ـ تۇپىغا كۆمۈۋەتكەنىدى. ئارىلىقتا ئاتىسى ئىككىنچى قۇدۇق قۇرۇلۇشىدا گۆمۈرۈلۈپ چۈشكەن تاش بېسىۋېلىپ، قازا قىلغانىدى. داددىسىدىن كىچىكلا يېتىم قالغان سەمەت ئىشچىلىق يېشىغا تولماي تۇرۇپلا تۇرمۇش قىيىنچىلىقى سەۋەبىدىن كاندا ۋاقىتلىق بالا ئىشچى بولۇپ ئىشلەپ، ئائىلىسىدىكى ئوچ جاننى باقاتتى. ئوچ يىلدىن كېيىن رەسمىي ئىشچى بولدى. ئۇ زېرەكلىكى، تىرىشچان ھەم ئىشچانلىقى بىلەن ئىشچىلارنىڭ نەزىرىنى ئۆزىگە تارتتى. دەسلەپ گۇرۇپپا باشلىقى، بىرەر يىلدىن كېيىن سىمېنا باشلىقى بولدى. بەش يىلدىن بۇيان قۇدۇق باشلىقى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ ئەدەبلا ئوتتۇزنىڭ قارىسىنى ئالغان بولسىمۇ، مەسىلىرگە قارىشى، ئىشچىلارنىڭ ھال ـ دادىغا كۆڭۈل بۆلۈشى جەھەتتە خېلى قېرىقمىدىغان ئادەم ئىدى. بۇ يىللىرى كان ئىشچىلىرىنىڭ گۆش يېيىشى چوڭ مەسىلە ئىدى. كان رايونىدا گۆش دۇكىنى بولمىغاچقا، ئون سەككىز كىلومېتر يول بېسىپ شەھەرگە باراتتى. بىر يېرىم يۆنى لىنك بىر كىلوگرام گۆش ئۈچۈن 36 كىلومېتر يول مېڭىش بىر گەپ، قانداق بېرىپ كېلىش چوڭ مەسىلە ئىدى. بېرىشتىغۇ كۆمۈرگە كەلگەن شوپۇرلارغا يېلىنىپ يۈرۈپ ماشىنىغا چىقىۋالغىلى بولاتتى. قايتىپ كېلىشتە ماشىنا ـ تراكتور تاپماق قىيىن ئىدى. كۆپ ۋاقىتلاردا قاتناش مەسىلىسى سەۋەبىدىن ۋاقىتىدا قايتىپ كېلەلمەي ئىشقا تەسىر يېتەتتى. بۇ توغرىلىق ئىمىن مۇدىرمۇ، سەمەت ۋە باشقىلىرى تولا قاينىپمۇ كان رەھبەرلىكىنىڭ دىققىتىنى قوزغىيالمىدى. ئاخىر سەمەت ئۆزى قول سالدى. گۈڭشې ـ دۈي كادىرلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىشىپ كۆمۈرگە كالا تېگىشىپ، ئىشچىلارنىڭ گۆش يېيىش مەسىلىسىنى قىسمەن بولسىمۇ ھەل قىلدى. قۇدۇقتا بەش كىشىلىك تۇرمۇش ھەيئىتى قۇردى. كالا ئېلىش، سۈيۈش، سېيتىش ئىشلىرىغا مۇشۇ ھەيئەت مەسئۇل بولدى. كالا قۇدۇق بېشىدىلا ئۆلتۈرۈلۈپ، سېيتىۋېلىنغان دەسمايىسى بۈيىچە باھا قويۇلۇپ سېتىلدى. «ئازدىن تەگسىمۇ سېتىۋېلىنغان دەسمايىسى بۈيىچە باھا قويۇلۇپ سېتىلدى. «ئازدىن تەگسىمۇ ھەممىسى تەڭ ئالسۇن» دەيىتتى سەمەت. ناۋادا بىرەر ئىشچىغا گۆش يەتمەي قالغان بولسا، ئۇنىڭغا ئۆز ئۈلۈشىنى ئۆتۈنۈپ بېرەتتى. باشقىلارنىڭ «بولدىلا» دېگىنىگە قويماي، ھەر قېتىم قان بېجى تۆلەشنى ئېسىدىن چىقارمايتتى. سەمەتنىڭ ئىشچىلار بىلەن يېقىن ـ ھەمنەپەسلىكى، ئىشتا ئادىل ۋە ئەستايىدىللىقى ئۇنى ئوچىنچى قۇدۇقتىلا ئەمەس، كان بويىچە ئىشچى ۋە ئائىلە تەۋەلىرى ئارىسىدا چىن، سەمىمىي ھۆرمەتكە ئىگە قىلدى. ئىشنىڭ ئاجايىپ يېرى شۇكى، ئۇنىڭ

«گۆش سىنىشى» نى كان رەھبەرلىرى باشتا «ھايانكەشلىك»، «قانۇنسىزلىق»، «ئىشلەپچىقىرىش كالىلىرىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش» دېدى، ئۇنى تەكشۈردى، لېكىن قولىغا چىققۇدەك ھېچنەرسە تاپالمىغاندىن كېيىن سەھەتتىك يېنىغا ئىككىلىك خەت بىلەن گۆش ئەكەلگىلى بالىلىرىنى ئەۋەتىدىغان بولدى.

8

ئىشچىلار يۇقىرىغا كەينى-كەينىدىن ئىككى نۆۋەت خەت يازدى. بىرىنچى قېتىمدا خەتنى بىرنەچچە پارچە كۆچۈرۈپ، ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە ۋالىي مەھكىمە-دىكى مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەرگە يازدى. خەت سۇنۇلۇپ ئىككىنچى يېرىدىم ئايىغىچە يا ئاق، يا كۆك دېگەن خەۋەر بولمىدى. ئون كۈندەك ۋاقىت ئۆتكەندە كان بويىچە ئىسىملىك گرادۇسى يۇقىرى، چوغى ئۇزۇن تۇرىدۇ، ئىسسى، كۈلى ئاز ئىك سۈپەتلىك كۆمۈر دەپ قارىلىدىغان بىرىنچى قۇدۇق كۆۋرۈسى مەخسۇس ئادەم ئاجرىتىپ تاللىتىلىپ، كاننىك ئىككى ماشىنىسىدا كېچە-كۈندۈزلەپ شەھەرگە توشۇلدى. مۇشۇ ۋاقىتتا شەھەردە ئۆزىنىك ياكى ئاتا-ئانىسىنىك ئۆيى بار ئىشچى-خىزمەتچىلەر شۇنچە تەلەپ قىلىپ يۇرۇپمۇ كاننىك ماشىنىسىدا كۆمۈر ئاپىرىۋېلىشقا ئېرىشەلمىدى. بۇنىڭدىن ئىشچىلار تۇتقان خەتلىرىنىك ئۆزلىرى قازغان، ئۆزلىرى تاللاپ تەشۇلغان كۆمۈرنىك ئاستىدا بېسىلىپ قالغانلىقىنى بىلىپ يەتتى.

— بۇ يەردىن ئۇرۇمچىغىمۇ كۆمۈر تەشۈپ يۈرمەس، ئاپىتونوم رايونىغىلا يازايلى، — دېيىشتى ئۇلار.

شۇ خەتنى يەنە بىرنەچچە پارچە كۆچۈرۈپ ئاپىتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىدىكى ئاساسلىق رەھبەرلەر نامىغا ئەۋەتتى. بۇ 1980-يىلنىك 2-ئايلىرى ئىدى.

ئىككىنچى قېتىملىق خەت سۇنۇلۇپ ئاردىدىن بىر ئايدەك ۋاقىت ئۆتكەندە بىر ئەتىگىنى «كانغا يۇقىرىدىن ئادەم كەپتۇ» دېگەن گەپ تارقالدى. كىشىلەر بۇ گەپنىك راست-يالغانلىقىنى بىلىپ بولغۇچە تەرەپ-تەرەپكە ئورنىتىۋېتىلگەن يۇقىرى ئاۋازلىق كانايلاردا «بۈگۈن ئەتىگەن سائەت سەككىزدە چوك زالدا كان بويىچە چوك يىغىن ئېچىلىدۇ. يىغىندا يۇقىرىنىك كېنىمىزغا مۇناسىۋەتلىك مۇھىم ھۆججەتنى يەتكۈزۈلىدۇ» دېگەن ئۇقتۇرۇش ئاڭلىتىلدى.

قاتلاممۇ قاتلام مەجلىسنىك تولىلىقىدىن زېرىكىپ چاقىرتمىغۇچە كەلمەيدىغان بولۇپ قالغان ئىشچىلار بۈگۈن زالغا لىق تولغانىدى. ھەتتا ئائىلە تاۋابىئاتلار، ئارام-پېنسىيەدىكى ھەم مېيىپ-مەجرۇھ ئىشچىلارمۇ كىرىشتى. ئورۇندۇق يېتمىشكەنلىرى ئولتۇرۇپ، يېتمىشمىگەنلىرى ئۆرە تۇرۇشتى.

زالغا كىرگەنلا كىشى يۇقىرىدىن كەلگىنى قانداقراق كىشىدۇ، دەپ يىغىن سەھىنىسىگىلا قارايتتى. سەھنىدىكى ئۈچ شىرەنىڭ كەينىدە روزى مۇدىر بىلەن كان مەسئۇللىرىدىن بولۇپ بەش-ئالتە كىشىدىن باشقا يۇقىرىدىن كەپتۇ، دېگۈدەك بىرە كىشى

كۆرۈنمەيتتى. ئىشچىلار ھەيران بولۇشتى، بىر - بىرىگە قاراشتى. بىردىنلا زالنى كۈسۈرلاش، پىچىرلاشلار قاپلاپ كەتتى.

ئاسىم روزى مۇددىر بىلەن باش قېتىشۋالغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ يىغىن مۇنبىرى دەپ ئاتىلىدىغان، تۆت پۈتلا بار، ھەتتا سىرلاپمۇ قويۇلمىغان، تېگىپ بولغىچە غىچىرلاپ كېتىدىغان شىرەنىڭ يېنىغا كەلدى. ئىككى ئالقىنىنى شىرەنىڭ گىرۋىكىگە تىرىۋىدى، ئىككى مۇرىسى قۇلىقىغا تېگەي دەپلا قالدى. ئۇ گويا مەن كىم دېگەن ئەلپازدا كالامپاي گەۋدىسىنى كىرىپ تۇردى. زالغا بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈۋېلىپ «يولداشلار!» دەپ سۆزگە ئېغىز ئاچتى:

— يۇقىرىغا ۋەكالىتەن يولداش روزى مۇددىر مۇھىم سۆز قىلىدۇ. پارچە پاراڭ-لارنى قويۇپ دەققەت بىلەن ئاڭلايلى. قېنى، روزى مۇددىرنى سۆزگە تەكلىپ قىلايلى،— ئۇ شۇنداق دەپ بولۇپلا چاۋاك ئۇردى. سەھنىدە ۋە پەستە بولۇپ ئۇ يەردىن - بۇ يەردىن سەككىز - ئون كىشىلا ئۇنىڭغا ئەگىشىپ چاۋاك چالدى. كانايدا «يۇقىرىنىڭ مۇھىم ھۆججىتى» دېگەن ئىدى، «مۇھىم ھۆججەت» روزى مۇددىرنىڭ «مۇھىم سۆزى» بولۇپ قالدى. روزى مۇددىر ئىقتىسادىي كومىتېتقا ۋەكالىتەن راست - يالغاننى، ئۇچۇرۇش - ئاگاھلاندۇرۇشنى، تەقدىر-تەنىقىدنى ۋە تولا چاينىلىپ تەممۇ، قىممەتمۇ قالمىغان ۋەدە - پىلانلارنى قوشۇپ - ئارىلاشتۇرۇپ خېلى ئۇزاق سۆزلىدى. ئۇنىڭ شۇنچە كۆپ سۆزىدە ئىشچىلار ئانچە-مۇنچە رازى بولغۇدەك ئىككىلا نۇقتا بار ئىدى: بىرسى، كاممىلنىڭ پۇتۇن كاننىڭ رەسمىي تېخنىكى دەپ ئېلان قىلىنغانلىقى؛ يەنە بىرسى، سايىمەنىڭ ئىككىنچى قۇدۇقتىلا تېخنىك قىلىپ قويۇلغانلىقى ئىدى.

روزى مۇددىر سۆزۈم تۈگىدى، دەپ بولغۇچە پەستىن سەھنىگە قاتلانغان قەغەز ئېتىلىپ، ئۇنىڭ پۇتىنىڭ يېنىغا چۈشتى، ئاسىم ئىتتىمك كېلىپ باغاقچىنى قولىغا ئېلىپ ئېچىپ ئوقۇدى. قولى تىترەپ، قەغەز قولىدىن چۈشۈپ كەتكىلى تاس قالدى. روزى مۇددىر خەتنى ئۇنىڭ قولىدىن ئېلىپ ئوقۇدى. ئۇنىڭمۇ قولى تىترەپ، چىرايى دەسلەپ قىزىرىپ ئارقىدىنلا تاتاردى. خەت قىسقا، ئەمما جانغا تەگكۇدەك كەسكىن، ئۆتكۈر ئىدى:

1 - نېمە ئۈچۈن بۇزۇق باشلىق توغرىلىق ئېغىز ئېچىلمايدۇ؟

2 - بىزنىڭ يۇقىرىغا يازغان خېتىمىزنى كىم ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە ئوقۇپ بېرىپ، ئۇنىڭ ھەق - ناھەقلىقىنى مۇشۇ مەيداندا ئايرىيمىز!

روزى مۇددىر قايتىدىن شىرەنىڭ يېنىغا كەلدى. قەغەزنى ئۇتۇپ تۇرغان قولى سېزىلەرلىك تىترەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ھېمدەپ جاۋاب بېرىشىنى، گەپنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەي بىر پەس گاڭگىراپ تۇرۇپ قېلىپ، تەستە ئاغزىنى ئاچتى:

— تۆۋەندىن ئىككى پىكىر چۈشۈپتۇ. بىرىنچى پىكىرگە... — ئۇ ئويلىنىپ سەل تۇرۇۋالدى، — بۇ، يەرلىك پارتكوم بىلەن ۋالىي مەھكىمە پوزىتسىيە بىلدۇرىدىغان مە-سىلە، مەن ئۆزۈمچە بىر نەرسە دېيەلمەيمەن، — جايىنى تېپىپ جاۋاب بەرگەن ئەق-

لىدىن سۆيۈنۈپ چىرايىمغا قان يۈگۈردى، ــ ئىككىنچى مەسىلىگە كەلسەم، خەتنى ئالغاچ كەلمىگىنىم ئۈچۈن، ئوقۇپ بېرىش ئىمكانىيىتى يوق،ــ دېدى.

ــ خەتنىڭ ئەينەن ئۇسخىسى بىزدە بار! ــ نەچچە ئون ئىشچىنىڭ ئاغزىدىن تەڭلا چىققان بۇ گۈلدۈرماممەك سادا زالنى تىترىتىۋەتتى. روزى مۇددىر بىلەن ئاسىمنىڭ يۈرىكى بىر قول تەرىپىدىن قاتتىق مۇجۇلغاندەك قارت قىلىپ كەتتى. روزى مۇددىر ئاسىمغا قاراپ باش قاقتى.

ــ يىغىن تۈگىدى، ــ دېدى ئاسىم جايىدا تۇرۇپلا.

ئۇدۇشمىشلار، قىقاس چۇقان، ئىسقىرتىشلار باشلاندى، سەھنىدە روزى مۇددىر بىلەن ئاسىملا قالدى. يا ئۇلار سەھنىدىن چۈشۈپ چىقىپ كەتمىدى. يا ئىشچىلار زالنى بوشاتمىدى. ئىسقىرتىش، مەسخىرىلىك كۈلكە، قىقاس ـ چۇقانلار قوشۇلۇپ ئەۋج ئېلىپ، زالنى كۆتۈرۈۋەتكۈدەك دەرىجىدە داۋام قىلماقتا ئىدى...

داستىخانغا تىزىلغان نازۇ ـ نېمەت ــ بىرنەچچە تەخسە گۆشلۈك قورۇما ۋە قازان كاۋىپى گۆپۈلدەپ تۇرغان مەززىلىك پۇرىقى بىلەن ئادەتتىكى چاغلاردا بولسا ئىشتەي قوزۇپلىرىنى ئېچىپ، ئاللىقاچان گالدىن كىرىپ بولغان بولاتتى. لېكىن ھازىر شىرەنى چۆرىدەپ ئولتۇرغان ئۈچ كىشى بىر بىرىنىڭ مەدەت ـ زورى بىلەن ئاندا ـ ساندا تەخسىلەرگە قول ئاپىراتتى. ئۇلار سەي ـ كاۋاپنى ئەمەس، بۇ نېمەتلەر گويا غەم بوـ لۇپ ئۇلارنى يەۋاتقاندەك ئىدى. گەپ ـ سۆزلىرىمۇ بىر ـ بىرىگە يېپىشمايتتى. رۇمكەـ لارنى بولسا بىر بىرىدىن ئىتتىك كۆتۈرۈشەتتى. ئۇلار ئىچىشتى، ئاز يەپ، كۆپ ئىچىشـ تى. ئاچچىق ئاچچىقنى باسىدىغانلىقى راست ئوخشايدۇ، ئۇلار ئىچە ـ ئىچە خېلى قىزىشـ تى، قىزىشقاندىن كېيىن ئاغزى ئېچىلىپ تىللىرى گەپكە كىرىشتى.

ــ ئەخمەق، گالۋاك، ــ روزى مۇددىر ساياسمغا قاراپ گەپنى قاپ بەلدىنلا باشلىدى، ــ ئۇچىنچى قۇدۇقتىكى ئىشتا نېمىشقا ئاسىمنى تىلغا ئالىسەن؟

ــ مەن شۇنچە دېدىم، مېنىڭ خەۋرلىك ئىكەنلىكىمنى ئۇلار بىلمىسۇن، دەپ. مانا ئەمدى ماڭىمۇ، ئۆزىگىمۇ ئاۋارىچىلىق كەلتۈرۈۋاتىدۇ.

ــ ۋىلايەتتىكى باشلىقلار خەتتىكى ئىشلارنى تەكشۈرۈپ بېقىشنى ماڭا تاپشۇرغانىدى، مەن ئېنىقلاشقا كانغا ئادەم ماڭدۇرغىچە ئىشچىلار ئۇ خېتىنى ئاپتونوم رايون باشلىقـ لىرىغىمۇ ئەۋەتىپتۇ. ئۇلار بۇ مەسىلىنى ئەتراپلىق تەكشۈرۈپ، بىر تەرەپ قىلىنىش ئەھۋالىدىن ئۆزلىرىگە دوكلات قىلىشنى يەرلىك پارتكوم بىلەن ۋالىي مەھكىمىسىگە تاپـ شۇرۇپتۇ. تەلىيىگلارغا بۇ ئىش يەنە بىزگە تاپشۇرۇلدى. بىزنىڭ ھازىرچە ھەل قىلىش پىكرىمىز يىغىندا دېگەنىگە ئوخشاش ــ بىرسى، كامىلنى ئىشچىلىقتىن كان تېخنىكى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈش، مۇشۇنداق قىلغانىدا ئالدىن كامىل بىلەن ئىمىنىڭ، ئاندىن مەجىت، سەمەت ۋە باشقىلارنىڭ ئاغزى بېسىقىدۇ. يەنە بىرى، ــ روزى مۇددىر ساياسمغا قارىدى، ــ سېنى ئىككىنچى قۇدۇقىلا تېخنىك قىلىپ چۇشۇرۇش. بىلىشىڭ كېرەككى، بۇ ۋاقىتلىق چارە، كېيىن ئەھۋالغا قاراپ ئەسلىگە ئەكىلىمىز. ئېنى كۆتۈرۈڭ، ــ

روزى مۇددىر ئاسىم بىلەن سايىمنىڭ رۇمكىنى قولىغا ئېلىشىنى كۈتمەيلا گۈپپىدە ئىچىۋەتتى.

ئاسىم رۇمكىنى تۇتۇپ تۇرۇپ سايىمغا قاراپ:

— سەن بۇنىڭدىن كېيىن قۇدۇقتىن تولا بېرى كېلەلمەيلا، مەن بىلەنمۇ ئاز مۇناسىۋەتلەش، ئىشخانامغا تولا كىرەلمەيلا، — دېدى.

دادىسى شۆبە ھەربىي رايونىدىكى چاغدا ئەترەتلىك بولۇپ، دادىسى يەرلىكە ئالمىشىپ چەت بىر ناھىيىگە يۆتكىلىپ كېتىش بىلەنلا چەتكە قېقىلمەيلا تېلېفونلىشىپ قىلغان سايىم قىزىرىشقا باشلىغان كۆزلىرىنى ئاسىمغا لەيپىدە تىكتى - دە، كۆتۈرۈپلا ئىچىۋېتىپ، رۇمكىنى شىرەگە تاقىدە قويدى. ئۇنىڭ كاللىسىنىڭ سەل سەگەكلىشىپ قالغانلىقىنى سەزگەن روزى مۇددىر يەنىلا ئاسىم بىلەن ئالدىن كېلىشىۋالغان گەپنى پەرداز لاپ سىلىق قىلىپ:

— ماڭا قارا، سايىم، سەن پەمىڭ بار، خېلى ئىشقا ئەقىلىڭ يېتىدىغان، ئىستىقبالىڭ ئادەم. بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق كىشى سەندىن ئۇ ئىشنى سوراپ قالسا، ئۆزۈم چۈشەي دېسەم قانداق قىلىشنى بىلەلمەي بېشىم قاتتى، شۇڭا كامىلنى دەرھال چۈشۈپ ئىشنى ئوڭشارمىكىن، دەپ ئاسىم شۇجىنىڭ نامىدا ئېيتقاندىم، ئەسلىدە بۇ ئىشتا ئاسىم شۇجىنىڭ خەۋىرى يوق ئىدى، دېسەڭلا بولىدۇ، — دېدى.

ھەلۋىم تەمەدە ئىنسانىي غۇرۇر - ۋىجدانىنى باشقىلارنىڭ ئايىغىغا پايانداز قىلىپ سېلىپ بەرگەن، ھەتتا خوجايىنىنىڭ يۇقىرى ئۆرلىشى ئۈچۈن پەلەمپەي بولۇپ يېتىپ بەرگەن، ئاخىرىدا جىمى بالا - قازا بىلەن بىرگە تۆۋەنگە ئىتتىرىلىش زەربىسىگە دۇچار بولغان ھەرقانداق ئادەم ئۆزىنىڭ ھېلىقى يۇزسىز خوجايىنىغا ھېچ بولمىغاندا مۆلەيمەي قالمايدۇ. سايىم ئۆزىنىڭ بەخت - ئىقبالىنى ئالدىدا تۇرغان بۇ ئىككى خوجايىنىنىڭ ئىلتىپاتىدىن كېلىدۇ، دەپ قارىغاندى. ھالا بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە ئەھۋال ئۈمىد، تەمەسىنىڭ ئەكسىچە بولۇۋاتىدۇ. ئۇلار ھەتتا ئۇنىڭغا بىر ئېغىز گەپ قىلىۋېلىش پۇرسىتى بېرىدىغاندەكمۇ ئەمەس. دەردىنى قوشۇپ ئىچىگە يۇتۇش ئۈچۈن ئۆزىلا قۇيۇپ كەينىدىن ئىككى رۇمكا كۆتۈرۈۋەتتى. روزى مۇددىر بىلەن ئاسىم بىر - بىرىگە قارىشىپ قويدى. ئۇلار سايىمدىن ۋەدە ئالماقچىمۇ ئەمەس ئىدى. ئۇنىسى بىزنىڭ دېگىنىمىزدەك قىلماي ئامالى يوق، دەپ قارايتتى.

داستىخان يىغىلدى. روزى مۇددىر ئاسىمنىڭ ئۆيىدە قونىدىغان بولۇپ تۇرۇپ قالدى، سايىم چىقىپ كەتتى، ئۇنى ھېچكىم ئۇزىتىپ قويمىدى.

ئۇچ كىشىلىك سورۇن يىغىشتۇرۇلۇۋاتقان شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە باشقا بىر جايدىمۇ دەل شۇ مەسىلىنىڭ قارشى يۇزىنىڭ مەنزىرىسى سېزىلىپ بولۇنۇپ، قەغەز، قەلەم يىغىشتۇرۇلۇۋاتاتتى.

— كامىلنى كۆتۈرۈپ سايىمنى چۈشۈرسەكلا، ئۇلارنىڭ ئاغزى بېسىقىدۇ، دېيىشىدۇ...

— پېچكىنى قۇربان قىلىپ، توپنى قوغدىماقچى.

— مەن بۇ تەرەپكە كېلىۋاتقاندا، سايىمنىڭ ئاسىمنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كېتىۋاتقا-

ننىنى كۆردۈم.

— روزى مۇددرمۇ چۈشتىن بۇيانلا ئاسسمنىك ئۆيىدە.

روزى مۇددر، ئاسسملار كېيىنكى قەدەمنى قانداق بېسىش توغرىلىق مەسلىھەت زىياپىتىگە ئولتۇرۇشقاندا، مىجەت باقى، سەمەت ۋە بىرىنچى، ئۈچىنچى قۇدۇقنىك ئىش ئۆتتى كەلمىگەن سەھنا باشلىقلىرى ھەم ئىككىنچى قۇدۇقنىك بىر قىسىم سەھنا باشلىقلىرى ئەتىگەنكى چوك يىغىندىن كېيىن تەبىئىيلا بىر يەكرگە كېلىپ، كەچتە ئۈچىنچى قۇدۇقنىك پائالىيەت ئۆيىگە يىغىلىشقاندى. بۇ يىغىلىشنىك مەقسىتىنى بىلگەن كاملى:

— بولدى قىلامسلەر، ياكى يەنە خەت تۇتامسلەر، بۇ ئۆزۈكلارنىك ئىختىيارىكلار. مېنىك ئىشىم باشقا گەپ. ئۇلار مېنى «تېخنىك» دەپلا قويساق، گېپىنى تۇگەيدۇ، دەپ ئويلاشقان ئوخشايدۇ. تېخنىك بولۇش مېنىك تەمەيىم ئەمەس. گەپ ھەقىقەتنىك ئاياغ-ئاستى قىلىنۇاتقانلىقىدا بولۇۋاتىدۇ. ھەقىقەت ئۈچۈن، سىلەر ئۈچۈن ئۇنىك بىلەن ئېيتىشقىنىم ئېيتىشقان. قانداق قىلىشنى ئۆزۈم بىلىمەن، — دەپ، بۇ سۆھبەتكە قاتناشماندى. ئىشچىلار ئۆزلىرىنىك ئەخمەق ئېتىلۇاتقىنىغا غەزەبلەنگەندى. شۇڭا سۆھبەتكە يىغىلىپلا ئەنە شۇنداق جەددىي يەكرلىشىپ كەتتى.

سەمەت مەسىلىلەرگە قارىشىنىك ئەتراپلىقلىقى، مۇلاھىزىسىنىك چوڭقۇرلۇقى بىلەن بۇ قېتىمقى خەتنى قايسى مەزمۇننى ئاساس قىلىپ يېزىشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئولتۇرغانلارنى قايىل قىلدى.

— بۇ قېتىمقى خېتىمىزدە ئالدىنقى خەتتىكى مەزمۇنلارنى تەكرارلاپ يۈرمەسەك مۇ بولىدۇ. ئۇ مەسىلىلەرنى روزى مۇددرنىك قانداق ۋە قانچىلىك دائىرىدىلا بىرتەرەپ قىلىپ، يېزىمۇ، يۇقرىنىمۇ ئالداپ، سۈيىقەستنى يوشۇرۇپ قالغانلىقىنىلا يازبمىز، ئەگەر توغرا تاپسالمىلار، — دېدى سەمەت، — بۇ قېتىمقى خەتنى نەچچە نۇسخا قىلساق، ئالدىنقى خەتنىمۇ شۇنچە پارچە كۆچۈرۈپ قوشۇپ بىللە ئەۋەتىمىز.

يەكرلىكە كەلدى. سەمەت بۇگۈن ئاخشاملا يېزىپ، ئەتە مۇشۇ ئولتۇرغانلارغا ئوقۇپ بېرىدىغان، تولۇقلانغان ھامانلا تەپپار قىلىپ ماقۇرۇۋېتىدىغانغا كېلىشىپ تارقاشتى.

بۇ تاغلىق كان رايونىنىك بىرىنچى ئېيىدا زىمىستان قىش ئەدەپ كېتىدۇ. تاغ تەرەپتىن كېلىدىغان زەھەرلىك ئاچچىق سوغۇق شامالغا كەك يېيىلغان دەريا مۇزلۇقىنىك تارقىغان قەھرى قوشۇلۇپ، سوغۇق ئەۋجىگە چىقىدۇ. بولۇپمۇ مۇزنىك يېرىلىشىدىن ھاسىل بولىدىغان، گويا يەرنىك تېگىدىن كېلىۋاتقاندەك ئاڭلىنىدىغان غارس-غۇرس قىلغان ئاۋازلار قىش كېچىسىگە قورقۇنچلۇق سۇر بېرىدۇ. ئىشچىلار كانىنىك قىش سوغۇقىغا كۆنۈك. سوغۇق ھەرقانچە قاتتىق بولسىمۇ، ئىشقا كۆپىنچە ئادەتتىكى ئىش كىيىمى بىلەنلا ماڭىدۇ. قۇدۇقتا يارغۇچە تاغ تەرەپكە — شامالغا قارشى ئۆزىدەپ ماڭىدىغان بولغاچقا خېلى توڭلىسىمۇ، تۇمشۇقنى چاپىنىنىك ياقىسى بىلەن دالدىلاپ، گاھىدا يېنىچە، گاھىدا كەينىچىلەپ ھېڭىپ كېتىۋېرىدۇ. قۇدۇق بېشىغىلا بېرىۋالسا بولدى، قۇدۇق ئىچى قىشتا

ئىسسق، يازدا سالقىن بولىدۇ.

سۆھبەتتىن يانغانلارنىڭ كۆپىنچىسى پەشكە — ئۆيلىرى تەرەپكە، بىر قىسمى يۇقىرىغا — قۇدۇق تەرەپكە مېڭىشتى.

جاھاندا بەزى ئىشلارنىڭ تاسادىپىيلىقى ئاجايىپ بولىدۇ. سەن بۇ دوقمۇشتا ئۇنىڭدىن قاچساڭ، ئۇ دوقمۇشتا ئۇنىڭغا يەندىشىپ قالىسەن. بۇنىڭغا ياقاڭنى تۇتۇپ «تۆۋە» لا دەيسەن، ئويلاپ ئەقلىڭنى يەتكۈزەلمەيسەن.

ئاسىمنىڭ ئۆيىدىكى «زىيادە» تىن قايتقان سايىمنىڭ دوقمۇشقا كېلىشى سەمەتنىڭ ئۆچىنچى قۇدۇقتىن يېنىپ مېڭىشىغا تەخمىنەن بىر سائەت ۋاقىت كېتىپ قالدى. سايىم بىرى ھاراقنىڭ، يەنە بىرى، دەرد - ئەلەمنىڭ ئاچچىقىدا سەل خاموش - كاراڭ ئىدى. شۇڭا ئالدىن چىقىپ قالغان ئادەمنىڭ كىملىكىنى پەرق ئېتەلمىدى.

— سايىمۇسىز؟ قانداق، كېپىكلار تۆكىدىما؟ — سايىمغا يانداشىپ قالغان سەمەت ئۇنىڭدىن سورىدى. ئىككىسىنىڭ ئۈيى مۇشۇ دوقمۇشنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئىدى.

يۈزىگە ۋەزىدە تەگكەن كېچىنىڭ سوغۇق شامىلى، مۇزغا دەرەكگە ئاتقاندەك تەگكەن سوئال ئۇنى خاموشلۇقتىن سەل سەگىتىپ قويدى.

— قايسى گەپنى دەيسەن؟ — سايىم خۇدۇكسىراپ سورىدى.

— قانداق گەپلىكنى ئۆزۈكلار بىلىسلەر!

— سايىم تېخىمۇ خۇدۇكسىندى، گەپ قىلىش ئورنىغا خىيالغا پېتىپ قالدى. سەمەت ئۇنىڭغا قايتا گەپ قىلماي، دوقمۇشتىن بۇرۇلۇپلا ئۆيى تەرەپكە كەتتى.

بەخت - ئامەتنى روزى مۇددەر بىلەن ئاسمىدىن كېلىدۇ، دەپ ئىشىنىپ، ئۇلارنىڭ پېشىگە چىقىپ يېپىشقان سايىم ئىشەنچىسىگە گۇمان مىنىسى چۈشكەندىن كېيىن كۆپ ئويلايدىغان بولۇپ قالدى. سايىمنىڭ بۇرنىدىكى چۈلۈكنىڭ چۈلۈۋرى روزى مۇددەرنىڭ قولىدا ئىدى. ئاسمم كاندا پەيدا بولغان كۈندىن تارتىپ سايىم بۇرنىدىن چۈلۈككە يەنە بىر چۈلۈۋرنى چېتىپ، ئۇچىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزغاندى. ئۇ بۇ ئىككى چۈلۈۋر بىلەن ئۇلاردىن ئايرىلىمايدىغاندەك قىلاتتى. ھازىر ئۇ چۈلۈۋرلار ئۇزۇن ئىككى بادىرىغا ئۆز-گىرىپ قالدى. ھەرقانچە قىلسىمۇ ئۇلارغا يېقىنلىشىشقا كۆزى يەتمەيدىغان بولۇپ قال-دى. چۈنكى بادىرا ئۇنى كەينىگە داجىتىپ تۇرىدۇ. مانا ئەمدى يەنە بادىرا ئۇزارغان-دەك بولۇپ، ئارىلىق بارغانسېرى يىراقلاشماقتا ئىدى.

سايىم بۇگۈن دادامدىن خەت كېلىپ قالىدىمكىن، دەپ خەت - چەكلەر سېلىپ قويۇلغان ساندۇقچىدىكى كونۇبىرتلارغا قاراۋېتىپ، ئاپتونوم رايونلۇق خەت - چەكلەر ئىشخانىسىدىن سەمەتنىڭ نامىغا كەلگەن بىر كونۇبىرتقا كۆزى چۈشۈپ قالدى. شۇئان يۈرىكى جىغ قىلىپ كەتتى. ئەتراپقا بىر قارىۋېتىپ، كونۇبىرتنى يانچۇقىغا سېلىپلا ماڭ-دى. بۇنىڭدىن بىر ئاي بۇرۇنقى ھېلىقى چوڭ يىغىندىن كېيىنلا ئىشچىلارنىڭ يۇقىرىغا ئەرز يازغىنىنى ئاڭلاپ قالغانىدى. ئۇ دالدىراق بىر يەرگە بېرىپ كونۇبىرتنى ئاچتى. خەت ماشىنكىدا ئۇرۇلغان بولۇپ، قىسقا ئىدى:

«خېتىڭلارنى تاپشۇرۇپ ئالدۇق. ئۇ مەسىلىنى قاتتىق سۈرۈشتە قىلىپ، تېز بىر

تەرەپ قىلىش ۋالىي مەھكىمىگە ھاۋالە قىلىندى، ۋاقىپ بولۇپ قېلىڭلار.»

سايىمنىڭ يادىغا روزى مۇددىرنىڭ «ئۇ ئىشنى ئاسسىمنىڭ بىلدىغانلىقىنى ھېچكىمگە ئېيتما» دېگەن سۆزى كەلدى. بۇ گەپچىلەر ئۇلارنىڭ پېيىنى تۇيۇپ قېلىپ، ھەممە بالا - قازانى ماڭا دۆڭگەپ، مېنى ئورىغا ئىتتىرمەكچىكەندە؟ مەن كىچىك بالا ئەمەس ئەمچەكنى مەممە دېگىلى، قېنى، تەكشۈرەيدىغانلار كەلسۇنچۇ، مەن نېمە دەيدىكەنمەن، ئەمما لېكىنزە... ئۇ خوجايىنلىرىدىن بارغانسېرى كۆڭلى سوۋۇۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، يەنىلا ئۇلاردىن ئۈمىد ئۈزەلمەي، خىيالى چىگىشلىشىپ قالدى. بۇ بەخت - ئىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك تەقدىرى چۈلۈۋۈرىنى باشقىلارغا تۇتقۇزۇپ قويغان ھەرقانداق ئادەمدە بولىدىغان ئىرادىسىزلىك، مەنئۇي ئاجىزلىق ئىدى. بۇنداق ئادەملەرنىڭ ئىرادىسى شامال تۇگمىنىنىڭ چاقپىلىكىگە ئوخشايدۇ، شامال يۆنىلىشىگە بېقىپ ھەر تەرەپكە پىرقىراۋېرىدۇ. ئۇ ھازىر كامىل قاتارلىقلار بىلەن روزى مۇددىر ۋە ئاسسىمدىن ئىبارەت قارىمۇ قارشى ئىككى قۇتۇپلۇق شامالنىڭ دوقۇرۇشىدىن ھاسىل بولغان قاتتىق قۇيۇن ئوتتۇرىسىدا قېلىپ، قايسى تەرەپكە يۆزلىنىشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. ئاخىرى شۇ خىل ئادەملەرگە ئورتاق بولغان مەنتىقى قانۇنىيەت بويىچە قېنى، قاراپ باقاي دېگەن خىيال بىلەن كۆڭلىگە تەسەللى تېپىپ، ئىككىنچى قۇدۇق تەرەپكە يول ئالدى.

سايىم ئىككىنچى قۇدۇقنىڭ 5 - نومۇرلۇق ئىش ئورنى ئېغىزىدا يۆز بەرگەن تاش گۇمۇرۇلۇش ھادىسىسىنىڭ ئۈستىگە چۈشتى. 5 - نومۇرلۇق ئىش ئورنى ئېغىزى ئىككىنچى قۇدۇق بويىچە ئاساسلىق ئېغىز بولۇپ، ئۇچ ئىش ئورنىنىڭ كۆمۈرى مۇشۇ ئېغىز ئارقىلىق سىرتقا توشۇلاتتى. قاتتىق پارتلاشنىڭ تەسىرىدە ئېغىز ئۈستىدىكى تاشلار گۇمۇرۇلۇپ چۈشۈپ، چاك - توزانىنى سىرتقا چىقىرىۋېتىدىغان ئىلغار تېخنىكىلىق بىر ئۈسكۈنىسى ئېغىزنى ماكچايتىۋەتتى، كۆمۈرنىڭ توشۇلۇش يولى ئېتىلىپ قالدى، ئىككى ئىشچى يېنىك زەخىملەنگەندىن سىرت باشقا ئادەمگە چوڭ دەخلى يەتمىدى.

ـ ئىش ئورنىنى ئالدىن تەكشۈرمىگەنلىك مەسئۇلىيىتى سايىم تېخنىكىتا ـ سايىم كېلىۋېتىپ سەپنا بىلەن باشلىقى ئەركىننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى. ئەركىن ئاسسىمنىڭ ئوغلى ئىدى. ئۇ توپلىشىپ تۇرغان ئىشچىلار ئارىسىدا كامىل بىلەن ئىمىن مۇددىرنى كۆردى. يۈرىكى قارت قىلىپ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. تۇرغانلار ئۇنى كۆرمىدى. ئۇ ئۆزىنى توغرىلىق نېمە گەپلەر بولىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ بېقىش ئۈچۈن يېقىن كەلمەي چەتتەرەك تۇرۇپ قۇلاق سالدى.

ـ مەن قۇدۇق باشلىقى بىلەن ئالدىنقى سېمېنا باشلىقىغا ئۇ يەرگە تۇۋرۈك ئورمىماي تۇرۇپ 5 - نومۇرلۇق ئىش ئورنىدا پارتلىتىش ئېلىپ بېرىشقا بولمايدۇ، دېگەنىدىم، ئۇلار بۇنى سىزگە ئېيتمىدىمۇ؟ ـ كامىل ئەرز كىنىدىن سورىدى.

ـ ئېيتقان، ئەمما قۇدۇقنىڭ ئەسئۇل تېخنىكى بولغان سايىم ئۇنداق دېمىگەن، ئۇلار سايىمكام نېمە دېدى؟ ـ كامىل ياندۇرۇپ سورىدى.

— ئۇنى كۆرگىمىدۇق.

— ئۇنى كۆرگىمىدۇق. ... ئەمما ئۇ ئۆزىنىڭ مۇددىئاسىنى ئۆزىدىن ئاچچىقى كەلدى:

— سايىم ھېچنېمە دېمەپتۇ، ئۇنىمۇ كۆرمەپسەن. ناۋادا ئۇ «پارتلىتىڭلار» دېگەن ھالەتتىمۇ، كاننىڭ تېخنىكى كامىل بولغانلىقىدىن كېيىن ئەلۋەتتە كامىللىكى ئېيتقىنىنى بويىچە ئىش قىلىش، كېرەكقۇ!

— ...

— تۈۋرۈك ئورناتقۇزمىغانلىق مەسئۇلىيىتى قۇدۇق باشلىقىدا، — ئىمىن مۇددىر ئەركىنگە قاراپ دېدى، — پارتلىتىش ئېلىپ بېرىشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ پارتلىتىپ، قىممەت باھالىق بىر ئۈسكۈنىنى نابۇت قىلغانلىق، ئىككى ئىشچىنى زەخمە لەندۈرگەنلىك، بىر كۈنلۈك ۋەزىپىنىڭ ئورۇندىشىغا تەسىر يەتكۈزۈپ ئىشنى ئاقساتقانلىقىنىڭ پۈتۈن جاۋابكارلىقى سەندە!

سايىم گويا يەلكىسىدىن چوڭ بىر يۈك ئېلىۋېتىلگەندەك يېنىكلەپ، چوڭ بىر تىنىۋالدى...

— ئۇ شۇ كۈنى پۈتۈن بىر كۈن ئۆيدىن چىقمىدى. كانغا كەلگەندىن بۇيان ئاتە سىنىڭ يۈز - ئابرويىدا، روزى مۇددىرنىڭ قولتۇقىدا جاھاندارچىلىق قىلىپ يۈرگىنىنى، بولۇپمۇ «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» جەريانىدا ئىمىن مۇددىر قاتارلىق كىشىلەرگە كۆپ ئۇۋال قىلغىنىنى، ئاسىم كانغا قاچان پەيدا بولدى، شۇ كۈندىن تارتىپ تەقدىرىنىڭ چۈلۈۋۇرىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ئۇنىڭ كەتمىنىنى كامىلنىڭ يىلتىزىغا چاپقان ھەم يەنە چاپماقچى بولغانلىقلىرىنى ئويلىدى، ئۇزۇن خىيال سۈردى. «ئىمىنكامغا، كامىللارغا شۇنچە ئۇۋال قىلدىم، لېكىن ئۇلار ماڭا ھېچقانداق ئاداۋەت ساقلمايۋاتىدۇ. كۆڭلىي - كۆكسى نېمىدېگەن كەڭ ئۇلارنىڭ. مەن ئۇلارغا قىلغانىنىڭ ئونىدىن بىرىنى روزى مۇددىر بىلەن ئاسىمغا قىلغان بولسام، ئۇلار مېنى نېمە قىلۋېتەر ئىدى؟! ئاسىم ئۇ - زىنىڭ قىلمىشىنى مېنىڭ زىممەمگە ئارتماقچى، بەلكى تېخى بۇنى مېنىڭ ئۆز ئىخ - تىيارىم بويىچە قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ. بۇ نېمىدېگەن كاززاپلىق!» سايىم ئۇلارنى سەل سەگىشكە، باشلىغان ئەقىل تارازىسىنىڭ ئىككى بېشىغا سېلىپ دەكسەپ باقتى. مەن - سەپ - مەرتىۋىدە روزى مۇددىر، ئاسىملار ئېغىردەك قىلسىمۇ، ھەققانىيەت، ۋىجدان، پاك - لىق جەھەتتە ئىمىن، كامىللار بىلىپ كېتىۋاتاتتى. روزى مۇددىر بىلەن ئاسىمنىڭ ئەمەل - مەنسىپىمۇ جايىنى تېپىپ قويۇلمىغان ئىۋرىقتەك قىلغىنىپ قېلىۋاتاتتى. بۇ ئېۋرىقنىڭ ھامان ئۆرۈلۈپ كېتىدىغانلىقىغا سايىمنىڭ گۇمانى قالمىدى، ئاتىسىنىڭ مې - نى ئورىغا تىقماقچى بولغىنى ئاز كەلگەندەك، بالىسىمۇ مېنى پۈتلىماقچى بولۇۋاتىدۇ. سايىم ئويلاپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، سىرتقا چالا ئۇيقۇلۇق چىقىپ قېلىپ، تاكسىنىڭ سالقىن شامىلىدا سەگىپ ئويغىنىپ كەتكەن ئادەمدەك خىيالدا يۇمۇلغان كۆزىنى ئاچ - تى. «ئاللىقاچان كۈنمۇ پېتىپتۇ، بۇ مېنىڭ ئالدىنىپ ئېزىپ يۈرگىنىمنىڭ ئاخىرقى كۈنى بولۇپ قالسۇن، قېنى، تەكشۈرگۈچىلەر كەلسۇنچۇ، ياق، ئۇلار كەلگىچە ئانىسىنىڭ ئويىنىغان ئويۇنلىرىنى، پىلانلىرىنى ئېچىپ ئىمىن مۇددىرغا بېرىشىم كېرەك.» ئۇ ئاخىرى

بىر قاراغا كەلدى - دە، يېزدىشقا تۇتۇندى.
ــ كەچ كىرگەندە نەگە باردىڭ؟ ــ دەپ سوردى ئايلى ھويلدىن چىقىپ كېتەۋاتقان سايىمدىن.
ــ ئىمىنكامنىڭكىگە.
ــ ئىمىنكام! قايسى ئىمىنكام؟
ــ ئىمىن مۇدىرچۇ، ــ سايىم ئاغزىدىن چىققان جاۋاب بىلەن تەڭلا دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتى.

خەلچەم ھەيرانلىقتا تۇرۇپلا قالدى. يېقىنقى ئۇچ - تۆت يىلدىن بۇيان يولدىشىڭ ئىمىن مۇدىرنى مەنسىپى بىلەن ياكى ئىمىنكام دەپ تىلغا ئېلىپ باقمىغىنىنى ئاڭلىمىغاندى. ھېيىت - ئايەملەردە ئىمىن مۇدىر بۇلارنىڭ ئۆيىگە ھېيىت پەتىسى قىلىپ كىرەتتى، لېكىن سايىم ئۇلارنىڭكىگە كىرمەيتتى، ئايىلىنىڭ كىرگىنىنى ئاڭلاپ قالسا ئاھانەت قىلاتتى، ھەتتا ئىمىن مۇدىرنىڭ قىزىنىڭ ئۆلۈمىدىمۇ كىرمىگەنىدى. بۇگۈن ئەجەب كەچ بولغاندا ئۆزىچىلا كىرىدىغان بولۇپ قاپتۇ؟ ئاسىم قاۋاننىڭ بىرەر قۇتراتقۇلۇقى بىلەن ئۇرۇشقىلى ماڭدىمۇ - يە؟ خەلچەمنىڭ يۈرىكى ئەنسىز سوقۇپ كېتىپ، ئەندىشە بىلەن دەرۋازىغا قاراپ ماڭدى. ياق! ئۇرۇشقىلى ماڭغان ئىدەم ئىمىنكام دەمدۇ؟ خەلچەم يەنە شۇنداق ئويلاپ ئۆلگۈرۈپ، ئىمىن مۇدىرنىڭ ئۆيى تەرەپكە كېتىۋاتقان يولدىشىنىڭ كەينىدىن قاراپ:
ــ كىرىڭ، بوسۇغىسىدىن «بىسمىللا» دەپ كىرىڭ! ــ دەپ ئۆزىچە پىچىرلاپ، دەرۋازىدا تۇرۇپ قالدى.

9

كامىل بۇرۇن ئاساسەن بىر قۇدۇق ئىشغىلا باش قاتۇرغان بولسا ئىككى ئايدىن بۇيان ئۇچ قۇدۇققا تەڭ باش قاتۇرۇپ، كېچە - كۈندۈز جىددىي، قاتتىق ئىشلىدى. ئىلگىرى كۆمۈر قېزىشتا ئاساسەن يەرلىك تەجرىبە بويىچە، «كۆز كۆرگەن»، قېلىن، قازماق ئاسان دەپ قارالغان كۆمۈر قاتلىمىنىلا قوغلاشقاچقا، ھەرقايسى قۇدۇقلارنىڭ ئىش ئورۇنلىرى تېخنىكىلىق تەلەپكە ئانچە مۇۋاپىق كەلمەيتتى. قۇدۇقلاردا پات - پات ھادىسە چىقىپ تۇرۇشتىكى مۇھىم سەۋەبلەرنىڭ بىرىمۇ شۇ ئىدى. نامۇۋاپىق ئىش ئورۇنلىرىنى تېخنىكىلىق تەلەپ ئىزىغا سېلىشمۇ ئاسان ئەمەس ئىدى. كۆمۈر قېزىشنى توختاتماسلىق، بەلكى ئىشلەپچىقىرىشنى كۆندۈن - كۈنگە جانلاندۇرۇش ئاساسىدا بىرلەپ رەتكە سېلىشقا توغرا كېلەتتى. بۇ ئىشلارنى بىر ئۆزىلا زىممىسىگە ئېلىۋالسا يېتىشەلمەيتتى، شۇنداقلا كۆتۈلمىگەن خەتەرلىك ھادىسىلەرنىڭ چىقىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى، ۋاقتىمۇ كۆپ كېتەتتى. بۇنىڭغا كامىل كۆپ باش قاتۇردى، ئىمىن مۇدىر ۋەزىپىسىگە باقى، سەمەت ھەم سايىملار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ تېخنىكا تايانچلىرىنى تەرتىپىلەپ كېچى بولدى. لېكىن ھەرقايسى قۇدۇقنىڭ كۆمۈر، تاش قاتلاملىرى ۋە باشقا ئەھۋالى شارائىتى ئوخشاشمىغاچقا، تەرتىپلەشنى قۇدۇقلار بويىچە ئىشتىن سىرتقى

ۋاقىتلاردا ئايردىم - ئايردىم ئېلىپ بېرىشقا توغرا كەلدى. بۇ ئىش كامىلىنى بەك جىدىي ئىلەشتۇرۇۋەتتى. ھېلى بۇ قۇدۇقنى چۇشسە، ھېلى ئۇ قۇدۇقنى چۇشۇشكە، ھېلى ئۇ قۇدۇقتىكى لەرگە دەرس ئۆتسە، ھېلى بۇ قۇدۇقتىكى لەرگە دەرس ئۆتۈشكە توغرا كەلدى. مۇشۇنداق ئالدىراشچىلىقتا سوتكا - سوتىكلاپ ئارام ئالمىغان كۈنلىرى كۆپ بولدى. تېخىنكا دەرسى قۇدۇق ئۇستىدە ئەمەس، قۇدۇق ئاستىدا، ھەرقايسى ئىش ئورۇنلىرىدا — نەق مەيدانىدا ئۆتۈلدى. كامىل چەككەن جاپاسىغا، سىڭدۈرگەن ئەجرىگە لايىق مېۋە- سىنى كۆردى. تاللانغان تاياقچىلارمۇ تىرىشىپ ئۆگەندى. ئىش ئورۇنلىرىنىڭ ئادەتتىكى ئىشلىرىنىلا ئەمەس، خېلى مۇرەككەپ مەسىلىلەرنى قۇدۇق، سەھنا باشلىقلىرىمۇ بىر تەرەپ قىلۇېتەلەيدىغان بولدى. نەتىجىدە ئالتە ئايدا تۈگەر دەپ قارالغان ئىش ئو- رۇنلىرىنى رەتكە سېلىش ئىشى ئىككى ئاي ئىچىدە تاماملاندى.

— مېنىڭ مۇنداق ئىككى تەكلىپىم بار، ئالدى بىلەن سىزگە ئېيتىپ باقاي، — دېدى كامىل بىر كۈنى ئىمىن مۇددىرغا دادىسىنىڭ ئالدىدا تۇرغانىدەك سۆزىنى ئەر- كىن ئازادە قىلىپ، — تەكلىپىمنىڭ بىرىنچىسى، مەن ھەرقايسى قۇدۇقنىڭ تېخنىكا- لىق ئىشلىرىغا ئومۇمىي جەھەتتە يېتەكچىلىك قىلسامۇ، ئۇچىنچى قۇدۇقنى ئۇقتا قە- لىپ تۇتۇپ، ئۇزۇن، كەڭ لىنىيىلىك كۆمۈر قېزىشنى سىناق قىلىپ باقايمىكىن دەيمەن.

— كەڭ، ئۇزۇن لىنىيىلىك؟— ئىمىن مۇددىر كامىلنىڭ سۆزىنى تەكرارلاپ سورىدى.

— بۇ، ھازىرقىدەك تار، ئۇششاق ئىش ئورنىنى كۆپ قىلماي، ئىش ئورنىنى كەڭ ئۇزۇن ئېلىپ، كۆمۈرنى تاكى تاشقا ئۇسكىچە قېزىش، كۆمۈرىدىن تىرەك - تۆۋرۈك قال- دۇرماي قېزىش ئۇسۇلى. ھازىر ئىش ئورنى بەك تار بولغاچقا، كۆمۈرنى توشۇپ چە- قىشتا ئۆتكەل، ھالقىلار جىق، بىھۇدە سەرپ بولۇۋاتقان ماتېرىيالمۇ، ئادەم كۈچىمۇ تولا. يەنە تېخى چاك - توزانلار شامال ئۆتۈشمەيدىغان تار ئىش ئورۇنلىرىغا قاپلىنىپ قېلىپ، ئۆپكىدە توزان تىنىپ قالمىدىغان كەسپىي كېسەلنىڭ كۆپىيىپ كېتىشىگە سەۋەب بولىدىكەن. يەنە بىر تەرەپتىن، كۆمۈرىدىن تۈۋرۈك قالدۇرۇپ ماگىدىكەنمىز - دە، كۆمۈر پاك - پاكىز، تەلتۈكۈس ئېلىنمای نۇرغۇن كۆمۈر يەر تېگىدە قالمىدىكەن، مەن سىناق قىلىپ كۆرمەكچى بولغان ئۇسۇلدا ئىش ئورنى كەڭ، ئۇزۇن ئېلىنغاچقا، ئىشچىلار ئازا- دە ئىشلەيدۇ، ئىش ھالقىلىرى ئازىيىدۇ. ھارۋا، غالتەكتە توشۇلمای ۋاگوندا توشۇلىدۇ، ئىشچىلارنىڭ ئېغىر جىسمانىي ئەمگىكى يېنىكلەيدۇ. قايتۇرۇپ قازغاندا كۆمۈرىدىن تۈۋرۈك قالدۇرمايمىز. بىر باشتىن بۇرغىلاپ، يېنىك - يېنىك پارتلىتىپ كۆمۈرنى تولۇق چىقىرىۋالىمىز.

— ھېچقانداق تۈۋرۈك - تىرەك قويمىغاندا خەتىرى بولماسمۇ؟

— بۇ ئۇسۇل كۆمۈرى قېلىن ياكى ئۆرە، يانتۇ قاتلاملىق، تاش قەۋىتى بوش قۇدۇقلارغا توغرا كەلمەيدۇ. كېيىنىمىزدا بىرىنچى قۇدۇقنىڭ تاش قاتلىمى بوش، بۇ ئۇسۇلنى پەقەت ئىككىنچى، ئۈچىنچى قۇدۇقتىلا ئىشلەتكىلى بولىدۇ. مەن ئۈچىنچى قۇدۇقتا سىناق قىلىپ كۆرەيمكىن، دەيمەن. ئىككىنچى تەكلىپىم، ھەرقايسى ئىش تۈ- رى بويىچە ئىشلىگەن ئىشىغا قاراپ ھەق ئالىدىغان چارىنى قوللىنىپ باقساق دەيمەن.

ـــ ئالدىنقى ئۇسۇلىمىزنى يولغا قويۇۋېرىلىك، ئەمما نەتىجىسى كۆرۈلمىگۈچە داۋ-راڭ قىلماي تۇرايلى. ئىككىنچى تەكلىپىمىزگىمۇ گەپ يوق قوشۇلىمەن.ئەمما بۇ، كان مەمۇرىيىتى مۇزاكىرە قىلىپ، پارتكوم پوزىتسىيە بىلدۈرىدىغان چوڭ ئىش. مەن تەكـ لىپىمىزنى ئۇلارغا يەتكۈزىمەن. شۇنداقلا ماقۇللاتمىشتا چىڭ تۇرىمەن.ـــ ئەمدى مەنمۇ سىزگە بىر تەكلىپ بەرسەم نېمە دەيسىز؟

ـــ قانداق تەكلىپكىن، ئاڭلاپ باقاي،ـــ دېدى كامىل دەققەت بولۇپ.

ـــ تۇرمۇشىمىز توغرىلىقمۇ ئويلاپ قويسىمىز بولاتتى.

ـــ ئويلىمىدىم ئەمەس، ئويلىدىم، ئىككى يىلغا يېقىن «چېنىقىش» تا بولدۇم. ئەسلى خىزمىتىمگە چۈشكىنىمگە ھېچقانچە بولمىدى، ئىش ھەققىمۇ يېقىنىدىلا دەرىجە گە سېلىنىدى. ياخشى كۈنلەرمۇ كېلىۋاتىدۇ. بىر مەزگىل ئۆتسە، بۇ ئىشىمنىمۇ ھەل قىلىۋالارمەن، ئىمىنكا،ـــ دېدى كامىل. ئۇنىڭ نېمىنى نەزەردە تۇتۇۋاتقىنىنى سەزگەن ئىمىن مۇدىر باشقا گەپ قىلمىدى-يۇ،ـــ ھورۇكلارنى چىقارماي پىشىۋالدىكلار، ئىككىلار بىر-بىرىگىلارغا تازا يارىشىملەر،ـــ دېدى ئىچىدە.

كامىل كانغا كەلگەندە يېشى 24 تىن ئەمدىلا ئاشقانىدى. مانا 29 ياشىنىڭ قا-رىسىنى ئېلىپ قالدى. ئۇ كانىنىڭ توپا-توزانلىق شامال-قۇيۇنلىرى ئىچىدە ئۆمـ-سىزلەنمەي، ئوتتەك قىزغىنلىق، تەۋرەنمەس ئىشەنچ-ئىرادىسى بىلەن دېگىز ئاستـ دىن دۇر-گۆھەر ئىزدىگۈچى غەۋۋاسلاردەك قارا ئالتۇنلۇق دېگىزغا شۇڭغۇپ چۆكـۈپ ئىشلىدى. كۈندىن-كۈنگە دوست ھەمراھلىرى كۆپەيدى، تەقدىرىنىڭ بارغانسېرى كان ئىشچىلىرىنىڭ تەقدىرى بىلەن بىرلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ كىشىلـەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە سېلىق سۆز، مۇلايىم ئىدى. كاندىكى ياش ئىشچىلار ئارـ سىدا ئادەت بولۇپ كەتكەن كەيپ-ساپا، ئىچىملىككە بېرىلىش ئۇنىڭدا يوق، بوش ۋاقىت تاپسىلا ئۆگەندى، ئىزدەندى. قۇدۇقتىن چىققان ھامان باش-كۆزىنى يۇيۇپ-تازىلىنىپ، كىيىمى ئاددىي بولسىمۇ ياراشتۇرۇپ، ۋاقتى-ۋاقتىدا يۇيۇپ، ياقىسىنى كىر قىلماي پاكىز، رەتلىك كىيىپ يۈردى. ئۇنىڭ مىجەز-خۇلق، تەبىئىتىدىكى بۇ ئېسىلـ لىكىگە بوي-قامىتىنىڭ ياساپ قويغاندەك كېلىشەڭلىكى، ئۆتكۈر زېرەكلىكى، قاينـاپ تۇرىدىغان ئويناق، چوڭ قاراقلىق كۆزى، قويۇق قوشما قېشى كاندىكى ياش قۇرامىغا يەتكەن قىزلارنىڭ سىنچى كۆزلىرىنى ئۆزىگە تارتىپ تۇراتتى. بۇ شەھلا كۆزلەر ئارـ سىدا ئىمىن مۇدىرنىڭ ئايلىق ئامىنەمنىڭ جىيەنى،ـــ كان ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتـ قۇچىسى سۈمبۈل چاچ رەيھانەمنىڭ تىنىق ئاسماندەك بىر جۈپ زەڭگەر كۆزى كامىلـ نى ئۆزىگە تارتقاندى. كامىل ئەينەكتەك سۈزۈك بىر جۈپ كۆزدە ئۆزىنىڭ ئەكـس شولىسىنى كۆرۈپ، ئۇ قىزنىڭمۇ سىماسىنى ئۆز كۆزى ئارقىلىق كۆڭۈل قەتىغا چـۈشۈ-رۈۋالغاندى. كاندا تەڭ ياشلىق بىرقانچە رەيھانەم بولۇپ، بۇ رەيھانەمنى باشقىلىرـ دىن پەرقلەندۈرۈپ بەزىدە رەيھان مۇئەللىمە دېسە، بەزىدە كۆرۈنۈشىنى سۈپەتلـەپ سۈمبۈل چاچ رەيھانەم دەپ ئاتىشاتتى. بۇ ئىككىسىنىڭ پىنھان-خىلـۇەتلـەردە بىر-

بىردىگە ئوت يېقىشىپ تۇرۇشقانلىرى بىرنەچچە قېتىم ئىمىن مۇددىرنىڭ، ئامىنەمنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالغانىدى.

ــ سېنىڭ سۇمبۇل چېچىڭ بىزنىڭ قوشما قاشنى باغلىۋالدىمۇ، قانداق؟ ــ دېگەندى ئىمىن مۇددىر ئايالىغا ئۇلارنى شۇ ھالەتتە بىرىنچى قېتىم چېلىقتۇرغىنىدا.

ــ باغلىۋالسا نېمە بوپتۇ، بولسا سالما، بولۇپ چىرمىۋالسۇن،ــ دېگەندى ئامىنەمۇ بوش كەلمەي.

ئامىنەم بىر كۈنى جىيەنىدىن گەپ كوچىلاپ پەردە - شەپ بىلەن سوراپ باقتى.

ــ شۇنداقتەك تۇرىمىز، قوشۇلامىسلەركىن،ــ دېدى، رەيھانەم قىزىرىپ تۇرۇپ.

ــ قوشۇلمامدىغان، سىڭلىم شۇنداق بولىدىغان بولساڭلار نىكاھىڭلارنى ئىمىن ئاكىڭىز ئۆزىلا ئوقۇپ قويىدۇ،ــ دەپ ئامىنەم بۇ ئىشنى چاقچاققا يۆلەپ بىكىتىۋەتكەندى.

كامىل تەكلىپلىرىنىڭ ئىمىن مۇددىر تەرىپىدىن تولۇق قوللاشقا ئېرىشكىنىدىن خۇش بولدى، كۆڭلى تېخىمۇ كۆتۈرۈلدى. بىرىنچى تەكلىپى توغرىلىق ئۇچىنچى قۇدۇق باشلىقى بىلەن ھازىرلا سۆزلەشمەكچى بولدى...

بىرىنچى تەكلىپىنىڭ كامىلنىڭ يېتەكچىلىكىدە سىناق قىلىنىۋاتقىنىغا ئىككى ئاي بولۇپ قالدى. ئىش ئۇنۇمىدىن كامىلمۇ، ئىشچىلارمۇ خۇشال. ئىمىن مۇددىر بىرىنچى ئېيىدا كۈندە دېگۈدەك قۇدۇققا چۈشۈپ ھەر بىر ئىش ھالقىلىرىنى چوڭقۇر كۆزىتىپ تۇردى. كامىل ھەر بىر سېھىنا ئىشقا چۈشۈشتىن بىرىر سائەت بۇرۇن قۇدۇققا چۈشۈپ ھەر بىر ئىش ئورۇنلىرىنى تەكشۈرۈپ، ئالدىنقى سېھىنىدىكىلەرنىڭ دىققەتسىزلىكتىن كەتكۈزۈپ قويغان يېرى بولسا كېيىنكى سېھىنىدىكىلەرگە ئۈنى قانداق تۇزىتىشنى، يەنە قانداق قىلىشى كېرەكلىكىنى تاپشۇراتتى، ئۇستۇنكى تاش قاتلاملىرىنى ئۇزۇن ساپلىق بولقىسى بىلەن ئورۇپ - چېكىپ باقاتتى. تاش قاتلاملىرىدا ئازراقلا بوشاش ئېھتىمالى سېزىلسىلا ياغاچ تۈۋرۈك قويدۇراتتى. پوكۇلدىغان تاش قاتلىمىنىڭ دائىرىسى كىچىك بولسا تۆمۈر ئىلمەك بىلەن تارتىپ - چوقۇپ چۆرۈۋېتەتتى. كۆمۈر قاتلىمىنىمۇ بولقىسىدا ئورۇپ ياكى ئىنچىكە بۇرغىدا بۇرغىلاپ كۆرۈپ باقاتتى. كۆمۈر بوش بولسا ئەڭ ئاستىن قىسمىنى بۇرغىلاپ، ئازراق دورا قاچىلاپ ئېتىشنى، چىڭىز، قاتتىق بولسا سەل ئۇستۈندىن بۇرغىلاپ پارتلىتىشنى تەكىتلەيتتى. ئىمىن مۇددىر دەسلەپتە ئانچە خاتىرجەم بولالمىغانىدى. ھېچبىر چاتاق ھادىسە يۈز بەرمەي، سىناقنىڭ ئۇنۇمى كۆرۈلۈشكە باشلىغاندىن كېيىن ئىككى - ئۈچ كۈندە، كېيىنچە ھەپتىدە بىر قېتىملا چۈشىدىغان بولدى. ئەمدى ئىككىنچى تەكلىپنى چىڭ تۇرۇپ چوقۇم ماقۇللىتىش كېرەك. ئىمىن مۇددىر شۇنداق ئويلىدى - دە، ئىشخانىسىدىن چىقىپ ئاسمىنىڭ ئىشخانىسى تەرەپكە ماڭدى. ئاسىم كامىلنىڭ كۆمۈرنى باشقىچە ئۇسۇلدا قېزىش سىنىقى قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ:

ــ ھە، يەنە يېڭى ئىش تېپىپتىمۇ؟ چاتىقى چىقمىسىلا بولىدىغۇ،ــ دەپلا قويدى.

بولمايدۇ، دەپ توساي دېسە، كان تېخنىكىسى جەھەتتە ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ، ئاغزىدا چاتاق چىقماسلىقنى تىلىگەندەك قىلغان بىلەن كۆڭلىنىڭ نېرى - نېرىسىدا - ئاچچىق

ئۇچىيىده «بولسا بىرەر چاتىقىنىڭ چىقسىدى» دەپ تىلەپ تۇردى. چاتاق چىقىش تۈ-
گۈل بارغانسېرى ئۇنۇمى روشەن كۆرۈلۈشكە باشلىغانىدىن كېيىن ۋىلايەت رەھبەرلىرى
نى ئۇچراتقانلىكى پۈرسەتنى قولدىن كەتكۈزمەي «كونا ئەنئەنىۋى يەرلىك ئۇسۇلدا
كۆمۈر قېزىشنىڭ زامانىۋى ئۇسۇلدا قېزىشقا ئۆزگەرتتۇق، بۇ ئۇسۇلنى ھازىر كان بو-
يىچە ھەممە قۇدۇقلارغا كېڭەيتىپ ئومۇملاشتۇرماقچى بولۇۋاتىمىز» دەپ دوكلات قىلىپ،
كامىلنىڭ چاپىنىدا تەرلەپ ماختىنىدىغان بولدى. ئەمما بۇ ئۇسۇلنىڭ ئۇچىنچىسى قۇ-
دۇقتىن باشقا قۇدۇقلارغا توغرا كەلمەيدىغانلىقىنى بىلمەيتتى.

كان پارتكومىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنىدا ئىمىن مۇددىر سۆزلىدى:

— بۇ تەكلىپ ئۇستىدە كانىنىڭ مەمۇرىي يىغىنىدا ئىككى قېتىم مۇزاكىرە ئېلىپ
بېرىلدى. بىرىنچى نۆۋەتتە بىر قىسىم يولداشلارنىڭ قانداق بولارکىن، دېگەن ئىشەنـ
چىسىزلىكى بىلەن ماقۇللانمىدى. ئىككىنچى قېتىملىقىدا ئەتراپلىق پىكىرلىشىش، يېڭى
ھۈججەت، ماتېرىياللارنى كۆرۈش ئارقىلىق كۆپ سانلىق ئاۋاز بىلەن ماقۇللانـدى. بىر
قىسىم يولداشلار كان پارتكومى ۋە يۇقىرى نېمە دەيدىكىن، دېيىشتى، ئەمما قارشى
چىقمىدى. لېكىن كان پارتكومىغا كەلگەندە ئايرىم كىشىلەرنىڭ «پۇلنى گەۋدىلەندۇر-
گەن بولۇپ قالىمىزمۇ، قانداق» دەيدىغان ئەندىشىلىك توسالغۇسى تۇپەيلىدىن ھازىر-
غىچە بۇ تەكلىپنى يولغا قويالمايۋاتىمىز. بۇ يەردە ئولتۇرغان كونا يولداشلارنىڭ يادـ
دا باردۇ، 1964 - يىلى سانائەتنىڭ «70 ماددا» سىنى كېنىمىزدا سىناق قىلغانـدا
دەل مۇشۇ ئۇسۇلنىڭ ئۆزىنى يولغا قويغانىدۇق. كۆمۈر ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمىنى يۇقـ
رى ئۆرلىگەنىدى. كېنىمىزمۇ خېلىلا قەد كۆتۈرۈپ قالغانىدى. كېيىنكى مالىمانچىلىقـ
تا بۇ ئۇسۇل تاشلاپ قويۇلدى، ھەتتا قارىلانىدى،— سايىم قۇلىقىچە قىزىرىپ، قىمىـر-
لاپ قالدى. شۇ قېتىمقى قارىلاشتا سايىم ھۈجۈمچى سەركەردىلەرنىڭ بىرى بولغانىدى.
ئىمىن مۇددىرنى «لېيۇشاۋچىنىڭ زەھەرلىك مېلىنى كۆچەپ بازارغا سالغان گۇڭپىاڭچى»
دەپ تارتىپ چىقىرىپ پىپەن، كۆرەش قىلغانىدى،— ئارىدىن ئون نەچچە يىل ئۆتكەن
بۈگۈنكى كۈندە ئۇ ئۇسۇل كامىل تەرىپىدىن تەكلىپ تەرىقىسىدە بىزگە سۇنۇلدى. بۇ
ئۇسۇلنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا ئىشچىلارمۇ تەقەززا. ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇش يولىدىكى
ئۇنۇملۈك ياخشى ئۇسۇلنى نېمىشقا دادىل قوللىمايمىز؟ نېمىشقا «ئىنقىلاب» يىللىرى-
دىكى قارىلاشلارغا ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇنىڭغا توسقۇنلۇق قىلىمىز!؟— ئىمىن مۇددىرنىڭ
كېيىنكى گېپىنى ئاڭلىماقا قاتتىق تەگكەن چېغى، جايىدا ئولتۇرالماي قىمىرلاپ كەتتى.

— مېنىڭ قوشۇلمىغىنىم توسقۇنلۇق قىلغىنىم ئەمەس، بۇ يەردە ئىككى مەسىلە
بار: بىرى، سىياسەتنى گەۋدىلەندۈرمەي، پۇلنى گەۋدىلەندۈرگەن بولۇپ قالىمىزمىكىن؛
يەنە بىرى، سىناق قىلساقمۇ يۇقىرىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىپ ئاندىن بىر نەرسە دېسەك،—
ئاسىم ئارانلا شۇ باھانىنى قويالىدى.

— مېنىڭچە، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇش مەقسىتىدە يولغا قويۇلىدىغان چارە-
ئۇسۇل سىياسەتكە زىت كەلمەيدۇ،— ئىشلەپچىقىرىشقا مەسئۇل خادىم گەپ باشلىدى،—
بۇ ئۇسۇل يولغا قويۇلسا دۆلەتكىمۇ، كانغىمۇ، ئىشچىلارغىمۇ پايدىسى بار. دۆلەت پايـ

ددسىنى كۆزلەش قايسى سىياسەتكە توغرا كەلمەيددىكەن؟ يۇقىرىنىڭ ماقۇللۇقىنسى ئېلىش - ئالماسلىققا كەلسەك، يولغا قويماقچى بولغىنىمىز مەقسەت ئەمەس، ۋاستە - ئۇسۇل، مېنىڭچە، بۇ كاننىڭ ھوقۇق دائىرىسىددىكى ئىش. مېنىڭچە يۇقىرىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالىمىز دەپ كەينىگە تارتىپ سۆرەلمەلىك قىلىپ يۈرمەيلى.

— مەنمۇ ئىمىن مۇددىرنىڭ پىكرىنسى قۇۋۋەتلەيمەن،— ئولتۇرغانلار بىردەكلا ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىدى، ھەممىدىن بۇرۇن ئاسىم بۇرۇلۇپ قارىدى، كۆزى ئالاقزادىلىكىنى ئىپادىلەپ چەكچىيىپ كەتتى. پىكرى بەرگۈچى سايىم ئىدى.

سۇ قۇدۇق ۋەقەسىدىن كېيىن كىشىلەر ئاسىمنىڭ ئاغزىغا قاراپ كەتمەيدىغان، گېپىنى يۈز تۇرانە قاتتىق - قاتتىق قىلۋېرىددىغان، گېپىزى كەلگەندە ئايىاپ قويماي دەۋېرىددىغان بولغانىدى. مانا، ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن، ئىشەنچلىك ھەمدەملىرىنىڭ سەركىسى ھېسابلىنىغان سايىمۇ پۈتۈنلەي يۈز ئۆرۈپ ئىمىن بىلەن كامىلنى قوللاپ چىقىۋاتىدۇ. ئۇلار سايىمنى ئۆزىگە تارتىپ تىل بىرىكتۈرۈۋالدىمۇ نېمە؟! راستلا شۇنداق بولدىغان بولسا... ئاسىم خىيالىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى.

— پەقەت بىر كىشىدىن باشقا كۆپچىلىك يولداشلار كامىل تېخنىكىنىڭ تەكلىپىنى يولغا قويۇشقا قوشۇلۇۋاتىدۇ،— دېدى ئىمىن مۇددىر ئاسىمنىڭ تىكشاپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ.

ئىمىن مۇددىرنىڭ «بىر كىشى» دېگىنى كىم؟ بۇ — ئاسىم ئىدى. ئۇ يىغىندا يېتىم قالدى. ئاخىرقى كۆزۈرىنى تاشلاپ كۆرمەكچى بولدى.

— بۇ ۋىلايىتىمىزدە ھېچقانداق ئىرۇن يولغا قويۇپ باقمىغان ئۇسۇل. ئالدى بىلەن باشقىلار سىناپ كۆرۈپ باقسا، ئاندىن...

— بۇ ئۇسۇلنىڭ ۋىلايىتىمىز تەۋەسىدە تېخى يولغا قويۇلماسلىقى ئىددىيىدە ئازاد بولماي، كونا مۇقامغا يېپىشىپ قالغانلىقىدىنلا بولۇۋاتىدۇ. باشقا جايلار ئاللىقاچان سىناپ كۆرۈپ ئۈنۈمىنىڭ مېغىزىنى چېقىۋاتىدۇ،— دېدى ئىشلەپچىقىرىشقا مەسئۇل خادىم ئاسىمنىڭ سۆزىنى ئۈزۈۋېتىپلا.

— كېنىمىز ۋىلايەت بويىچە چوڭ كان، كونا كان. شۇڭا باشقا كانلار ئۈچۈن ئۈلگە يارىتىپ ئالدىن سىناپ باقايلى،— دېدى بىرەيلەن.

— بىزدە ئۇنداق شەرت پىشىپ يېتىلمىدى، — ئاسىم تەرسالىق قىلىشقا باشلىدى.

— پىشىپ يېتىلمىگەن قانداق شەرتكەن ئۇ؟ — ئىشلەپچىقىرىشقا مەسئۇل خادىم ئاسىمغا ئۇدۇل قاراپ تۇرۇۋېلا سوئال قويدى.

— يولغا قويۇشتا چىڭ تۇرۇۋالساڭلار مەيلى، مەن ئۆز پىكرىمدە قالىمەن، ئەمما زە كېيىن بىرەر مەسىلە چىقسا ئۆزۈڭلار مەسئۇل،— دېدى ئاسىم يىغىنىنىڭ تۈگىگەنلىكىنى ئېيتىپ، ئاندىن ئۇدۇل ئىشخانىسىغا ماڭدى. بۇ ئىشتىن روزى مۇددىرنىڭ يەنە ۋاقىپلاندۇرۇپ قويماقچى بولدى.

— سىناپ بېقىشتا چىڭ تۇرۇۋالغان بولسا، قېنى كۆرۈپ باقايلى، دەپ قويۇڭ. ئۇ ئىش توغرۇلۇق ۋىلايەت رەھبەرلىرىدىن يولىيورۇق سورىسام، يۇقىرىدىن شۇنداق

قىلىڭلار، دەيدىغان ئۇقتۇرۇش يوق، جايلار ئۆز ئەھۋالىغا ئاساسەن سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇۋاتىدۇ، دەيدۇ، ئىشقىلىپ يولغا قويۇلۇۋېتىپتۇ. شۇڭا بىزمۇ بۇ مەسىلىدە ئالـ هايىتى سەگەك، ئېھتىياتچان بولـۇشىمىز كېرەك، قارشى چىقىپمۇ تۇرۇۋالمايلى، ئالـ دىراپ ئۆزۈل - كېسىل قوللاپمۇ كەتمەيلى. مۇشۇنداقراق تۇرساق ئۆزىمىزگە پايدىلىق تەك تۇرىدۇ — دېدى روزى مۇددىر ئاسىمىنىڭ تېلېفونىدىكى گېپىنى ئاڭلاپ ۋە ئاخىرى- دا، — كۆسەي ئۆزۈن بولسا قول كۆيمەيدۇ ئەمەسمۇ — دەپ كۈلۈپ كەتتى.

10

كۆمۈرنى كەك، ئۆزۈن لىنىيىلىك قىلىپ قېزىش ئۇسۇلى يولغا قـويـۇلۇۋاتقىنـىغا ئالته ئاي، ئىشىغا قاراپ ھەق ئېلىش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇۋاتقىنىغا تۆت ئـاي بولـۇپ قالدى. كېيىنكى تۈزۈمنىڭ ئىجرا قىلىنىشىدا تەجرىبىسىزلىكتىن دەسلەپكى چـاغـلاردا بەزى نامۇۋاپىق بولۇپ قالغان ئەھۋاللار سېزىلدى، پىكرىمۇ كۆپ بولدى. يەنە كامىلـ نىڭ تەكلىپى بىلەن ھەرقايسى قۇدۇقلاردا قۇدۇق باشلىقى، سـمـېنا بـاشلىقلـرى ۋە گۇرۇپپا باشلىقلىرىدىن بىر گۇرۇپپا تەشكىل قىلىنىپ، ھەر بىر ئىش تـۈرى - ھـالقـلار بويىچە سەككىز سائەت، بىر ئاددىم بىرلىك قىلىنغان ۋەزىپە نورمىسى بېكىتىلدى، بۇنى مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتىشكە پۈتۈن ئىشچىلار قاتناشتۇرۇلدى. كېيىنكى ئايدىن باشلاپ ھەرقايسى قۇدۇق، سمېنا ۋە گۇرۇپپىلار ئارا شۇنداق بىر تەبەسسۇم، قىزغىن، ئاجايىپ داغدۇغىلىق مۇسابىقە دولقۇنى كۆتۈرۈلدىكى، گۇرۇپپا باشلىقلىرىنىڭ ئىشچىلارنى ئىشـ قا قوزغىشىغا، كۆچمە بايراق ھەققىدە تالاش - تارتىش قىلىشلارغا ھاجەت قالمىدى. ئىشـ چىلار ئارىسىدىلا ھە دېسىلا ئىشقا چىقمايدىغان، يالغان ئاغرىق بـولۇپ يېتىۋالمىدىغان ئەھۋاللار ئۆزلۈكىدىن تۈگىدى. ئاندا - ساندا كېلىپمۇ كۆمۈرنىڭ چـىقىشىنـى كۈتۈپ سوتكا - سوتكىلاپ تۇرۇپ كېتىدىغان ماشىنىلار قايسى قۇدۇقتىن كۆمۈر ئالمـەن دېـ كەلگەن ھامان كۆمۈر بېسىپ كېتەلەيدىغان بولدى. كۆمۈرنىڭ سۈپىتىمۇ ياخشىلانـدى كاندىكى بۇ يېڭى دولقۇنىنىڭ خەۋىرى شوپۇرلار ئارقىلىق يېڭىلىق ئىزدەپ يـۇرگۈچـى مۇخبىرلارنىڭ قۇلىقىغىمۇ يەتكەن بولسا كېرەك، ھەرقايسى گېزىت، رادىئـو ئىستانـ سىسىنىڭ مۇخبىرلىرى ئۆزۈلمەي كېلىشكە باشلىدى. ئۇلار ئالدى بىلەن كان پارتكو- مىغا كېلىشەتتى - دە، ئاساسىي ئەھۋالنى ئىگىلەپ بىرىنچى قول ماتېرىيالغا ئىگە بـول- غاندىن كېيىن، بېشىغا چىراغ ئورنىتىلغان بەخەتەرلىك قالپىقى، ئۇچىسىغا ئىش كـى- يىدىمى، پۇتىغا قىسقا قونجىلىق ئۆتۈك كىيىۋالغان ئاسىمىنىڭ باشلىشىدا ھەر بىر قۇدۇق بېشىنى ئارىلاپ قويۇپ، ئۇنىڭ ۋاگونىدا كۆمۈر ئىتتىرىۋاتقان ياكى ۋاگوندىكى كۆمۈر- نى تۆكۈۋاتقان ۋە ياكى قۇدۇقتىن مىتىن تۈتۈپ چىقىۋاتقان كۆرۈنۈشتە بىرنەچچە سـۆ- رەت تارتىپ كېتىپ قېلىشتى. بۇنى كۆرگەن ئىشچىلار:

— قاراڭلار، ماۋۇ يالغانچىنى...!

— نەچچە ۋاقىتتىن بولمايدۇ دەپ، ئەمدى گېزىتكە چىقىدىغاندا ئىشىنىڭ ئىگىسى بولۇۋالغىنىنى... — دېيىشىپ مۇخبىرلارنى رەڭۋازلىقتا، ئاسىمنى نومۇسسىزلىقتا ئەيىبلەپ قېلىشقانىدى.

مۇخبىرلار كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا «تاشقاينام كۆمۈركېنىدىكى قاينام تاشقىنلىق» دەپ چوڭ خەتلىك ماۋزۇ قويۇلغان زىيارەت خاتىرىسى شەكىلدە يېزىلغان ئۇزۇن بىر

ماقاله گېزىتتە بېسىلىپ چىقتى. ئۇنىڭدا ئاسىم «يېتەكلىگەن» پارتكومنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە كاندا ئەۋج ئالغان ئىشلەپچىقىرىش دولقۇنى، ۋەزىپىنىڭ ئورۇندىلىش ئەھۋالى بۇرۇنقى ئىشلەپچىقىرىش سەۋىيىسى بىلەن سېلىشتۇرۇلغاندى، گېزىتتە يەنە، ئاسىم ئۆزى قول سېلىپ ئىشلەۋاتقان كۆرۈنۈشتىن تارتىلغان سۈرەتلەردىن بار ئىدى. ئۇ ماقالىنى راددىئو ئىستانسىسى بىرقانچە قېتىم ئاڭلاتتى. گېزىتنى كۆرگەن، راددىئو خەۋىرنى ئاڭلىغان ئىشچىلار ئىش ئورۇنلىرىدا، ئۆي - ياتاقلىرىدا غۇدۇراشقان بولسىمۇ، يەنە ئۇلار:

— بوپتۇ‌لا، شۇ قاۋان خۇش بولۇپ قالسۇن، بەلكى شۇ باھانە بىلەن يۇقىرىغا ياراپ قېلىپ يۆتكەپ ئەكەتسە، ئۇنىڭدىن قۇتۇلامدۇق قانداق، - دېيىشتى، بەزى ئىشچىلار بۇ ناھەقچىلىقنى ئىمىن مۇددىر بىلەن كامىلغا ئايىردىم - ئايىردىم ئېيتقاندا، ئۇلار خۇددى مەسلىھەتلىشىۋالغاندەكلا:

— ئىشلىگىنىڭلارغا لايىق ھەق ئېلىشىڭلارغا پۇتاق چىقارمىسىلا مەيلى ئەمەسمۇ، — دەپلا قويدى.

ئىشچىلار ھەر ھالدا ئىشلىگىنىگە يارىشا ھەق ئېلىۋاتاتتى. شۇنچە يىللاردىن بۇيان ھەرقانچە ئىشلىسىمۇ بۇنچىلىك ھەق ئېلىپ باقمىغان ئىشچىلار رازى بولۇشۇپ ئىشقا ئۆزىنى ئۇرۇپ ئىشلەۋېرىشتى. دېگەندەكلا ئاسىمنىڭ ئىنسابى ئۇزۇنغا بارمىدى. بىرىنچى ۋە ئۇچىنچى قۇدۇق بىلەن ئىككىنچى قۇدۇقنىڭ تۆتىنچى سېمېنىسىنىڭ يەتتىنچى ئايىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدىكى تەستىقلاشقا سۇنۇلغان ئىش ھەققى مۇكاپات كۆرسەتكۈچىنى كۆرگەن ئاسىم قاينىاپ كەتتى.

— بۇنچىۋالامۇ پۇل ئالغان بارمۇ؟ مەلۇمات يالغان! ئۆزۈڭلار تەكشۈرۈپ ئۆلچەپ كۆرۈڭلار— دېدى ئۇ مالىيە خادىمىغا.

— ئىش ئورنىنى ئۆلچەشنىڭ ھاجىتى يوق، كۆرسەتكۈچ سېتىلغان كۆمۈر تالۇنلىرىغا ئاساسەن تولدۇرۇلۇپتۇ.

— تالونغا بەك ئىشىنىپ كەتمەك، ئىش ئورۇنلىرىغا مېتىر سېلىپ ئۆلچەڭلار، — دېدى ئاسىم تەتۈرلىكىدە چىڭ تۇرۇپ.

— تالونغا ئىشەنگىلى بولمىسا، تالون بويىچە قىلىنغان نەق كىرىمگە ئىشەنگىلى بولار، — مالىيە خادىمى ئاسىمنىڭ ھەر قېتىملىق ئوخشاش تەتۈرلۈك قىلىشىنى بىلىپ ھېسابات دەپتىرىنى ئالغاچ كىرگەندى، دەپتەرنىڭ بىرىنچى، ئۇچىنچى قۇدۇقتا ۋە ئىككىنچى قۇدۇقنىڭ تۆتىنچى سېمېنىسىغا تەۋە بېتىنى ئاچتى، — مانا بۇلار ئۇلارنىڭ يېرىم ئايلىق چىقارغان كۆمۈرىدىن قىلىنغان كىرىم. كىرىم - چىقىم ھېسا-

باتمنى قۇدۇقلار ئەمەس، كان مالىيە بۆلۈمى باشقۇرىدۇ، ــ دېدى ئۇ ئاچچىق بىلەن.

تالاش ـ تارتىش ئۇستىكە كامىل بىلەن ئۇچىنچى قۇدۇق باشلىقى سەمەت كىرىپ قالدى.

ــ بولدى، مېتر سېلىپ ئۆلچەيلى، باشلىقلار ئىشلەپچىقىرىش، مالىيە بۆلۈملىرىنىڭ كادىرلىرى ئۇستىدە تۇرۇڭلار، ــ دېدى سەمەت ئاسىنىڭ كۆرسەتكۈچكە ئىشەنمەيۋاتقانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن.

ــ ھازىرچە ئەسلىدىكى ئىش ھەققىنى تارقىتىپ تۇرۇڭلار، مۇكاپات قىسمىنى ئىش ئورنىنى ئۆلچىگەندىن كېيىن بىر نېمە دەيلى، ــ دېدى ئاسىم.

ــ ياق، ئىش ھەققىمىزنى مۇكاپات پۇلى بىلەن بىرگە ئالىمىز، ئەتىلا ئۆلچەڭلار! ــ سەمەت گېپىنى تۇگىتىپلا ئىشكنى زەردە بىلەن يېپىپ چىقىپ كەتتى.

ــ بۇنداق قىلساق ئانچە ياخشى بولماسمىكىن، ــ دېدى كامىل دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ تۇرۇپ.

ــ ھە، نېمىشقا ياخشى بولمايدىكەن؟

ــ كېنىمىزنىڭ شارائىتى، ئۇسكۇنە ـ سايمان بىلەن تەمىن ئېيتىلىشى ناچار. ئىككىنچى قۇدۇقنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئىشچىلارنىڭ كۈنلۈك ۋەزىپىسى ئېغىر، ئەمما ئىش ھەققى ئىنتايىن تۆۋەن بولۇپ كەلگەن، ھەر قانچە تىركەشسىمۇ قولىغا تۆزۈك پۇل تەگمىگەن. ئاقىۋەتتە ئىشچىلار ئىشتىن، ھەتتا كاندىن بەسىنىپ، روھى چۈشۈپ كەتكەن. ئىشقا چىققانلار چىقىپ، چىقمىغانلىرى بىلەن كانىنىڭ كارى بولمىغان. چىقانلىرىمۇ كۆرۈنۈشكىلا چىقىپ، ئىش ئىلگىرى باسمىغان، بۇنىڭغا قارىتا تۆزۈك بىر ياخشى چارە قوللىنىلمىغاچقا، ئىش ئۈنۈمى كۈندىن ـ كۈنگە تۆۋەنلەپ كېتىپ، دۆلەت كە پايدا يەتكۈزۈش تۈگۈل ئۆزىنىمۇ باقالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغان. بۇنىڭ بىلەن ئىشچىلارنىڭ روھى، غەيرىتى تېخىمۇ بوشاپ كەتتى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا بىز يېڭى ئىش ھەققى چارىسىنى يولغا قويۇۋىدۇق، ئىشلەپچىقىرىش لىنىىسىدە ئۆرلەپ، ئەمدىلا ئۆزىمىزنى ئوڭشىۋېلىش ئىمكانىيىتى يارىتىلىۋاتقاندا بۇ چارىنى ئەمەلدىن قالدۇرساق، ئىشچىلار لەسسىدە بوشاپ، كۆمۈرنىڭ چىقىشى ھازىرقى سەۋىيىدىن چۈشۈپ كەتمەسمۇ!؟

ــ تۆۋەنلەپ كەتسە، سىلەر نېمە ئىش قىلدىغان ئادەم؟

ــ ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام، مېنىڭ ۋەزىپەم قۇدۇق ئىشلىرىغا تېخنىكىلىق جەھەتتىلا يېتەكچىلىك قىلىش. ئىشچىلارنى ئىشقا ئۈيۈشتۇرۇش، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇش ئۇچۇن ھەرخىل چارە ـ تەدبىرلەرنى تېپىپ چىقىش ھەرقايسىلارنىڭ، ئالدى بىلەن سىزنىڭ، ئىمىنكامنىڭ ۋەزىپىسى. ھېلىمۇ ياخشى ئىمىنكام بار ئىكەن ...

ــ ئىمىنكامنىڭ قۇدۇقنى چۈشۈشتىلا بىلىدۇ، سىياسەت دېگەن نەرسىنى بىلمەيدۇ. شۇڭا سېنىڭ تەكلىپىڭنىڭ قانداق سىياسىي ئاقىۋەتكە ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى بىلمەيلا قوللىغان.

ــ توغرا، تەكلىپنى مەن بەردىم، بىرىنچى بولۇپ ئىمىنكام قوللىدى. مەمۇرىيەت

ۋە پارتكومنىڭ يىغىندا ماقۇللىنىپ، چوڭ يىغىندا ئۆزىگىز ئېلان قىلىغان. ئۇنىڭ ئۇنۇمىنى كۆرۈپ تۇرۇپ تۇ قارارىدىن يېنىۋالمىز دېسەك، يەنە شۇنداق يىغىن ئېچىپ كۆپچىلىكنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكۈزۈش كېرەك، — دېدى كامىل. ئۇ يەنە ئەنە شۇ ياخشى چارىنىڭ شاراپىتىدىن گېزىتكە رەسىمگىز بىلەن چىقىپ ماختىنىۋالدىگىز، ئۇ چاغدا خاتا ئەمەس، ئەمدى خاتا بولۇپ قالدىمۇ، دېمەكچىدى، دېمىدى.

ئارىدىن يېرىم ئاي ئۆتۈپ كەتتى. يا ئىش ئورنى ئۆزلىچەنمىدى، يا ئىش ھەققى، مۇكاپات پۇلى تارقىتىلمىدى. بىرىنچى قۇدۇق مۇكاپات پۇلى بىلەن بىرگە ئالمىز دەپ ئىش ھەققىنى ئالغىلى ئۇنىمىغاندىن كېيىن باشقىلارمۇ ئالمىدى. ئالغانلىرى كۆپ پۇلنى ساقلاشتىن قورقۇپ، يەنە مالىيىگە قايتۇرۇپ بەردى.

ئىشچىلار ئارىسىدا غۇلغۇلا، نارازىلىقلار بارغانسېرى كۈچەيدى.

— گېزىتكە ھەممە ياخشى ئىشنى ئۆزى قىلغان بولۇپ چىقىۋالدۇ، ئەجەب پۇل بېرىدىغاندا يېنىۋالدىكىنا؟! ئۇ قاۋان ئەمەس، كەينىگە جىيغايدىغان تۆگىكەن، تۆگە.

— گېزىتتە بۇ «ئىشلەپچىقىرىشنى ئۆرلەتمىنىڭ ياخشى چارىسى» دەپتۇ، ئۇ گېزىت كۆرمەمدىكىنا!

غۇلغۇلا، پاراڭ ئۇلغايغانسېرى نارازى كەيپىياتنى تېخىمۇ ئېچىتىپ، ئىشچىلارنىڭ قورسىقى كۆپۈشكە باشلىدى. بولۇپمۇ ئۆچىنچى قۇدۇق ئىشچىلىرى ئىمىن بىلەن كىملىنىڭ توسقىنىغا قارىماي بەلگىلىمىدىكى ئىش ھەققى بىلەن مۇكاپات پۇلىنى تەلەپ قىلىپ كان ئىشخانا بىناسى ئالدىغا توپلىشىپ كېلىۋالدى. بۇنى ئاڭلىغان باشقا قۇدۇق تىكىۋاتقان ئىش ئۆۋىتى كەلمىگەن ئىشچىلارمۇ بىر-بىرلەپ كېلىپ قوشۇلۇشتى. كۆمۈرگە ئاغدۇرۇلمەي كېلىۋاتقان ماشىنا، تراكتور شوپۇرلىرى ماشىنا-تراكتورلىرىنى توختىتىپ قويۇپ، بەزىلىرى يېقىندا، بەزىلىرى يىراقتا قاراپ تۇرۇشتى. بۇ كۆرۈنۈش سىرتتىن قارىغان كىشىگە بۇ يەردە بىردەر چوڭ غەۋغا كۆتۈرۈلگەن ئوخشايدۇ، دېگەن تەسىراتنى بېرەتتى. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى ئادەم، گەپ ئۇلغايغىلى تۇردى.

— بولدى. سىلەر ئىشىگىلارغا بېرىڭلار، ئەتىلا ئۆلچەيلى، — دېدى ئىشنىڭ يوغناپ كېتىشىدىن قورققان ئاسىم بىنا دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا چىقىپ.

ئىشچىلار ئۇنى دېيىشىپ، بۇنى دېيىشىپ، تارقاشتى. ئاسىم بىناغا كىرىپلا ئىشخانا مۇدىرىغا:

— چۈشتىن كېيىن پارتكوم ۋە مەمۇرىيەتنىڭ بىرلەشمە يىغىنىنى ئاچىمىز، مۇناسىۋەتلىك ئادەملەرگە تېز ئۇقتۇرۇش قىلىڭىتىك، — دېدى.

يىغىنغا كېلىدىغانلار كۆپ بولمىسىمۇ، ئىش ئورنى تارقاق بولغاچقا، ئۇلار خەۋەر تېپىپ كېلىپ بولغىچە سائەت تۆت بولۇپ قالدى. ئاسىم جىددىي قىياپەتتە سۆز باشلىدى.

— مەن باشتىلا پۇلنى گەۋدىلەندۈرسەك بولمايدۇ، دېگەنىدىم، ئېيتقىنىمدەك بولدى. ئىشچىلار پۇلنىڭ كەينىگە كىرىپ كېتىپ پارتىيە سىياسىتىنى بىر چەتكە قايرىپ

قويۇپ، ئالىتوپىلاك كۆتۈرۈشكە باشلىدى، ھازىر ئوچۇقتىن-ئوچۇق كان پارتكومىغا قارشى چىقىش بولۇۋاتىدۇ، بۇ پارتىيىنىڭ قارشى چىقىقانلىق دېگەن گەپ. بۇنىڭدا بەزى كىشىلەر پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ قۇتراتقۇلۇق قىلىۋاتىدۇ، — ئۇ كامىلغا شۇ سەن، دېگەندەك قىلىپ قاراپ قويدى، — بۇ جاۋابكارلىق چوقۇم سۈرۈشتە قىلىنىدۇ، توپىلاڭچىلىك پىلانىنى پىلانلىغۇچىسىنى چوقۇم تېپىپ چىقىمىز!

— بىر قۇدۇقنى سۇغا باستۇرۇۋېتىپ، جاۋابكارلىقنى باشقا بىرسىگە ئارتىپ ئۇنى ئوچۇقتۇرۇۋېتىشنى پىلانلىغان سۇيىقەستچى سۈرۈشتە قىلىنماي، ئىشچىلار نەچچە يۈز مېتر چوڭقۇرلۇقتىكى كۆمۈرلۈكتە جېنىغا كېلىپ تۇرىدىغان خەۋپ-خەتەر ئاستىدا چاك-توزان يەپ، جاپا تارتىپ ئىشلەپ ياراتقان مەھسۇلاتنىغا مۇناسىپ ھەققانى ئىش ھەققىنى تەلەپ قىلسا، بۇنىڭ جاۋابكارلىقى سۈرۈشتە قىلىنىدىكەنا!؟ — كامىل ئورنىدىن قوزغالماي، ئولتۇرغان پېتى ئاستىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ئۇ ئەمدى ئاياپ ئولتۇرغۇچىلىكى قالمىدى، ددەپ ئويلىغانىدى، — سىز ھېلى ئىشچىلار «كان پارتكومىغا قارشى چىقتى، بۇ پارتىيىگە قارشى چىققانلىق» دېدىڭىز، يېڭى ئىش ھەققى چارىسىنى كان پارتكومى قارار قىلغان. ئۇنى ئىجرا قىلماسلىقىغا توغرا كەلسە يەنىلا كان پارتكومى قايتا مۇزاكىرە قىلىپ قارار قىلىشى كېرەك ئىدى، لېكىن سىز پارتكومنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ئۇ قارارنى ئۆزىڭىزلا بۇزدىڭىز. ئىشچىلار كان پارتكومىغا ئەمەس، سىزگە نارازى، مەن سىزدىن سورايمەن، ھەممە ئىشتا ئۆزىڭىزنى كان پارتكومىغا ۋەكىللىك قىلمەن، دەپ ھېسابلامسىز؟

— نېمە دېمەكچىسەن؟ سېنىڭ پارتكومنىڭ قارارلىرى توغرىسىدا ئۇنداق-مۇنداق پىكىر قىلىش ھوقۇقۇڭ يوق.

— شۇنداق، مېنىڭ پارتكومنىڭ قارارلىرىغا قوشۇلۇش-قوشۇلماسلىق سالاھىيىتىم يوق، لېكىن بۇ يىغىن مەمۇرىي خاراكتېر ئالغان يىغىن، مەن يىغىنغا سىزنىڭ ئۇقتۇرۇشىڭىز بويىچە قاتنىشىۋاتىمەن. دېمەكچىمەنكى، سىز سۇ قۇدۇق مەسىلىسىنىمۇ كان پارتكومىغا ۋەكالىتەن قىلدىڭىزما؟

ھېچكىم كامىلنى مەسىلىنى بۇنچىلىك كەسكىن، ئوچۇق، جىددىي قىلىپ قويىدۇ، دەپ ئويلىمىغانىدى. بولۇپمۇ ئىمىن مۇددىر ئۇنىڭ ھازىرقى يۈز خاتىرسىز كەسكىنلىكىگە ھەيران قالدى. ئىچىدە باركاللا ئوقۇدى، سەممەت ئىچىدە «تازا رەسۋا بولدۇڭغۇ قاۋان» دەپ قويدى. سايىمۇ كامىلنىڭ ئاغزىغا تىكىلىپلا قالدى. ئاسىم بولسا تىكەنەگە دەسسىۋالغاندەك قىمىرلاپ ئولتۇرالماي كەتتى، بۇغداي ئۆڭ چىرايى قاپداپلا كەتتى، مەجلىسخانىنى سۈرلۈك جىملىق قاپلىدى.

— ئەگەر مۇكاپات تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرىمىز دېسەك، بۇ بۇندىن كېيىنكى ئىش، — ئىمىن مۇددىر جىددىيلىكنى پەسەيتىش ئۈچۈن تەمكىن تۇرۇپ يۇمشاق ئىبارە بىلەن سۆزلىدى، — ئالدى بىلەن بۇرۇنقى قارارىمىز بويىچە ئىشچىلارنىڭ ئۆتكەنكى ئىش ھەققى، مۇكاپات پۇلىنى بېرىۋېتىپ، ئاندىن يېڭى قارار چىقارساق، كۆپچىلىك ماقۇللىغان قارارنى ئۆز بېشىچىلىق بىلەن بۇزمىساق!

ــ قارارنی کىم ئۆز بەشىەچىلىق بىلەن بۇزۇپتۇ؟ بىز ئۇنى سىناق تەرىقىسىدە يۇرگۈزۈپ باقتۇق. ھازىر ئىشچىلار پۇلىنىڭ كەينىگە كىرىپ باشقا بىر يولغا مېڭىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنى ۋاقتىدا توسمىساق بولمايدۇ، ــ ئاسىم «كاپىتالىزم يولى» غا دېمەكچى ئىدى، گەپنىڭ بەك چوڭ بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ يەتتىمۇ، تىلىنى تارتتى.

ــ مانا ماۋۇ كېنىمىز توغرىلىق ھېلىقى ماقالە بەسلىغان گېزىت، ماقالىدا كېنىمىزدا يولغا قويۇلغان مۇكاپاتلىق ئىش ھەققى تۈزۈمىنىڭ ياخشىلىقى كۆرسىتىلگەنىدىن باشقا، بېشىغا بىرىلگەن «تەھرىر سۆزى» دە بۇ چارىنىڭ ئەۋزەللىكى، كېڭەيتىشكە بولىدىغانلىقى ئالاھىدە تەكىتلەپ، كۆرسىتىلىپتۇ، ــ سەمەت گېزىتنىڭ بىرىنچى بېتىنى كۆپچىلىككە ئېگىز كۆتۈرۈپ كۆرسەتتى، ــ گېزىتنى بىرلىكتە ئوقۇپ باقساق.

ــ گېزىتكە چىقىپتۇ، دەپ ئۇنىڭدىكى ھەممە گەپكە ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ، ــ دېدى ئاسىم كۆپچىلىكنىڭ ئوقۇيلى، دېيىشىدىن ئەندىشە قىلىپ ئىشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ ھاپىلا ـ شاپىلا.

ــ ئۇنداقتا باشلىقنىڭ ئۇ ئۇسۇلنى «بىرىنچى بولۇپ قوللاپ، ئۆزى بىۋاسىتە تۈپ يولغا قويغان» لىقىنىڭ يالغانلىقى راست بولۇپ قالدى ـ دە، ــ دېدى مەجبۇرى مەسخىرىلىك كۈلۈپ تۇرۇپ.

كۆپچىلىكمۇ پىخىلدىشىپ كۈلۈپ كېتىشتى. بۇ كۈلكىلەر ئاچچىق مەسخىرە بىلەن زى بولۇپ ئاسىمنىڭ يۈرىكىگە سانجىلغاندەك بولدى. يىغىن ئاچىمەن دەپ بۇلارنى چاقىرىپ قويغىنىغا پۇشايمان قىلدى. «كاننىڭ پارتىيە، مەمۇرىي ئىشلىرىغا مەن مەسئۇلغۇ، بۇلارنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇرۇشقا نېمە بوپتىكەن؟» ئۇ شۇنداق ئويلىدى ـ دە، ھوقۇقىنى ئىشقا سالدى:

ــ كاننىڭ ھەرقانداق ئىشىدا ئەڭ ئاخىرقى قارارنى چىقىرىش مېنىڭ ئىشىم. چۈنكى يۇقىرىنىڭ ئالدىدا مەن جاۋابكار بولىمەن. ھازىرقى خاتا يولغا سۈكۈت قىلىشقا بولمايدۇ، شۇڭا ھېلىقى سىناق ئىشىنىڭ قارارى ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدۇ. مۇكاپات بېرىلمەيدۇ، يىغىن ئاخىرلاشتى، ــ ئۇ گېپىنى دەپ بولۇپلا قەلەم، خاتىرىسىنى يىغىشتۇرۇپ تۇرغىنىدىن تۇردى...

11

ئاسىم نېمىسىگە ئىشىنىپ ئۆز بەشىەچىلىق قىلدۇ؟ ھوقۇقىغا ئىشىنىپمۇ؟ بۇ ئىشنىڭ باشقا نەرسە ئەمەس، يۇقىرىدا روزى مۇددىرەك ئوخشاش نەپەس، ئوخشاش خاھىشىكى يۆلەنچۈكلىرى باردۇ. ئۇنداق بولمىسا ئىشچىلارنىڭ ئىككى قېتىملىق خېتىنىڭ بىرەرسىگىمۇ تۈزۈكرەك جاۋاب كەلمەسمىدى. ياق! ھوقۇق ئويۇنچۇق ئەمەس. خەلق بۇنداق ئادەملەردىن ھامان بىر كۈنى ھېساب ئالىدۇ!

ــ كامىلكا، نېمە بولدى؟ ئارتۇق ئىشلىگەن ھەققىمىز بىلەن مۇكاپات پۇلىمىزنى بېرىدىغان بولدىمۇ؟ ــ كۆمۈرنى تۆكۈپ بولۇپ، بوش ۋاگوننى ئىتتىرىپ كېلىۋاتقان

ياش بىر ئىشچى سوردى. كامىل شۇ چاغدىلا ئۆزىنىڭ قۇدۇق بېشىغا كېلىپ قالغانلىقىنى بىلدى.

— ھېچنېمە بولمىدى، ئۇكام، — كانغا كەلگەندىن بۇيان كۆرگەن - بىلگەنلىرىنى پىكىر تارازىسىدا ئۆلچەپ كېلىۋاتقان كامىل ياش ئىشچىنىڭ سوئالىغا قىسقىلا جاۋاب بەردى - دە. ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋېتىپ قۇدۇققا چۈشۈپ كەتتى.

ئىشچىلارنىڭ سوۋۇپ قېلىۋاتقان قىزغىنلىقىغا ئۇستىلەپ مۇز تاشلاندى. چىقىۋاتقان كۆمۈر كۆرسەتكۈچى شاپپىدە پەسلەپ كەتتى. بۇنىڭغا ئىمىن، كامىل ھەم سەمەت، مىجىت باقىلار چىددىيالمىدى. ئىشچىلار ئارىسىدا غۇلغۇلا - نارازىلىقلار يەنە ئەۋج ئېلىشقا باشلىدى.

— بۇرۇن سۇ قۇدۇق مەسلىسى ۋە ھېلىقى يىغىن توغرىلىق يۇقىرىغا خەت تۇتىمىز دېسەڭلار توسقانىدىم، ئەمدى يازساڭلار بىرىنچى بولۇپ مەن قول قويىمەن، — دېدى ئىمىن تاقەتسىزلىنىپ تۇرغان قۇدۇق، سىمېنا باشلىقلىرى ۋە ئىشچىلارغا، — خەتنى يەر - لىك پارتكوم شۇجىلىرىغا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومغا ئەۋەتكىلار. بۇ قېتىمقى خېتىڭ لارغا كۆڭلۈڭلاردىكىدەك جاۋاب بېرىلىشىگە ئىشىنىمەن، ئۈمىد بار.

قۇدۇق باشلىقلىرى، ئىشچىلار ئىمىن مۇددىردىن سۆيۈنۈپ كېتىشتى ۋە شۇئان خەت يېزىشقا تۇتۇندى. خەت يېزىلدى، خەتتە ئاسىمغا مۇناسىۋەتلىك كونا - يېڭى مەسىلەر - نىڭ ھەممىسى يېزىلدى. خەت مەزمۇن يېقىندىن ئاسىمنى پاش قىلىش خاراكتېرىدە بولدى. خەتتە يەنە بىر مەزگىل يۇقىرى كۆتۈرۈلگەن ئىشلەپچىقىرىش دولقۇنىدا كامىل بىلەن ئىمىن مۇددىرنىڭ ئويىنىغان رولى ئالاھىدە كۆرسىتىلىپ، ئىشچىلارنىڭ ئۈمىد - تەلىپىمۇ يېزىلغانىدى.

— خەتنىمۇ ئوبدان يېزىپسىلەر، ئەمما زە ئىشلەپچىقىرىشىمىزنىڭ يۇقىرى ئۆرلىشىدە كامىلنىڭ ئويىنىغان رولى بىلەن جان كۆيدۈرۈپ ئىشلىگىنىنى يازماپسىلەر. ئۇنىڭ سىلەر ئۈچۈن قانچىلىك غەم يەپ، جاپا چەككىنىنى ئۇنتۇپ قاپسىلەر. بۇ تەرەپنىمۇ قالدۇرماي يېزىش كېرەك ئىدى، — دېدى ئىمىن خەتنى كۆرۈپ بولۇپ. سەمەت، مىجىت باقى بىر - بىرىگە مەنىلىك قاراپ قويۇشتى.

— ئۇنىمۇ يازىمىز، يازماي كۆڭلىمىز ئۇنامدۇ، ئاسىم توغرىسىدا يازغانلىرىمىز بەپ - تىمۇ؟ — مىجىت باقى سوردى.

— ئوبدان بوپتۇ دېدىمغۇ، تېز ماڭدۇرۇڭلار. بىر نۇسخىسىنى ھېلىقى ماقالىنى باسقان گېزىتكىمۇ ئەۋەتىپ بېرىڭلار. سىلەرگە دەيدىغىنىم ئىرادەڭلارنى بوشاشتۇرماي ئىلگىرىكىدەكلا قاتتىق ئىشلەڭلار. ئارتۇق ئىش ھەققىڭلار، مۇكاپات پۇلۇڭلار چۇقۇم ھەل بولىدۇ. ھەل بولۇشىغا ئىشىنىڭلار، ھەممىنى قوشۇپ ئالىسىلەر. بۇنى ئىشچىلارغا بىز - مۇ دەيلى، سىلەرمۇ دەڭلار، — دېدى ئىمىن مۇددىر.

ئىشچىلار ئىمىن بىلەن كامىلغا ئىلگىرىمۇ ئىشەنگەن، ھازىرمۇ ئىشەنچىسىنى بو - شاشتۇرۇپ قويغىنى يوق. «ئۇلار بىزنىڭلا غېمىمىزنى يەيدۇ، بىزگە ھەرگىز يالغان سۆزلىمەيدۇ. بىزنى ئالدىمايدۇ.» ئىشچىلار شۇنداق سۆزلەر بىلەن ئۆزئارا بىر - بىرى -

گه مەدەت، تەسەللی بەرمۇسسىمۇ، ئىش يەنە يۇكسىلەلمىدى، بەلكى باشلىنى ئېتىۋېتىلـ گەن سۇ بارغانسېرى ئازلاپ، ئېقىشى ئاستىلىغاندەك، ئىشىنىك ئۇنۇمى كۆندىن-كۈنگە تۆۋەنلىگىلى تۇردى.

ئىشچىلار يۇقىرىغا خەت يازغان كۈنى ئاخشىمى ئىمىن مۇدىر ئۆيىدە ئۇزاق ئويلاندى. بۇ قېتىمقى خەتنىڭ چوقۇم رولى بولىدۇ. ئاسمىنى يۆتكىۋېتىشى مۇمكىن. ناۋادا يۆتكەلمەي قالسىچۇ؟ مەن بىر تەرەپتىن ياشىنىپ قالدىم، يەنەبىر تەرەپتىن كان باشلىقى بولۇپ تۇرۇۋۇەر-گۈدەك بىلىم، قابىلىيەت مەندەيوق. دەقىيانوس زامانىدىكى تەجرىبە بىلەنلائىش كۆرىدىغان زامان كەتكەن. ئەڭ ياخشىسى، ئورنۇمنى كامىلدەك ئىقتىدارلىق، جىگەرلىك يىگىتكە بوشىتىپ بېرىشىم لازىم. ئاسىم كاندا قېلىۋەرگەن ھالەتتىمۇ ئۇنىڭغا كامىل تېتىيدۇ، ئىسكـ كى ئېغىز گەپنى جايىدا قىلالايدۇ. ئۇ بىلىمگەننى كامىل بىلىدۇ، ئەمما كامىل بىلگەنـ نى ئۇ بىلمەيدۇ. كان ئىشىدىن قىلچە ساۋاتى يوق. بۇ جەھەتتە كامىلنىڭ ئاغزىغا قارىماي ئامالى يوق. ئۇنىڭ ئۇستىگە كامىلنىڭ ئالدىدا تىلى تۇتۇق... ئۇ شۇلارنـى ئويلىدى-دە، ئۆزىنىڭ بالدۇرراق پېنسىيىگە چىقىش تەلىپى بىلەن كامىلنى كان باشلىقى قىلىپ ئۆستۇرۇشنى ئويلىشىپ كۆرۈش توغرىسىدا يۇقىرىغا خەت يازدى. خەتنى ئەتىسىلا يەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىگە ئۆز قولى بىلەن ئاپىرىپ بەردى.

ئارىدىن بىرەر ئايدەك ۋاقىت ئۆتكەن بىر كۈنى ئەتىگەن سائەت 10 لاردا كانـ نىڭ خىزمەت بىناسى ئالدىغا بىر جىپ كېلىپ توختىدى. تېخى جىپنىڭ ئىشىكى ئېچىلماي تۇرۇپلا ئاسىم بىلەن كان پارتكوم ئىشخانا مۇدىرى ماشىنىنىڭ يېنىدا پەيـ دا بولدى. ماشىنىدىن چۈشكەن ئۇچ كىشىنى قىزغىن كۆرۈشۈپ ئىشخانىسىغا باشلاپ كىرىپ كېتىشتى.

ــ كاننىڭ ئىشلەپچىقىرىشى ۋە باشقا ئەھۋاللىرىنى ئۇقۇشۇپ كۆرەيلى، دەپ كەلـ دۇق، ــ دېدى كەلگۈچىلەردىن كەپكە كىيىۋالغان سېمىزرەك كىشى.

ــ ئەھۋال تونۇشتۇرۇشنى قانداق دائىرىدە قىلىمىزكى؟ ــ ئاسىم كەلگەنلەرنىڭ تو-مۇرىنى تۇتۇپ باقماقچى بولۇپ سورىدى. ئۇ ئەھۋال ئىگىلىگىلى كەلگەنلەرنـى كۆپ كۆرگەن. ئەگەر رەسمىيەت ئۈچۈنلا كەلگەن بولسا ئۆزىنىڭ تونۇشتۇرۇشىنى ئاڭلاپلا بولىدى قىلىدۇ. باشقىچە بولسا مەقسىتىنى ئايان قىلىدۇ، دەپ ئويلىدى. كەلگەنلەرنىڭ ئىككىسى ئۇنىڭغا تونۇشلۇق: بىرسى يەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىدىكى پېنسىيـقـى كېسەر مۇھىم خادىم، ئۇيغۇرچىنى سۆزەك بىلىدىغان جاك، يەنە بىرسى ۋالىي مەھكىمە ئىشخانا مۇدىرى خالىق. بۇ سېمىز كەپكىلىكى كىمكى؟ روزى مۇدىرمۇ ئۇنىڭ كىملىكـى تۇغرىسىدا ئېنىق بىر نەرسە دېمىدى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومدىن كەپتۇ، دەپلا قويدى. تونۇگۈن خىزمەتتىن چۈشەرگە يېقىن روزى مۇدىر ئاسىمغا تېلېفون بېرىپ، بۈگۈن بىرنەچچە كىشىنىڭ كانغا كېلىدىغانلىقىنى، ئۇلارغا ئەھۋالنى پەملەپ تونۇشـ تۇرۇشنى، مۇمكىن بولسا ھېلىقى بىرنەچچە كىشى بىلەن ئۇچراشتۇرماسلىقىنى، «سـە-گەك» رەڭ بولۇشنى تاپىلىغانىدى. شۇڭا ئۇ ئەتىگەندىن باشلاپلا ئىشخانىسىدا دېرىزىـ دىن يولغا قاراپ تۇرغانىدى.

ـــ ئالدى بىلەن ئۆزىڭىز تونۇشتۇرۇپ بېقىڭ، ـــ دېدى كەپكىلىك كىشى.

ھە، بۇلارمۇ بۇرۇنقىلارغا ئوخشاش رەسمىيەت ئۈچۈنلا كەلگەندەك قىلدۇ. ئاسىم خۇش بولدى، لېكىن «ئالدى بىلەن» دېگەن سۆز يادىغا كېلىپ چىرايى سەل ئۆزگەردى. باشقىلاردىنمۇ سوراپ كۆرىدىغان ئوخشىمامدۇ؟

ئاسىم كاننىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ سانىنى دەپ بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى. ئىيتىلغان سان-سىفىرلار ئالدىنقى يېرىم يىلنىڭ بولۇپ، كېيىنكى ۋە ھازىرقى سانلارنى دېمىدى. سۇ قۇدۇق مەسىلىسى بىلەن ئىشچىلارنىڭ «پۇل دەۋاسى» قىلىپ تۇرۇۋالغانلىقى توغرىسىدا زادىلا ئېغىز ئاچمىدى.

ـــ بۇ سان-سىفىرلار قاچاندىن قاچانغىچە؟ ـــ دەپ سورىدى كەپكىلىك كىشى.

ـــ ئالدىنقى يېرىم يىلدىكى سانلار، كېيىنكى ئىككى ئايلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى تېخى خۇلاسىلەنمىدى.

ـــ بىز تۆۋەندىكىلەر بىلەنمۇ سۆھبەتلىشىپ باقساق، ھەرقايسى قۇدۇق، سىمېنتا باشلىقلىرى ۋە ئىشچىلاردىن بولۇپ ئوندەك ئادەم يىغىپ بەرسىڭىز، ـــ دېدى كەپكىلىك كىشى.

ئاسىمنىڭ بايىاتىن پوكۇلداپ تۇرغان يۈرىكى جايىغا چۈشتى. «ئىلايا شۈكرى، ئەھۋال ئىگىلەيدىغان ئادەملىرىنى مەن يىغىپ بەرگۈدەكمەن.»

ـــ ئادەملەرنى ھازىرلا يىغىپ بېرەمدۇق ياكى...

كەپكىلىك كىشى سائىتىگە قاراپ قويۇپ دېدى:

ـــ ئادەملەر يىغىلىپ بولغىچە چۈشمۇ بولىدۇ، چۈشتىن كېيىنلا سۆزلىشەيلۇق.

ـــ ئىمىن مۇدىرمۇ قاتناشسۇن، ـــ دېدى تەشكىلات بۆلۈم خادىمى جاك.

ـــ شارائىتىمىز دېگەندەك ياخشى بولمىغاچقا، ئاشخانىمىزنىڭ تامىقى سەل ناچارراق، ئارام ئالغاچ چۈشلۈك تاماقنى بىزنىڭ ئۆيدە يەيلى، ـــ دېدى ئاسىم. تۇنۇگۈن بۇلارنىڭ كېلىشىدىن خەۋەر تېپىپلا تاماق مەسىلىسىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ تەييارلىقىمۇ قىلىپ قويغانىدى.

ـــ ئاشخانىنى كۆزدىن كۆچۈرگەچ شۇ يەردە يەيلى، كاننىڭ مېھمانخانىسى باردۇ؟ ـــ دېدى كەپكىلىك كىشى.

بۇلار قونامدۇ قانداق؟ ئاسىم ئويلاپ قالدى. ئاندىن ئۇ ئىشخانا مۇدىرىنى بىر چەتكە تارتىپ چۈشتىن كېيىنكى سۆھبەت يىغىنىغا چاقىرىدىغان ئادەملەرنى دەپ بېرىپ، ھازىرلا ئاشخانىغا بېرىشنى تاپىلىدى. ئاسىم ئىلگىرىكى تەجرىبىسى بويىچە ئىككى قولۇق تەييارلىق قىلىپ، ئەتىگەن ئاشخانىغا كىرىپمۇ ئولگۈرگەنىدى.

چۈشتىن كېيىنكى سۆھبەت يىغىنى ئىككى سائەتكە يېقىن داۋام قىلدى. سۆھبەتتىكى گەپ-سۆزلەر ھەر ھالدا ئاسىمنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بولدى. سۆھبەتكە تەكلىپ قىلىنغان ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاسىمنى كاڭجاك، شۇجى دېيىشىپ،

ئىشلەپچىقىرىش ۋە بىخەتەرلىكتىن تارتىپ تۇرمۇشقىچە ئۇنىڭ بىۋاسىتە قول سېلىپ چىڭ تۇتقانلىقىنى ئېيتتىشتى. پېكىرلەر ھەم قىسقا، ھەم بىرىنىڭكىنى بىرى تەكرارلاشلا بولدى. بۇ يىغىندىمۇ 7 - ، 8 - ئايلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى، سۇ قۇدۇق مەسىلىسى ھەم «پۇل دەۋاسى» توغرىسىدا ھېچنەرسە دېيىلمىدى. ئاسىمنىڭ ئەندىشە قىلىدىغىنى ئىمىننىڭ كامىل، سەمەت ۋە مىجىت باقىلارنىڭ چاقىرىلمىغانلىقىدىن ئىبارەت ئىچچىپ قېلىشى ئىدى. ئەمما ئىمىن مۇددىر سۆھبەتتە باشتىن - ئاخىر ئىبارەت ئاچماي خىيال سۇرۇپ ئولتۇردى. ئۇمۇ كەلگەنلەرنىڭ غەرىزىنى بىلىپ بېقىپ بىر نېمە دېمەكچى ئىدى، لېكىن بىلەلمىدى. كەلگەنلەرمۇ ئۇنىڭدىن گەپ سوراپمۇ قويمىدى. بۇلارمۇ ئاسىم بىلەن بىر سەنەمگە دەسسەيدىغانلاردىن ئوخشايدۇ. ئەمما ئاردىدا بولغان بىر سۆز ئىمىننىمۇ، ئاسىمنىمۇ ئويلاندۇرۇپ قويدى. ئىككىنچى قۇدۇقتىن كەلگەن بىر سىھىنا باشلىقى سۆھبەت يىغىنىغا كامىل، سەمەت ۋە مىجىت باقىلارنىڭ قاتناشمايلا قالغانلىقىنى پوسوقلىدە چىقىرىپ قويدى.

— ئۇقتۇرۇش قىلىنغان، بۇنىدىن كېيىن كېپلەپ قالار، — دەپ قويدى كان پارتكوم ئىشخانا مۇدىرى.

— ئۇچىنچى قۇدۇق باشلىقى سەمەتما؟ — دەپ سورىدى كەپكىلىك كىشى خاتىرىسىنى ۋاراقلاپ كۆرۈپ.

«ئۇنى قانداق بىلىدىغاندۇ؟» ئاسىمنىڭ يۈرىكى ئاغقانىدەك بولدى. ئىشچىلارنىڭ ئەرزىدىن بۇ كىشىنىڭ خەۋىرى بار ئوخشايدۇ، دېدى ئىچىدە ئىمىنمۇ، سەمەتنىڭ يېزىلىغان خەتنىڭ ئاخىرىغا ئۆز ئىسىم، ئادرېسىنى يېزىپ قويغانلىقىنى ئۇ بىلەتتى.

بۇرۇن كانغا ئەھۋال ئىگىلگۈچىلەر، ئۇقتىدا تۇرغۇچىلار كۆپ كەلگەن. بەزىلىرى بىرەر سائەتلا تۇرسا، بەزىلىرى ئىككى - ئۈچ كۈن، ھەپتە - ئايلار ھەتتا يىللاپمۇ تۇرغان، قاتلام دەرىجىلەر بويىچە تۇركۈملەپ سۆھبەت يىغىنلىرى ئاچقان، ئارىلاپ قۇدۇقا (ئاساسەن ئىككىنچى قۇدۇققا) چۈشۈپ، ئىشچىلار ئارىسىغا «چۆكۈپ» مۇ باققان، لېكىن كان ئىشلىرىدا ئىشچىلارنىڭ ئۈمىد - ئارزۇ قىلغىنىدەك بىرەر ئۆزگىرىش ئالامىتى كۆرۈلمىگەن. يەنىلا «ئاتام ئېيتقان بايىقى» بويىچە بولۇۋېرەتتى. «ئەھۋال ئىگىلگۈچى» ۋە «تەكشۈرگۈچىلەر» كۆپىنچە باش كۈز مەزگىللىرىدە كېلەتتى - دە، ئالدى بىلەن ئۆزلىرىگە، ئاندىن باشلىقى، ھەم ئۇرۇغ - تۇغقان، يېقىنلىرىغا كۆمۈرنى كۆڭلىدىكىدەك تاللىتىپ - تاسقىتىپ بىرەر ماشىنىدىن ماگدۇرۇۋېتىپلا خىزمەتنى تۈگىتەتتى. شۇڭا بۇنداق كېلىپ - كېتەرلەرگە ئىشچىلار ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمەيتتى. «كادىر كەپتۇ دېسە، كۈز بولدى، قىش كېلىدۇ ئەمەسمۇ» دېيىشىپ قويىاتتى. ئەمما بۇ قېتىمقىلارنىڭ كېلىشى ئىشچىلارغا سەل باشقىچىرەك بىلىندى. بۇ تېخى كۆمۈر ئېلىشقا ئالدىراپدىغان چاغ ئەمەس، بىرسى ئۇرۇمچىدىن كەپتۇ. يازغان ئەرزىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلغىلى كەلدىمكىن دېسە، ئۇنداق پۇراق يوق. كېلىپلا ئاسىمنىڭ ئاغزىغا قاردى. سۆھبەت يىغىنىغا چاقىرىلغانلارمۇ ئىمنىدىن باشقىلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ «ھە - ھۇچى» لىرى. بۇلارنىڭ پائالىيىتىمۇ سۆھبەت يىغىنىنىچە بۇ -

رۇنقىلارنىڭ ئىزىدا مېڭىپ، بىر مۇقامغا دەسسىگەندەك ئۆتتى.
سۆھبەت يېغىنىدىن كېيىن ئەھۋال ئىگىلىگۈچىلەر كان مېھمانخانىسىدىكى بىر ياتاقتا ئەھۋاللارنى مۇلاھىزە قىلىشقا كىرىشتى.
— سىزنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىڭىز ناھايىتى ياخشى ئۇنۇم بەردى. بۇ بىر كاددرنى چۈشىنىشتە ھەرقانداق ئارخىپ ماتېرىيالى ۋە باشقىلارنىڭ تونۇشتۇرۇشىدىن كۆپ ئىشەنچىلىك، — دېدى تەشكىلات بۆلۈم خادىمى جاك.
— ئىمىن مۇددىر بىر ئېغىزمۇ زۇۋان سۆرمەي، خىيال قىلىپ قالدى، — دېدى خالىق.
— بۇنداق ئەھۋالدا سىز بولسىڭىزمۇ تېڭىرقاپ، خىيالغا پېتىپ قالسىز دەڭا، — دېدى كەپكىلىك كىشى. ئۇچى تەڭلا كۈلۈپ كېتىشتى.
ئۇلار ئىگىلىگەن ئەھۋال ۋە ھېس قىلغانلىرىنى ئىشچىلارنىڭ خېتىدىكى مەسىلىلەر بىلەن بىرلەشتۈرۈپ مۇلاھىزە قىلغاندىن كېيىن، بۇگۈن ئاخشام ۋە ئەتە ئېلىپ بارىدىغان پائالىيەتلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، خىزمەت تەقسىم قىلىۋېلىشتى. خالىق بۇگۈن ئاخشام ئاسىم ۋە كان پارتكوم ئىشخانا مۇددىرى بىلەن، ئەتە چۈشكىچە مالىيە ۋە ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمى كادىرلىرى بىلەن ئايرىم-ئايرىم سۆھبەتلىشىپ، ئىشلەپچىقىرىش، مالىيە ئەھۋالىنى تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ ئىگىلەيدىغان بولدى.
ئىككىنچى كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىنلا ئىمىن، كامىل ھەم سەمەت، مىجىت باقى، ئاسىم قاتارلىق ئون نەچچە ئىشچى-كادىر ئۇچىنچى قۇدۇقنىڭ پائالىيىتى ئۈچۈن يىغىلغا يېغىلىشتى.
— سىلەرنىڭ بىرىنچى قېتىم يازغان خېتىڭلارغا ئاساسەن تەكشۈرۈپ، مەسىلە خەتتە دېيىلگەندەكلا بولسا قاتتىق بىر تەرەپ قىلىش يەرلىك پارتكومغا تاپشۇرۇلغاندى، ئەمما يۇقىرىغا يوللانغان بىر تەرەپ قىلىش ئەھۋالى بىلەن ئەمەلىيەتتىكى بىر تەرەپ قىلىش ئوخشىمايدىكەن، — دېدى كەپكىلىك كىشى ئىشچىلارنىڭ ئىنكاسىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن.
— ئۇ مەسىلىنى يەرلىك پارتكوم ئىقتىسادىي كومىتېت رەھبەرلىكىگە تاپشۇرغاندى، ئۇلار سىلەرنىمۇ، يۇقىرىنىمۇ ئالداپتۇ، — دېدى تەشكىلات بۆلۈم خادىمى جاك.
— ئۇچىنچى قۇدۇقتىكى مەسىلىنى سىز دەپ بېقىڭا، — دېدى كەپكىلىك كىشى سايىمغا قاراپ. ئولتۇرغانلار سايىمغا تىكىلىشتى. سايىمنى سۆر بېسىپ ھودۇقتىمۇ ياكى كۆڭلىگە باشقا بىر خىل ئويلار كەچتىمۇ، پېشانە-چېكىسىگە بۇرۇلداپ نەم ئۆرلەپ چىقتى، كەپكىلىك كىشىگە قاراپ پەس ئاۋازدا:
— مەن ئۇ ئىشنى ئۆز ۋاقتىدا يېزىپ ئىمىن مۇددىرغا بەرگەنىدىم، — دېدى. ئۇ قولىقىنىچە بەقەمدەك قىزىرىپ كەتتى.
ئىمىن مەيدە يانچۇقىدىن تۆت پۈكلەنگەن قەغەزنى ئېلىپ ئېچىپ، كەپكىلىك كىشىگە بەردى، ئىشچىلارنىڭ دىققىتى خەتكە بۇرالدى. كەپكىلىك كىشى خەتكە قادالىدى. ئىشچىلار خەتنىڭ نېمە مەزمۇندا يېزىلغانلىقىنى بىلمەكچىكە تاقەتسىزلىنىپ،

كەپكىلىك كىشىگە تىكىلىشتى، ئۇنىڭ چىرايىدىن بىرەر ئالامەتنى بىلىشكە تىرىشتى. كەپكىلىك كىشىنىڭ خەتنى ئوقۇغانسېرى قوشۇمىسىنىڭ تۇرۇلۇپ، جىددىيلىشىپ كېتىۋاتقىنىغا دىققەت قىلىشتى. ئەمدى سايىمىنىڭ خەت يازغانلىقى توغرىسىدا ھېچكىمگە تىنمىغاندى. ئىشچىلارنىڭ بەزىسى سايىمغا قارىسا، بەزىسى ئەمنىگە قارايتتى. ئەمەن مۇدىر بولسا مەنىلىك كۈلۈپ قويياتتى.

— يازغانلىرىڭىزدا ئاشۇرۇۋېتىلگەن ياكى بولمىغان ئىشلار يوقتۇ؟

— ئەينەن ئەھۋالنى يازدىم.

— ئىشىنىمىز. ئۆزىڭىزنىڭ بىر مەھەل ئالدانغىنىڭىزنىمۇ يېزىپسىز. ئالدىنىش چوڭ مەسىلە ئەمەس. ئولتۇرغانلىرىمىز ئىچىدە بىرەر قېتىمدىن بولسىمۇ ئالدانمىغانلىرىمىز يوقتۇ. گەپ ئالدانغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپمۇ ئويغانماسلىقتا. سىز ئويغىنىپسىز، پاش قىپسىز. ناھايىتى ياخشى، — كەپكىلىك كىشى خەتنى تەشكىلات بۆلۈم خادىمىغا كۆرۈپ بېقىڭ، دەپ بېرىپ، گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — ئۇنداق ئادەملەرنىڭ مەيلىچە بولسا سىزنى، بىزنى ئەمەس، خېلى-خېلىلارنى ئالدايدۇ. ئۇلار شۇ يول بىلەن نەپكە ئېرىشىپ ئۆگىنىپ قالغان. ئەمدى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان يېڭى ئىش ھەققى ۋە مۇكاپات تۈزۈمىگە كەلسەك، بۇ ھەقتە سىلەرگە شۇنى دەيمىزكى، ئىشلىگەن چىشلەش سوتسىيالىزمنىڭ ئىش ھەققىدىكى ئاساسى، تۈپ پرىنسىپلىرىنىڭ بىرسى. بۇ پرىنسىپ بۇرۇنمۇ كۆپ ئېيتىلغان، ئەمما ئېغىزدىلا بولۇپ، ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىنمىغانىدى. ئۇچىنچى ئومۇم يىغىنىدىن كېيىنلا بۇ پرىنسىپقا جان كىردى. خېلى نۇرغۇن ئورۇنلار ئۇنى يولغا قويۇپ، زور ئۈنۈمگە ئىگە بولۇۋاتىدۇ. سىلەرمۇ يولغا قويۇپ ئوبدان قىلغانكەنسىلەر. بىراق كېيىن توسالغۇغا ئۇچراپتۇ. ھازىر بۇ تۈزۈم-پرىنسىپقا توسقۇنلۇق قىلىش خۇددى ياچۇەكنىڭ ھارۋىنى توسماقچى بولغىنىدەك ئەمەلگە ئاشمايدىغان ئەخمىقانە ئىش! — كەپكىلىك كىشى كامىلغا قاراپ دېدى، — يولداش كامىل، سىز كانغا كەلگەندىن بۇيان چەتكە قېقىلىپ، كۆپ ئىشۋارچىلىققا ئۇچراپسىز. شۇنداقتىمۇ ئىرادىگىزنى بوشاشتۇرماي، ئەمەن مۇدىر ۋە ئىشچىلار بىلەن ھەمدەم بولۇپ، كان ئۇچۇن كۆپ باش قاتۇرۇپسىز، كۆپ خىزمەتلەرنى ئىشلەپسىز. بۇنىڭ ئۆچۇن سىزگە چىن رەھمىتىمىزنى ئېيتىمىز. سىز ئىشچىلارنىڭ غېمىنى يېگەن بولىسىز، ئىشچىلار سىزنىڭ غېمىڭىزدە بولۇپ، سىز ئۇچۇن سۆزلەپ يۇقىرىغا ئۇچ قېتىم خەت تۇتۇپتۇ. بۇ جەھەتتە ئىشچىلارغىمۇ رەھمەت ئوقۇيمىز. بېشىغا بېسىم-بالا تېپىۋالىشىدىن قورقماي، يېزىداغان خەتلەرگە ئىمزا، ئادرېسىنى دادىللىق بىلەن ئوچۇق يازغان يولداش سەمەتكىمۇ رەھمەت دەيمىز. يالغۇز باش چۆكۈرۈپ ئىشلەشنىلا بىلىدىغي، ھېلىقىدەك ناھەقچىلىققا قارشى كۈرەش قىلىشنىمۇ بىلىش كېرەك. كانىنىڭ ئاساسىي رەھبەرلىكىنىڭ ئىشلىرىغىمۇ دىققەت قىلىدۇق. يېڭى پەدىگە دەسسەشنى زادىلا ئۆگەنمەپتۇ...

ئىشچىلار قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى، كۈلگەنىدىمۇ زوق بىلەن، ئىچ-ئىچىدىن خۇشاللىقى تېشىپ، قانغۇچە كۈلۈشتى. كۈلكىگە كەپكىلىك كىشىمۇ، تەشكىلات بۆلۈمى خادىمى جاڭمۇ قوشۇلۇپ تەڭ كۈلۈشتى...

* *

تاك شەپەقىنە چۆمۇلگەن كۆنچى دەريانىڭ قىرغۇچ - يېشىل رەڭدە ھەسەن - ھۈسەن دەك جۇلالىنىپ، سىلىق - لەرزان ئاقاتتى. تاغنىڭ تاك سالقىنى يۈزۈمگە سۈيۈپ مېنى سەگىتكەن بولسا، دىمىقىمدىن كىرگەن ساپ ھاۋانىڭ ماڭا ھۇزۇر بېغىشلىدى؛ ئوتقاش تەك شەپەق مېنىڭ بۇ كان رايونىدىن خوشلىشىدىغان كۈنۈمنىڭ سەھەردىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. كۆمۈر تارتىش جازىلىرى ئۈستىدىكى لامپۇچكىلار تاك شەپەقنە سىڭ ئىپ كېتىۋاتقان چولپان يۇلتۇزىغا ئوخشاش پارىلدايتتى. كېچىچە كىرپىك قاقمىغىنىمغا يارىشا ماقالە كۆڭلۈمدىكىدەك يېزىلدى.

— ھە، مۇخبىر يىگىت كېچىچە ئۇخلىمىدىڭىزغۇ دەيمەن، — مەن كان مەنزىرىلىرىگە تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك زوق - ئىشتىياقىم بىلەن بېرىلىپ قاراپ، ئىمىن مۇدىرنىڭ دېرىزە ئالدىغا كېلىپ قالغىنىنى سەزمەيلا قاپتىمەن. ئىتتىك بېرىپ ئىشىكنى ئاچتىم.

— كېچىچە ئۇخلىمىدىم. ئۆتكەن قېتىم كەلگىنىڭىزدە خەۋەر، ماقالىلەر يېزىپ كەتكىنىڭىزدىم. بۇ قېتىم ئىشچىلارنى، قۇدۇق ئىچىنى بىر ھەپتە ئارىلاپ يۈرۈپ، كۆڭلۈمدە شەكىللەندۈرگەن ئوبرازلارنى كېچىچە سىزىپ سۈرەتلەشتۈرۈپ چىقتىم.

— مەن بۇ سۈرەتلىرىڭىز ئىچىدىن كامىلنىڭ گەۋدىسىنى تولۇق ھەم ئوچۇق كۆرسەم بەك رازى بولاتتىم. ئەنە قاراڭ، — ئىمىن مۇدىر كانىنىڭ يۇقىرى تەرىپىنى قولىنى بىلەن كۆرسىتىپ تۇرۇپ دېدى، — كامىل بىلەن رەيھانەممۇ كېلىۋاتىدۇ.

مەن بۇگۈن سەھەردىلا قايتىدىغانلىقىمنى ئېيتىپ، ئۇلار بىلەن ئاخشاملا خوشلاشقانىدىم. يەنە مېنى ئۈزىتىپ قويغىلى كېلىۋېتىپتۇ - دە.

— ئىمىنكا، كامىل مۇدىر بىلەن قالتىس ماسلىشىپ كېتىپسىلەرغۇ دەيمەن، — دەپ سوردىم مەن.

— ماسلىشىشىمىزدا گەپ يوق، لېكىن بۇ ماسلىشىش ئۈزاققا بارمايدۇ، دەڭا.

مەن ئىمىن مۇدىرنىڭ گېپىنى چۈشىنەلمەي ھەيران قېلىپ سوردىم:

— نېمىشقا ئۈزاققا بارمايدۇ؟

— ھەي ئۇكام، قېرىدۇق، يەنە ئىككى يىلدىن كېيىن ئارامغا چىقىپ كېتىمەن. مېنىڭچە بولسا، بۇ يىگىت بىلەن ئىككى يىل ئەمەس، يەنە يىگىرمە يىل بىرگە ئىشلىسەممۇ قانمايدىغاندەك قىلىمەن. بۇ بىر تاتلىق خىيال دەڭا. تەشكىل يەنە ئىككى يىل تۇرۇپ بەرسىڭىز، دېدى. بولمىسا بىرىنچى مۇدىرلىق ئورۇنىنى مۇشۇ تاپتىلا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، يېتىشمىگەن يېرىڭە يارەملىشىپ بەرسەممۇ بولاتتى. ھازىرمۇغۇ ھەممە ئىشنى تاشلاپ بېرىپ ئۆزۈم ئارامغا چىققاندەكلا بولۇپ قالدىم. ئىشچىلار ئۈزاقتىن بۇيان ئۆزلىرى بىلەن تەڭ نەپەسلىنىدىغان باشلىقىنىڭ بولۇشىنى كۈپ ئارزۇ قىلاتتى، ئەمدىلا كۆڭلىدىكىدەك ئادىمىگە ئېرىشتى.

كامىل بىلەن رەيھانەممۇ كەلدى. بىز سالام - سائەت قىلىشىپ بولۇپ، يەنە قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق...

ئىشچىلار يېڭى بىر كۈننىڭ بىرىنچى سەھىرىسىغا ئىش ئۆتكۈزۈۋالغىلى تەرەپ - تەرەپتىكى قۇدۇقلارغا قاراپ ئالدىراش، كېتىۋېتىشقان چاغدا مەن ئىمىن مۇدىر، كامىل ۋە رەيھانەملەر بىلەن ياخشى ئىستەك - ئۇمىدلىرىمىزنى ئېيتىشىپ خوشلاشتىم.

مەسئۇل مۇھەررىر ئارسلان.

ئەسەرلەر

كۆز كېچىسى

ئانام ئۆيدە «تېلېۋىزىيە كېچىتى» كۆرۈپ ئولتۇراتتى.

مەن ھۆيلىدىكى سۇپىدا — باراخسان ئالما ئاستىدا ياپراقلار ئارىسىدىن كۆزنى ئەسكە سالمىدىغان يۇلتۇزلارغا بېقىپ خىيال سۈرۈپ ياتماقتىمەن. يېنىمدا بىزنىڭ مۇشۇك قۇلاقلىرىنى ددىڭ تۇتۇپ، نېمىنىدۇر تىڭشىماقتا.

قوينۇمغا بىر ئالما پوككىدە چۈشتى، مۇشۇك چۆچۈپ كەتتى. ئۇ ئېھتىيات بىلەن ئاستاغىنە كېلىپ ئالمىنى پۇراپ بېقىپ، قايتىپ بېرىپ ئورنىدا ئولتۇردى. ئىشىكىمىز ئالدىدىن ئۆيان-بۇيان ئۆتۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئاياغ تىۋىشى، سالقىن شامالنىڭ ياپراقلارنى ئەركىلىتىشىدىن چىققان نازۇك شۇرلاشلار پات-پاتلا ئاڭلىنىپ قالاتتى.

تۇيۇقسىز، كىمدۇر بىرى ئىشىكنى چەكتى، مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئىشىكنى ئاچتىم، ھېچكىم يوق.

مەن يەنە ئورنۇمغا كېلىپ ياتتىم. خورەك ئاۋازى كەلدى. يانغا قارىسام مۇشۇك تاتلىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئۆيدە تاراس-تۇرۇس قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى، ئانام تېلېۋىزورنى باشقا قانالالارغا يۆتكەۋاتقان بولسا كېرەك. ئىشىك يەنە چېكىلدى. دادام ئۇۋىدىن قايتتىمكىن؟ ئىشىكنى ئاچتىم، نەچچە مىڭ كۆزنى پارقىرىتىپ تۇرغان گۈگۈمدىن بۆلەك ھېچنېرسە كۆرۈنمىدى.

كۆل

ئۆيۈمنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى بۇككىدە قەدىمىي ئورمانزار چېتىدە بىر كۆل بار.

بۇ كۆلنىڭ قاچان ۋە كىملەر تەرىپىدىن بەرپا قىلىنغانلىقىنى كىشىلەر بىلمەيدۇ. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، بۇ كۆلنىڭ تېگى يوق بولۇپ، بىر پەرىزات ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ، قاپقىقى مەھكەم ئېتىلگەن قۇتىسىنى مۇشۇ كۆلگە تاشلىۋەتكەنمىش. ئەگەر كىمدە-كىم بۇ قۇتىنى سۇ ئاستىدىن سۈزۈپ چىقالىسا، شۇنىڭ مۇراد-مەقسىتى ھاسىل بولارمىش.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇرغۇنلىغان شىر يۈرەك ئادەملەر بۇ ئىشقا قول سالغان بولسىمۇ، تا ھازىرغىچە ئۇنى سۈزۈپ چىقىش ھېچكىمگە نېسىپ بولماپتۇ. بۇ كۆل ناھايىتى چوڭقۇر، تىرەن بولغاچقا، ئۇلارنىڭ جېنىغا زامىن بوپتۇ. بۇنىڭ بىلەن كۆل سۈيى بارا-بارا سېسىپ يېنىغا كەلگۈسىز بولۇپ كېتىپتۇ.

قېرىلار ۋە قېرىش ئالدىدا تۇرغان كىشىلەر بۇنى ئوبدان بىلگەچكىكىن، بۇ كۆلگە يېقىن يولىغۇسى كەلمەيدۇ. لېكىن بەزى شەيتان، بەكباش باللار كۆل بويىغا كېلىپ-كېتىپ تۇرىشىدۇ.

ئۇلار نېمىلەرنىدۇر دېيىشىدۇ، ئاندىن قىزىشىپ بەس-بەستە تالىشىدۇ... بەلكىم ئۇلارنىڭ سۇغا چۆمۈلگۈسى ياكى بوۋىلىرىدىن ئاڭلىغان ھېلىقى قۇتنى سۆزۈپ چىقىپ، ئىچىدىكى نەرسىنى كۆرۈپ باققۇسى بارىدۇ.

ئۇلار، بۇ قۇتنىنى ھېچكىمنىڭ مەڭگۈ سۆزۈپ چىقالمىشى مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلمەمدىكىن؟ ئېھتىمال، بىلمىسە كېرەك. شۇنداق بولغاچقا ئۇلار ئۆزىچە خۇددى مۇشۇ كۆلدەك چوڭقۇر خىيالغا چۆككىنىچە گويا دەردىمەن كىشىدەك چوك-كىچىك تىنىپ قويۇشىدۇ...

ئۆيۈمنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى بۇككىدە قەدىمىي ئورمانزارلىق چېتىدە ئاجايىپ سىرلىق بىر كۆل بار. بۇ كۆل ھازىر تەبىئىي قوغداش رايونى قىلىنغان بولسىمۇ، كېچىلىپ-كېچىپ تۇرىدىغانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدۇ.

بۇ شەھەرگە چەت جايلاردىن كېلىپ قالغان بەزى سەھرالىقلارنىڭ ئەڭ ئاۋۋال مۇشۇ كۆلنى كۆرۈپ باققۇسى كېلىدۇ. چۈنكى بۇ يەردىكىلەرنىڭ ئېغىزىدىن چۈشمەيدىغان ھېلىقى قۇتا ئىختىيارسىز ئۇنىڭ مەيلىنى تارتقان بولىدۇ. بىراق، سەھرالىقلار ئۆزى قوپال، كالامپاي بولسىمۇ ساپ تازا ھاۋادىن نەپەسلىنىپ چوڭ بولغاچقا، ئۇلار كۆل بويىغا يېقىن بارا-بارمايلا كۆلنىڭ سېسىق ھىدىدىن كۆڭلى ئېلىشىدۇ-دە، قۇيرۇقىنى ئېكىنۈبتىدۇ.

شۇنداق قىلىپ سەھرالىقلار ئۈچۈن كۆل ئاستىدىكى قۇتا ۋە قۇتا ئىچىدىكى نامەلۇم نەرسە مەڭگۈ يىرگىنچلىك ئەسلىمە بولۇپ قالىدۇ.

ئۆيۈمنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى ئانچە يىراق بولمىغان بۇككىدە قەدىمىي ئورمانزارلىق چېتىدە تۇرەن بىر كۆل بار.

بۇ كۆل ھېلىھەم، تەۋەككۈلچىلەرنى ئۆز باغرىغا چاقىرىپ تۇرىدۇ، مانا مەنمۇ ئەنە شۇلارنىڭ بىرى سۈپىتىدە كۆل بويىغا كەلدىم. كۆل سۈرلۈك، ۋەھىمىلىك ئىدى، ئۆلۈم كۆز ئالدىمغا كەلدى، لېكىن ئۆلۈم توغرىسىدا ئويلاشتىن باش تارتىپ، قەتئىي نىيەت بىلەن ئۆزۈمنى كۆلگە چولتوقىدە تاشلىدىم. دەسلەپ قىزىقچىلىقتا كۆلنىڭ سېسىقچىلىقىمۇ بىلىنمەپتۇ. كۆلنىڭ ئاستىغا شۇڭغۇۋېتىپ بۇ كۆلنىڭ سېسىقچىلىق تۈپەيلى خۇددى كونا تەرەت ئازگىلدەك مىڭ-مىڭ قۇرتلاپ كەتكىنىنى ھېس قىلدىم. سېسىق، بەدبۇي پۇراقلار ئىچىدە يەنە تېخى ئەرۋاھلارنىڭ يىغا-زارى ئۇۋۇسى بۇزۇۋېتىلگەن ھەرىلەردەك ئۇچۇپ كېلىپ، قۇلاق-مېڭەمنى غاجىلاۋاتاتتى. شۇنداقتىمۇ ئۆزۈمگە تەسەللى بېرىپ، چىدام بىلەن ئاستىغا شۇڭغۇۋەردىم. خېلى ئۇزاق ئۆتكەندىن كېيىن، كۆلدىكى پۇراق ۋە ئاۋازلار ئاستا-ئاستا ئاجىزلاپ قالدى، ئۇنىڭ ئورنىغا خۇش پۇراق ھىد ۋە يېقىملىق كۈي ئالماشتى...

بۇ ھىد ۋە كۈي بارغانچە قويۇقلاشماقتا، كۈچەيمەكتە ئىدى. پەمىچە، بۇ ھىد ۋە كۈي كۆلنىڭ ئەڭ چوڭقۇرىدىن (بەلكى ھېلىقى قۇتا بار جايدىن) كېلىۋاتاتتى. مەن ئەمدى ئەسكى، سېسىق كۆلدە ئەمەس، چەكسىز ھۇزۇر-لەززەت دېڭىزىدا چۆمۈلۈۋاتاتتىم.

مەن ئاخىر سىيلاشتۇرۇپ يۇرۇپ بىر نەرسىنى تېپىۋالدىم. ئىنىقكى، بۇ دەل ھېلىقى قۇتا ئىدى.

مەن قۇتىنى مەھكەم تۇتۇپ سۇ يۈزىگە قاراپ ئۆرلەشكە باشلىدىم.

بىر پەستىلا بايىقى خۇش پۇراق ۋە كۈيلەر تۇگەپ، بۇرۇنقى سېسىق پۇراق ۋە ئەرۋاھلارنىڭ يىغا-زارى تەكرارلاندى، تەكرارلانغانسىرى ئادەم چىدىغۇسىز دەرىجىدە...

تۇنجۇقۇپ نەپسىم قىسىلدى، زادىلا بەرداشلىق بېرەلمىدىم، بولالمىدىم. مەن ھالـ سىزلانىدىم، بىھوشلۇق ئىچىدە، خەيرىيەت، مەن ئەمدى ئۆلۈپ كېتىدىغان بولدۇم، دېگەن خىيالنى ئارانلا قىلىپ ئۇلگۈردۇم. ياق مەن ئۆلمىدىم، بەلكى چۆچۈپ كۆزۈمنى ئاچتىم، قارىسام بۇ چۈشۈم ئىكەن. مەن يا كۈلۈشنى، يا يىغلاشنى، يا قايـغـۇرۇشـنى، يا خۇشال بولۇشنى بىلمەي، لېۋىمنى قاتتىق تامشىپلا قويدۇم.

تۇمۇچۇق

ھويلىدىكى ئۆجمە شېخىغا ئېسىلغان قەپەس، قەپەستىكى ئۆگىتىلگەن تۇمـۇچۇق. مانا بۇلار مېنىڭ ئەڭ ئەتىۋارلىق نەرسىلىرىم.

مەن تۇمۇچۇقنى بالا چاغلىرىمدىن باشلاپلا بېقىپ كەلـگەن. ئۇ چـاغلاردا يـەنە بىر تۇمۇچۇق قەپەس ئەتراپىدا ئۇچۇپ يۈرۈپ تىنماي سايرايتتى. قەپەستىكى تۇمۇچۇق ھۇ ئۆزىنى قەپەسنىڭ شادلىرىغا ئۇرغىنىچە جور بولاتتى. مـەن ھەيرانـلىق بىـلەن قاراپ قالاتتىم.

كېيىن قىرانىمغا يەتكەندە بىر قىزغا ئاشىق بولۇپ قالدىم. شۇندىلا مەن ئۆزۈم قانداقتۇر بىر گۇناھلىق ئىش قىلىپ قويغاندەك ھېس قىلدىم. تۇمۇچۇقلارنـىڭ سايراشـلىرى ئەمدى بۇرۇنقىدەك مېنى ھۇزۇرلاندۇرماستىن، يۈرىكىمنى ئېزىـپ، ئازابلايـدىغان بولۇپ قالدى. ئاخىرى مەن ئۇنى قويۇۋەتتىم. بىر جۈپ تۇمۇچۇق خـۇددى مـەن بـە لەن خەيرىلىشىشكە كۆزى قىيمىغان ياكى ئېھتىمال مايۋاتـقانـدەك باش ئۇستۈمدە بىرنەچچە ئەگىپ، ئاندىن ساماغا كـۆتۈرۈلۈپ غـايىب بولـدى. مەنمۇ ئۇلار بىلەن تەڭلا ئۇچۇپ كەتكەندەك يەڭگىل بوپ قالدىم.

ئۇزاق ئۆتمەي، مەشۇقۇم (ئۆز ۋاقتىدىكى تۇمۇچۇقۇم) ماڭا شـاراب ئورنـدا ئوغا بەردى، بەخت مەنـدىن يـۈز ئۆرىـدى، ھاياتتىن بەزدىم، دۇنيادىن رەنـجىدىم، ئالـەم مەن ئـۈچۈن تار قەپەسگە ئايلاندى.

شۇندىن كېيىن ئۆجمە شېخىدىكى قەپەس كۆزۈمگە زادىلا سىغمايدىـغان بولدى. مەن ئۇنى ئېلىپ تاشلاش نىيىتىگە كەلدىم. چۈنكى ئۇ ئۇنـىڭـسىزمـۇ قۇيـقـزۇق بـە كار تۇراتتى. دەل شۇ مەھەلدە، ئويلىمىغان يەردىن تۇمۇچۇقۇم قايتىپ كەلدى. لېكىن ئۇ يالغۇز ئىدى. ئۇ ئۇچۇپ كەلگىنىچە ئۇدۇللا ئۆزىنى قەپەسگە ئاتتى. ئۇنىڭ پاخپـە يىپ سەتلىشىپ كەتكەن ئىككى تال پېيى توزۇپ كەتتى، ئۇ، تولىمۇ زەئىپ، روھسىز كۆرۈنەتتى. قارىغاندا، ئاچ قالغان بولسا كېرەك، مەن ئۇنىڭغا سۇ، دان بەردىم. بىراق ئۇ ياتقان جايىدىن قىمىرلىمای، ھەتتا ياش لىغىرلاپ تۇرغان كۆزلىرىنى مىـتمۇ قە لىپ قويماي بىر نۇقتىغا تىكىلىپ ياتاتتى. ئۇنىڭ شۇ قارىشىدىن يۈرىكىم مـۇجۇلدى: ئۇنىڭغا نېمە بولدىكىن؟ ئۇمۇ خۇددى ماڭا ئوخشاش ۋاپاسىزلىققا يولۇققانـمىدۇ يـاكى جورىسى ئۆلۈپ كەتكەنمىدۇ؟...

ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتتى، لېكىن نۇمـۇچۇقۇمنىڭ جـورىسىدىن ئەسـەرمـۇ يوق، تۇمۇچۇقۇم سۇمۇ ئىچمەي، دانمۇ يېمەي ياكى بىرەر قېتىم سايراپمۇ قـويماي جىمجىت ياتقىنى ياتقانـىـدى. بەلكىم كېسەل تەگكەن بولسا كېرەك. مەن ئۇنى زۆ- رۈر بولغاندا داۋالىماقچى بولۇپ قولۇمغا ئالدىم. قورايـدەك ئورۇق، مـۇزلىغان تـەن! ئۇنىڭ بېشى شىپىدە تۆۋەنگە چـۈشۈپ پۇلاڭلاپ قالـدى. ئۇ ئۆلۈپتۇ، ئالـلىمىـقاچان جـىمجـىت، شەپىسىزلا ئۆلۈپ كېتىپتۇ. قولۇمغا بىر تامچە ياش تېمىپ چـۈشتى. لې كىن ئۇ تۇمۇچۇق كۆزىدىن تامغان ياشمۇ ياكى ئۆزۈمنىڭ، ئايرىيالمىدىم.

مەسئۇل مۇھەررىر كامىل تۇرسۇن.

نازاد نابدوللا

ئەككى شېئىر

يېڭى تۇرمۇش

ئاتىلار ئادىتىنگە بولۇپ ۋارىس
يېڭىدىن بىر ھۇجرىغا چىراغ ياقتۇق.
يار بىلەن كېلەچەككە قەدەم تاشلاپ،
ھاياتقا ئۇمىد بىلەن كۆلۈپ باقتۇق.

مۇبارەك ئېيتىپ كەلدى دىلكەشلىرىم
تەبرىكلەپ يېڭى تۇرمۇش يېڭى يارنى.
جەم بولۇپ ناخشىمزنى باشلۇەتتۇق
قانمىدۇق ھەر كۈن چېلىپ يېڭى سازنى.

ئۇنتۇلماس چىن مۇھەببەت تۇيغۇلىرى
تۆردىن ئورۇن ئېلىپ قەلبىمىزنىڭ.
جىلۋىسى دەۋرىمىزنىڭ گۈزەل شۇنچە،
بۇلىقى بىزنىڭ يېڭى كۆلكىمىزنىڭ.

مۇڭلىنىپ مىسكىن ئۆتمۇش قالدى ئارتتا
ئۇنىڭغا بىز خاتىمە بېرىپ كەتتۇق.
قانمىدۇق يېڭى تۇرمۇش، يېڭى يارغا،
قىز-يىگىت بەختىمىزدىن كۆلۈپ كەتتۇق.

ئابلەت سادىق

ئەپسۇس

كۆز ئوينىتىپ، ئەگىپ قېشىمدىن
جىلۋە قىلىپ كەتمەيلا زىنھار.
ئايلاندۇرۇپ، رام قىلدىلا مېنى،
ياكى ئەپسۇن ئوقۇدۇڭمۇ يار.

نېسىپ بوپتۇ ئاخىر جامالىڭ،
ھەمراھ قىلىپ تاللىدىم سېنى.
يىراق - يېقىن دوستلىرىمدىن ھەم
«سۆيگۈنۈم» دەپ قىزغاندىم سېنى.

ئەپسۇس، بىراق يىل، ئايلار ئۆتمەي
ئۆگەيلىدىڭ يالغۇز بالامنى.
خارلىدىڭسەن «قېرى دەللە» دەپ،
ئانىمي تېپىپ، ئاجىز ئانامنى.

سۇكۇت قىلسام ئېچىشتۇردۇڭ زەپ
ئۆز سەپكەندەڭ مېنىڭ يارامنى.
ئوڭشالمىدىڭ قانچە ئېيتساممۇ،
يوقات ئەمدى، كۆزدىن قاراڭغۇ.

ئېسىمدە

سەنمۇ ھەم ئۇنتۇما دېگىنىم ئۇچۇن،
قولۇڭدا لېۋىمنى جىملىگەنىدىڭ...

ئويلىسام، ئۇ سۆزلەر ئۆچۈپتۇ بۇگۈن،
ئايازدا، چېچەكلەر تۆكۈلگىنىدەك.
ئون بەش كۈن يورۇتۇپ كۆكتە تولۇن ئاي،
ئون بەش كۈن ئۇپۇققا مۆكۈنگىنىدەك...

ئەركىن داۋۇت

يۇرىكىم ئوت، ۋۇجۇدۇممۇ ئوت

ئوت ئۇرۇلدى ۋىلىق - ۋىلىق كۆلەر بوۋاقتەك
چۆشتى يەرگە قۇياشنىڭ نۇرى، ئىسسىلغانچە ئۇنىڭ بويىنىغا.
سۆيدى ئۇنى، چېچىلدى تال - تال.
قىزىپ كەتتى زېمىن تونۇردەك،
ئوت ئۇرۇلدى بەدەنگە يال - يال.

جىلۋىلىنەر بەزىدە نازلىق،
يالقۇندا كۆل بولدى سەللەم، كۆڭۈللەرنى رام قىلىپ شۇنچە.
مېنى ھەيران قالدۇردى بۇ ھال. كۆن نۇردا رەڭلىنىپ سەر خىل
كۆز ئالدىمدا پارلىدى كۆلۈپ ئېچىلغاندەك گويا گۈل - غۇنچە.
نۇرغا چۆمگەن بۇيۇك ئىستىقبال.

ئۈمىدلىرىم

ئۈمىدلىرىم خۇددى تامچىدەك يېتە كلەيدۇ مېنى مەنزىلگە
سىڭىپ بارار زېمىن قوينىغا. نىشانەمنى كۆرسىتىپ ھەر چاغ.
يېقىنلىشىپ كېلەر بارغانچە
يىراقتىكى كۆز يەتكۈسىز تاغ.

نۇرىيە ئىلاخۇن

يۇرت مېھرى

مەن ئىلىنىڭ سەھراسىدا تۇغۇلۇپ، ئاستى گۈزەل، مۇنبەت ئېتىز، چىمەنزار،
سەھرالىقتا خاس مىجەزدە يېتىلدىم. تىلنى يارار، مەي باغلىغان ئالمىسى.
گۈل يۇرتۇمنى كۆيلەپ ياڭراق ناخشامدا، گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق جەننەتكە،
بۇلبۇللارنىڭ بەزمىسىگە قېتىلدىم. ئوخشىتىمەن ئاق ئۆرۈكلۈك باغلارنى.
كىندىكى قېنىم تۆكۈلگەن شۇ ماكانىنىڭ غۇلاچ كېرىپ قۇچاقلايمەن ھەيۋەتلىك،
چېچەكلىرى بېزەك تاقتى كۆكسۈمگە. يېشىل كىمخاپ پۈركەنگەن شۇ تاغلارنى.
ئۆستۈم ئاددىي پەردازلەردىن بىھاجەت، ساپ ھاۋاسى تەنگە ھۇزۇر، يېقىملىق،
ئالدىم ئالتۇن قۇياشتىن رەڭ ھۆسنۈمگە. تۇغقىمەيدۇ تەرىپىنى سۆزلىسەم.
ئىجادىمنىڭ ئۇ، خورىماس مەنبەسى،
يۇرت ئىشقىدا پەرۋانىمەن بىر ئۆمۈر، تۇمەن داستان پۈتەر مەڭگۈ كۈيلىسەم،
تۇتىيادۇر ماڭا چىمدىم تۇپرىقى. تىلغا ئېلىپ داڭلىغۇدەك نامى يار،
ئۇيغىتىدۇ ھېسلىرىمنى باشقىچە، بەكمۇ گۈزەل ئانا يۇرتۇم — دىيارىم.
ئۇخچۇپ ئاققان تاغ سۈيىنىڭ شوخلۇقى. پەخرىم مېنىڭ ئاشۇ سەھرا، كەڭ دالا،
ئاق لىچەكلىك چوققىلارغا قارىسام، چىقار بۇندا يۈرسەم يۈرەك خۇمارىم.
چاقنىتىدۇ كۆزنى قۇياش جىلۋىسى.

ئابدۇخەلىل ئابدۇخېۋىر

چايقىلىدۇ زۇمرەت، كەك دېگىز

كەچ سۇرىتى

هارغىن قۇياش باش قويدى ئاستا
تىك چوققىلار كەينىگە مۆكۈپ.
ئۇپۇق لېۋى ئاجايىپ زىبا،
بولدى ئەگلىك قويغاندەك سۈرۈپ.

بۇلۇتلارنىڭ مەڭزىدە شۇئان
قىپقىزىل ئوت كۆيمەكتە، يېنىپ.
ئاق پەردەك نەپىس ئاق تۇمان
يەر باغرىدا يۇرەر لەيلىشىپ.

ئەڭ ئاداققى ئۇرلار خەنجىرى،
يۇرەر ئىدىم، باغلارنى قۇچۇپ.
جىلۋە قىلار دەرەخ ياپرىقى،
ئۇر بەھرىدە ھۆسنىگە تولۇپ.

كۆك تاناپتەك ياپيېشىل يولدا
كېلەر شۇندا دېھقان شادلىنىپ.
ئۇ كېلىدۇ ئېتىزدىن كاتتا
ئېشىكىگە «بەخت» نى ئارتىپ.

مۇھەممەتتۇرسۇن ئەبەيدۇللا

ۋىسال كۈيى

تولۇن ئاي چۈشۈۋاپتۇ كۆلچەكلەرگە،
شولىسى گىرۋەكلەردە چىمرلايدۇ.
يۇلتۇزلار ئاڭا شۇنچە ئاشىقمىكىن،
تەلمۈرۈپ ئەتراپىدا قىمرلايدۇ.

شامالىلار ئويىنىشىدۇ شوخلۇق قىلىپ،
ئەگكەنچە چۈشىقلارنىڭ بەللىرىنى.
ئەندىكىپ قېچىشىدۇ يوپۇرماقلار،
شوخلۇقتىن سۆيۈۋېلىپ بىر - بىرىنى.

باغلاردا چېكەتكىلەر قىلار نەغمە،
يۇلاقلار شىرىلدايدۇ ئاڭا تەگكەش،

ئۇچىنىشلىق ھېسلار ئارا زارلايمەن
كېچىلەرنى دائىم ئويغاق ئۆتكۈزۈپ.
ياشلىق كەتتى قۇرۇق، شۇڭا يىغلايمەن،
قويغان كەبى مال - دۇنيانى يۇتتۇرۇپ.

شۇڭا يىغلايمەن

دوستلايدۇ كىرپىكىمدە ئىسسىق ياش،
جۈپ مەڭزىمدىن ئېقىن ياساپ توختىماي.
قەتىرە ياشتا جىلۋە قىلار مۇڭسىراش،
تۇن ھۆسنىدە پارلىغاندەك تولۇن ئاي.

يۈرىكىمنى قۇچقان ئاچچىق تۇيغۇلار،
ئارامىمنى بۇزار هارماي تىنىمسىز.
كۆزلىرىمدىن قاچقان شىرىن ئۇيقۇلار،
هەسرەت باسار مېنى كېلىپ شەپسىز.

نېمىشقىمۇ ياش تۆكمەيمەن مەن شۇنچە،
هەسرەتلەرنىڭ چاڭگىلىدا قىينىلىپ.
هەقلىقمىكىن ياش تۆكۈشۈپ هالسىراش،
ياشلىق مەندىن كەتكەچكە تېز خوشلىشىپ.

ئېچىنىشلىق ھېسلار ئارا زارلايمەن
كېچىلەرنى دائىم ئويغاق ئۆتكۈزۈپ.
ياشلىق كەتتى قۇرۇق، شۇڭا يىغلايمەن،
قويغان كەبى مال - دۇنيانى يۇتتۇرۇپ.

كۆز قىسىپ مارىلايدۇ كۈلەڭگىلەر،
بارمىكىن يار قەلبىدە هەسەت - كۈنلەش.
كۆرۈنۈپ قالار غەل - پال قىلىپ بەزى،
چولپانىنىڭ ئەينىكىدەك كۆزەل ماهى.

باش قويغان بۇلۇتلارمۇ چوققىلارغا،
ۋادىلار ئەسنىشىدۇ جۆيلۈپ گاهى.

يانداشىپ تاش ئۆستەڭگە شۇنچە يېقىن
سوزۇلغان يىراقلارغا چەكسىز ئورمان.
ئورمانىنىڭ سايىسىدا خىلۋەت يەردە
ياڭرايدۇ ۋىسال كۈيى شۇنچە لەرزان.

ئاي زىمىنگە چاچىدۇ جۇلا

ئاي زىمىنگە چاچىدۇ جۇلا،
گۈل بەرگىدە زەر - ياقۇت شەبنەم.
كېلەر باغدىن چېكەتكە ئۇنى،
ماڭا ئۇلپەت خۇشاللىق بۇدەم.
كەل نىگارىم تۇتقۇن قولۇمنى،
ئويناىلى بىز باغلارنى كۆرۈپ.
نەۋ باھارنىڭ مەيىن شامىلى
قېنىۋالسۇن لەۋلەرنى سۆيۈپ.
يۇلتۇزلارمۇ ئۇزۇندىن بۇيان
تەلمۈرىدۇ نە ئۈچۈن بۇ ھال؟
ئىشقىمىزدىن قوشاقلار توقۇپ،
سورايلى بىز ئۇلاردىن ئەھۋال.
شۇ ئۇزاقى ھىجرانلىق كۈنلەر
نېمە قىسمەت سالمىدى باشقا؟

يالقۇن ئەزىزى

بىر تامچە ياش

ئايدىڭ كېچە سۇس قىمىرلار كۆكتە يۇلتۇز،
شامال سوققان قوڭغۇراقتەك تىترەر تېنىم.
يەلكىنىنى دولقۇنلىتار ئەسلىمەمنىڭ،
چىرىپ كەتكەن تومۇرۇمدا سوغۇق قېنىم.

خىياللارغا شەپە بېرىپ ئاق يېغىندىن،
لەيلەپ يۈرەر ھەسرەت بولۇپ ئاپئاق تۇمان.
تىۋىنىمەن ئاھ! ئولتۇرۇپ قارا يەرگە،
شۇدرلايدۇ بوش ۋە ئاجىز قويۇق ئورمان.

ئارمانلىرىم تۆكۈلمەكتە شەبنەم بولۇپ،
چۈشلىرىمگە يۆگەشمەكتە چەكسىز خىيال.
توڭۇپ كەتكەن ئاق قۇشقاچتەك تىترىمەكتە،
قەيەردىدۇ، قەيەردىدۇ گۈزەل ۋىسال.

بۇغۇچلاندى ئۇمىدىمنىڭ قاناتلىرى،
يەردە ياتقان كۆلەڭگەمۇ كەتتى ئۆڭۈپ.

پارە - پارە بولدى دىل - يۈرەك،
تولدى كۆزلەر ئەلەملىك ياشقا.

ئاچتى بىزگە مېھرىلىك قۇچاق،
بەكمۇ ئىللىق كەڭ قوللۇق زامان.
ئۈزۈن - ئۈزۈن چۈشلەردىن كېيىن،
ئويغىنىپ بىز ئۇچراشتۇق ئامان.

كۆڭۈللەردە قالمىدى ھېچ داغ،
تاڭ يامغۇرى كەتكەچكە يۇيۇپ.
يەنە قايتا ياشاردى كۆكلەپ
قاقشال دەرەخ نۇرغا تويۇنۇپ.

كەل نىگارىم، تۇتۇپ قولۇمنى
سەيلى قىلغىن باغلارنى كۆرۈپ.
نەۋ باھارنىڭ مەيىن شامىلى،
قېنىۋالسۇن لەۋلەرنى سۆيۈپ.

تولۇن ئايىنىڭ ئاپئاق كۈچسىز نۇرى ئىچرە،
ئاسمىي دولقۇن بۇزغۇنلارغا بىراق چۆكۈپ.

قېتىپ قالغان كۆزۈمدىكى بىر تامچە ياش،
يۇيۇپ ئۆتمەس يۈرەكتىكى ھەيكىلىڭنى.
چۈشەكىگەن مانانلىق بىر كۈز كېچىسى،
گۈلدىن - گۈلگە چېچىۋەتتىم قەسىمىمنى.

بېغىشلىدىن ئاجراپ كەتكەن تەنھا يۈرەك،
ئالقىنىمدا تىپىرلايدۇ ئۇنسىز پەقەت.

كۈي كۈيلە مەن ئۈچۈن بولسىمۇ بىر ئاز

كۈي كۈيلە مەن ئۈچۈن بولسىمۇ بىر ئاز،
ئۇن - تۇنسىز ئاشىقمەن سېنىڭ كۈيۈڭگە.
ئارمانلار ئىلكىدە قىلىمەن پەرۋاز،
ھېچ بىر ئۇن ئوخشىماس سېنىڭ ئۇنۇڭگە!

تۇمانلىق ئاسماندا ئۇزەر ئاي مۇڭلۇق،
ئاھ! ئاپئاق ۋە كۆچسىز چىچىپ نۇرىنى.
يۇرەكتىن بىر يىغا چىقماقتا يامراپ،
ئاھ! مېنىڭ چوقۇنغان شۇ كىشىم قېنى؟!

كۆي - كۆيلە مەن ئۇچۇن بولسىمۇ بىرئاز،
ئەي ماڭا مەدەتكار ساددا قوشاقچى.
غۇبارسىز مىسرالار يېتىلسە بىر كۈن
ئىشەنگىن مەن سېنى ئىزدەپ بارماقچى!

قەدەم دىرىبەنزادە (تاجىك)

بۇگۈن — ئولجا، ئەتە — ئۇۋچى

سۆيگۈگە قىلىمەن ھەردەم ئىلتىجا،
چۈنكى مەن ھېسسىيات ئاشىقى - ئىنسان.
خارلانغان ھېسلىرىم - مىسكىن لىرىكا،
دەۋرىمنىڭ ھۆسنىدە تۇرار داغسىمان.

زارلانغان چىن سۆيگۈم تىنىقلىرىدىن
كۆچىدۇ تارىخنىڭ بېتىگە ناخشا.
«سۆيگۈسىزمۇلك ①خاراب»...دېگەن نىدالار
كېلەچەك ئوغلىنىڭ ئېڭىغا ئولجا!

ئەركىن روزى

سېنى ئىزدەپ

كۆز يۇگۇرتۇپ كىردىم باغلارغا
سېنى سوراپ گۈلچى مومايدىن.
تەرلەپ - پىشىپ چىقتىم تاغلارغا
سېنى سوراپ كانچى بوۋايدىن.

مەكتەپتىغۇ ئىزلىرىڭمۇ يوق،
مەسچىتكىمۇ باسمايسەن ئاياق.
ئاتلانمايسەن ياكى سەپەرگە،
يىراقلارغا، كۆتۈرۈپ بايراق.

كۈن چۈشمىگەن تامنىڭ تۈۋىدىن
سېنى ئىزدەپ تاپتىم شۇنچە تەس.
باشلىرىڭدا لەيلەيدۇ توزان،
ھورۇنلۇقتىن باسقان سېنى نەس.

بىلىنمەيدۇ ساڭا بۇ نەسلىك،
بىكارچىلىق تۇغار نېمىنى.
مىدىرلىغۇڭ كەلسىچۇ ئەمدى،
ئەتىنىڭمۇ يېگىن غېمىنى.

نۇرغا ئاشىق بولمايسەن ئەجەب

كۆزلىرىڭدىن تارامدى ياش،
ناخشام بىلەن قىلدىم ئىشارەت.
تىزلىنىپمۇ ئەگدىم ساڭا باش،
كېلەچەكتىن بەردىم بىشارەت.

ياشاپ كەلدىم تەرگە چۆمۈلۈپ،
كۆز ئالدىمدىن كەتمىگەچكە سەن.
ئارمانلارغا قالدىم كۆمۈلۈپ،
جان قەدىرىمگە يەتمىگەچكە سەن.

تىپىرلىدىم پەقەت سېنى دەپ،
ئۆزۈڭ ئەسلا ئالمىدىڭ ئىلىك.
نۇرغا ئاشىق بولمايسەن ئەجەب،
تېنىمنى مەن قىلسامۇ پىلىك.

بىزار بولدۇم غەمسىزلىكىڭدىن،
قاششاقلىقىڭ ياشلار كۆزۈمنى.
ئازابتىمەن پەمسىزلىكىڭدىن،
ئېغىر ئالما يۈرەك سۆزۈمنى.

① مولك — دىيار.

ئەمەنجان تۇرسۇن

سەن

ئاي چىقمىدى ئاسمانغا جېنىم،
قارا چۈمبەل ئارتتى كەڭ دۇنيا.
ئاي چىقمىسا چىقمىسۇن مەيلى،
سەنلا چىقىپ بول ماڭا ھەمراھ.

قاچان كۆرۈمەن

بۇ ئالەمدە دوزاخ يوق دەيدۇ،
راست بولمىسا نېچۈن كۆيىمەن.

تۇراپ ھەسەن

ئەتىگەن

مەن ئۇچۇن ياپما يۇزۇڭنى، ئەتىگەن،
ھەم يىراق قىلما ئۆزۈڭنى، ئەتىگەن.

گۈل ئېلىپ كەپسەن قېشىمغا دەستىلەپ،
ئاھ، سۆيەي باسقان ئىزىڭنى، ئەتىگەن.

تولدى كۆلبەم خۇش‌پۇراقتا، «خوش!»دېدىك

ساداقەتجان ھاجى

شېئىرلار

يامغۇر ياغقان ئاشۇ كېچىنى

يامغۇر ياغقان ئاشۇ كېچىنى
ئەسكە ئېلىپ سۆرىمەن خىيال.
ئىككىمىزگە بولغانتى كۈنلۈك
يول بويىدا ئۆسكەن مەجنۇنتال.

يامغۇر ياغقان ئاشۇ كېچىنى
چىقارمايمەن ئېسىمدىن زىنھار.

دوزاخ ئىكەن كۆيدۈرگەن گۈزەل،
جەننەتنى قاچان كۆرىمەن.

بوۋاق

ھەر تەرەپكە تېپىچەكلەر بوۋاق،
گاھى كۈلۈپ، گاھى ئېسەدەپ.
دېرىزىدىن ماريغان ئاينى،
پاك قەلبىمگە قاچان سىڭەر دەپ.

ئۇق قىلىپ چولپان كۆزۈڭنى، ئەتىگەن،
ئۆرگىلەي،
كەپتۇر مۇشۇنداق،
مەنمۇ خۇش
ئاڭلىسام شېرىن سۆزۈڭنى، ئەتىگەن!

چۈنكى شۇ كۈن جانانىم ساڭا
قىلغانىدىم سۆيگۈمنى ئىزھار.
يامغۇر ياغقان ئاشۇ بىر كېچە
غازاڭلارغا تولغانىدى يول.
لېكىن، يامغۇر ئېچىلدۇرغانتى
قەلبىمدىكى بىر جۈپ قىزىلگۈل.

سېغىنسام سېنى

تۇنلىرى خىيالەن سېغىنسام سېنى،
كىرپىكىم جۇپلەشمەس، جۇپلىشەلمەس ھەم.
قەدەمتە چاقنىغان سۈزۈك مەي كەبى
كۆزۈمدە يالتىراپ تۇرىدۇ شەبنەم.

كۆزۈمدە سۆيگۈنىڭ سۈزۈك شارابى،
ۋىسالىمۇ ئەمەس ھەم ھىجرانمۇ ئەمەس.
تۇنلىرى خىيالەن سېغىنسام سېنى
سۈزۈك مەي سېھرىدىن كىرپىكلىرىم مەس.

تۇنلىرى خىيالەن سېغىنسام سېنى،
كىرپىكىم جۇپلەشمەس، جۇپلىشەلمەس ھەم.
سەن ئۇچۇن ساقلىدىم ئارزۇسىدا مەي،
ئىنتىزار قەلبىگە بولسۇن، دەپ مەلھەم.

كىرپىكىم جۇپلەشمەس، جۇپلىشەلمەس ھەم،
سەن ئۇچۇن ساقلىدىم ئارزۇسىدا مەي.
كىرپىكىم جۇپلەشمەس، جۇپلىشەلمەس ھەم،
جانانىم شۇ مەينى ساڭا ئىچۇرمەي!

خىيالىڭنى بەر

كەل، چېچىڭدىن رەڭ بەر كېچىگە،
كۆزلىرىڭدىن يۇلتۇز تۆكۈلسۇن.
شوخ بۇلاقنىڭ سىرلىق كۈيىگە
يۈزۈڭدىن ئاي چىقىپ چۆمۈلسۇن.

ھىدلىرىڭنى بەرگىن شامالغا،
ياپراقلارغا پۈركۈپ ئوينىسۇن.
خىيالىڭنى بەر مەجنۇنتالغا،
سۇ بويىدا مېنى ئويلىسۇن.

يىراقتىن ياد ئېتىپ تۇرغىن ئەزىزىم

يىراقتىن ياد ئېتىپ تۇرغىن ئەزىزىم
مەنمۇ ھەم سېغىنىپ تۇرارمەن سېنى.
مۇھەببەت ئالدىدا پۈكۈلگەن تىزىم،
ئىلاھىي قولۇڭدا يۆلىگىن مېنى.

يىراقتىن ياد ئېتىپ تۇرغىن ئەزىزىم،
ھەيلى مەن غازاڭدەك سارغىيىپ كېتەي،
باھار كەلسە يەنە بىخ ئۇرار ئىزىم،
پەقەت بىرلا قېتىم ۋەسلىڭگە يېتەي.

تونۇشمىساق بوپتىكەن ئەسلى

سەن ئازابتا، مەنمۇ ئازابتا،
يېتەلمىدۇق ۋىسالغا زىنھار.
بىلگەن بولسام بۇنى ئىلگىرى،
قىلماس ئىدىم سۆيگۈمنى ئىزھار.

سەن ئازابتا، مەنمۇ ئازابتا،
ئاستىمىزدا غازاڭ نالىسى.
سۈندى ئىچمەي ۋىسال چېيىنى،
مۇھەببەتنىڭ زەر پىيالىسى.

باھار بولۇپ ياشنىمىدى ھەم،
بىزگە مەنسۇپ مۇھەببەت پەسلى،
ئازاب چېكىپ قالدۇق بىمەھەل،
تونۇشمىساق بوپتىكەن ئەسلى.

ئېزىتقۇ خىيال

خىيالىلاردىن خالى ئىدىم ئىلگىرى،
ئەمدىلىكتە خىيال كىرىپ ئېزىقتىم.
سېھرىلىدى سۈمبۈل چېچىڭ تۈيغۇمنى،
ئېزىقتۇرغان كۆزلىرىڭگە قىزىقتىم.

قىزىقىشتا گۇمانلاندىم دۇنيادىن،
دۇنيامۇ ھەم باقتى ماڭا گۇمانىدا.
قۇياش بولۇپ چىقتىم، تاڭدا ئۇپۇقتىن،
سېنى ئېزىپ قالمىسۇن دەپ تۇمانىدا.

ماڭا قاراپ چاچلىرىڭنى تارىدىڭ،
بىراق ئېلىپ قاچتىڭ يەنە كۆزۈڭنى.

مەغرۇرلىنىپ ئەتراپىڭغا قارىدىڭ،
ھەم بەختىيار سېزىپ شۇدەم ئۆزۈڭنى.

مەن ئارقاڭدىن كۆلەڭگۈدەك ئەگەشتىم،
ماڭغان چېغىڭ لەرزانغىنە تاشلىنىپ،
بولۇپ قالدىم ھەم دۇنياغا ئىشەنمەس،
مۇھەببەتلىك خىيال شۇنداق باشلىنىپ.

قىزىقىشقا قىزغىنىشىم كۈچەيدى،
كىرپىڭ بولۇپ توسقۇم كەلدى كۆزۈڭنى.
خوشلاشقۇدەك بولۇپ كەتتىم دۇنيادىن،
سۆيۈپ ئۆتكەن چېغى شامال يۈزۈڭنى.

خىيالىڭغا كېلەمدىكىن ئەي جانان،
بىر سېنى دەپ شۇنداق خىيال سۈرۈشۈم.
قىزغىنىپ بۇ كۆزى يامان دۇنيادىن
نەگە بارساڭ كۆلەڭگۈدەك يۈرۈشۈم.

مەيلى سەزگىن مەيلى سەزمە بەرىبىر،
سېھىرلىدى سۇمبۇل چېچىڭ تۇيغۇمنى.
چۈشلىرىمنى ئېزدىتۇرۇپ كۆزلىرىڭ،
ئارام بەرمەي ئېلىپ قاچتى ئۇيقۇمنى.

خىيال - قانات، خىيال - ھايات مەن ئۈچۈن،
مەن دۇنيانى شۇ خىيالدا چۈشەندىم.
گۈمان بىلەن قارىسامۇ دۇنياغا،
مۇھەببەتكە گۈمان قىلمايلا ئىشەندىم.

يېشىلگەن سىر

تاڭ سەھەردە كۆردۈم مەن سېنى،
شېئىر يادلاپ يۈرۈپسەن باغدا.
يېقىن كەلسەم سەزمەدىڭ مېنى،
سەزدۇرمەدىم مەنمۇ شۇ چاغدا.

سەزدۇرمەدىم مەن ساڭا زىنھار،
سەن شېئىرغا بولغانلىقىڭ ئەسىر.
قەلبىمنىمۇ قىلمەدىم ئىزھار،
چۈنكى شۇ چاغ يېشىلگەنلى سىر.

سۆيگۈم سىڭگەن شېئىرلىرىمنى،
باغدا تەنھا يادلاپ يۈرۈپسەن...

بىر تال يوپۇرماق

قۇچىقىدا ئۇخلاپ باھارنىڭ
ئەڭ ئاخىرقى بىر تال يوپۇرماق.
كۆز يۇمغاندۇ بەلكىم بولۇپ ئۇ
قاباھەتلىك قىشنى ئۇنتۇماق.

چۈشلىرىگە كىرىپ چىقماس ھەم،
ئۇنى سۆيۈپ تۇرغان باھارمۇ.
بەلكىم بىلمەس ئۇخلىغان يېرى
يۇمران شاخمۇ ۋە ياكى دارمۇ؟

قۇرۇپ كەتكەن ۋۇجۇدى ئۇنىڭ،
ۋە يوقاتقان تۇيغۇسىنىمۇ.
بەلكىم شامال قاتتىق تەگمىسە،
ئۇ بۇزمايدۇ ئۇيقۇسىنىمۇ.

قۇچىقىدا ئۇخلاپ باھارنىڭ
قۇرۇپ كەتكەن بىر تال يوپۇرماق.
قاچان نەسىپ بولارىكىن تاڭنىڭ!
بۇ ئۇيقۇدىن ئاڭا قۇتۇلماق؟

تەلئەت قادىرى

كۆڭلۈمدىكى يېزىقسىز قۇرلار

ئېقىنسىز دەريا

كۆز ئالدىمدا ياتار چەكسىز يېيىلىپ،
ئىزنالىرى بىر قەدىمىي ئېقىنىنىڭ.
ئۆچمىگەندەك قېرى جەڭچى تېنىدىن
قاچانلاردىن...
ئىزى تارىخ جېڭىنىڭ.

ئىزلىرىدا بۇ قەدىمىي دەريانىڭ،
ئۇچراپ تۇرار پات-پات لاۋا-لاتقىلار.
باسقان بەزى يەرلىرىنى ئوت-شىۋاق،
ئۇچرار تېخى تاش بېلىق ۋە باشقىلار.

پەيدا قىلدى ئالدىمدىلا بىر سۈرەت،
شۇدەم خىيال چاقمىقىنىڭ يالقۇنى:
نەرە تارتىپ كېلەر ئەنە دولقۇنلار،
بۇلۇتلارنى قوغلاپ يۈرەر شاۋقۇنى.

ئەركى دەريا ئۇپۇقتىكى شەپەقنى،
ئالار ئەنە چۆمۈلدۈرۈپ-چۈمدۈرۈپ.
ئوينار تېخى ئاخشاملىرى زېرىكسە،
دولقۇنغا تولۇنمايىنى مۆكتۈرۈپ.

كېچىلىرى ئاڭلانسا بۇ دەريانىڭ،
شاۋقۇنلىرى شىر ئۇنىدەك جاھانغا.
كۈندۈزلىرى ئۆتەر ئىدى يۇرتلاردىن،
ئوخشاپ قوشۇن تارتقان غالىب خاقانغا.

بىراق، قاچان؟! بۇنى ھېچكىم بىلمەيتتى،
قۇرۇپ قالدى دەريا سۈيى ئۈزۈلدى...
ئادەملەرگە قۇرۇپ قالغان بۇ دەريا،
گويا مەغلۇپ قوشۇن بولۇپ كۆرۈندى.

قاراپ ھەممە بۇ ئېقىنسىز دەريانى،
ئەمدى ھەرگىز سۇ كەلمەيدۇ دېيىشتى.
خۇددى ھۇجۇم باشلىغاندەك قەلئەگە،
يەر ئېچىشتى ۋە ئۆي-ماكان قىلىشتى.

لېكىن، ئۇلار ئۇنتۇغاندا دەريانى،
ۋە ئامەتكە خۇشال بولۇپ يۈرگەندە.
بولدى پاجىئە: تىرىلگەندەك قايتىدىن
كۆمۈپ قويسا قاي بىرىنى ئۆلگەندە،

گۈمبۈرلىگەن ئاۋاز بىلەن جىلغىدىن
چىقتى ئېقىن شىر توپىدەك ئېتىلىپ.
يوق قىلدى ئۇ بىردەمدىلا ھەممىنى،
ئىگىسى يوق قېيىق ئوخشاش ئېقىستىپ.

سۇنۇق ئابىدە

تۇرىدۇ ئالدىمدا سۇنۇق بىر دەرەخ،
گويا بىر يېتىمدەك ئۆكسۈپ-مۈكلىنىپ.
بەلكى، تاغ باسقاندۇ ئۇنىڭ قەددىنى،
تۇرار دوك ئادەمدەك قەددى بوغۇلۇپ.

ئەسلەتتى شۇ تاپتا ماڭا بۇ دەرەخ،
بوراندا زەربە يەپ سۇنغان قاناتنى.
ئەسلەتتى شۇ تاپتا ماڭا بۇ دەرەخ،
خۇددى بىر نەجان بوپ قالغان ھاياتنى.

تېخىمۇ نى مۇزلاتتى سوغۇق بىر سېزىم،
سىيرىلدى كۆزۈمدىن مۇزدەك تامچىلار.
سولاشتى كۆڭلۈمدە گۈللەر بىۋاقىت،
ئەسلىمە دولقۇنى سالدى قامچىلار.

* *

زېمىندىن سۈت‌ئېمىپ، كۆكتىن زەڭگەر ئۇر،
ياشنايتتى بۇ دەرەخ مەزمۇت رەۋىشته.
ئۇ ئىدى كائىنات ئوغلى-ئەركىسى،
ئوبرازى ئۇرلىنار ئىدى ئەرشته.

ئۇ غالىب كېلەتتى جۇت-شۆدرغاندىن،
ئالغاندەك مۇزلارنى دولقۇن سۈندۇرۇپ.
ئويىنىشىپ ئۆسەتتى بوران بىلەن ئۇ،
ئۇچقاندەك بوراندا بۇركۈت ئوق بولۇپ.

دەرىخا، بىلەلمەي قالدى بۇ دەرەخ،
ئۆسۈشىنىڭ-كۆكلەشنىڭ زىيانلىقىنى.
ئەزەلدىن ئۆزگىدىن بولۇش ئۈستۈنرەك،
قايىنتار خەقلەرنىڭ پىغانلىرىنى.

دېمەككىم، تەبىئەت ئىلاھىيەسى،
بىتۇ يۇق ھەسەتكە بولدى ھامىلدار.
پۈركىدى جاھانىنى ئۇ ئىس-تۈتەككە،
چاچقاندەك گويا ئوت كۈرمىك ئەجدىھار.

ھەي، ئېسىت! دەرەخكە تەگدى بىرقىلىچ،
سۈندى ئۇ قىلىچمۇ دەرەخ بىلەن تەڭ.
دەرەخنىڭ تېنىدە قاتتى مۇز ئوخشاش،
ئالدىنىش-پۇشايمان، ئاچچىق دەرد-ئەلەم.

بىر كۈنى شۇ جايغا كېلىپ كۆك بۆرە،
دەرەخنى يۆلىدى، ئالدى تۈتقۇزۇپ.
دەرىخا، بېلىدىن سۇنغان بۇ دەرەخ،
قىينالدى، ئالالماي كەلدى رۇسلۇنۇپ.

ئەزەلدىن باش كېسىش بولار قاتىللىق،
بېلىدىن سۈندۈرۈش شۇڭا بەك ئاسان.
چاقسىلا پۈتىنى ياكى قولىنى،
تارتىلىماس جازاغا—قالىدۇ ئامان.

بولىدۇ قىلىچ گەر سۈدسا ئۇلاشقا،
يېقىلغان سېپىلنى قۇرۇش ھەم مۇمكىن.
ساقىيار-تۇزلىنەر بەلكىم بىر كۈنى،
بۇ سۇنۇق دەرەخمۇ كۆكلىگەن بىلەن.

ھەيكەلتىراش زېمىن

يۆلىنىپ تەسەۋۋۇر قاناتلىرىغا،
سۈكۈتنىڭ قوينىدا خىيال سۈرىمەن.
ساناقسىز قەبرىدەك قۇم بارخىنىدىن،
شۇنداق بىر سۈرەتنى ئېنىق كۆرىمەن.

نېمىشقا، بىزدە ئۇ ھەيكەل ۋە مۇنار،
قەد كېرىپ تۇرىدۇ قۇملار ئاستىدا.
قۇمغا كىم يوشۇرۇپ قويغان ئۇلارنى،
نېمىشقا، زۇۋانسىز تارىخ نېمىشقا؟!

نېمىشقا، چوڭغىمۇ ۋە كىچىككىمۇ،
ئوخشاشلا بىپەرق قەبرە قاتۇردۇق.
نېمىشقا، بىباھا بايلىقىمىزنى،
يوق قىلدۇق، بارلارنى لايغا پاتۇردۇق؟!

نېمىشقا، باشقىلار ئىھرام تىكلىسە،
بىز بۇنداق ئىھرامدىن تاشلار قومۇردۇق.
نېمىشقا، چىرمىدى بىزنى نادانلىق،
ئەجدادلار بېشىنى تاشقا چوقۇدۇق؟...

تۇمانلار قاپلىغان ئاچچىق خىيالىم،
تىنماستىن ئويغىتىپ كەلدى خىياللار.
بىزگىمۇ ئەلبەتتە يارىشىدىكەن،
ئۆلۈغقا تىكلىسەك ھەيكەل — مۇنارلار.

تىكلىسەك ئۆلگەندە شائىر-ئەدىبكە،
تىكلىسەك ئۆلگەندە بۇيۇك ئالىمغا.
تىكلىسەك ئۆلگەندە مەشھۇر شەخسكە،
تىكلىسەك نېمىبولدى ھەتتا زالىمغا.

قايتا قەد كۆتەرسە، ئالسا تىكلىنىپ،
ھەر يۈكسەك مۇنارلار قەددىم ماكاندا.
كېلىشسە ئۆزگىلەر قىلىپ زىيارەت،
تونۇلۇپ باقمامدۇق بىزمۇ جاھانغا.

كەتمەستى ھەيكەل ۋە مۇنار توشۇپمۇ،
تاپاتتۇق يەتمسە كېرەكلىك زېمىن.
ئۇ قارلىق چوققىدەك مەزمۇت ۋە يۈكسەك،
قۇرايلى دۇنيادا ھەيكەللىك زېمىن! ...

مەنمۇ ئۇ ئوخشايمەن

ئالغىندا ئاپئاق قارغا يۆگىنىپ
تەبىئەتنىڭ تاغۇ دالا، جىلغىسى.
قالغاندىم، بۇندا ئاتلىق يول ئېلىپ،
كىرپىكىمگە قوناتتى قار جىلۋىسى.

قېينىزارغا كەلگىنىمدە يېقىنلاپ،
كىشنەپ كەتتى ئېتىم بىرىدىن يۇلقۇنۇپ.
ئەتراپىمغا باقتىم چۆچۈپ - ئەندىكىپ،
يۈرىكىمگە تەگدى بۇ ئىش ئوق بولۇپ.

ياتار ئىدى ھالسىزلانغان بىر كېيىك،
دەسسىۋالغاچ بىر يوشۇرۇن قاپقانغا.

ئۇ تېپىرلاپ بولماس ئىدى ئاۋارە،
چىرمالغانداەك گويا پولات ئارقاندا.

باقتىم شۇئان قاپقاندىكى ئووغا مەن،
يالتىرايتتى مۇڭ ۋە ئەندىش كۆزىدە.
شۇنداق چەكسىز ئەلەم، ئازاب، خورلىنىش،
سېزەر ئىدى كېيىك شۇتاپ ئۆزىدە.

بولسا ئىدى ناۋادا ئۇ بىر قاغا،
بولسا ئىدى ناۋادا ئۇ بىر ئېشەك.
قۇرۇلمايتتى قاپقانلارمۇ يولىدا،
ھەم ئوقلارنى ئۇزۇش ئاڭا نەكبەرەك.

دېمەك، ئۇنى ئۆزگىلەرگە ئوۋ قىلغان،
باغرىدىكى دىماغ يارغان ھىد - ئىپار.
شۇڭا ئۇنىڭ ئوۋچىلىرى بەك تولا،
پۇرسەت تېپىپ قاپقان قۇرۇپ، ئوق ئاتار.

قىزىق، مەنمۇ شۇنداقلا ئوۋ ئوخشايمەن،
سېزىپ قالدىم بەلكى ئويلاپ كېيىنكى.
مەندىمۇ ھەم بولغاچ ئازراق ھىد - ئىپار،
ئوۋلاپ تۇرار ئوۋچىلىرىم ھەم مېنى.

ياقۇن ئۆمەر

شېئىرلار

كەچقۇرۇن

زېمىنگە تۆكۈپ ئالتۇن نۇرلىرىنى
مۆكمەكتە تاغ كەينىگە كەچكى قۇياش.
ئۇپۇقنىڭ گىرۋىكىدە يالتىرار نۇر،
گويا كى كۆك قەردە بولۇپ ئوتقاش.

يانماقتا يايلاقلاردىن قوي پادىسى
توپىلىق چىغىر يولنى چاڭ كەلتۈرۈپ.
جور بولۇپ شوخ شامالغا چاۋاك چالار
دەل - دەرەخ تەبىئەتنىڭ پەيزىن سۈرۈپ.

مۆكچەيگەن بوۋاي بىلەن مومايلارغا،
كېلىنلەر كىگىز ئۆيدە راسلار تائام.
نەدىندۇر ئاڭلىنار شوخ نەي ساداسى،
كىشىلەر كۆڭلىنى قىپ ئۆزىگە رام.

يۇلتۇزلار چاراقلىشار سان - ساناقسىز،
ساماندا ئۇزەر بېرىپ ئەركىن بەلگە.
ياقۇتتەك نۇرلىرىنى چېچىپ ئايمۇ،
جىمجىتلىق بېغىشلايدۇ ھەممە يەرگە.

مۇھەببەتنى توسىماڭلار ئاتىلار

تۇنۇگۈنلا ياش ئىدىڭلار ئاتىلار،
سىلەرمۇ پاك مۇھەببەتكە ئىنتىلگەن.
سۆيگۈ بىلەن تېپىپ مادار تۇغمەس،
ۋاپادار شوخ يېگىت بولۇپ يېتىلگەن.

خىيال سۈرۈپ ئۆتكۈزگەنغۇ سىلەرمۇ
ئۇخلىماستىن قانچە ـ قانچە تۈنلەرنى.
ھاياجان ھەم ئۈمىد بىرلە كۈتكەنغۇ
تەشنالىقتا ۋىسال پەيتى كۈنلەرنى.

سۆيگۈ تىلەپ تالاي قېتىم ئۆتكەنغۇ
ناخشا بىلەن ئىشىك چېكىپ كوچىدىن.
چىقسا سىرتقا جانانىڭلار ئەگەردە،
خىجىللىقتا ماڭىغانغۇ دالدىدىن.

ئايىماستىن ئاتاڭلارنىڭ كۆڭلىنى،
ياشلىقىڭلار پەيزىنى خوپ سۈرگەنغۇ.
سەرسان بولۇپ چىن مۇھەببەت يولىدا،
مەجنۇن كەبى بىھوش بولۇپ يۈرگەنغۇ.

شۇ چاغ قەلب تۇرىگىلەردە چىن سۆيگۈ
بولغاچ ئىدى سېھىرلىك بىر ھۆكۈمران.
تەييار تۇرغان پەرھات كەبى ھەر دەقىق،
سادىقلىقتىن تۆكمەك ئۈچۈن قىزىل قان.

كەلسە بۇگۈن بىزگە ۋىسال نۆۋىتى،
رەنجىپ ھەرگىز تىللىماڭلار بىزلەرنى.
توسىماڭلار مۇھەببەتكە ئىنتىلسەك،
دورىغان بىز چىن سۆيگۈدە سىلەرنى.

چىقمىدى

تەلمۈرۈپ كۈتتۈم ئۇزاق جانانى ياردىم چىقمىدى،
گۈلچىراي، پەرى سۈپەت، قەدىدى چىنارىم چىقمىدى.

ئۇيقۇدىن بىدارى بولدۇم كۈن ـ تۈنى ئوي ـ غەم بىلەن،
ھەر سۆزى مەلھەم يۈرەككە دىلغا شىپارىم چىقمىدى.

تەلپۈنەر قەلبىم ھەمىشە ئاشۇ گۈل يۈزلۈك تامان،
مېھرى ئاتەش، دىلدا ئەكس يۈكسەك سانارىم چىقمىدى.

گۈل بولۇپ كۆيدى يۈرەك، تاپماي ۋىسال ئارزۇ ـ تىلەك،
قالدىم ئىشىق سەۋداسىغا، شول غەمگۈزارىم چىقمىدى.

قوشماق مەسرالار * * *

پەرۋانە سادىقەت ئىشقىدا قىز بۇندا تەشنالىق ئىلكىدە،
كۆيۈپ كۈل بولۇشقا رازىكەن. قىلىشقان ۋەدىنى ئويلايدۇ.
ۋاپاسىز كىشىلەر ۋىجدانىنى، ۋاپاسىز يېگىتى
پۇل ـ مالغا تىگىشىپ يەيدىكەن. باشقا بىر قىز بىلەن ئوينايدۇ.

* *

ئامەت كەلسە قېشىمغا،
ماڭا قۇچاق ئاچسەن.
ئاپەت كەلسە بېشىمغا،
مەندىن نېرى قاچسەن.

* *

شان قۇچسام ئالدىمدا ماختىدىڭ ئۇزاق،
ۋە لېكىن ئارقامدا قۇردۇڭ سەن تۇزاق.

ئابلەمت تۇردى

تېۋىنما پەرىزات

تېۋىنما، پەرىزات چەكمىشلىرىمگە،
ئىلاھىي بورانغا سوقۇلغان گۈلۈم.
يىرگىنىش مېنىڭدىن ئۇۋال سۆرەيدۇ،
هاياتى كېپەندىن قۇتۇلسۇن ئۆمرۈم.

ئاھ، نۇرسىز كەپەمنى زەي بېسىپ قاپتۇ،
كىرپىڭ ئۇنچىسىدىن هەيرانمۇ قالما.
دىلىڭ نۇر يېپىدا چەگكىن بېلىمنى،
ئەپتىمدىن ئاداقى تېۋىنىپ يانما.

* *

ئەي تەقدىر، ئىلاهى توربما يولىنى،
چۈشۈمدە پەرىزات قۇچاق ئاچماقچى.
ئاھ، ئۇنتۇپ تاڭلارنى، كۈنگەي جايلارنى
چۈشلەرنىڭ سېهرىگە قەلب ياقماقچى.

تېۋىنما پەرىزات چەكمىشلىرىمدىن،
چۈشۈمدە بويۇمغا چەمبىرەك سالغىن.
گۈمران قىپ ئېڭىمدا تەقدىر — ئىلاهنى
ئىلاهىي سۆيۈشنى ماڭا بىر بەرگىن.

هەسەن تەلمۇالدى

رۇبائىي ۋە پارچىلار

بەزىدە سەن خېلى ئويلاپ سۆزلىمەيسەن،
بەزىدە سەن مېنى گوللاپ سۆزلىمەيسەن،
ياخشىنى چۆكۈرۈپ، يامانىنى ماختاپ،
كۆڭلۈڭدە زادى سەن نېمە كۆزلىمەيسەن.

* *

گۈزەللىك ئۆلچىمى ئەمەستۇر چىراي،
نە هاجەت رەزىلنىڭ چېهرى بولسا ئاي.
ئەل - ئاۋام قەدىرلەپ سۆيەر ياقتۇرۇپ،
هەقىقىي خىسلەتكە بولسا كىمكى باي.

* *

چىرايىڭ بولسىمۇ بەئەينى كۈندەك،
قەلبىڭنى بايقىسام قاراڭغۇ تۈندەك.
نادانلىق ئىلكىدە ئۆتكۈزسەڭ ئۆمۈر،
ياشلىقىڭ توزۇيدۇ بەئەينى كۈلدەك.

* * *

قەتره مەن دولقۇنلۇق تۇرمۇش ئىچىدە،
ئۇزۇمەن تىنىمسىز كۆندۈز - كېچىدە.
ياراتسام ئەجرىمدىن زەررىچە تۆھپە،
ساقلىنار نام - ئېتىم تارىخ بېتىدە.

* * *

ھاياتنىڭ تەلىپى ئەمەس مال - مۈلۈك،
ئۆلچىنەر ھەر كىمنىڭ قىممىتى ئىشتا.
بىلىمەن ئوغلۇم دەپ سۆيىدۇ ئەل - يۇرت،
كۆكلەمدە ئېچىلىپ سولمىساق قىشتا.

* * *

ئاسمانغا تۇتۇرسەك يۇزۈڭگە تامار،
بېشىمگە سۆز قىلساق ئۆزۈڭگە يانار.
نادانغا ئالدىراپ بەرمە سىردىڭنى،
قاپقانغا چۈشۈرۈپ جېنىڭنى ئالار.

ئادەمنىڭ يۈرىكى كۆزۈنمەس كۆزگە،
يۈرىكىم پاك دېسە ئىشەنمە سۆزگە.
سائىتى كەلگەندە سىنىلار دۇشمەن،
ئۇ ساڭا چىن دوستمۇ ۋە ياكى ئۆزگە.

* * *

ئەجرىسىز راھەتكە مەست بوپ قىزىقىپ،
نادانلىق چۆلىدە يۈرمە ئېزىقىپ.
پۇشايمان ئوتىدا ئۆرتەنمەي دېسەڭ،
بىخۇتلۇق لېيىغا قالمىغىن پېتىپ.

* * *

ئەقلىڭ بىلەن نەزەر سالساڭ ئالەمگە،
ھەر كۈن بايرام بولمۇھەرمەس ئادەمگە.
بىلسەڭ كىبىر بىلىمسىزلىك، بىخۇتلۇق،
يېقىن دوستتۇر ۋاقتسىز دەرد - ماتەمگە.

بۇ ساندىكى شېئىرلارنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى مەمتىمىن بارى.

* *

ياسىن زىلال

شائىر ۋە ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتى

نۆۋەتتە شېئىرىيىتىمىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى توغرىسىدا كۆچلۈك غۇلغۇلا بولۇۋاتىدۇ، بۇ ھال مېنى چەكسىز سۆيۈندۈردى. ھەرقانداق بەس-مۇنازىرە بىر ئىلمىي ھەقىقەتنى ئىزدەيدۇ ۋە ئاخىرى ئۇنى تېپىپ چىقىدۇ. تېپىلغان ھەقىقەت گويا خىسلەتلىك غەلۋىرگە ئوخشاش، سامان بىلەن دانىنى، چار بىلەن توپانىنى ئايرىيدۇ. ئارپا، بۇغداي، گۈرۈچ، تېرىقنىڭ ھەممىسى ئاشلىق ھېسابلانسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئوزۇقلۇق قىممىتى، تاۋارلىق قىممىتى، تەبىئىتى ئوخشاش ئەمەس. شېئىرىيىتىمىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى ۋە ئۇنىڭغا بولغان چۈشەنچىلەر گويا چەشلەنمىگەن خامانەك، بىرجايىكى ئارىلىشىپ كەتكەن ئارپا، بۇغداي، گۈرۈچ، تېرىق دۆۋىسىدەك بىر ھالەتتە تۇرۇپتۇ. بىزگە بۇلارنى ئايرىيدىغان بىر خىسلەتلىك غەلۋىر تولىمۇ زۆرۈر بولۇپ قالدى.

شېئىرنىڭ بەدىئىي ساپاسى شائىر ئىستېداتىنىڭ ساپاسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. پارقىراپ تۇرغانلىقىنىڭ ھەممىسى ئالتۇن ئەمەس، ھالقا سوققۇچىلارنىڭ ھەممىسى زەرگا ئەمەس، يالقۇنداپ ساق چىقالىغانلىرى ئالتۇن، ئۇنى ھەقىقىي تونۇيالايدىغانلىرى زەرگاردۇر. ھاياتتا مىسنى زەر ئورنىدا ساتىدىغان ساختىپەز «زەرگار» لارمۇ، ئالتۇن ئالدىم دەپ مىس ئالىدىغان ساددا خېرىدارلارمۇ بار. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كىمنىڭ ئالدىغانلىقى، كىمنىڭ ئالدانغانلىقى ئايان بولىدۇ، بىراق كېيىنكي پۇشايمان پايدا بەرمەيدۇ.

ھەقىقىي شائىرنىڭ تالانت، ئىستېداتى بىلەن ۋۇجۇدقا كەلگەن ھەربىر مىسرا زەرگار سوققان جىنىڭ ئالتۇن بۇيۇمدەك ئەتىۋار، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ قىممەتلىك. شۇڭا شېئىرنىڭ ساپاسى ئۇستىدە سۆزلىگەندە، شائىرنىڭ ساپاسى ئەڭ ئاۋۋال تىلغا ئېلىنىدۇ، بىز شېئىرىيىتىمىزنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرىمىز دەيدىكەنمىز، ئالدى بىلەن شائىرلىرىمىزنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈشىمىز لازىم. مەن دەل ئاشۇ ئېھتىياج تۈپەيلىدىن شائىر ۋە ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتى ھەققىدە تۆت-بەش ئېغىز گەپ قىلىشنى ئويلاپ قالدىم.

شېئىر يازغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنىڭ شائىر دېگەن ئۇلۇغ مەرتىۋىگە مۇناسىپ بولالىشى ناتايىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، شېئىر شەكلىگە چۈشكەن گەپ-سۆزلەرنىڭ ھەممە

سەنى شېئىر دېگىلى بولمايدۇ. شېئىر يۇكسەك ئىجادىيەت، شائىرنىڭ پائالىيىتى - نازۇك ئىجابىي پائالىيەت. ئۇنداق ئىكەن، يۇقىرى ئىجادىيەت دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن ھىسسىياتلارنى تەركىب تاپقان قۇرۇلما شېئىر بولىدۇ. رېئال ھايات ۋە روھىي دۇنيانى سەزگۈر ئىجادكارغا خاس تالانت بىلەن بايقاپ، ئۇنى يۇقىرى ئىجادىي سەنئەت سەۋىيىسىگە كۆتۈرۈپ ئىپادە قىلالىغۇچى شائىر ھېسابلىنىدۇ.

ئۇيغۇر مىللىتى شائىر مىللەت، ئۇيغۇر يۇرتى شېئىرىيەتنىڭ ماكانى! ھەربىر ئۇيغۇر پەرزەنتىنىڭ قەلبىدە ئاجايىپ گۈزەل مىسرالار مەۋجۇت. خەلقىمىزنىڭ ئىچىدە بىرەر كۇپلېت شېئىر تۇزۇپ باقمىغان ياكى ناخشا - قوشاق ئېيتىپ باقمىغان ئادەم يوق دېسىمۇ بولىدۇ. خەلق ئارىسىدا گۈزەل ۋە ئوتلۇق قوشاقلارنىڭ ئادەمنى ھەيران قالدۇرارلىق دەرىجىدە مول بولۇشى خەلقىمىزنىڭ شائىر خەلق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. بۇ رېئاللىق ھازىر قولىغا قەلەم ئېلىپ شېئىر يېزىش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلارنىڭ خەلقىنىڭ شېئىرىيىتىنى، ئېستېتىك سەۋىيىسىنى تۆۋەن چاغلىماسلىقىنىڭ لازىملىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. خەلقىمىزنىڭ ئاجايىپ نازۇك شېئىرىي تۇيغۇغا تولغان روھىنى چوڭقۇر چۈشەنمىگەن ئادەملەر ئۆزلىرىنى ئۆزىگە ھايات ۋە ئەقىل نۇرى بەرگەن خەلقتىن يۇقىرى چاغلايدۇ. ئۇنداق ئادەملەرنىڭ شائىر بولالىشىمۇ دەرگۇمان!

شائىرلىرىمىز ئالدى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ شائىر مىللەتتىكى پەرزەنتى ئىكەنلىكىنى، شائىر مىللەتنىڭ شائىرى بولۇشنىڭ ئاسان ئەمەسلىكىنى چۈشىنىشى لازىم. تۇنۇش ئايدىڭلاشقاندىن كېيىن، ئۆزىدە شائىرغا خاس خىسلەت يېتىلدۇرۇشى زۆرۈر. شائىر بولۇش شەرەپلىك، ئەمما ئاسان ئەمەس. شائىر بولۇش ئىستىكى تەڭداشسىز شېئىردىن، ئەمما شائىر بولماق تەس. شائىر بولالىساڭ، ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقماقمۇ ئاسانغا توختىمايدۇ. ھەقىقىي شائىر تۇن قاراڭغۇلۇقىدا مەشئەل كۆتۈرگۈچى، روھىيەت ئالىمىدە كۇن ئويغانمىغاندا ئۇيۇقتا گۈلخان ياققۇچىدۇر. ھەقىقىي شائىر ئۆز خەلقىنىڭ دانكوسى!

شائىر — ئۇلۇغ، تەڭداشسىز ئۇنۋان. بۇ ئۇنۋاننى بىزگە پەقەت خەلقلا بېرەلەيدۇ. سېنىڭ روھىڭ خەلقىڭ روھى بىلەن بىر بولغاندىلا، سېنىڭ ۋىجدانىڭ خەلق ۋىجدانى بولغاندىلا، سېنىڭ دېگەنلىرىڭ خەلقنىڭ يۈرەك سۆزى بولغاندىلا، سېنىڭ ئىزدىگەنلىرىڭ خەلقنىڭ ئىزدىگەنلىرى بولغاندىلا، خەلق ساڭا شائىرلىق تاجىنى كىيگۈزىدۇ.

شائىرلىق شۆھرەت مەستانىلىرىگە مەڭگۈ مەنسۇپ ئەمەس، دەرۋەقە شائىرلىق شۆھرىتى شاھلارنىڭ شۆھرىتىدىن كۆپ شەۋكەتلىك. شۇڭا خەلق شائىرلىق تاجىنى كىيگۈزگەن شائىر شاھلارنىڭ تاجىغا ھەرگىز مەستانە كۆزلىرىنى تىكمەيدۇ. ئەمما ئالەمنى ئەيمىنىشكە سالىدىغان سەلتەنەت ئۇستىدە ئولتۇرغان شاھلار شائىرلىق تاجىغا قول سوزۇپ باقىدۇ. كۆزىنى قىزارتىدۇ، بىراق شائىرلىق تاجىغا مۇيەسسەر بولۇش شاھلىق تاجىغا ئېرىشكەندەك ئاسان ئەمەس. چۈنكى شاھلىق تاجى خەنجەر ھەيۋىسىنىڭ ھىمايىسىدە قولغا كەلگەن بىلەن

شائىرلىق تاجى خەلقنىڭ مۇھەببىتى ھىمايىسىدە قولغا كېلىدۇ. شائىرلىق يولىغا شۆھرەت مۇددىئاسى بىلەن كىرىپ كەلگەنلەر ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيلا قالماي، كۆلكىگە قالىدۇ.

بىزدە شۇنداق ئادەملەرمۇ باركى، شائىرنى باقمال، شېئىرنى تەنزە ئورنىدا چۈشىنىپ، تاپاۋەت قىلىش مەقسىتىدە قولىغا قەلەم ئالىدۇ. ئۇلاردا نە شائىرانە تەپەككۇر، نە تالانت، نە ۋىجدان تەشەببۇسى، نە خەلقنىڭ ئارمانلىرى بىلەن كۆيۈنۈپ لەك، نە تالانت، نە ۋىجدان تەشەببۇسى، نە خەلقنىڭ ئارمانلىرى بىلەن كۆيۈنۈپ چوغلانغان يۈرەك يوق. ئۇلار بىر ئۆمۈر كېرەكسىز تۆمۈر - تەسەك بىلەن تەنزە ئاچقان تەنزىكەشتەك، ئاللقاچان دېيىلىپ بولغان پىكىرلەردىن مىسرا تۇزۇپ، شېئىر تەنزىسى ئاچىدۇ. ئۇلار شائىرلىقنى جان بېقىشنىڭ ئەپلىك چارىسى دەپ بىلىدۇ. پار-قىراپ تۇرغان سەرىق نەرسىلەر ئىچىدىن ئالتۇننى دەرھال تونۇۋالالمىغان ئادەم يانچۇقىنى كېرەكسىز، قىممىتى يوق نەرسىلەر بىلەن تولدۇرۇۋالغانلىقىنى تۇيماي قالىدۇ. بۇنىڭ بەدىلىگە «شېئىرىيەت سەھىرگەرلىرى» جان باقىدۇ.

دېمەك، شېئىر شۆھرەت تېپىش ئۈچۈن، جان بېقىش ئۈچۈن، غەيرىي مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان دەستەك ئەمەس، شېئىر ۋىجدانىنىڭ چاقىرىقى، پاك روھ-نىڭ جۇشقۇنلىنىشى، گۈزەل ئارمانلار تولغان يۈرەكنىڭ پارتلىغان لاۋىسىدۇر. شېئىر زىمىستاندىكى گۈلخان، شېئىر روھىيەت ئېتىزلىرىنى ياشناتقۇچى يامغۇر، شېئىر تاڭ خورىزىنىڭ ئاۋازى، شېئىر باھار قالىغىچىنىڭ ۋىجىرلىشىدۇر.

شائىر مەنىۋى دۇنيادىكى ئېزىتقۇ ئەمەس، توغرا يولغا باشلىغۇچى رەھنەما! ئۇ ھەقىقىي مەنىسى بىلەن خىزىردۇر. شائىر ئەيسانىڭ نەپەسىدەك ئىسسىق نەپەسى بىلەن ئۆلگەن روھنى تىرىلدۇرگۈچى پەرىشته.

ناھايىتى ئەپسۇسكى، يېقىنقى بىرقانچە يىل مابەينىدە «شائىر» دېگەن بۇ نام تولىمۇ ئەرزان باھالىق نەرسىگە ئايلىنىپ قېلىپ، ئازدۇر - كۆپتۇر شېئىر يېزىۋاتقان ئادەملەرگە ئايانماي تارقىتىپ بېرىلدى.

«چېلەكتىكى سۇ قانچە يېرىم بولسا، شۇنچە شالاقلايدۇ». شائىرلىق سالاھىيەتكە تولمىغان ئادەملەر بۇ نامغا ئىگە بولۇشى بىلەنلا كېرىلىپ كەتتى. ئۆزلىرىنى ئىنسان-دىن ئۈستۈن چاغلاپ گەدىيىۋېلىشتى. بۇنىڭ بىلەن ئىككى خىل يامان نەتىجە كې-لىپ چىقتى. بىر تەرەپتىن، «شائىر» دېگەن بۇ نام خەلقنىڭ ھۆرمەت تۇيغۇسىدىن خېلىلا يىراقلاپ كەتتى. يەنە بىر تەرەپتىن، شېئىرىيەتنىڭ گۈللىنىشىگە زىيان يەتتى. چۈنكى ھاكاۋۇرلۇق ئىنسانىنىڭ ئىلگىرىلەش يولىدىكى يوشۇرۇن قاپقان. پەخەس بول-مىسا، ئۇ سېنى زەخمناك قىلىدۇ. پۈتىدىن ئايرىلغان ئادەمنىڭ بېجىرىم ئادەم بە-لەن تەڭ يول يۈرۈپ مەنزىلگە يېتىپ بېرىشى تەسەۋۋۇر قىلغىن يىراق. مەنمۇ شائىر ئاتىلىپ قالدىم. ھەر قېتىم ئۆز نامىمنىڭ شائىر دېگەن سۆز بىلەن قوشۇلۇپ ئاتال-غانلىقىنى ئاڭلىغىنىمدا، ئۆزۈمنى چەكسىز خىجىللىق ئىچىدە ھېس قىلىمەن.

ئەي ياران، شېئىر ئەمەس ئۇنداق ئاسان ئويلايدىغان...

قۇرئارا سۆزلەرنى مارجاندەك تىزىپ ئوينايدىغان.

ئۇ ئەمەس ۋە ياكى باققال ـ تەنزدكەشنىڭ تەنزىسى،
ئاقچا كەم چاغلاردا بەش پۇلغا سېتىپ خەجلەيدىغان.
ئۇ گويا كىرسىز قەلبتىن جۇش ئۇرۇپ تاشقان بۇلاق،
ھەم لاۋا ئاياز تۇنى يازنى بەخش ئەيلەيدىغان.
شېئىردۇر ئاي شولىسىدا چاقنىغان مىسران قىلىچ،
بىسىدىن ئوتلۇق قۇياشتەك نۇر، چېقىن تارقايدىغان.

«ئەخلاق ئادەم زىننىتى». ئەخلاق ئادەم بىلەن ھايۋاننى ئايرىپ تۇرىدىغان ئالتۇن تام. ئەخلاقتىن مەھرۇم بولغان ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنى ئويلاش قورقۇنچلۇق. ئەخلاق ــ ئىنسانلار ئۆزلىرىنى ئىنسان دەپ تۇنۇشقا مۇيەسسەر بولغانلىقتىن باشلاپ ھەر مىنۇت سۆزلىنىپ كەلگەن بۇيۇك تېما. ئادەم بالىسى ئۆزىنى ئادەم دەپ ھېسابلايدىكەن، روھىنى ئەخلاقنىڭ مەشئىلى بىلەن نۇرلىستان ئېتىشى لازىم.

شائىر جەمئىيەتنىڭ ئۇستازى، دەۋرنىڭ مۇئەللىمى، ئۇنىڭ خەلقىنى تەربىيىلەش، جۇملىدىن ئەخلاقىي جەھەتتە تەربىيىلەش مەجبۇرىيىتى بار. باشقىلارنى تەربىيىلەش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۆزۈڭ تەربىيىلىنىشىڭ كېرەك. مېنىڭچە، شائىر جەمئىيەت ئەربابى سۈپىتىدە مەيدانغا چىقىپ، خەلقە ئەڭ گۈزەل پەزىلەتلەردىن نەمۇنە كۆرسىتىپ بېرىشى زۆرۈر، «مۇللىنىڭ دېگىنىنى قىل، قىلغىنىنى قىلما» بولۇپ قالسا، بەك سەت بولغىنى. دەرۋەقە بىزدە «مۇللا ھەممىنى بىلەر، ئۆزى قويۇپ كۆلگە سېلىپ سۇ ئىچەر» دېگەندەك شائىرلار يوق ئەمەس. ئۇلار «شائىر دېگەننىڭ ئۆزىنى كۆرمەي، شېئىرىنى ئوقۇسا بولىدۇ» دېگەندەك گەپلەرنىڭ چىقىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ. بىزنىڭ يازغانلىرىمىز ئېقى قەغەز، قارىسى سىياھ بولۇپ قېلىۋەرسە، دېگەنلىرىمىزگە ئۆزىمىز ئەمەل قىلمىساق، باشقىلار قانداق ئەمەل قىلسۇن؟! ئۇنداقتا بىز قانداقمۇ جەمئىيەتنىڭ ئۇستازى، دەۋرنىڭ مۇئەللىمى بولالايمىز؟!

«مېۋىلىك دەرەخ ئېگىلىدۇ»، دەريانىڭ سۇ قانچە تولسا، ئۇ شۇنچە تىنچ ئاقىدۇ. شائىر ئەقىل ـ پاراسىتىدىن ئەلگە تىنماي مېۋە بېرىدىغان دەرەخ روھىيەت دالىسىنى بەھرى بىلەن ياشناتقۇچى دەريا بولۇشى لازىم. شائىرنىڭ مۇناسىۋەتتە ئالىي جانابى، ئالىي سۈپەت بولۇش تولىمۇ مۇھىم. شائىرنىڭ نامى كۆپكە تونۇش بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا تېكىلىدىغان كۆز، دىققەت قىلىدىغان قۇلاقمۇ نۇرغۇن بولىدۇ. ئاۋام سەندىن سەن ئويلىغاندىنمۇ ئارتۇق نەرسىلەرنى ئىزدەيدۇ. سەن يازغان مىسرالاردىكى گۈزەللىكنى سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭدىن كۆرۈشنى ئارزۇلايدۇ. ھەتتا سېنىڭ كىتابخانىلىرىڭ سەندە تېخى يېتىلمىگەن يۈكسەكلىكلەرنى ساڭا غايىبانە بېغىشلايدۇ. ئىجتىمائىي سورۇنلاردا ساڭا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ، ئەيمىنىش ئىچىدە ئاغزىڭغا قارايدۇ. سەن شۇنىڭغا لايىقمۇ ـ يوق؟ شائىرغا ھەر بىر قەدەمنى توغرا بېسىش پەرز، ھەر بىر سۆزدە ئەتراپىدىكىلەرگە ھېكمەت ۋە گۈزەللىك تەقدىم قىلىش قەرزدۇر. ناۋادا سەن باشقىلارنىڭ ساڭا بىلدۈرگەن ھۆرمەت تۈيغۇلىرىنى سەمىمىيەت بىلەن قوبۇل قىلماي، ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭدە يوق ئۇلۇغلۇقنىڭ ئېگىسى چاغلاپ، مەمەدانلىق، لاۋزىلىق قىلساڭ،

جامائەت سەندىن كۆلىدۇ. شائىر بەخش ئەتكەن ھىممەتىگە بەدەل تەلەپ قىلمايدىغان مەرد بولۇشى كېرەك. خەلقە ياردىتىپ بەرگەن ئۇتۇقلىرىدىن ماختىنىپ كېرىلىش، ماھىيەتتە، شەكلى ئۆزگەرگەن مىننەتخورلۇق. مىننەت مۇھەببەتكە يېقىلىغان ئوت. بۇ ئوت خەلقنىڭ ساڭا بولغان ئىخلاسىنى كۆل قىلىدۇ.

ئىنسانغا ئىپەك بەرىش يولىدا ھاياتىنى قۇربان قىلىدىغان پىلە قۇرتىدەك، ئۆن - تەۋرىشسىز كۆيۈپ قاراڭغۇلۇقتا نۇرسەپكۈچى شامدەك پىداكار بولغاندىلا، ددۇر ۋە مىللەتنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر شائىر بولغىلى بولىدۇ. ئازغىنە ئۇتۇقلىرىمىزدىن ھەشقىپىچەكتەك ئالدىراپ ئېچىلىپ كەتسەك، ناھايىتى تېز سولىشىپ كېتىمىز.

شائىرنىڭ تۇرلۇك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن خەلقتىن ئايرىلىپ قېلىشى ناھايىتى ئېچىنىشلىق. شائىرنى دەريا دېسەك، خەلق زېمىن. دەريانىڭ زېمىندىن ئايرىلىپ مۇئەللەقتە ئاقمىنىنى ھېچكىم كۆرمىگەن. شائىر شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلۇغكى، ئۇ روھىيەتنى سۈغارغۇچى دەريا. ئەمما دەريا زېمىندىن قايناپ چىققان بۇلاقلاردىن ھاسىل بولۇپ يەنە زېمىنگە سىڭىدۇ. يەر شارىدا ئۆزى ھاسىل بولغان زېمىندىن ئايرىلىپ ئالەم بوشلۇقىغا تۆكۈلۈپ كەتكەن دەريا يوق. سۈمۈرغىنىڭ پەلەكتە پەرۋاز قىلالىشى زېمىنده ئوزۇقلانغانلىقىدىن، ئۇنىڭ زېمىنده ئوزۇقلانماي پەرۋاز قىلالىشى مۇمكىن بولمىغىنىدەك، شائىرنىڭ پاراسەت ئوزۇقى بەرگەن خەلقتىن ئايرىلىپ تەپەككۇر كۆكىدە پەرۋاز قىلالىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس.

ئەخلاق ــ ئىنسان ھاياتىنىڭ نۇرى. بۇ نۇر شائىر قەلبىگە شۇنداق جەملەنسۇنكى، ئۇنىڭ ۋۇجۇددىن تۇنده شولا چاچقان گۈلخاندەك بالقىپ تۇرسۇن. شۇ چاغدىلا شائىر خەلقنى ئۆز ئەتراپىغا گويا پەرۋانىلارنى ئەتراپىغا يىغقان شام - چىراغتەك يىغا لايدۇ. پەرۋانە نۇر ئۈچۈن ئۆزىنى ئايىماي يالقۇنغا ئۇرىدۇ. ئەمدى بۇ مىسالدىكى ئىچكى پىكىرلەرنى شائىرلىرىمىزنىڭ شائىرانە تەپەككۇرىغا قالدۇراي.

بىزنىڭ پېشۋالىرىمىز ئاردىدا يۈكسەك ئەخلاقى پەزىلەتلىك ئادەملەر بار. بىز ئۇلاردىن ئۆگىنەيلى. خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن شائىرلارنىڭ ۋۇجۇددىن مەن ئاجايىپ كەمتەرلىكنى سەزدىم. مەشھۇر شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ ماڭا «مىراس» ژۇرنىلىغا بېغىشلاپ يازغان شېئىرىنى بېرىدۇپتىپ، «قاملاشمىغان جايلىرى بولسا، تۈزىتىپ ئىشلەتسىلە» دېگەنىدى. مەن بۇ گەپنى ئاڭلاپ قۇلىقىمغا ئىشەنمەي قالغان. چوڭقۇر پىكىرلىك شائىر ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر بىلەن ئۇچرىشىپ قالساق، ئىككى قوللاپ كۆرۈشۈپ ئەھۋال سورايدۇ. تاشۇناس، شائىر ئېمىن تۇرسۇن بىلەن بىمالال سۆزلىشەلەيمەن. ئۇنىڭ چوڭچىلىق قىلغىنىنى بايقىمىدىم. شائىر جاپپار ئەمەت ماڭا تۇرمىدە تۇرۇپ خەت يېزىپ، شائىرلىق يولىنى كۆرسەتكەن ئۇستازىم. ئۇ ياشلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئۆز بالىسىنىڭ ئىستىقبالىغا كۆيۈنگەندەك كۆيۈنىدۇ. پېشقەدەم شائىرەمىز تۇرسۇنئاي ھۆسەيىن خۇش خۇي، خۇش چاقچاق. تۇردى سامساق، مەھمۇت رەھىم قاتارلىق پېشقەدەملەر بىلەن ئاردىلاشقان ۋاقتىم ئىنتايىن ئاز بولسىمۇ، ئۇلاردىن پوچىلىق ئەمەس، كەمتەرلىك ھېس قىلدىم. شۇنى بايقىدىكى، بۇ ئۇستازلارنىڭ خەلق

نىڭ ھۆرمىتىگە شۇ قەدەر چوڭقۇر سازاۋەر بولالىشىدا ئەخلاقىي - پەزىلىتى چوڭ رول ئويناپغان.

ھەرقانداق بىر ھۈنەرۋەن ئۆز كەسپى بويىچە يۇقىرى ماھارەت ئىگىلىمىسە رونىق تاپالمايدۇ. شائىرمۇ بىر خىل ھۈنەرۋەن. ئۇ شۇنداق ھۈنەرۋەنكى، كۆڭۈل چەكلىرىدىن گۈلدەستە تۈزىدۇ. ئىنسان روھىنى لايىھىلەيدۇ، روھىيەتتە يېڭى قۇرۇلۇشلارنى ئېلىپ بارىدۇ. كەلگۈسىنىڭ خەرىتىسىنى سىزىپ چىقىدۇ. بۇ خىل ھۈنەر بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانى ناھايىتى كۆپ چۈۋەرلىك تەلەپ قىلىدۇ. ئەمما بىزدە شېئىر يېزىشنى تولىمۇ ئاددىي كەسىپ دەپ چاغلايدىغانلار خېلى كۆپ سالماقنى ئىگىلەپ قالغانلىقى ئۈچۈن، مەھسۇلاتلارنىڭ سۈپىتى تۆۋەنلەپ كەتتى. شۇنداق بولغاچقا، تال چۈشتىن سېۋەت توقۇيالمايدىغان ئادەملەرمۇ شېئىر توقۇيدىغان بولۇپ قالدى. ساختا ماركا چاپلانغان جا مەھسۇلاتلار خېرىدارلارنى ئالدىغاچقا، ئۇلار ھەر قېتىم تاۋار سېتىۋالغاندا، جا نەرسىلەرنى ئېلىپ قېلىشتىن ئەنسىرەيدىغان بولۇپ قالدى. شۇنىڭغا ئوخشاش شېئىرىيەتتىمىزدىكى جا نەرسىلەردىنمۇ كىتابخانلارنىڭ كۆڭلى سوۋۇپ كېتىۋاتىدۇ. بىر تاغار شاكالغا ئارىلىشىپ كەتكەن بىرقانچە تال مېغىزنى ئايرىۋېلىش ئۈچۈن خېلى كۆپ ئاۋارىچىلىق تارتىشقا توغرا كەلگەندەك، ياخشى نەرسىلەرنى تاپماق قېيىن بولۇۋاتىدۇ. ئىنسانلارنىڭ تۇرمۇش پائالىيىتى رېتىمىدە جىددىيلىك ئەۋج ئېلىۋاتقان بىر ۋاقىتتا كىتابخانلارغا ئالدىڭدىكى بىر داس تېرىق ئىچىدىن ئون تال گۈلۈچنى تېپىۋال دېسەك، توغرا بولارمۇ؟! ئەگەر بىز ئەپلەپ - سەپلەپ باشقىلارنىڭ كۆزىنى بوياپ پايدا تاپمىز دەيدىكەنمىز، ئاقىۋەت خەلقنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كېتىمىز. كېيىن بىزنىڭ ياخشى نەرسىلىرىمىزمۇ گۇماندىن خالى بولالمايدۇ.

شۇنى ئېتىراپ قىلىش لازىمكى، يېقىنقى بىرقانچە يىلدىن بېرى شېئىرىيەتتىمىز مۆلچەرلىگۈسىز دەرىجىدە سەنئەتلىك قىممىتىنى تۆۋەنلىتىۋەتتى. بىرنەچچە تال سۆزدىن قۇرۇلغان ئاددىي خەۋەر جۈملىلەرنى ئاجايىپ شېئىر دەپ داۋراڭ سالغۇچىلارنىمۇ كۆردۇق. خەلق ئۇنچىۋالا دۆت ئەمەس. ناھايىتى ئەپسۇسكى، بۇ خىل «شېئىرلار» نىڭ مەيدانغا چىقىشى بىلەن شېئىرىيەتتىمىزدىكى ئاجايىپ گۈزەل ئەنئەنىۋى شەكىللىرىمىز گە ھۇجۇم باشلىنىپ كەتتى. يۈرەكتىكى گەپنى دەۋەتسەم «بوي يەتمىگەن شاپتۇل ئاچچىق» بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن. بەزىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئىپادىلەش جەھەتتىكى ماھارىتىنى خاملىقىنى يۆگەپ، «بىز سۆزگە گىردىم قىلىشنى خالىمايمىز، يازغانلىرىمىزدا پىكىر بولسىلا بولدى» دېيىشى مۇمكىن. بىلىش كېرەككى، گىردىم قىلىشمۇ بىر خىل سەنئەت. گىردىم قىلىشنى بىلمىسە، ساھىبجامال قىزنى ئالالىغا ئوخشىتىپ قويۇش مۇمكىن. ياخشى گىردىم قىلالمسا، ئۇنىڭ ھۆسنىگە قوشۇلىدۇ. مانا بۇ ماھارەت مەسىلىسى. مېنىڭچە، شېئىرىي پىكىرنىڭ ئۆزىنى شېئىر دېگىلى بولمايدۇ. شېئىرىي پىكىر بىلەن شېئىرنى بىر نەرسە دېسەك، شائىرنىڭ شائىر بولمىغان كىشىلەردىن پەرقى يوقمۇ؟! شېئىرىي پىكىر ئەقلى - ھوشى جايىدا ھەرقانداق بىر ئادەمنىڭ قەلبىدە بولىدۇ. ئەمما ئۇلار ئۇنىڭ شېئىرىي پىكىر ئىكەنلىكىنى سەزەيدۇ

ياكى شائىردەك تولۇق سېزەلمەيدۇ. شېئىردىي پىكىرنى بايقاش، ئۇنى شېئىرديەت دەردـ
ىجىسىگە كۆتۈرۈش شائىرنىڭ ئىشى. شېئىردىي پىكىرنىڭ ھەممىسىنى شېئىر دېيىشكە
توغرا كەلسە، جەمئىيەت شائىرغا موھتاج بولمىغان بولاتتى. شائىرلارمۇ ۋاقىتنى ئاۋارە
قىلىپ ئولتۇرمىغان بولاتتى. شېئىردىي پىكىر بىلەن شېئىرنى بىر نەرسە دەپ چۈشىنىش
ماھىيەتتە، شائىرنىڭ رولىنى ئىنكار قىلغانلىق، ئۇنىڭ ئىزىزىتىنى يەرگە ئۇرغانلىق،
ھايات بەخش ئەتكەن شېئىردىي پىكىرلەرنى بايقاپ، ئۇنى شېئىرديەت دەرىجىسىگە
كۆتۈرۈپ يېزىپ چىقىش ئۈچۈن شائىر كېرەك، شائىرغا شائىرانە ماھارەت كېرەك.

قىسقىسى، ماھارەت ئۆگەنمىسەك بولمايدۇ، قەلەمنى كۆپرەك بىلەپ تۇرساق، مېڭىنى كۆپرەك ھەرىكەتلەندۈرسەك، ئۆزىمىزنىڭ ئىقتىدارىدىكى بوشلۇقنى سەمىمىيەت بىلەن ئېتىراپ قىلساق، باشقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى كەمتەرلىك بىلەن قوبۇل قىلساق، تىنماي تەر ئاققۇزساق، ماھارەت قولغا كەلمەي قالمايدۇ. ئەكسىچە ئۆزىمىز بىلمىگەن نەرسىلەرنى ھاجەتسىز نەرسە، ئۆزىمىز قىلالمىغان نەرسىلەرنى قىلىشقا ئەرزىمەيدىغان نەرسە دەپ تونۇساق، نادانلىق قىلغان بولىمىز. ئىشىمىز رونىاق تاپماي مايدۇ. ئاخىرى ئۆزىمىزنىمۇ، ئۆزگىلەرنىمۇ خۇشال قىلالمايمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن ھارماي ئۆگىنەيلى، تىنماي تاۋلىنايلى! شۇ چاغدىلا ئۆزىمىزمۇ رازى بولىمىز. ئۆزگىلەرمۇ ھەشقاللا دەيدۇ.

كلاسسىك شېئىرىيىتىمىزدىكى، ئەنئەنىۋى ئۇسلۇبىمىزدىكى جەۋھەرلەرنى بىراقلا چەتكە قاقساق، ئادالەتسىزلىك قىلغان بولىمىز. «گۆھەر ياتىدۇسايدا، تونۇمىسا نېمە پايدا» دېگەن گەپ بار. بىزنىڭ كلاسسىك شېئىرىيىتىمىز جاۋاھىراتلار دۇنياسى، ئۇنىڭ ئىچىدە ئادەمنىڭ ئەقلىنى ھەيران قالدۇرغان نەرسىلەر بار. مەن كىچىك چاغلىرىمدا چوڭلارـ دىن چۆچەكلەرنى ئاڭلاپ، بىر پارچە گۆھەر ئۈچراپ قېلىشنى ئارزۇ قىلاتتىم. ئۇ چاغلاردا قاشتېشىنىڭ گۆھەر تاشلارنىڭ بىر خىلى ئىكەنلىكىنى بىلمەپتىكەنمەن. گۆھەر قولۇمدا تۇرسىمۇ، گۆھەر دېگەن قانداق نېمىدۇ دەپ ئويلىغان ئىكەنمەن. قاشتېشىنىڭ گۆھەر ئىكەنلىكىنى تېخى كۆپ ئادەملەر بىلمىسە كېرەك. ئەمما باشقا ئەل مىللەتلىرى ئۇنى بىزدىن بۇرۇن بىلىپ بولغانىكەن. بىر چاغلاردا چەت ئەللىنىڭ خىمىيىۋى سۈنئىي تالا رەختلىرىگە ھەممىمىز قىزىقىپ، ئۆزىمىزنى ئورغان ئىدۇق. ئەمدى ئۆزىمىزنىڭ يايلاقلىرىدا چوڭ بولغان قوينىڭ يۇڭىدىن ياسالغان رەختلەرنىڭ ئۇ سۈنئىي نەرسىلەردىن كۆپ ياخشى ئىكەنلىكىنى چۈشەندۇق، بۇ پاكىت!

ئەلۋەتتە، باشقىلارنىڭ ئىلغار نەرسىلىرىنى قوبۇل قىلىشقا بولىدۇ. ئەمما باشقىلارنىڭ ياخشى مەدەنىيىتىنى كۆرۈپلا ئۆزىمىزنىڭ ئانا مەدەنىيىتىدىن يۈز ئۆرۈسەك، بىزنى يوق يەردىن بار قىلىپ قاتارغا قوشقان ئاتا ـ ئانىمىزنىڭ يۈزىگە تۈپا چاچقانلىق بىلەن باراۋەر بولماسمۇ؟! ئەلۋەتتە، ياۋروپا پوسۇنىدىكى ھەشەمەتلىك بىناـ لارنى ئۇيغۇر زېمىنىغا سېلىشقا بولىدۇ. ئەمما ئۇنى ئانا خەلقىمىز چوڭ بولغان زېمىنىنىڭ ئۈستىگە، مۇشۇ تۇپراقنىڭ توپىسىنى ئەجدادلار سۇ ئىچكەن دەريانىڭ سۈيى بىلەن سۇغىرىپ، ئۇيغۇرنىڭ قولى ۋە ئەقلى بىلەن سالمىز ـ دە! ئەكسىنچە ئۇنى مۇـ

ئەللەقەقە تۇرغۇزۇپ قويغىلى بولماس.

كلاسسىك شېئىرىيىتىمىزدىكى ئارۇز ۋەزنى ناھايىتى مۇكەممەل شېئىرىي پورما. خەلقىمىز بۇ خىل شەكىلگە مۇھەببەت باغلىغان. خەلق مىلك يىللاردىن بېرى ئۇزۇن-ھەمراھ بولۇپ كەلگەن بۇ شېئىرىيەتنى زامانىمىز شائىرلىرىنىڭ ئۇنى يېڭىشقا چامىسى يەتمەيدىغانلىكى سەۋەبلىك تاشلىۋېتىشكە رازى ئەمەس. شۇڭا ھە دېسىلا ئارۇز ۋەزنىنى چەتكە قاقمايلى، تىللىمايلى! راست گەپنى دېسەم، ئارۇز ۋەزنىنى چەتكە قېقىۋاتقان ۋە ئۇنى قاغاۋاتقانلارنىڭ ئاشۇ شەكىلدە بەش-ئالتە مىسرا تۇزەلمەيلا قالماي، بەلكى ئۆز رىتمى بىلەنمۇ ئوڭشاپ ئوقالمايدىغانلىقىنى بايقاپ قالدىم. قولىمىز يەتمىگەن شاپتۇل ئاچچىق دەپ ئۇنىڭ شاخلىرىنى سۇندۇرۇشقا ئۇرۇنساق، ھەتتا ئۇنىڭ يىلتىزىغا پالتا ئۇرساق، نامەردلىك بولۇپ قالمامدۇ! بىزنىڭ قولىمىز يەتمىسە، قولى ئۇزۇنلار ئۇزۇپ يېسە، بىزگىمۇ ئۇزۇپ بەرسە، ئۇنىڭ زىيىنى يوققۇ دەيمەن؟! ئەگەر ياخشىسى، ئۇنىڭ ئىچكى قانۇنىيەتلىرىنى ئىگىلەپ، مۇناسىپ ئىقتىدار يېتىلدۇرۇپ، ئۇنىڭغا يېڭى ھاياتىي كۈچ بېغىشلىغىنىمىز تۈزۈك، لەغمەن يېگىلى ۋەجىمىز چىقىش قىلمىسا، سېپىدىق ئاش يەيلى، ئەمما ئۆزىمىز ئېپىدىشەلمىگەنلىكىمىز تۈپەيلى لەغمەن ئەتكۈچىلەر بىلەن لەغمەن يېگۈچىلەرنى تىللاشقا قىلچە ھەققىمىز يوق! شائىر كىتابخانلارنىڭ ئېستېتىك رايىنى توغرا تونۇغاندىلا، خەلققە، مىللەتكە تېخىمۇ ئەتراپلىق زوق ۋە ئوزۇق بېرەلەيدۇ.

خەلق قوشاقلىرىنى سەل چاغلىمايلى، ئۇنىڭدىكى بەدىئىي ئىخچاملىق، پىكىرىدىكى نازۇكلۇق تولىمۇ يۇكسەك، بەزى قوشاقلارنى ئوقۇساق، ئۇنىڭ ئىچىدە بىر دەريا پىكىرنى بايقايمىز، ئارانلا تۆت مىسرادىن تەركىب تاپقان بىر كۇپلېت قوشاقتا دولقۇنلىغان پىكىر قاينىمى ئادەمنى بىر چوڭقۇرلۇقتىن يەنە بىر چوڭقۇرلۇققا، يەنە بىر چوڭقۇرلۇقتىن يەنە بىر چوڭقۇرلۇققا تاشلايدۇ.

ئاسمانىڭدا ئاي بولۇپ، پىيالەڭدە چاي بولۇپ،
جىمى ئالەمنى تەڭ كۆرسەم. لەۋلەرڭنى كۆيدۈرسەم.

دېگەن قوشاقتا قانچىلىك ئوتلۇق ئارمانلارنىڭ كۆمۈلگەنلىكىنى،

ئاھ ئۇرارمەن، ئاھ ئۇرارمەن، كۆز يېشىم دەريا بولۇپ
ئاھلىرىم تۇتقاي سېنى. بېلىقلىرىم يۇتقاي سېنى.

دېگەن قوشاقتا خەلقنىڭ نەقەدەر چەكسىز قەھرى سىڭگەنلىكىنى ئويلاپ باقساقلا بولىدۇ. خەلق قوشاقلىرى خەلق ئۆزى ئىجاد قىلغان لىرىك شېئىرلار بولۇپ، ئۇنىڭ ھەربىر ئۇرغۇسىغا قان، ياش، ئۇمىد، غايە، غەزەپ، ئىنتىقام، سۆيگۈ، ئېتىقاد سىڭگەن. خەلق قوشاقلىرىنى ئەقلىڭ بىلەن ئوقۇپ، ئۇنىڭدىن ياكرىغان ساداالارغا قۇلاق سالساڭ، خەلقنىڭ نەچچە يۈز يىللىق يۈرەك سوقۇشلىرىنى ئاڭلايسەن. ئاشۇنچىۋالا بىسپايان دېگىزدەك پىكىرلەرنىڭ كىچىككىنە بىر كۇپلېت قوشاقتا سىغقانلىقى ئاجايىپ ماھارەت، تەڭداشسىز سەنئەت! شائىرلىرىمىز خەلق قوشاقلىرىنى كۆپرەك ئوقۇشى، ئۇنىڭدىكى تالانت دۇردانىلىرىدىن ئۆلگە ئېلىشى زۆرۈر. مۇكەممەل شائىر

بولۇشقا بەل باغلىغان ھەرقانداق بىر تالانت ئىگىسى ئۆز خەلقىنىڭ كلاسسىك شېئىرىيىتىگە، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى پاساھەت ئۇنچىلىرىگە ۋارىسلىق قىلمايدىكەن. شېئىرىن خىيالىرى پىشمىغان خام خىيال پېتى قېلىۋېرىدۇ.

شائىرغا شائىرانە ماھارەتلا كۇپايە قىلمايدۇ. شائىر كۆپ تەرەپلىمە بىلىمگە ئىگە بولمىسا بولمايدۇ، تالانت ۋە ماھارەتنىڭ قانچىلىك يۇقىرى بولۇپ كېتىشىدىن قەتئىينەزەر، بىلىمسىز شائىر دەسمايىسىز سودىگەرگە ئوخشاپ قالىدۇ. بىلىم بىلەن بىرلەشمىگەن تالانت سىياھسىز قەلەم، ئوقى يوق مىلتىق! سىياھسىز قەلەم كارغا كەلمىگەندەك، ئوقى يوق مىلتىق كۆسەيدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇنىڭ بىلەن جەڭ قىلغىلى بولمايدۇ. بىلىمسىز شائىر مېۋىسىز باراڭدۇر. بىلىم بىلەن ماھارەت بىرىككەندىلا، گۈل ئۇستىگە گۈل چەككەندەك ھالەت شەكىللىنىدۇ. بۇ ئىككىسىگە ئېرىشكەن شائىرنىڭ مىسرالىرىدىن يۇلتۇز جىلۋىسى پارلىغۇسى.

دېمەك، شائىردا ئادالەت يولىدىكى پىداكار جەڭچىگە خاس مەردانە روھ، ئالىتۇندەك دات يولاتماس ۋىجدان، جەمئىيەت ئۇستازىغا لايىق گۈزەل ئەخلاق، شائىرانە تالانت، يۇقىرى ماھارەت، يېتۇك ئالىمدەك بىلىم بولۇشى كېرەك. بۇلار شائىرلىرىمىزنىڭ ساپاسىنى، سۈپىتىنى ئۆلچەيدىغان تارازا! شائىرلىق قىلىۋاتقان دوستلار ۋە شائىر بولماقچى بولۇۋاتقان كىشىلەر ئۆزلىرىنى ئەشۇ شەرتلەر بويىچە تەرىسىلىشى لازىم. بۇ ئۆلچەملەرنىڭ بىرەرسى كەم بولۇپ قالسا، ھەقىقىي شائىر بولالمايمىز. ھېچ بولمىغاندا «چالا شائىر»، «سولتەك شائىر» بولۇپ قالىمىز. شائىر ئاشۇ ئۆلچەمگە لايىقلاشقاندىلا، ئۆزىنىڭ دەۋر، مىللەت، تارىخ ئالدىدىكى ۋىجدانىي مەسئۇلىيىتىنى تونۇپ يېتەلەيدۇ.

ھازىرقى دۇنيا ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىياتى بىزنىڭ تەسەۋۋۇرىمىزغا سىغمايدىغان دەرىجىگە بېرىپ يەتتى. ئادەملەرنىڭ ئايغا چىققانلىقى كونا گەپ بولۇپ قالدى. ئىنسان قەدىمىي پلانېتىمىز پلانېتقا تاشلانماقتا. شۇنى ئەپسۇسلۇق بىلەن ئېقرار قىلىش نومۇس ئەمەسكى، بۇگۈنكى كۈندە ئالەم بوشلۇقىدا ئۇچۇپ يۈرگەن مىلىتارىستلىرىمىزنىڭ ئاتا-بوۋىلىرى ياۋايى ھالەتتە ياشاپ يۈرگەن زامانلاردا جاھانناما بىلەن مەغرىبتە تۇرۇپ مەشرىقنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلغان، ئۇچار گىلەم بىلەن ئون سەككىز مىڭ ئالەمنى كېزىپ چىقىش ئارزۇسىدا ئاجايىپ گۈزەل چۆچەكلەرنى يارىتقان ئەجداد تەسەۋۋۇر قالاق، تېخى نادان. نەچچە يۈز يىللىق جاراھەتنى بىراقلا ساقايتىش تەس. بىزنىڭ كۆپ سانىدىكى كىشىلىرىمىز ئادەملەرنىڭ ئايغا چىققانلىقىنى، ساماىدىكى سەيياھلىرىنى ئەپسانە دەپ چۈشىنىدۇ. خەلق خۇراپاتلىق، ساۋاتسىزلىق سەرتىمىدىن تولۇق ئازاد بولغىنى يوق. بىزدە باشلانغۇچ مائارىپى تېخى ئومۇملاشمىدى. ئاقارتىش دەۋرى ئاخىرلاشمىدى. شائىرلىرىمىز بۇ ئەھۋالنى چۈشىنىشى لازىم. خەلق شائىرلىرىمىزنىڭ ئۇستازلىق، مۇئەللىملىك بۇرچىنى ئادا قىلىشىغا موھتاج، يۈرەك سۆزلىرىنىڭ شائىر پاساھىتىگە مۇيەسسەر بولۇشىغا موھتاج! شائىر خەلق ئالدىدا جاۋابكار بولمىسا بولمايدۇ. شائىر خەلقنىڭ تومۇرلىرىدا ئاققان قان بولۇپ، يۈرەكنىڭ ئەھۋالىنى چۈشىنىشى كېرەك.

يېقىنقى يىللاردىن بېرى شېئىرىيەت رېئاللىقتىن يىراقلىشىپ كەتتى. شائىرلىرىمىز خەلقنىڭ ئەھۋالىغا قارىماي، ساماۋىي چۈشلەرنى كۆپ كۆرىدىغان بولۇپ قالدى، شېئىرلىرىمىزدا «ئاق چۈش»، «كۆك چۈش»، «يېشىل چۈش» لەر ئەۋج ئالدى. شائىر غەپلەت ئۇيقۇسىدا چۈش كۆرگۈچى ئەمەس، بەلكى بىدار ئادەم! ئالىمىم ئاشۇاقتى پولىغاندىمۇ چۈش كۆرۈپ ياتساق، تاكى جامالىنى كۆرۈشتىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ. ئۆزىمىز چۈش كۆرۈپ يېتىپ، باشقىلارنى قانداق ئويغىتىمىز؟! چۈش قانچە گۈزەل بولغان بىلەن بەرىبىر چۈش، رېئاللىق باشقا گەپ.

ئۇسسۇزغا سۇ كېرەك. چۆلدە چاكىقاپ كەلگەن ئادەمنى چۈشىمىزدىكى دەريانىڭ سۈيى بىلەن قاندۇرغىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭغا دەرھال بىر جام سۇ بەرمەي، مەككىدە ئابى زەم-زەم بار، ئىچىپ كەل دېسەك، قەست قىلغان بولىمىز.

«بىز كېلەچەك ئۈچۈن شېئىر يېزىۋاتىمىز، بىزنىڭ شېئىرلىرىمىزنى باشقىلار چۈشەنمىسە بىزنىڭ نېمە ئامالىمىز؟ بۇ ئۆلۈك بىلەن تىرىكنىڭ پاراكىلاشقىنىدەك بىر ئىش» دېگۈچىلەر ئۆزلىرىنىڭ قايسى دەۋرنىڭ ئادىمى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغانمۇ نېمە؟! تۇنۇگۈن بولمىغان بواسا، بۈگۈن بولمىغان بولاتتى. بۈگۈن بولمىسا، بۈگۈنىنىڭ ئەتىسى قانداق بولىدىكەن؟! يىلتىزسىز ياشىغان دەرەخنى كىم كۆرۈپتۇ؟! بۈگۈنكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى شېئىرىمىزنى چۈشەنمىدى دەپ ئۆلۈكلەر ھېسابلىساق، ئۇنداقتا بىز بۈگۈن جەسەتلەر ئارىسىدا تۇرۇپ، شېئىر يازغان بولمايمىزمۇ؟! شېئىرلىرىمىزنى كەلگۈسىدە كىمدۇك بالىلىرى ئوقۇپ چۈشەنمەكچى؟! بۈگۈنكى ئۆلۈكلەرنىڭ بالىلىرىمۇ؟! شائىر ئۆزىنىڭ يۈرەك سۆزلىرىنى چۈشەندۈرەلمىسە ناھايىتى ئېچىنىشلىق، ئەلۋەتتە، شائىرنىڭ خەلقە پارلاق كېلەچەكنى كۆرسىتىپ بېرىش مەجبۇرىيىتى بار. ئەمما گۈزەل ئەتىنىڭ ئۇرانە سىماسىنى كۆرۈش ئۈچۈن خەلق بىزنىڭ گەپلىرىمىزنى چۈشەنسۇن-دە! راستىنلا مىللەتنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن بەخت ئىزدىمەكچى بولساق، بۈگۈن ئۇنىڭ تەييارلىقىنى قىلساق بولىدۇ. بۈگۈننىڭ ئېھتىياجىنى قانداۇرالماي تۇرۇپ، ئەتە ئۈچۈن پو ئاتساق، خەلق بىزنى تىللايدۇ. ئەۋلادلارنىڭ كۈلكىسىگە، تارىخنىڭ جازاسىغا ئۇچرايمىز.

كېلەچەك بۈگۈندىن كۆپ پارلاق بولغۇسى. 21-ئەسىردىكى ئەۋلادلار 20-ئەسىر كىشىلىرىدىن كۆپ ئەقىللىق بولىدۇ. بۇ تارىخى قانۇنىيەت، بىز مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئادىمى، كېيىنكى ئەسىرنىڭ ئاتا-بوۋىلىرى. بالىلىرىمىز بىزنىڭ نېمىمىزدىن سۆيۈنۈشى كېرەك؟! بىز ئۇلار ھەققىدە چۈش كۆرۈۋەرمەي، ئۇلارنىڭ بەخت بىناسى ئۈچۈن ھۇل ھازىرلاپ قويىمساق بولماس! شۇنىڭغا خاتىرجەملىك بىلەن ئىشىنەيلىكى، كېلەچەكتىكى ئانىلارمۇ شائىر تۇغالايدۇ.

بىز ماموق ياستۇقىغا چۆكۈپ شائىرانە خىيال سۈرگەندە، ئېتىز قىرلىرىغا باش قويۇپ سۈنايلىنىپ يېتىپ ئۇخلىغانلارنى ئويلايلى، ھەشەمەتلىك ئېگىز بىنالارنىڭ دېرىزىسىدىن مەخمەل پەردىنى قايرىپ، قۇمۇش،قوناق شاخلىرى بىلەن كەپە ياسىغان ئولتۇرغان خەلقنى كۆرەيلى، زىياپەت سورۇنلىرىدا قېنىمىزغا پاتماي قەدەھ كۆتەرگەندە، ئېغىزىنى بويىدا زوكزىيىپ ئولتۇرۇپ لاي سۈنى ئوچۇملاپ ئىچىۋاتقانلارنى ئۇنتۇپ قالمايلى!!!

ئەنە شۇچاغدىلادەۋر،خەلق، تارىخ ئالدىدىكى ۋىجدانى مەسئۇلىيىتىمىزنى بىلەلەيمىز.

مەسئۇل مۇھەررىدىن ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

مامبەت تۇردى (قىرغىز)

«روزا بۇزۇلمايدۇ»

مەن ئەختەم ئۆمەرنىڭ «قۇرتلاپ كەتكەن كۆل» قاتارلىق ئەسەرلىرى ھەققىدە بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلاي. ئۇيغۇر تىلى سەۋىيەمىزنىڭ چەكلىكلىكى مېنى زور تۇسقۇنلۇقلارغا ئۇچرىتىشى مۇمكىن، كىتابخانلار ئەپۇ قىلار.

1

ياسىن مەدەك بىلەن نۇسرەتنىڭ قۇمۇشلۇقتا كۆرۈشكەن جەريانى شولوخوۋنى، مۇھەممەتئىمىن سەيدىنىڭ كېپەك شاكىجاڭنىڭ يېنىغا بارماقچى بولغانلىقىغا دائىر جەريان ياشار كامالنى، سەيدىنىڭ ھەمشىرىخانىنى ئۇزۇن يىللاردىن كېيىن تاساددىپىي باغرىغا بېسىپ يىغلىغان جەريانى ئايتماتوۋنى، ھارۇن ئارىپنىڭ قۇرسىقىدىن پاقا چىققان جەريان گارسىيا ماركىنى ئېسىمگە سېلىپ، ئۇلانما تەسەۋۋۇرۇمنى غەدىقلىدى. بۇ مېنىڭ كىتابخانلىق ھاياتىمدىكى ئەڭ قىزىق ھادىسە بولدى.

ئەدەبىيات تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا سېكسپ بېرىۋاتقان سىلىشتۇرۇپ ئوقۇش ئۇسۇلى بىلەن بۇ قېتىمقى بەدىئىي زوق ئېلىش پۇرسىتىنى بىر-بىرىگە باغلىيالمىدىم. ئەختەم ئۆمەرنىڭ «نازىنىن»، «يۇلتۇزسىز كېچىلەر» دېگەن ھېكايىلىرىنى ئوقۇغاندا مۇپاسسانىنى ياد ئەتكىنىم تېخىمۇ ھەيران قالارلىق ئىش ئىدى. مەن ئەمدى بۇ يازغۇچى توغرىلىق چوڭقۇر ئويلانماسلىققا ئاساس تاپالماي قالدىم. مېنىڭچە، يازغۇچىغا تەتقىقاتچىنىڭ كارامەت ماقالىسى ئەمەس، كىتابخانىنىڭ قالايمىقانلاشقان، كۆچمىپ، ئاجىزلاپ، قىزىپ-سوۋۇپ تۇرىدىغان بەدىئىي زوقلىنىشى كېرەك.

كۆڭلۈمدىكى گېپىمنى قىلسام، يېقىن ئاردىدا مۇشۇنداق ئەسەرنى ئوقۇيمەن دەپ كۈتمىگەنىدىم. ياق، تامامەنمۇ ئۇنداق ئەمەس. زوردۇن سابىرنىڭ «ئېھ، توپىلىق يول» دېگەن ھېكايىسىنى ئوقۇغاندا شۇنداق بىر كۈتۈلمىگەن ھېسسىياتقا چۆمۈلۈپ، نەچچە كۈنلەپ مەستخۇش ھالەتتە يۈرگەنىدىم. بىراق ئەختەم ئۆمەر «زېمىن، قارا ئادەملىرىڭگە» دېگەن ئەسىرىدىن تارتىپ ھازىرغىچە مېنى شۇنداق كويلارغا سالدىكى، ئاخىرى ئاددىي كىتابخان، ئەدەبىيات ھەۋەسكارى سۈپىتىدە ئۇنىڭ ئىقتىدارىغا ھەيران قالدىم. ئويلاپ كۆرسەم، ئۇ شولوخوۋمۇ، ياشار كامالمۇ، ئايتماتوۋمۇ، گارسىيا ماركىس ياكى مۇپاسسانمۇ ئەمەس، بەلكى ئەختەم ئۆمەرنىڭ ئۆزى ئىكەن. مېنى ھەر كويلارغا سالغان ئەسەر ئەختەم ئۆمەرنىڭ ئۆزىگە خاس دۇنياسى ئىكەن. بۇنداق ئۆزىگە خاس دۇنيانىڭ پەقەت تارىدىم بويىدا، تەكلىماكان چۆلىدە پەيدا بولۇشى مۇقەررەر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم.

2

«تاردم» ژۇرنىلىنىڭ 1989 - يىللىق 3 - سانىدا «قۇرتلاپ كەتكەن كۆل» نىڭ يېرىمى بېسىلدى.

نۇسرەتنىڭ «ئەتىگەن قويۇۋالغان ئوسمىسى تەر بىلەن يۇيۇلۇپ، سۇس ئىزناسى قالغان» چاغدا، ياسىن مەدەك سۆيگەنگە روزا بۇزۇلمايدۇ، دەپ نۇسرەتنىڭ بويىنىدىن سۆيۇۋالغاندا، نۇسرەت «كۆكۈيۇن چاقچاق بايتالدەك سەكرەپ، ياسىنىنىڭ سول بىلىكىنى چىشلىۋالغاندا»، ياسىن مەدەك «كەچتە سىلىنىڭ مەھەللە تەرەپتە قىمار بولدۇ، ئاي تۇغقاندا چىقسىڭىز يەنە بىرنى سۆيۈۋالسام، هەممىنى ئۇتتۇۋالاتتىم» دېگەندە، نۇسرەت «چولىسى يوق، ئىشتىنىڭىزنىمۇ ئۇتتۇرۇۋېتەرسىز خۇدايىم» دەپ ۋىللىققىدە كۈلگەندە، ياسىن مەدەك «خەپ سېنىمۇ ئالارمەن جۇمۇ!» دەپ قولىدىكى تاياق بىلەن كالىنى بىر ئۇرغاندا، «تاش يۈرەك» تەھرىرلەر «داۋامى كېيىنكى سانىدا» دەپ ئەسەرنى ئۇزۇپ تاشلىغان.

تۆتىنچى ئاي قاچان كېلىدۇ؟

مۇشۇ سوئال بىر ئەسىرنى كۆتكەن ئادەمنىڭ سوئالىدەك شۇنداق ئېغىر ئىدىكى، يۈرىكىم تولغىنىپ كەتتى.

ئاپرىل قاچان كېلىدۇ؟

هاۋا ئانا بىلەن ئادەم ئاتا ئوتتۇرىسىدىن باشلانغان سۆھبەت تاردم بويىدا شۇنداق تەبىئىي، شۇنداق تەسىرلىك ۋە ئاددىي داۋاملاشقانكى، نۇسرەت بىلەن ياسىن مەدەك زادى كىملەر دېگەن سوئالغا جاۋاب بېرەلمەي قالدىم.

تەر بىلەن يۇيۇلغان سۇس ئىزناسى قالغان ئوسما نۇسرەتكە شۇ قەدەر يارىشىپ، ئىنسان گۈزەللىكىنىڭ ئۇلۇغ سىمىاسى نامايان بولغان. نەم قۇمغا كۆكسىنى ياققان قىزنىڭ ئىچكى گۈزەللىك سېھرىي كۈچى بىلەن تاشقى ئاددىي گۈزەللىكنىڭ قۇدرىتى زوقلانغۇچىغا ئادەم مەنسۇى دۇنياسىنىڭ مەنزىرىسىنى تاماشا قىلدۇرىدۇ. هەرقانداق هەيكەلتىراش، فوتوگراف، رەسسامنىڭ نۇسرەتنىڭ ياسىن مەدەكنى كۈتۈش جەريانىدىكى روهىي هالىتى، پىسخىك هەرىكىتىنى ئاسانلىقچە سىزىپ بېرەلمىشى ناتايىن. هەقىقىي گۈزەللىكنىڭ ئاددىي بولىدىغانلىقىنى نۇسرەت ئىزاهلاپ تۇرۇپتۇ. بۇ ئىككى ياشنىڭ سۆھبىتى شۇنداق تەبىئىي ئىدىكى، مۇهەببەت توغرىسىدىكى هەرقانداق ئۇلۇغ دېئالوگلار، قەسەملەر، قەلەم ئىزهارلىرى كىتابخانىنىڭ قەلبىدە بۇنچىلىك زىلزىلە پەيدا قىلالماس!

قىزنى بىر سۆيۈپ قويغانمۇ روزا بۇزۇلامدۇ؟

ئۆزۈمگە ئۆزۈم شۇنداق سوئال قويۇپ، ئۆز سوئالىمدىن ئۆزۈم لەززەتلەنىدىم. ئاخىرىدا زور هاياجان بىلەن ياسىن مەدەكنىڭ سۆزىنى تەكرارلىدىم: «روزا بۇزۇلمايدۇ». پېرسوناژ دېئالوگىنىڭ جانلىقلىقى، تەسىرچانلىقى، ئاددىيلىقى ئەسەرنىڭ بەدىئىي قىممىتىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرغان. پېرسوناژ تىلىنىڭ پسىخىكىلىق تۈس ئېلىشىغا مۇمكىنلىك يارىتىش سۆز زەرگەرلىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقى. يېزىلىق بۇ ئىككى ياش

نىڭ ئاددىي، ئۇلۇغ سۆھبىتىگە داخىل بولۇش زوقلانغۇچىغا كەلگەن بىر قېتىملىق غەنىمەت. گۈزەل نۇسرەتنىڭ «سەتلىكىنى، توخۇ پوقى» دېگەن سۆزى شۇ شارائىتتا شۇنداق تەبىئىي، ناز-كەرەشمە بىلەن ئېيتىلغانكى، بۇ سۆزنىڭ گۈزەللىكىدىن يۈرەكلىرىم جىغىلداپ، مۇشۇ سۆزنى مەن ئاڭلىسامچۇ، دەپ قالدىم.

مېنىڭچە، ئەمدى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى ئىجابىي ۋە سەلبىي ئوبرازلارنىڭ بالدۇرقى قۇرۇلمىسى، فورمۇلىسى بۇزۇۋېتىلدى. ئۇنى بۇزۇۋەتكەن نەزەرىيىلەر ئەمەس، يازغۇچىلارنىڭ ئىجادىيىتى بولدى. ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى جانسىز مودېللار جانلىق، مۇرەككەپ ئادەمگە ئورۇن بوشاتتى. بۇ بىلگەن ئادەم ئۇچۇن بىر مىللەت ئەدەبىياتىدىكى تارىخىي بۇرۇلۇش.

ئادەملەرنى ئىدىيىلەرنىڭ، قاراشلارنىڭ ۋاسىتىسى، قورالى سۈپىتىدە تەسۋىرلەپ كەلگەن مىللىي ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئاپتورلىرى ئەمدى ئۆز ئىجادىيىتىنىڭ تارىخىي يولى ۋە كەلگۈسى تەقدىرى توغرىسىدا قايتا ئويلانماسلىقى مۇمكىن ئەمەس.

ئادەم ئۆزىنىڭ ئادەملىكىنى مەقسەت قىلىپ ياشايدۇ. دېھقانمۇ، كادىرمۇ، زىيالىيمۇ بىرىنچى قەدەمدە ئادەم. ئۇ تۇرمۇشقا پەقەت ئادەم سىياقىدا مۇئامىلە قىلىدۇ. ھېچقاچان كەسپىي خادىم سۈپىتىدە مۇئامىلە قىلمايدۇ. بۇ، دۇنيا ئەدەبىياتىنىڭ ئومۇمىلاشقان تەجرىبىسىدىن چىقىرىلغان يەكۈن. ئەختەم ئۆمەرنىڭ پېرسوناژلىرى شۇنىڭ جاۋابى ئادەتكە ئايلانغان پېرسوناژلار كاتېگورىيىسى ۋە قاتلىمىغا بىر يېڭىلىق ئېلىپ كىردى.

نېمە ئۈچۈن ياسىن مەدەكنىڭ قىمارۋازلىقى نۇسرەتنىڭ، ئانىسىنىڭ، كىتابخانىنىڭ باشقىچە قاراشلىرىنى، نەپرىتىنى قوزغىيالىمايدۇ؟ قىمارۋازلىق ياسىن مەدەككە خېمىشقا شۇنچىلىك تەبىئىي، ئىجابى، كومېدىيىلىك تۇس بېرىدۇ؟ تېخى ئۇنىڭغا مەلۇم مەنىدە سالاپەت بېغىشلايدۇ؟ بۇنىڭ جاۋابىنى كىتابخانىلار ئۆز ھېسسىياتلىرىدىن تاپالايدۇ. ئەگەر ياسىن مەدەك قىمارۋاز بولمىغان بولسا، ماڭا بۇنچىلىك سۆيۈملۈك ئۇيۇلماسكەن، دەپ ئويلاپ قالدىم. بەدبەختىي ئەسەرنىڭ سېھرىدي كۈچى مانا مۇشۇنداق يەرده ئىپادىلەنسە كېرەك. كىتابخانىنىڭ روھىي دۇنياسىغا تېگىپ، ئۇنى يېڭىلاپ، قايتىدىن تەشكىللەپ، كونا قۇرۇلمىلارنى بۇزۇپ تاشلىيالمىغان ئېستېتىك زوقلىنىشنىڭ چايدىسى نېمە؟! كۆرۈنۈشتىكى ئەمەس، ھەقىقىي مەنىدىكى ياخشىلىق بىلەن يامانلىق، گۈزەللىك بىلەن خۇنۈكلۈك ئوتتۇرىسىدىكى مەڭگۈلۈك زىددىيەتنى، مەڭگۈلۈك مۇناسىۋەتنى ھايات تەلىپىگە لايىق ئەكس ئەتتۈرۈش ئاسان بولمىسا كېرەك، زۆرۈر بولغاندا شۇنداق قىمارۋازلارنى قوللاپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ. «ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىده» دېگەن گەپ بارغۇ. بۇ ئالىلىق نېمىشقا سەلبىي پېرسوناژلارنىڭ ئىچىده، ئىجابىي پېرسوناژلارنىڭ تېشىدا بولىدۇ ياكى ئىجابىي پېرسوناژلاردا پۈتۈنلىي بولمايدۇ؟ بۇ يەرده ھايۋان بىلەن ئىجابىي پېرسوناژ قانداقتۇر بىر شەرتسىز ئاستىدا ئوخشاشلىققا ئىگە بولۇپ قالدىغۇ. مېنىڭچە، پېرسوناژنىڭ ئىجابىلىقى ئۇنىڭدا ئالىلىق يوقلۇقىدا ئەمەس، بەلكى ئۆزىدىكى ئالىلىقنى يەڭگەنلىكىده ئىپا-

دىلىنىدۇ. ياسىن مەدەك شۇنداق قىلالمىغان ئادەم. ئۇ ئۆز ئۆلۈمى ئارقىلىق، بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئېيتقاندا، كىتابخانىنىڭ ئۆلگەن روھىنى تىرىلدۈردى. ياسىن مەدەك قالدۇرۇپ كەتكەن باشقا بىر خىل يوشۇرۇن روھ ئۇنىڭ ھاياتلىقىغا، ئادەمىلىكىگە گۈۋاھدۇر. مۇھەممەتئىمىن سەيدىنىڭ ئوبرازىمۇ زور بەدىئىي ماھارەت بىلەن تەسۋىرلەنگەن، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ھالىتى تراگېدىيىلىك گۈزەللىكىنىڭ يۈكسەكلىكىگە كۆتۈرۈلگەن. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن غەزەپ، بۇرۇختۇملۇق، ناھەقچىلىكتىن سىراق بولۇپ يالغاچلىنىپ قالمىدى. ئۇنىڭ قىيىالغاچ ھالەتتە كۆلگە كىرىشى ئەقىل بىلەن چۈشىنىش دائىرىسىدىن ۋە ئاپتورنىڭ مۆلچەرىدىن ئاللىقاچان ھالقىپ كەتتى.

بۇ يالغاچلىق ماڭا شۇنداق بىر ھېسسىيات قالدۇردىكى، تەكلىماكاندا بىرىنچى قېتىم ئىنسانىنىڭ بىز تونۇپ يەتمىگەن ماھىيىتى بايقالدى. بۇ قېتىمقى يالغاچلىق خۇراپاتلىققا، نادانلىققا، كۆزى ئوچۇق تۇرۇپ كۆرمەيدىغان كۆرۈش سەزگۈلىرىگە، باپكارنىڭ كۆلىدىن سۇ ئېلىۋاتقان ئاياللارغا، بالىلارغا، سۇ ئىچىۋاتقان ھايۋانلارغا تاڭ رىخىي خاراكتېرلىك تەسىر بەرگەن بولۇشى مۇمكىن. مېنى ھەيران قالدۇرغىنى ئۇ پېرسونا‌ژنىڭ يالغاچ ھالدا كۆلگە كىرگەنلىكى ۋە سىيىۋەتكەنلىكى ئەمەس، بەلكى شۇ يالغاچلىق ئىپادىلەۋاتقان چوڭقۇر پەلسەپىۋى مەنە. ئۇنى مەن ئەسەرنى ئوقۇپ بولۇپ، ئىستېتىك مەستخۇشلۇقىنىڭ تەسىرىدىن كۆزۈمنى يۇمۇپ، نەچچە مىنۇت قېتىپ قالغىنىمدا ھېس قىلدىم.

بۇ پوۋېستنىڭ ئىجتىمائىي مەنىسى توغرىسىدا ھەرقانداق كىتابخان بىۋاسىتە تەسىرات ئالالايدۇ.

خۇراپاتلىق، نادانلىق، ئىتائەتمەنلىك ئاپتور تەرىپىدىن بىۋاسىتە ئەيىبلەنمەستىن ئۇلارنىڭ ئادەم پىسخىكىسىدىكى، ئادەم ئىچكى دۇنياسىدىكى لاتقىلىرى، تومۇر-تومۇرلارغا سىڭىپ كەتكەن مەرەزلىكلىرى بەدىئىي يول بىلەن ئىپادىلەنگەن. ئەگەر يازغۇچى ئوتتۇرىغا سەكرەپ چىقىپ، قايسى بىر موللىنى، يېزا باشلىقىنى ئەيىبلەپ كەتكەن بولسا، ئەسەرنىڭ بەدىئىي كۈچى ئاجىزلايتتى. كىتابخانلار ئۆزىنى قوپاللىق بىلەن تەڭىلغان قاراشلاردىن قاچۇرغان بولاتتى. كىتابخان «سويغان پىيازدەكلا ئوخشىدا ياتقان» ھاشىرخانىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرمىگۈچە ئاپتورنىڭ ھەرقانداق ئىزاھلىرىغا، قىستۇرمىلىرىغا ئىشەنمىگەن بولاتتى. بىر گۈزەل تەننىڭ قانداق قىلىپ چەيلەنگەنلىكىنى، بىر ياش روھنىڭ قانداق قىلىپ ئۆلگەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ ئۆز يۈرىكى بىلەن ھېس قىلمىغان كىتابخاننىڭ ئېستېتىك زوقلىنىشىدا داۋالغۇش پەيدا قىلالايدۇ.

ئېكولوگىيىنىڭ ۋەيران بولۇشى ئادەملەرنىڭ روھىي گادايلىقىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ، ئادەملەرنىڭ روھىي گادايلىقى ئېكولوگىيە مەسىلىسىنى تېخىمۇ ئۆتكۈرلەشتۈرىدۇ. ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋىتى بىر-بىرىگە زىت، قارىمۇ قارشى ھالەتتە ئەمەس. بىر-بىرىگە بېقىنغان، بىر-بىرىنى شەرت قىلغان ھالدا بولىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ناھايىتى تېز سۈرئەت بىلەن بۇزۇلۇۋاتقان ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئادەملەرنىڭ تۇرمۇشىغىلا ئەمەس، روھىغىمۇ زور دەرىجىدە تەسىر قىلدى.

تەكلىماكان قۇملۇقىدىن ئىبارەت، بۇ زور كۆچمىك ئالدىدا ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋىتىنى قايتىدىن تەكشىمەسلىك، ئادەمنىڭ تەبىئەتتىكى ئورنى، رولى، مەجبۇرىيىتى توغرىسىدا ئويلانماسلىق ئاياغقۇملۇقلارنىڭ پاجىئەسىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

سۇ بىلەن تەمىنلەش تەرتىپى ۋە نورمىسى سۇۋان مىراب قاتارلىقلارنىڭ ئاياغقۇملۇقلارنى شۇلۇۋالمىدىغان ئەڭ ئاسان چارىسىگە ئايلىنىپ قالمىدۇ، ئەسلىدىن ھەل قىلىش مۇمكىن بولغان سۇ مەسىلىسى ئۇلار تەرىپىدىن چىگىشلەشتۈرۈۋېتىلىدۇ. كەڭ مەنىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ كۈندىن-كۈنگە يامانلىشىپ، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىغا، روھىي دۇنياسىغا ئەكس تەسىر بېرىۋاتقان ئېكولوگىيە مەسىلىسى تەبىئى ھالدا ئەمەس، سۈنئىي ھالدا كېلىپ چىقمىغان دەپ كىم كېسىپ ئېيتالايدۇ؟ بۇ بىر زور ئىجتىمائىي مەسىلە. ھايات-مامات بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان بۇ ئىجتىمائىي مەسىلىنىڭ ئېغىرلىقى تېپىك ھالدا باپكارنىڭ كۆلى ئەتراپىدا ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. يادرو ئۇرۇشىدىن قالسا ئىككىنچى دەرىجىلىك ئاپەت بولۇپ ھېسابلانغان ئېكولوگىيىلىك بۇزۇلۇشنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئادەم مەنىۋى تۇرمۇشىدىكى تەسىرىنىڭ ئالامەتلىرىنى ئېنىق بۇزۇلۇشنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئادەم مەنىۋى تۇرمۇشىدىكى يەنە بىر قېتىملىق پارتلاش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. تەبىئەت بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى مەڭگۈلۈك ئورتاقلىق ئەدەبىياتنىڭ ئۆلمەس تېمىلىرىنىڭ بىرى. بۇ تېما پەقەت ئەختەمنىڭ دۇنياسى ئارقىلىقلا شىنجاڭدا بىرىنچى قېتىم ھەقىقىي، كەسكىن ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇ بىر مىللەت ئەدەبىياتىنىڭ مەلۇم قاتلامغا سەكرىگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى بولۇپ قالمىدۇ.

يازغۇچىنىڭ «زېمىن، قارا ئادەملىرىگە» دېگەن پوۋېستى تەنقىدچى ئەنۋەر ئابدۇرېھىم بىلەن مەمتىلى قادىرنىڭ مۇنازىرىسىگە چۈشۈپ قالغىنى مېنى قىزىقتۇردى. چۈنكى مەن بۇ پوۋېست توغرىلىق سۆز قىلاي دەپ، قۇدرىتىم يەتمەي جاپا چېكىپ يۈرگەن كىتابخانلارنىڭ بىرسى ئىدىم. ئەپسۇس، بۇ ئىككى تەنقىدچىنىڭ مۇنازىرىسى ماڭا ھازىرقى تارىخ بىلەن ئۆتكەن تارىخنىڭ دىئالوگىدەك تۇيۇلدى. ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئارىلىق شۇنچە يىراق بولۇپ، بىرى تاغنى كۆرسەتسە، يەنە بىرى باغنى كۆرسەتكەن. ئۆتكەن دەۋر بىلەن ھازىرقى دەۋرنىڭ مۇنازىرىسىدىن ساقلانغىلى بولمايدۇ. بىز ھازىرقى دەۋرنىڭ ئۆتكەن كۈنلەر ئاساسىدا قۇرۇلغانلىقىنى ئېتىراپ قىلمىز، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆتكەن دەۋرنىڭ ۋاقتى ئۆتكەن، كونىرىغان نەرسىلىرىنى ئىنكار قىلمىز. ئۇنداق قىلمىغاندا، بۈگۈنكى دەۋر بىزنىڭ دەۋرىمىز بولماي قالمىدۇ. ئۆتكەن كۈنلەردىكى ئەدەبىيات نەزەرىيىسىمۇ شۇنداق مۇئامىلىگە دۇچ كەلمەكتە. شۇڭا ئۇنىڭغا تېرىكىپ كېتىش ھاجەتسىز. مۇنازىرە جەريانىدا باشقىلارغا بىلىمسىز دېگەن قالپاقنى كىيدۈرۈش تېخىمۇ توغرا ئەمەس.

ئەدەبىيات ھەر بىر مىللەتنىڭ ئۆز شان-شەۋكىتىنى كۆز-كۆز قىلىدىغان قورالى ئەمەس. ئۇ ھەر بىر مىللەتنىڭ، جەمئىيەتنىڭ، ئادەمنىڭ ئۆز-ئۆزىنى تونۇشتىكى ئالاھىدە بىر خىل ئىقتىدارىنىڭ ئىپادىلىنىشى. ئۆزىنى پەقەت شان-شەرەپ تاختىسىدىن كۆرۈشنى خالىغان مىللەت ئىلغار مىللەت ئەمەس. قايسى مىللەت ئارىسىدا ئاكىيۇ، ماڭقۇرت يوق؟ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نى باشتىن كەچۈرگەن

قايسى مىللەتتە جامال، پاتمە، خۇماخاللار يوق؟

ئەدەبىيات قىسمەن، ئايرىمىلىققا ئىگە، ئالاھىدە ئەھۋاللارنى تەسۋىرلىمەيدۇ دەپ كىم ئېيتىدۇ؟ ئەدەبىياتنىڭ بىرىنچى مەقسىتى ئادەمنى تەسۋىرلەش. ئۇنىڭ ئەزەلدىن ھەرقانداق ئادەم چۈشۈپ قالماسلىقى كېرەك. ئەگەر ئەدەبىيات بىر ئادەمنى مايماقكەنسەن، يەنە بىرسىنى كۆزۈك قىسىقكەن، ئۇمۇملۇق، ئورتاقلىق تەرەپلىرىڭ ئازكەن دەپ چەتكە قاقسا، ئۇ ئەدەبىيات ئادەمدىن ئايرىلىپ قالىدۇ. چۈنكى دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنىڭ بىر يېرىدە نۇقسان بار. كونكرېت ئادەمنى ئومۇملىققا ئىگە بولغان مىللەتنىڭ بىرىنچىنىڭ ژەكىلى دەپ قاراش ئەدەبىيات ئۈچۈن بەكلا زۆرۈر ئەمەس. «زېمىن، قارا ئادەملىرىگە» ئاملىق پۇۋېستىكى جامال قاتارلىقلارنى ئىجابىي ئوبراز دېگىلى بولمىغىنىدەك، سەلبىي ئوبراز دېيىشكىمۇ بولمايدۇ. ئاپتورنىڭ مەقسىتى ئەدەبىيات نەزەرىيىلىرى بەلگىلەپ بەرگەن ئىجابىي، سەلبىي ئوبرازلارنى يارىتىش ئەمەس، بەلكى ئادەمنىڭ ئادەم بولۇش جەريانىدىكى ھايات تەقدىرىنى تەسۋىرلەش، مېنىڭچە، ئەخلاقنىڭ ئەسىرلىرىنى رېئاللىق زېمىنىڭ قاتمال ئۆلچەملىرى بىلەن ئۆلچەش ناھايىتى ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولىدى. «زېمىن، قارا ئادەملىرىگە» دىكى جامال رەسسام مەيلى بەزىلەرنىڭ تىپ يارىتىش، ئوبراز يارىتىش، ئومۇملۇقنى، مايىللىقنى ئېپادىلەش دېگەندەك ئۆلچەملىرىگە چۈشمىسۇن، جامال ئوبرازىنىڭ ناھايىتى زور تارىخى، ئىجتىمائىي تەسىر پەيدا قىلالىشى ئۈنىڭ ئۆز - ئۆزىنى ئاقلىشىغا، ئۆز - ئۆزىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە ئاساس بولالايدۇ. ئۇ ئەسەردىكى پېرسونازلار شۇ تۇرقى بىلەن شۇنداق تەسىرلىك، ئېچىنىشلىق، چوڭقۇر مەنىلىك ھايات مۇساپىسى بىلەن ئۆزىگە - ئۆزى ئۆلچەم بولالايدۇ. ياندىن قوپقان تەنقىدچىنىڭ ئۆلچەملىرىگە چۈشمىسە ھېچ گەپ ئەمەس.

ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئۆز - ئۆزىنى تونۇشقا باشلىدى. بىر تۈركۈم يازغۇچى - شائىرلار ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يېڭى مۇساپىسىنى ئاچماقتا. ئۇلارنىڭ ھازىرقى ئىجادىيەت باشلىنىشى، يېڭىلىق يارىتىش جۈرئىتى، ئىستىداتىدىن ئالغاندا، ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ساھەسىنىڭ ئالدى بىلەن ئۆزى توغرىلىق ئويلىنىشى زۆرۈر بولۇپ قالدى.

يېپەك يولى بويىدىكى دۇملەنگەن روھ كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى. مەن مۇھەممەتئىمىن سەيدىن بىلەن باپكارنىڭ كۆلى بويىدا يالىڭاچ ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇنىڭ يالىڭاچلىقىنىڭ ئالدىدا مېنىڭ يالىڭاچلىقىم ھاياسىز، ئۇياتسىز يالىڭاچلىق ئىدى، ھەتتا ھايۋاننىڭ يالىڭاچلىقىغا ئوخشاپ كېتەتتى، شۇڭا قاتتىق خىجالىق ھېس قىلدىم. مەن بۇ پۇۋېست توغرىلىق پەقەت مۇشۇ سۆزنىلا قىلالايمەن. چۈنكى مېنىڭ يۇقىرىقى سۆزلىرىم قانداقتۇ بىر ئەسەرنى باھالاش ئەمەس، بەلكى مەن ئەسەر ئارقىلىق ھېس قىلغان بەدىئىي تەسىرات. بۇ ئەسەرنىڭ ماھىيەت - مەنىسى، ئىچكى قۇدرىتى، كىتابخانلارنى ھەر كويلارغا سالغان سېھرىي كۈچى توغرىلىق كونكرېت سۆزلەش بەك مۇشكۇل. ئۇنى تولۇق چۈشەندۈرگىلىمۇ بولمايدۇ. بۇنى ھەركىم ئۆز يۈرىكى بىلەن ھېس قىلىشى كېرەك. يەنە تەكرارلاپ قويماي: ھېچ كىم ھېچقايسىسى تەنقىدچىنىڭ گېپىگە كىرمەي، پەقەت ئۆز كۆزى بىلەن ئەسەرنى ئوقۇپ چىقىشى كېرەك. شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ قانداق ئەسەر ئىكەنلىكى ئايدىڭ بولىدۇ.

مەسئۇل مۇھەررىدىن ئەنۋەر ئابدۇرېھىم.

ۋەن نىك

تالانتلىق قەيسەر شائىر

ئوسمان ماندالشتام (1891-1938) سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ددسلەپكى مەزگىللىرىدىكى دۇنياۋى شۆھرەتكە ئىگە بولغان شائىرى، نەچچە ئون يىلدىن بۇيان دۇنيا شېئىرىيىتى ساھەسىنىڭ ددققىتى ئۇنىڭغا چۆشمەكتە. ئۇنىڭ شېئىرلىرى سوۋېت خەلقىنىڭ مەنىۋى بايلىقى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى دۇنيا ئەدەبىياتىنىڭمۇ گۆھەر - دۇردانىسىدۇر.

غەرب ئەدەبىيات ساھەسى ماندالشتامنىڭ نۇرغۇن شېئىر - نەسىرلىرىنى تونۇش تۇردى ۋە ئۇ توغرىلىق ئوبزورلارنى ئېلان قىلدى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ كۆپ قىسمى غەربتە نەشىر قىلىندى. بەزىلەر ئۇنىڭ شېئىرىنى 20 - ئەسىر شېئىرىيىتىدىكى ئاز ئۇچرايدىغان ھادىسە، دېسە، يەنە بەزىلەر سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ باشقا شائىرلىرى ئۇنىڭ بىلەن تەڭلىشەلمەيدۇ، دېيىشتى.

ماندالشتام ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن ئىلگىرىلا ئاجايىپ تالانتىنى نامايان قىلغانلىقتىن شېئىرىيەت مۇنبىرىدىكى سەركەردە، ئاكمى ئېقىمنىڭ غوللۇق كۈچى دەپ قارالغان ئىنقىلابنىڭ بوران - چاپقۇنلۇق يىللىرىدىكى جىددىي ئۆزگىرىش ۋە قالايمىقانچىلىقلار ھەمدە ئەدەبىيات - سەنئەت ئېقىملىرى ئوتتۇرىسىدىكى مەزھەپ كۈرەشلىرى تۈپەيلىدىن، ئەينى ۋاقىتتىكى نەشرىيات ساھەسىدىكىلەر ماندالشتامنىڭ شېئىرلىرىنى نەشىر قىلىشنى ئانچە خالاپ كەتمىگەن. 1928 - يىلىغا كەلگەندە ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى نەشىر قىلىش ھەممىلا يەردە دېگۈدەك توسقۇنلۇققا ئۇچرىدى. ماندالشتام ئەدەبىي ھاياتى ۋە ھايات مۇساپىسىدە ھەر خىل بوران - چاپقۇنلارنى بېشىدىن كەچۈردى. ئۇ 1934 - يىلى ۋە 1938 - يىلى ئىككى قېتىم قولغا ئېلىندى. ئاخىرىدا سۈرگۈنده يۈرۈپ، ئەس - ھوشىدىن ئايرىلىپ، ۋاقتسىز ئۆلۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئىسمى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەدەبىيات تارىخىغا دائىر بارلىق كىتابلىرىدىن چىقىرىلىپ تاشلاندى ھەمدە «ئەكسىل - ئىنقىلابچى» دېگەن قالپاق كىيگۈزۈلدى. ئۇۋاللىقا قالغان بۇ شائىر 50 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن كېيىن ناھايىتى تەسلىكتە ئاقلاندى. نام - شەرىپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. يېقىنقى يىللاردىن بېرى، كۆپلىگەن سوۋېت ئەدەبىيات تارىخچىلىرى ۋە تەقرىزچىلىرى XX ئەسىر رۇس شېئىرىيىتىنىڭ تەرەققىيات تارىخى توغرىسىدىكى ھەرقانداق كىتابتا ماندالشتامغا ئورۇن بېرىلمىسە، ئۇ ئادىللىق بولمايدۇ، ئۇنداق كىتاب ئۆزىنىڭ

چىنلىقىنى يوقىتىپ قويىدۇ، دەپ ھېسابلىدى. ماندالىشتامنىڭ مىراس شېئىرلىرى يېقىنقى يىللاردىن بېرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ گېزىت - ژۇرناللىرىدا ئېلان قىلىنىشقا باشلىدى. نۆۋەتتە ئۇنىڭ تولۇق ئەسەرلەر توپلىمىنى نەشىر قىلىش ھەققىدە غۇلغۇلا بولماقتا.

ماندالىشتام ياخشى تەربىيە كۆرگەن ئوتتۇرا بۇرژۇئاز يەھۇدى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. دادىسى خۇرۇم سودىگىرى بولسىمۇ گېرمانىيە پەلسەپىسى تەتقىقاتىغا بەكلا قىزىقاتتى. ئانىسى ئۇستا پىئانىنو مۇئەللىمى ئىدى. ماندالىشتام ۋارشاۋادا تۇغۇلۇپ پېتىربۇرگتا چوڭ بولدى. ئۇ ۋە ئۇنىڭ ئىككى قېرىندىشى ئائىلىدە ناھايىتى ياخشى تەربىيە كۆرگەن ھەم ئەتراپىدىكى مەدەنىيەت - سەنئەت مۇھىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان. ئۇ باللىق دەۋرىدىن تارتىپ دادىسىنىڭ يېتەكلىشى بىلەن گېرمانىيە ئەدەبىياتى ۋە XVII ئەسىر پەلسەپىسىنى ئۆگىنىشكە كىرىشتى. كېيىن فرانسۇز شېئىرىيىتى بىلەن كەڭ كۆلەمدە تونۇشتى. بۇلار ئۇنىڭ كېيىنكى كۆنلىرىدە شېئىرىيەت ئىجادىيىتى جەھەتتە ئىلگىرىلىشىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى. ئۇ باللىق ۋاقتىلىرىدا ئاتاقلىق شائىر ۋىلادىمىر ۋاسلىيېۋىچ گىپپىئۇس مۇددىرلىقىدىكى تېنىشېۋ مەكتىپىدە ئوقۇغاچقا، گىپپىئۇسنىڭ تەسىرىنى قوبۇل قىلغان. ئەمما ماندالىشتام ۋارشاۋادا تۇغۇلۇپ ئانىنىسكى دەپ قارايدۇ. ئۇ 1907 - يىلى بۇ مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن چەت ئەللەرنى زىيارەت قىلىپ، نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتتى. دەسلىپىدە پارىژغا بېرىپ بىر يېرىم يىل تۇردى، ئاندىن گېرمانىيىگە بېرىپ ھامبۇرگ ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىر يىل تىل - ئەدەبىيات ۋە پەلسەپە ئوقۇغانىدى. ئارقىدىنلا شۋېتسىيە ۋە ئىتالىيەلەرنى زىيارەت قىلدى. 1908 - يىلى ئۇ پارىژدىكى ۋاقتىدا گىپپىئوسقا خەت يېزىپ، ئۆزىنىڭ دىن ۋە پەلسەپە ھەققىدىكى ئوي - خىيالىلىرىنى بايان قىلدى. ئۇ بۇ يىللاردا ئەدەبىي ۋە پەلسەپىۋى ئەسەرلەرنى ناھايىتى كۆپ ئوقۇدى. بۇنىڭ ئىچىدە ل. تولستوي، گىخات ھوپمان①، كىنوت ھامسون، نىكارنوۋىچ روزانوۋ ② قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرى بار ئىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن 17 ياشلىق بۇ يىگىت كىشىلىك ھايات ھەققىدە كەسكىن، ئەستايىدىل پىكىر قىلىشقا باشلىدى. ئۇ: «ھازىرچە مەن جەمئىيەت، خۇدا، ئىنسانىيەت ھەققىدە تېخى ھەقىقىي تونۇشقا ئىگە ئەمەس، دەل شۇنداق بولغاچقا، مەن ھاياتنى قىزغىن سۆيىمەن ۋە ئېتىقاتنى قىزغىن سۆيىمەن، ھەممىنى قىزغىن سۆيىمەن» دېدى. فرانسىيە ۋە رۇسىيىنىڭ بەزى شائىرلىرىنىڭ ئەسەرلىرىدىن «تۇرمۇشنىڭ مۇزىكىسى» نى بايقىدىم ۋە دەرھاللا ئۇنىڭغا ھەۋەس قىلدىم، دېدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن شېئىرىيەت ۋە مۇزىكا ئوتتۇرىسىدا ئىجادىيىتىنىڭ ئاساسى مەزمۇنى بولۇپ قالدى. ئەمما بۇ ياش ئىزدەنگۈچى بۇنىڭلىق بىلەن قانائەتلىنىپ قالمىدى، ئۇ دۇنيانى ساياھەت قىلىپ ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى بىلەن تېخىمۇ ئوبدان تونۇشۇش شۇنداقلا «ئەدەبىيات ۋە پەلسەپىنى سېستېمىلىق ئۆگىنىش» كە تەييارلاندى.

---

② گىخات ھوپمان — گېرمانىيە دىراماتۇرگى. 1912 - يىلى نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

① روزانوۋ — رۇسىيىنىڭ ئوي - ھەسرىتىنىڭ ئاخىرىدىكى پەيلاسوپ، يازغۇچى ۋە تەقرىزچىسى.

ماندالشتام 18 يېشىدىن باشلاپ شېئىرىيەت ئىجادىيىتىگە كىرىشتى. بۇ قىزغىنلىق ئەينى ۋاقىتتىكى «ئاپىللو» ژۇرنىلىنىڭ مۇھەررىرى سېرگېي ماركوۋسكىنىڭ قىزغىن قوللاپ قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشتى. ئۇ ماندالشتامنىڭ ئانىسىغا ماندالشتامنىڭ شېئىرىيەتتە تالانتىنىڭ بارلىقى ھەققىدە كاپالەت بەردى. ماندالشتامنىڭ ئانىسى شۇندىلا ئوغلىنىڭ داۋاملىق شېئىر يېزىشىغا يول قويدى. تۇنجى شېئىرىنىڭ 1910-يىلى 8-ئايدىكى «ئاپوللو» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنىشى بىلەن ئۇ ئەدەبىي ھاياتىنى باشلىدى. 1911-يىلى پېتىربۇرگ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تارىخىي سېلىشتۇرما تىلشۇناسلىق فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىردى ھەمدە پېتىربۇرگدىكى ھەر خىل ئەدەبىي تەشكىلاتلارنىڭ پائالىيىتىگە قاتنىشىشقا باشلىدى. سىمۋولىستلارنىڭ پائالىيىتىگە قاتنىشىپ يۈرۈپ، گۇمىلوۋ ۋە ئاخماتوۋلار بىلەن تونۇشتى ھەمدە ئۇلار بىلەن قىيامەتلىك قەدىناسلاردىن بولۇپ قالدى.

ماندالشتام ناھايىتى تېزلا گۇمىلوۋ تەشكىللىگەن «شائىرلار كروژوكى» غا قاتناشتى. بۇ جەمئىيەت كېيىن ئاكمى تەرەپدارلىرىنىڭ پائالىيەت يادروسىغا ئايلاندى. ماندالشتام ئۇنىڭ ئاكتىپ پائالىيەتچىسى ئىدى. 1913-يىلى ئۇنىڭ تۇنجى شېئىرلار توپلىمى «تاش» نەشىر قىلىندى. بۇ توپلامغا شائىرنىڭ 1910-يىلى ئېلان قىلىنغان «فرانسۇا ۋىرئان①» ناملىق ماقالىسى بىلەن ئاكمى ئېقىمىنىڭ خىتابنامە ھەم پروگراممىسى دەپ قارالغان بەزى شېئىرلىرىمۇ كىرگۈزۈلگەنىدى. بۇ توپلام نەشىر قىلىنىشى بىلەن ماندالشتام رۇسىيىنىڭ مۇشۇ زامانىدىكى ئەڭ تالانتلىق ياش شائىرى، دەپ قارالدى. شائىرنىڭ ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ پەيدا بولۇشىغا دائىر تەپسىلاتلار ھەققىدىكى تەسەۋۋۇرلىرى ھەمدە بۇ تەسەۋۋۇرلەردىكى ئۇستۇن ماھارەت كىتابخانىلارنى تاڭ قالدۇردى. ئالايلۇق، ئىنسانلارنىڭ گەۋدىسىدىن چويلا توپ ھەرىكىتىنىڭ ھەرىكەت لايىھىسىگىچە؛ باخ بىلەن بېتخوۋېن مۇزىكىلىرىدىن «تېمىتاسلىق» ۋە «سۆكۈنات» نىڭ سېلىشتۇرمىسىغىچە؛ سانسوفىيە چېركاۋىسىدىن تارتىپ پارىژ بۇۋەي مەرىيەم ئىبادەتخانىسىغىچە... بولغان تەسەۋۋۇرلەرنىڭ ھەممىسىلا يېڭى ۋە ئۆزگىچە ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە پروگراممىا خاراكتېرىدىكى شېئىر — «پارىژ بۇۋەي مەرىيەم ئىبادەتخانىسى» ئاكمى ئېقىمىنىڭ خىتابنامىسى دەپ قارالغان بولۇپ، ئۇنىڭدا دۇنياغا «ئاكمى ئېقىمىنىڭ تېڭى ئاتتى» دەپ جاكارلاندى. ئۇچ يىلدىن كېيىن، بۇ شېئىرلار توپلىمى قايتا نەشىر قىلىندى. بۇ ئارىلىقتا، ماندالشتامنىڭ سالامەتلىكى ياخشى بولماي قىرىمغا بېرىپ داۋالاندى ۋە بۇ يەردە شائىرە مالىننا سۇۋېتايۋا بىلەن تونۇشتى.

1917-يىلىدىكى روسىيە ئىنقىلابى مەزگىلىدە ماندالشتام پېتىربۇرگتا ئىدى. ئۇ 1918 — 1921-يىللاردىكى ئىچكى ئۇرۇش مەزگىلىدە لوناچارسكى رەھبەرلىكىدىكى خەلق مائارىپ كومىتېتىدا خىزمەت قىلدى. قىرىم ۋە گرۇزىيىلەرگە باردى. 1922-يىلى موسكۋاغا يۆتكىلىپ كەلدى. بۇ مەزگىللەردە ئۇنىڭ قىزىل ئارمىيىمۇ تۇتقۇن قىلدى، ئاقلار ئارمىيىسىمۇ ئىككى نۆۋەت تۇرمىگە تاشلىدى.

ماندالشتام 1919-يىلى كىيېۋدا نادېژدا ياكوۋلېۋنا خازىننا بىلەن تېپىشىپ

① فرانسۇا ۋىرئان — فرانسىيىنىڭ 15-ئەسىردىكى داڭلىق شائىرى.

قالدى، 1922 - يىلى ئۇنىڭ بىلەن رەسمىي تىوي قىلىدى. دەسلەپ مىوسكىۋادىكى خىرچىن مەدەنىيەت سارىيىدا تۇردى، كېيىن خۇسۇسىي ئۆيگە كۆچتى. شۇ يىلى ئۇنىڭ ئىككىنچى شېئىرلار توپلىمى «ھەسرەت» نەشىر قىلىندى. بۇ توپلامغا 1916 — 1921 - يىلىنچە يازغان شېئىرلىرى كىرگۈزۈلدى. بۇ يىلى ئۇلار بۇخاردىن بىلەن تونۇشتى. نادىژدا ماندالشتامنىڭ ئەسلىمىسىگە قارىغاندا، ماندالشتام تۇنجى قېتىم بىر تۇغقان ئىنىسى قولىغا ئېلىنىپ كەتكەندە ئايالى بىلەن بۇخارىنىڭ ئىزدەپ بارغان. بۇخاردىن ھوقۇق دائىرىسى ئۇچۇدە ئۇنىڭغا ناھايىتى زور ياردەملەرنى بەرگەن. 1928 - يىلى نەشىر قىلىنغان شېئىرلار توپلىمى ۋە نەسرىلەر توپلىمى بۇخارىنىڭ ئارىغا كىرىشى، كۈرۈزنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا ئاندىن يورۇقلۇققا چىققان. ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ ئەرمەنىستانغا سايا-ھەت قىلىشىمۇ بۇخارىنىڭ ياردىمى بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇلغان. ئولتۇراق ئۈچۈ ۋە يېمەكلىكلەر كىنىشكىسى قاتارلىقلارنىمۇ بۇخاردىن ھەل قىلىپ بەرگەن. ماندالشتام بىرىنچى قېتىم قولغا ئېلىنغاندا، بۇخارىنىڭ سالاسى بىلەن يەڭگىل بىر تەرەپ قىلىنىپ ۋورونىژغا سۈرگۈن قىلىندى. بۇ بۇخارىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ياردىمى بولۇپ قالدى. ماندالشتام ئىككىنچى قېتىم قولغا ئېلىنغاندا، بۇخارىنىڭ ئۆزىمۇ قىيىن ئەھۋالدا قالغاچقا ھېچقانداق ئامال قىلالمىدى.

20 - يىللارنىڭ دەسلىپىدە، ماندالشتامنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقى ئەڭ ئۈستۈن بولۇپ، ناھايىتى كۆپ شېئىرىي ئەسەرلەرنى يازدى. كېيىنچە ئۇلار غەربنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى تەرجىمە قىلىپ تاپقان پۇل بىلەن تۇرمۇشىنى قامدىدى. چۈنكى 1923 - يىلىدىن كېيىنكى خېلى ئۇزاق بىر مەزگىلدە ئۇنىڭ شېئىر ئېلان قىلىشى چەكلىنىپ، ئەدەبىي تەرجىمە بىلەنلا شۇغۇللىنىشقا يول قويۇلدى. ئۇنىڭ 1924 — 1926 - يىللىرى ئۇرۇغ-تۇغقان، دوست - يارەنلىرىگە يازغان خەتلىرىدىن قارىغاندا، ئۇلار خېلى ئۇزۇنغىچە غورىگۇل تۇرمۇش كەچۈرگەن. شۇنداق قىلىپ، ماندالشتام بەش يىلدىن كۆپراق شېئىر يازمىدى.

1928 - يىلى بۇخارىنىڭ ياردىمى بىلەن ئۇنىڭ ئۇچىنچى شېئىرلار توپلىمى نەشىر قىلىندى. بۇ بىرىيل شائىر ھاياتىدا ئەڭ كۆپ شېئىر ئېلان قىلغان، شۇنداقلا ھايات ۋاقتىدا ئەسەر ئېلان قىلالىغان ئەڭ ئاخىرقى بىر يىل بولۇپ قالدى.

ماندالشتام يازغۇچىلار جەمئىيىتى بىلەن ھەمكارلىشىشنى كۆپ قېتىم رەت قىلغانلىقى، شۇنداقلا ئاكىمى ئېقىمنىڭ ئىستېتىك قارىشىدا ۋە ئىجادىيەت قارىشىدا چىڭ تۇرغانلىقى ئۈچۈن ناھايىتى زور سىياسىي بېسىمغا ئۇچرىدى. بۇخارىنىڭ ياردىمى بىلەن ئايالىنى ئېلىپ ئەرمەنىيەنى سايا-ھەت قىلىپ، ئوسال سىياسىي ھاۋادىن ۋاقتىنچە بولسىمۇ ئۆزىنى چەتكە ئالدى. سايا-ھەت ئارقىلىق ئۇنىڭ روھىي بېسىمى سەل يەڭگىللىگەندەك بولدى. بۇ ھەقتە نادىژدا ماندالشتام ئۆز ئەسلىمىسىدە، ئەرمەنىيەگە قىلىنغان سايا-ھەت شائىرنىڭ بەش يىللىق سۈكۈتتىكى قېتىپ قالغان ھېسلىرىنى ئويغىتىپ، ئۇنىڭغا ئىلھام ئاتا قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئەرمەنىيە شائىرنىڭ

تەلپۈنددىغان ۋە ئۇمىدىگە ئايلاندى، دەپ يازدى. ئۇنىڭ ئۇرغۇن ئوي - خىيال ئارزۇلىرى «ئەرمەنىيىگە ساياھەت» ناملىق نەسىر بىلەن چاتما شەكىللەردا ئۆز ئىپادىسىنى تاپتى. ماندالىشتام ئەرمەنىيىدىن لېنىنگرادقا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن خىزمەت تاپالمىدى، ئەر - خوتۇن ئىككىسى تەرجىمىگە تايىنىپ ئەپلەپ - سەپلەپ تۇرمۇش كەچۈردى. تۇرمۇشتا بەك قىيىنچىلىقاندا موسكۋاغا قايتىپ كەلدى. بۇ مەزگىلدە ئۇ ئاتاقلىق يازغۇچى ئاندىرى بىلەن ناھايىتى يېقىن قەدىناسلاردىن بولۇپ قالدى.

1934 - يىلى ماندالىشتام بىر پارچە شېئىرىدا ستالىنغا زور بىر تۆركۈم بىگۇناھ كىشىلەرنى ئۆلتۈرگەن قاتىل دەپ يوشۇرۇن ھۇجۇم قىلغانلىقى ئۈچۈن 13 - مايدا قولغا ئېلىنىدى. بۇخارىننىڭ ياردىمى بىلەن ماندالىشتام يەكگىل بىر تەرەپ قىلىنىپ، سۈرگۈنگە ئەۋەتىلدى ھەمدە ۋورۇنېژنى سۈرگۈن جايى قىلىپ تاللىشىغا يول قويۇلدى. ماندالىشتام ئايالىنىمۇ بىرگە ئېلىپ باردى. سۈرگۈن مەزگىلىدە، بىر مەھەل ئۇنىڭ ئەس - ھوشى جايىدا بولمىدى. ئەمما مۇشۇ ئۇچ يىللىق سۈرگۈن مەزگىلىدە ئۇ «ۋورۇنېژ شېئىرلىرى» دېگەن مەشھۇر شېئىرى توپلىمىدىكى شېئىرلارنى يازدى.

1937 - يىلى 16 - مايدا ماندالىشتامنىڭ سۈرگۈن مۇددىتى توشتى. ئەمما ئۇ چوڭ شەھەردە ئولتۇراقلىشىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەسلەپ تە سۈردالوۋدا، كېيىن كالىنىندا ياشىدى. ئەر - خوتۇن ئىككىسى خىزمەتسىز قالغاچقا، دوستلىرىنىڭ قولىغا قاراپ قالدى. موسكۋادىن ئانچە - مۇنچە پۇل - پۈچەك ۋە يېمەكلىك ئارىيەت ئالغىلى بولغاچقا، دائىم دېگۈدەك كالىنىن بىلەن موسكۋا ئارىلىقىدا قاتراپ يۈرۈشكە مەجبۇر بولدى. شۇنداق قىلىپ موھتاجلىقتا چىشىنى - چىشىغا تەرەپ بىر يىلنى ئۆتكۈزدى. 1938 - يىلى 1 - ئايدا «ئەكسىلئىنقىلابىي ھەربىكەتلەر بىلەن شۇغۇللاندى» دېگەن جىنايەت بىلەن يەنە قولغا ئېلىنىپ، بەش يىل مەجبۇرىي ئەمگەككە سېلىش ھۆكۈم قىلىندى. ئۇستى - ئۈستىلەپ كەلگەن بۇ ئېغىر چىلىقلارنى ئۇنىڭ ئاجىزلاپ كەتكەن تېنى كۆتۈرەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ شۇ يىلى 12 - ئايدا ۋىلادىۋوستوك ئەتراپىدىكى ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش لاگېرىدا ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇنىڭ قايسى كۈنى قازا تاپقانلىقىنى ھېچكىم بىلمىدى.

سوۋېت ھۆكۈمىتى 1940 - يىلغا كەلگەندە ماندالىشتامنىڭ 1938 - يىلى 27 - دېكابىردا ئۆلگەنلىكىنى ئېلان قىلدى. ستالىن ۋاپات بولۇپ ئۇچ يىلدىن كېيىن يەنى 1956 - يىلى يازغۇچىلار جەمئىيىتى ماندالىشتامنىڭ مەسىلىسىنى تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭ ناملىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە كىرىشتى. بۇ ئىش ئۇچۇن نادېژدا ماندالىشتام ھەرتەرەپكە چېپ پېپ كېتىپ جاپالارنى تارتتى. شۇ ۋاقىتتىكى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى سوركوۋ، يازغۇچى ئىلىيا ئېرېنبۇرگ قاتارلىق كىشىلەرنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا ئاندىن ئۇ ئاقلاندى. ئارىدىن 45 يىل ئۆتۈپ 1973 - يىلىغا كەلگەندە سوۋېت ئىتتىپاقىدا ماندالىشتامنىڭ شېئىرلار توپلىمى قايتا نەشر قىلىندى، 1987 - يىلى نەسىر- لەر توپلىمى «تىل ۋە مەدەنىيەت» نەشر قىلىندى. 1955 - يىلى ئامېرىكىلىق رۇ-

سىيە ئەدەبىيات تەتقىقاتى مۇتەخەسسىسى گ.ستېروۋ بىلەن پىلىپوۋلار ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى ئامېرىكىدا تونۇشتۇردى. بۇنىڭغا غەرب ئەدەبىيات ساھەسىدە شۇئان دىققەت قىلدى ھەمدە ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئېنگلىز، فرانسۇز، نېمىس ... تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنىپ غەرب ئەدەبىيات ساھەسىدىكىلەر ئارىسىدا زور داغدۇغا قوزغىدى.

شائىرنىڭ 20 - يىللاردىكى شېئىرلىرىدىكى باش تېما، ئاساسەن، زامان، ئەسىر ۋە شائىرنىڭ بۇرچى ۋە مەسئۇلىيىتى ھەققىدە ئىزدىنىش، مۇلاھىزە قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى، تارىخ، ھازىرقى زامان، ئەخلاق، كىپسەللىك ھالەت قاتارلىق تەرەپلەرنىڭ ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. شائىر تۇرمۇشقا تولۇق ئىشەنچ ۋە ئۈمىد باغلىغانىدى. ئۇنىڭ ئاساسلىق ئويلايدىغىنى ئادەمنى مەركەز قىلغان تۇرلۇك مەسىلىلەر ئىدى. بۇ شائىرنىڭ 20 - يىللار ۋە 30 - يىللارنىڭ دەسلەپىدىكى شېئىرلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكى. تۆۋەندىكى بىرقانچە مىسرا شېئىردىن بۇلارنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ:

ئەي دەۋران،
ئەي مېنىڭ يىرتقۇچ ھايۋانىم،
كىم ساڭا پېتىنىپ تىك باقالايدۇ؟
ئايرىلغان تېنىنى ئىككى ئەسىرنىڭ
قېنى كىم مەڭگۈگە چىڭ چاتالايدۇ؟
سوغۇدا ئېرىيدۇ يۇلتۇزسىمان تۇز،
مۇز سۈيى ئايلانغان قارا سىياھقا،
ئەجەللەر بىغۇبار، ئاپەت شاكاراب،
يەر شارى چىنلىقتا يۇزلەنگەنسېرى
يۇرەكنى ئىزغىرىن يېگەندەك گويا.
كىم سۆيسە دەۋراننىڭ زەئىپ تاجىنى
شۇ ئەسلەر ئۇ چاغنى شاپائەت بىلەن.
پەرزەنتكە خاس ئىرۇر ئۇشبۇ شاپائەت
ئۇخلايدۇ بۇغدايدا دەۋرانلار تېمەن.

كىم ئاچسا كۆزىنى قاپاق كۆتۈرۈپ،
شۇنىڭدۇر دەۋرنىڭ ئاچچىق ساداسى.
بۇ ئاۋاز ئۇندەيدۇ تىلسىم ئەۋجىگە
تۈيۈلار ۋە يىراق ئۇپۇق قىياسى.
.....
ئۇۋالغان توپىدەك ئۇپۇرغان ھايات،
ئاھ ئەجەل دەۋرانى سەندىن يەيمەن غەم.
ۋىجدانسىز ئادەملا ھىجىيىپ تۇرۇپ
ھەقىقىي تۈيغۇڭنى چۈشىنەر بۇ دەم.
نەقەدەر ئازابتۇر يوق تىلنى ئىزدەش
قىپقىزىل ئىشىشغان جۇپ كۆزنى ئېچىپ
قانلارنىڭ ئىچىدە ئۈيىدى ھاكتاش،
ئۆزگىچۇن گىياھلار بېرىمەن يىغىپ.

ماندالىشتام بۇرۇن سىمۋولىستلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان، كېيىن ئاكمى ئېقىمىغا قاتنىشىپ، سىمۋولىستلارنىڭ سىرلىق، غەيرىي رېئاللىق خاھىشىغا قارشى تۇرۇپ، رەڭگارەڭ رېئال تۇرمۇشنى تەشەببۇس قىلغان. ئۇنىڭ سۆز تاللىشى خۇددى بىناكارلىنىڭ ئۆيىنىڭ ئۇل تېشىنى تۇجۇپلەپ تاللىشىدەك پۇختا بولغان. شۇڭلاشقىمۇ تۇنجى شېئىرلار توپلىمىغا «تاش» دەپ ماۋزۇ قويغان.

ئۇنىڭ شېئىرلىرى گۈمىلوۋنىڭكىدەك رەڭگارەڭمۇ، ئاخماتوۋنىڭكىدەك سىپتا - نازۇكمۇ ئەمەس. ئەمما گرېتسىيىلىكلەر، لاتىنلارنىڭ قەدىمىي ئۇسلۇبىنىڭ تەسىرىنى، دىرژاۋىن،① تيوتچېۋ②لارنىڭ مۇنازىرىچان ئەنئەنىسىنىمۇ قوبۇل قىلغاچقا، ئۇ-

① دىرژاۋىن (1743 — 1816) رۇسىيىنىڭ ئاتاقلىق شائىرى.
② تيوتچېۋ (1803 — 1873) رۇسىيىنىڭ ئاتاقلىق شائىرى.

نىڭ شېئىرلىرىدىكى كەيپىيات جىددىي، شېئىرى ھېكمەتلەر ئادەتتىكى نەرسىلەر ئۈچىدە ئەكس ئېتىدۇ. شېئىرلارنىڭ رېتىمى ئەركىن، قۇرۇلمىسى پۈختا، تارتىملىق، تىلى كۆپمەنچە ساتىرىك بولۇپ، شائىرنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى ئىپادىلەنگەن. شائىرنىڭ ئەڭ كۆڭۈل بۆلىدىغىنى دۇنيا ۋە ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى ھەمدە بۇ مەدەنىيەتنى گەۋدىلەندۈرگەن ئادەمدىن ئىبارەت بولغان. ئۇ پېتىرېۋرگ — شائىرنىڭ قەلبىدىكى ئەڭ سەمىمىي، ئەڭ پاك، ئەڭ مۇقەددەس شەھەردىن پۈتكۈل رۇس مەدەنىيىتىنى كۆرىدۇ. ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا قايغۇ - ھەسرەتلىك تۇيغۇلار، دۇنيا ۋە ۋەتىنىنىڭ كېلەچىكى توغرىسىدىكى غەم - ئەندىشىمۇ بار. بۇ شائىرنىڭ ئىنتايىن ئۆتكۈر تارىخىي ئېڭىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. ماندالىشتامنىڭ شېئىرلىرىنىڭ كۆپىنچىسىدە زامانداشلىرىنىڭ ھاياتى، ئېڭى، قەلبى ۋە خىيال - چۈشەكەشلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. ھالبۇكى خىيال چۈشەكەشنى شائىر زاۋاللىققا يۈز تۇتقان مەدەنىيەتنىڭ ئاداقسىز ناخشىسى، دەپ قارايدۇ. شائىر بۇ توغرىسىدا بەكمۇ تەشۋىشلىنىدۇ. ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا شائىرنىڭ ئۆزگىچە ئۆتكۈر كۆزىتىش ئىقتىدارى ئىپادىلەنگەن. ئۇ ئىنسانىيەتنىڭ ھالاكىتى بىلەن مەدەنىيەتنىڭ يوقىلىشىنى، مۇھەببەتتىكى قەيسەرلىك بىلەن ھاياتنىڭ خىرىسلىرىنى مەنسىتمەسلىكنى بىرلەشتۈرگەن. ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئاشۇ دەۋر تومۇرىنىڭ سوقۇشى بىلەن شەخسنىڭ روھىي دۇنياسىنىڭ خاتىرىسىدىن ئىبارەت. ئۇلار گاھىدا ئادەمنى لەرزىگە سالىدىغان قاينىق ھېسسىيات بىلەن، گاھىدا سىلىق - سىپايە تەسۋىرلەشلەر بىلەن كىتابخانىنى جەلپ قىلىدۇ ۋە شائىرنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى ئىپادىلەيدۇ. ماندالىشتامنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىيىتىنى تەتقىق قىلىدىغان ئامېرىكىلىق مۇتەخەسسىس ج. خارىس ئېنىقلىق، ئىخچاملىق، يارقىنلىق، جانلىق تىل، ئىچكى ئەخلاقىي كۆچلەرنىڭ ئۆزگىرىشى قاتارلىقلار ئۇنىڭ شېئىرلىرىغا ھەيۋەتلىك تۈس ۋە جۇلا قوشقان، بۇنداق ھال 20 - ئەسىر شېئىرىيىتىدە كەم ئۇچرايدۇ، دەپ قارايدۇ. ئەپسۇسلىنارلىقى ماندالىشتامنىڭ شېئىرلىرى بولۇپمۇ ئاخىرقى شېئىرى توپلىمىدىكى توق قاپىيىلەرنى، ئوخشاشمىغان پېئىل زامانلىرىنى باشقا تىلدا ئىپادە قىلىپ چىقىش تەس. ماندالىشتامنىڭ مۇھەببەت لىرىكىلىرى ئۇنىڭ ھاياتىدا ناھايىتى ئاز سالماقنى ئىگىلەيدۇ. ئۇلاردا ھېسسىيات جەھەتتىكى قانائەت ئەمەس، ئەكسىچە ئايالارغا بولغان ھېرىسمەنلىك ئىپادىلەنگەن. ئاخماتوۋانىڭ شېئىرلىرىمۇ شۇنداق. ئۇلار روھىيەتتىكى ئەركىنلىكنى ئىپادىلەيدۇ.

ماندالىشتام ئىجادىيىتىنىڭ يېتىلىشىگە ئەگىشىپ ئۇنىڭ شېئىر بىلەن نەسرىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بارغانسېرى قويۇقلاشتى. ئۇنىڭ نەسرىلىرى باش تېمىسى جەھەتتە شېئىرلىرىغا تەسىر قىلىپلا قالماستىن، بەلكى شېئىرلىرىنىڭ تېل قۇرۇلمىسى نەسرىلىرىگە تەسىر قىلدى. بۇ شائىر ئىجادىيىتىدىكى زور بۇرۇلۇش ئىدى. شائىر 20 - يىللارنىڭ دەسلەپىدە كۆپىنچە تەرجىمەھال خاراكتېرىدىكى نەسرىلەرنى يازدى. بۇلار شائىرنىڭ سەنئەت، ئىلىم - مەرىپەت، ئەخلاق مەسىلىلىرىنى ناھايىتى كەسكىن ئېستېتىك قاراش بىلەن مۇھاكىمە قىلغانلىقىنى گەۋدىلەندۈرۈپ بەردى. شۇنداقلا ياش شائىرنىڭ دۇنيا، ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى ھەمدە كىشىلىك ھاياتنىڭ مەقسىتى ھەققىدە ئىزدىنىشىدىن ئىبارەت كۆچلۈك ئارزۇسىنى ئىپادىلەپ بەردى.

«فرانسوۋا ۋىرئان ...» ناملىق ماقالە ماندالىشتامنىڭ تۇنجى ئىلان قىلىنغان ئاكىمى ئېقىمى خىتابنامىسى بولۇپ، بىز ئۇنىڭدىن شائىرنىڭ كىيىنكى شېئىر ۋە نەسىرلىرىنىڭ باش تېمىسى ۋە ئۇسلۇبىنىڭ مەنبەسىنى ھەم بىخلىرىنى ئالايلۇق، شائىرنىڭ ئوبرازى ۋە رولى، شېئىرنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە مەنبەسى ھەمدە تەسىر كۈچى سەنئەت بىلەن جەمئىيەتنىڭ مۇناسىۋىتى، شائىر بىلەن كىتابخانىنىڭ مۇناسىۋىتى قاتارلىقلارنى كۆرۈۋالالايمىز. ماندالىشتام پۈشكىن بىلەن سىكرىيابىن ① توغرىسىدا، چادايېۋ ② بىلەن شىمېددىر ③ توغرىسىدىكى ماقالىلەردە سەنئەتكارنىڭ ئەركىن روھى ۋە سەنئەتكار بىلەن جەمئىيەتنىڭ مۇناسىۋىتىنى تەكىتلەپ، ئەركىن روھ — رۇس مىللىتىنىڭ جەۋھىرى، ھەر بىر رۇس يازغۇچىسىنىڭ ئىجادىيەت خېمىرتۇرۇچى ۋە بۇلىقى ئەنە شۇ يەردە دەپ قارىغان. ئۇ شائىرنىڭ مەسئۇلىيىتى دۆلەتنىڭ «پۇقرا» سىنىڭ تەربىيىلەش ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ قەرىندىشى — «ئادەم» نى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت، ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا شائىر بىلەن كىتابخان تەڭ - باراۋەر ئورۇندا تۇرىدۇ، دەپ قارايدۇ. «تىلنىڭ ئالاھىدىلىكى» (1922) ناملىق ماقالىدە، ئاكىمى ئېقىمىنىڭ تەبرىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇپ، مۇنداق ھېسابلىدى: «ئاكىمى ئېقىمى رۇس ئەدەبىياتى تارىخىدا مەيدانغا كەلگەن ئىجتىمائىيەت ۋە ئەدەبىيات ھادىسىسى، ئاكىمى ئېقىمىنىڭ مەيدانغا كېلىشىگە ئەگىشىپ، يېڭى ئەخلاقىي كۈچ رۇس شېئىرىيىتى زېمىنىدە ئاپىرىدە بولدى ... ھەم بۇگۈنگە قەدەر داۋاملاشتى. رۇس شېئىرىيىتىنىڭ ئىجتىمائىي روھىي كۈچى يەتمەكچى بولغان يۈكسەكلىك «پۇقرا» ئۇقۇمىدىلا ئەمەس، ھالبۇكى بۇ يەردە «پۇقرا» دىن تېخىمۇ ئۇستۈن بىر ئۇقۇم بار، ئۇ بولسىمۇ «ئادەم» دىن ئىبارەت.»

«دەۋرنىڭ ساداسى» (1923 — 1925) ماندالىشتامنىڭ تۇنجى ياخشى چىققان نەسىرى. ئۇنىڭ ئىجادىيىتىنىڭ بىرىنچى باسقۇچىنىڭ چوققىسى. ئېستېتىك ئۇقتىدىن قارىغاندا، بۇ ئەسەردىن ئۇنىڭ ئومۇمىي جەھەتتىن ۋايىغا يەتكەنلىكىنى كۆرۈۋالالايمىز. ژانىر جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئۇ ماندالىشتامنىڭ ئىجادىيەت ئۇسلۇبى جەھەتتە يېڭى باسقۇچقا قەدەم قويغانلىقىنىڭ بەشارىتى. شۇنىدىن باشلاپ ئۇنىڭ شېئىرلىرى تېخىمۇ لىرىكىلىققا يۈزلەندى. 1933 - يىلى يېزىلغان «دانتې توغرۇلۇق سۆھبەت» ناملىق ماقالىسىدە ئۇنىڭ شائىر ۋە كىتابخانلىق جىگىرى ۋە ئىجادچانلىق روھى تولۇق ئەكس ئەتتۈرۈلدى. دانتېنىڭ سەرتقى ئەندىزىسى توغرۇلۇق توختالغاندا، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت ئېڭىنىڭ ئىچكى تەجرىبىلىرىنى ھەمدە دانتېنىڭ شېئىرىيەت قارىشى ۋە ئىجادىيىتىنىڭ ئالاھىدىلىكى، شائىر بىلەن كىتابخان ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت پىسخىكا بىلەن ئىجادىيەت قىزغىنلىقى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت توغرىسىدىكى ئۆتكۈر ۋە چوڭقۇر كۆزقاراش ئىقتىدارىنى، ئېستېتىك غايىسىنى ئىپادىلىدى.

(«ھازىرقى زامان سوۋېت ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1989 - يىللىق 2 - سانىدىن قىسقارتىپ ئېلىندى.)

كامال تۇرسۇن تەرجىمىسى.

---

① سىكرىيابىن — مەشھۇر رۇس كومپوزىتورى.

② چادايېۋ — رۇسىيىنىڭ 18 - ئەسىردىكى يازغۇچىسى.

③ شىمېددىر — فرانسىيىنىڭ 18 - ئەسىردىكى يازغۇچىسى.

چۆشەل ئوغۇن بوياتقاسىن

مەرھۇم ھەسەن (سۆزبەت ئىتتىپاقى)

تەرجىمە كىتاب

(ھەجۋىي ھېكايە)

ئادەم بالىسى مۇلايىم بولسا شۇنچىلىك بولىدۇ - دە، زەينابىددىنىنىڭ سېمىز قىپقىزىل يۈزىدىن ھەمىشە كۈلكە يېغىپ تۇراتتى... ئۇ بەزىدە مۇنداقلا ئېيتىلغان سۆزگىمۇ ھەجىيىپ، ئاغزى قۇلىقىغا يېتەتتى. بۇنداق ئادەمنى زاكاز قىلىپ-مۇ تاپقىلى بولمايدۇ. ئۇ «بەش كۈنلۈك ئالەم» نى خاتىرجەم ئۆتكۈزۈش نىيىتىدە شىللىق قۇرتتەك ئاستا سۈرۈلۈپ، قۇشتاچتەك ئالدىراپ - تېنەپ «چېچىلغان نېسىۋە»لەرنى تېرىپ يەيتتى. ئەتىگەندە ئىشقا ئالدىراپ ئاپتوبۇسقا يۈگۈرگەن، ئاسمان پەلەك جازا ئۇستىدە تۇرۇپ ئىشلەۋاتقان ئادەملەردىن كۈلەتتى؛ «ئۇنچىۋالا قىلمايمۇ پۇل دېگەن بىر نېمىنى تاپقىلى بولىدۇغۇ» دەيتتى ئۆزىگە ئۆزى.

زەينابىددىن ئەتىگەندە ئۆز بۆلۈمىگە كىرىپ يولۇاس پەنجىلىك ئورۇندۇقىغا ئولتۇردى (ئوبلاستلىق مەدەنىي - مائارىپ ئىدارىسىنىڭ بۇ كونا ئورۇندۇقى ھەممە كىشىگە تونۇش ئىدى.) باشلىقنىڭ كەلگىنىنى كۆرگەن خادىملار قاراڭغۇ كارىدورنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئىشكىلەرنى ئارقىمۇ ئارقا ئېچىپ، سالامغا كەرىشتى. ھەممىدىن ئاۋۋال مۇدىر لۈق مۇدىرى پاچچايۇۋ قەدەم تەشرىپ قىلدى:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، خوجايىن! — ئۇ بىر دەستە قەغەزنى ئۇستەل ئۈستىگە قويدى.

مانا بۇ ساچى شەھەرلىك مەدەنىي-مائارىپ ئىدارىسىگە بارمىغان كامساندروپكا پۇلىنىڭ ۋە گۈۋاھنامىنىڭ، تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ كېلىنىڭ، ھى - ھى!!! ئايروپىلاندا بېرىپ - كېلىش بېلىتىنىڭ ماڭمىغان كۈنى ئالىنىڭ. پۇلنى ساناپ ئېلىڭلار. ھېسابلىق دوست ئايرىلماس».

— رەھمەت! ئىدارىنى سىزگە تاپشۇرىدىغۇ. چىڭ تۇتۇپ رەھبەرلىك قىلىڭ.

— رەھمەت، — ئۇ بىرنەچچە قەدەم كەينىگە داجىپ ئارقىچە مېڭىپ چىقىپ كەتتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! — ياڭيۇ بۇرۇن ئىشانچە دېگەن ئادەم كىردى، — قانداق، سالامەتمۇسىز؟ ياخشى تۇرۇۋاتامسىز؟

— ياخشى، ياخشى...

— بۇ ھۆججەتكە قول قويۇۋېتىڭ. سانىساتورلىققا ئېلىپ بېرىدىغان كەلگىندىن كېيىن ئۆچۈرگە چىت ئەلەك

مېهمانلار كېلىدۇ؛ رېجونت، سىر ۋە باشقا چىقىملار ئۇچۇن يۇقىرىدىن پۇل سوراپ رەدۋق. مانا بۇ سىزگە كىيىدۇرۇلگەن تون، دوپپا، ... ئۆزگىز بىلىدىغان پونكتتىن، بۇ ئۆزگىزنىڭ ساناتوريىگە مېڭىش زىيانلىق ئۇچۇن ئاجرىتىلغان پۇل...

— قويۇڭلارچۇ، ئاۋارە بولۇپ نېمە قىلىسىلەر؟

— ۋاي، باشلىقىمىز ساناتوريىگە ماڭىدىكەنۇ، ئۇزىتىپ قويمايمىزمۇ! ئۇنداق قانۇن نەدە باركەن! مانا بۇ قەغەزگىمۇ قول قويۇۋېتىڭ، سىزگە، ئۆزىمىزگە، پاچچايۇۋقا ئىش ئۇستىدە كېيىش ئۇچۇن يوماشاق ئاياغ ئالىمىز. مانا بۇنىڭغىمۇ، ئىشخانىدا بوۋاسىر كېسىلىگە گىرىپتار بولماسلىق ئۇچۇن پەي گىرىلكىمۇ ئالغانمەن...

زەينابىددىن قاغا پۇتى ئىمزاسىنى قويدى. ئىشانچە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئىشىك قىيا ئېچىلىپ، «ئامبارچى» مۇئاۋىزە خۇجىنىڭ ئۆزۇنچاق يۈزى كۆرۈندى (بۇ ئادەمنى ماغزىۋاخۇجا دەپمۇ ئاتىشاتتى.) زەينابىددىن ئۇنى شەرەت قىلىپ چاقىردى - دە، ئۇ ئولتۇرغان جايىدا قول بېرىپ، ساختا ھېجىيىپ قويدى. ئۇ مۇلايىملىقنىڭ ھىكمىتى تولىلىقى، بۇنىڭدىن ئۆزىنىڭ جىق نەپ ئالغانلىقىنى ئامبارچىنىمۇ سۆزلەپ بەرگەنىدى.

— يېڭى ئالغان ئىشكاپلاردىن بىرنى، بىر ئىش ئۇستىلىنى ئۆيىگىزگە ماڭىدۇرۇۋەتتىم، ئۆيدىمۇ سىز ھۆكۈمەت ئىشىنى قىلىسىزغۇ...

— ھە، ئەلۋەتتە. مېنىڭ ھۆكۈمەت ئىشىدىن باشقا يەنە قانداق ئىشىم بولاتتى. ئۇستەل بىلەن ئىشكاپ ئىدارىدە تۇردى نېمە، ئۆيدە تۇردى نېمە؟

خۇجا چىقىپ كېتىشى بىلەن يەنە پاچچايۇۋ كىردى.

— قېنى دوختۇرۇم، بىرەردەم شاھمات ئويناپلى، ئىشلەۋېرىپ كۆزىمىز تېلىپ كەتتى.

— بۇگۇن كۆپ ئىشلەۋەتتۇق، خوجايىن. چېنىمىزنى تىكىپ تۇرۇپ ئىشلەۋاتقىنىمىزنى ھۆكۈمەت بىلەرمىكىن؟

— بىلىدۇ، — دېدى زەينابىددىن خىيال سۈرۈپ، ئاندىن سورىدى، — مېنى تونۇشتۇرغىنىڭدا ماتېرىيالنى يېزىپ ئەۋەتكەنمىدىڭلار؟

— خاتىرجەم بولۇڭ، ھەممە ئىش ھەل بولغان، خۇدا نېسىپ قىلسا.

— بەس، بەس! ئىشقىلىپ ئىشتىنى ياخشىلاپ تۇرۇڭلار.

— بىزمۇ دۆلەت مۈلكىگە ئوخشايمىز. بىرەر يېرىمىزگە قەلەي قېقىپ نۇر سېلىپ قويمىغىنىغا ھەيرانمەن، — زاپىخوزنىڭ كۆزى ئىشكاپنىڭ يېنىغا قېقىپ قويۇلغان مال - مۈلۈك نومۇرىغا چۈشتى.

— مەن ماڭدىم، خىيالىڭىز جايىدا مۇ؟ مېڭىڭ!

— نېمە ئۇتتۇرۇپ بېرىدىمۇ؟

— ئۇنداق قىلسىڭىزمۇ، بۇنداق قىلسىڭىزمۇ ياخشىلىقچە ئىنساپ بىلەن ئۇتتۇرۇڭ!

ئويۇن چۈشكىچە داۋاملاشتى. پاچچايۇۋ چىقىپ كەتكەندە، كاتىپ قىز زەينابىددىنىڭ ئىشخانىسىغا ئۇستىگە ئاق لۆڭگە يېپىلغان پەتنۇس ئېلىپ كىردى. يەنە يېنىپ چىقىپ چاي ئېلىپ كىردى. زەينابىددىن تاماقتا قاردى. ئۇ قۇرۇق بەدە يەۋاتقان ئاتتەك كورۇس - كورۇس قىلىپ گۆش چاينىدى. تاماقتىن كېيىن كېكىردى، بۇ كۈتۈش ئۆيىدىكى ئادەم-

لەرگىمۇ ئاڭلاندى. بۇگۈن ئۇ يەنە كا-
تىپقا ھەرقانداق ئادەم كەلسىمۇ «ئۆ-
زىنىڭ يوقلۇقى» نى ئېيتىپ، ئىشخانا-
سىنى ئىچىدىن تاقاپ، دۇئاندا ئولتۇرىدى.
شۇ ياتقىنىچە سائەت ئالتىلەردە كۆزىنى
ئاچتى. ئۇ ئەتىسى ئىدارە خادىملىرىنى ئۆز
ئىشخانىسىغا يىغىپ، مەجلىس ئاچتى. تا-
ماكا چېكىشتى. ئىشخانا دېرىزىلىرىدىكى
ئاق دۇخاۋا پەردىلەر سارغىيىپ كەتكە-
نىدى. مەجلىسنىڭ ئوتتۇرىسىدا كاتتىبە-
نى چىقىرىۋېتىپ چاقچاق باشلاشتى. پاچە-
چايۇۋ خوراز بولۇپ ئويناپ، زەينابىددىن-
نى تازا كۈلدۈردى؛ ماغزەۋە خوجىمۇ
ئېپىنى تېپىپ بويناق دەپ، پاچىچايۇقا
تەگكۈزدى (ئۇنىڭ لەقىمى تايغان ئىدى.)
چاقچاق تۈگىگەندىن كېيىن زەينابىددىن
ئورنىدىن تۇردى:

— سىرتتا مەجلىسىم بار ئىدى. ما-
ڭاي، قېنى ئەمدى ئىشلەڭلار، ھۇججەتلەر-
گە ئەتە قول قويىمەن.

— خوپ، بولىدۇ، خوجايىن، — ئۇلار
بىرلىكتە ئورنىدىن تۇرۇپ، قول قوشتۇ-
رۇپ تۇرۇشتى.

زەينابىددىن مۇلايىم ھىجايدى: «سە-
لەردەك ئەزىمەتلىرىم بار، نېمە غېمىم
بار...» قول قوشتۇرۇپ تۇرغانلار «ئۆزى-
ڭىز ئامان بولۇڭ، بېشىمىزغا سايە-ۋەن
بولۇڭ» دېگەندەك تەۋرەپ قويدى.

زەينابىددىن سىرتتىكى مەجلىسكە
بېرىپ، يەنە يېنىپ كەلدى. شۇ مەجلىستە
ئۆزىدىن بىر دەرىجە يۇقىرى ئادەملەر
بىلەن سەممىي كۆرۈشتى. ئورۇنغا ئولا-
تۇرۇپ بولغاندىن كېيىن يەنە ئۇلارغا
«مەندەك غېرىب - بىچارىلەرگە ئىلتىپات
قىلىپ قويۇڭ» دېگەندەك مۇلايىم قاراپ
قويدى. شۇ كۈنى ئۇ بىر ئاز كەپچىكىپ قاي-
تتى. يولدا ئازراق توختاپ گاز سۈيى
ئىچمەكچى بولدى. يانچۇقىنى كولاپ ئۇچ
تىيىنلىق پۇلدىن بىرنى ئالدى. ئۇنى كاسا-
سىغا تاشلاش ئالدىدا بىردەم تۇرۇۋېلىپ،
ئۇزاتقان قولىنى دەرھال تارتىۋالدى. بۇ
ئۆز پۇلىغۇ! زەينابىددىن پۇلنى يانچۇقىغا
سالدى - دە، يولغا راۋان بولدى. ئەتىسى
ئۇ بەزى ھۇججەتلەرگە قول قويدى. شۇ-
نىڭدىن كېيىن، ئىشانچە بىلەن پاچچايۇۋ-
نى چاقىرىپ مەسىلە پەقەت ساناتورىيە-
يىدىن قايتقىچە ئۆيىنى رېمونت قىلىپ
قويۇشتىلا ئەمەسلىكى، ئەمدى ئۇ بۇ يەر-
ئوغلىنىمۇ ئۆيلىمەكچى، پەرزەنت دۆلەتنىڭ
ئىكەنلىكى، بۇ تويىنىڭ ھېچ بولمىغاندا،
ئاتىمىش پېرسەنت چىقىمىنى ھۆكۈمەت
كۆتۈرۈشى كېرەكلىكىنى ئېيتتى.

شەنبە كۈنى ساناتورىيىگە مېڭىش كۈ-
نى زەينابىددىنىڭ قاپىقى تۇرۇلگەن، ئۆزى
خاموش بولۇپ قالغانىدى. پاچچايۇۋ، ئۇ
شانچىلەر يۈگۈرۈشۈپ ئۇنىڭ يېنىغا كە-
لىشتى. مۇگدىگەن قۇرتتەك باش كۆتۈ-
رۈپ تۇرغان زەينابىددىن بىردەملىك
سۈكۈتتىن كېيىن قاپىقىنى ئاچتى.

— دوستلار، باشقىچىرەك بىرچۈش
كۆرۈپتىمەن. ئاچاڭلارغا ئېيتسام ئاغزىدىن
سەترەك گەپ چىقىپ كەتتى. ھەي، ھەي
بەس!— دېدىم. چۈش مانا مۇنداق... سە-
لەر نېمە دەيسىلەر؟

— چۈشىڭىز يامان ئەمەس، — دېدى
ئەپلاتونچە ھۆكۈم قىلىپ پاچچايۇۋ، — مۇن-
داق چۈشلەرنى بىز تولا كۆرگەنمىز...
(بۇ گەپ باشلىقنى مەنسىتمىگەنىدەك بو-
لۇپ قالدى دەپ ئويلىدىمۇ، ئۇ دەرھال
تۈزەتتى) ياق، ياق، مەن خاتالىشىپتىم-
مەن، مۇنداق چۈش كۆرگىنىم يوق، كۆ-
رۈشۈمۇ مۇمكىن ئەمەس. مۇنداق چۈش
كۆرۈشنى بىزگە كىم قويۇپتۇ!

زەينابىددىن «بەللى، كەمتەرسىز - دە...»
دېگەندەك پاچچايۇۋقا ھىجايدى.

— بۇ چۈشنىڭ تەبىرىنى بىز ئېيتاي-
لۇق، — دېدى خوجا، — ئاۋۋال خۇددى
شۇنداق، ياق بۇنىڭدىن تۆۋەنىرەك بىر
چۈش كۆرگەنىدىم، — شۇ چاغدا ئايال پاشا
سۈرىتى بار يىگىرمە بەش سوملۇق پۇل

تېپىۋالغانىدىم. ئەرلەرنىڭ چۈشى ئوڭ كېلىدۇ، خوجايىن. بىر نەرسە تېپىۋالمىسىز. يىگىرمە بەش سوم دېگەن گەپ، ئىككى يۈز ئەللىك سوم، ياق، ياق، بۇ كەم، ئىككى مىڭ بەش يۈز سوم تېپىۋالمىسىز. مېنى ئېيتتى دەرسىز، ئەلۋەتتە تېپىۋالىسىز!

— ئېيتقىنىڭىز كەلسۇن، — دېدى زەينابىددىن، — دوستلار، مېنىڭ كۆپ يىللىق تۆھپەم بار... ئۆز دائىرەمدىكى بىرەر كۇلۇب ياكى كۈتۈپخانىنى مېنىڭ نامىمدا ئاتاش ھەققىدە ئويلانمايۋاتىسىلەر، سىلەر دېگەن ئاممىا، ئاممىا بولغانىدىن كېيىن تەلەپ قىلساڭلار بولمامدۇ! كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا كۆرەي... دوكلات يېزىپ ئاتىتماس قىلىڭلار! ماڭا پۇل كېرەك ئەمەس...

— خوجايىن، ئاشۇ ئايال پاشا بار پۇلنى ئازادلىقتىن ئاۋۋال تېپىۋالغانمەن، ھازىر ئەمدىس كەچۈرۈڭ، چۈشەنمەپتىمەن...

— مېنىڭچە، — دېدى زەينابىددىن — چۈش تەبىرىگە كەلگەندە، يولداش پاچچا- يۇڭنىڭ سۆزىنىڭ كېيىنكى يېرىمى خېلى ئوبېكتىپ بولدى.

شۇنداق قىلىپ، يەكشەنبە كۈنى زەينابىددىن ساچى شەھىرىگە ماڭدى. ئايروپىلان ئىستانسىسىدا ئۇنىڭ ئادەملىرى مېھرى - شەپقىتىنى ئىپادىلەپ، ئۇنى زىنىشتى. ئۇزاتقۇچىلارنىڭ ھەر بىرى باشلىقا «ئۆز ساداقىتى» نى كۆرسەتتى ئۇچۇن ھەر خىل قىلىقلارنى قىلىشاتتى.

بىر ئايمۇ چاپسانلا ئۆتۈپ كەتتى. زەينابىددىن گۈلدۈرلەپ يېتىپ كەلدى. ئۆيدە ئۇچ كۈن كەلگەن - كەتكەنىنى ئۇزىتىپ تۆتىنچى كۈنى ئىشقا كەلدى. بەشىنچى كۈنى يولۇاس پەنجىلىك ئورۇنداۋقتا قوشۇن كۈتۈپ ئولتۇرغان زەينابىددىن ئالدىغا كېلىشكەن ئىككى كىشى كىرىشتى. ئاۋۋال پېتىدىن چۈشمەي، پىسەنت قىلماي ئولتۇرغان زەينابىددىن، بۇلار خەلق نازارەت خادىملىرى ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، مۇلايىملىق بىلەن ھېجايدى. كاتىبەگە تېزرەك چاي دەملەپ كىرىشنى ئېيتتى. قولىدىكى بىر بولاق چاينى مېھمانلارغا كۆرسىتىپ «ماۋزار ئاتلاپ كەلگەن» ئەلا سۈپەتلىك چاي ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى.

— دۆلەت چېيى بولسا كېرەك؟— دېدى ئولتۇرغانلىقىنى بىرى، — «سېخى» ئادەملەرنىڭ سادىقىسى كەتسۇن....

— ھەي، بەللى، — دېدى ئىچىدىن تولغىنىپ زەينابىددىن، — مەرھەمەت، ئەزىز يولداشلار. بىزگە قانداق ۋەزىپە بار؟

— يىلتىزنى كېسىۋاتقان موزايىبېشىنى گۈرجەك بىلەن ئېلىپ تاشلاش كېرەك. بۇ ئىشتا بىزگە ياردەم بېرىڭ، — دېدى خەلق نازارەت خادىملىرىدىن بىرى،

— موزايىبېشى يامان نەرسە، دەرەخنى قۇرۇتىدۇ، — دېدى ئاۋۋال مۇلايىم ھەجىپ تۇرغان زەينابىددىن بىردىن تاتىرىپ. كېيىن ئۇ ياڭيۇ بۇرۇن پاچچايۇۋ بىلەن ئىشانچىنى چاقىرىتىپ دېلولارنى، ھۇججەتلەرنى، ئاكىتلارنى... بۇ ئادەملەرگە كۆرسىتىشنى بۇيرۇدى. ئۆزى بولسا قانداقتۇر بىر گۈرجەكنى سېپىدىن چىڭ تۇتۇپ تۇرغانىدەك، چايمۇ ئىچمەي چەكچىيىپ ئولتۇراتتى.

(ئاپتورنىڭ ئۆزبېكچە «ئەسەرلەر» 4 - تومىدىن ئېلىندى)

ئا. خەلپەت تەرجىمىسى. مەسئۇل مۇھەررىر ئارسلان.

تۇرمۇش قاينىمدا .

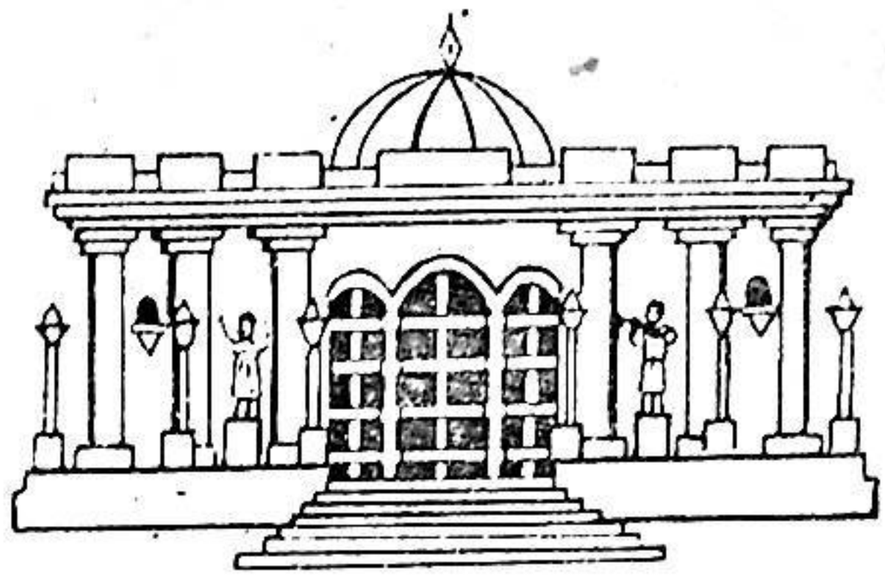

كۆڭۈللۈك سۆھبەت .

چاڕۋىچىلار ئارىسىدا

سۈرەتلەرنى تەھرىر بۆلۈمىمىز توپلىغان .

《塔里木》 文学月刊 （维吾尔文） TARIM A MONTHLY LITERATURE JOURNAL IN UIGHUR LANGUAGE

تارىم

1989 - يىل 11- سان (345 - سان) ، 38 - يىل نەشرى.

تۇزگۈچى «تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى.

ئۇرۇمچى دېموكراتىيە يولى 32 - قورۇ، تېلېفون نومۇرى: 78784.

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى، شىنجاڭ شىخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى.

ئۇرۇمچى بوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدۇ، مەملىكەت بويىچە ھەممە جايلاردىكى بوچتا ئىدارىلىرى مۇشتېرى قوبۇل قىلىدۇ.

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى: CN 65 - 1010 / I.

ژۇرنال ۋاكالەت نومۇرى: 36 - 58، باسما تاۋاق: 10، باھاسى: 1.40 يۈەن.

编　　辑：《塔里木》编辑部

出　　版：新疆人民出版社

印　　刷：新疆新华印刷厂

发　　行：乌鲁木齐市邮局

订阅、零售：各地邮局所

国内统一刊号：CN65－1010／I

本刊代号：58－66 定　价：1.40元